

Personalpolicy

Beslutad av kommunfullmäktige 2019-12-16

Stockholms stads personalpolicy

Vårt gemensamma uppdrag

Vi som arbetar i Stockholms stad bidrar till att forma ett Stockholm där alla kan växa. Tillsammans utvecklar vi stadens verksamheter med stockholmarnas bästa för ögonen. Vi är varsamma med de skattemedel och avgifter som finansierar verksamheten och vi strävar efter hög kvalitet i verksamheten och utnyttjar resurserna på bästa sätt.

Om personalpolicy

Denna personalpolicy vänder sig till alla medarbetare och chefer i Stockholms stad. Den beskriver stadens förhållningssätt inom olika områden och vilka förväntningar och krav staden som arbetsgivare har på medarbetare och chefer. Här ser du också vad du kan förvänta dig av staden som arbetsgivare.

Anställningsförhållanden, anställningsvillkor, arbetsmiljö samt frågor om jämställdhet, jämlikhet och diskriminering regleras också i lagar och avtal.

Vi arbetar för stockholmarna

Som medarbetare i Stockholms stad arbetar vi ytterst på uppdrag av stockholmarna och vårt arbete finansieras med skatter och avgifter. Vi utgår från stockholmarnas behov och använder de gemensamma resurserna på ett effektivt sätt.

Stadens verksamheter bidrar till bättre förutsättningar för att leva, bo och arbeta i Stockholm. Vi arbetar för stockholmarna inom en rad olika områden, till exempel förskolor, bibliotek, skolor, äldreomsorg, socialtjänst, idrottsanläggningar, bostadsbolag, tekniska verksamheter och förvaltningskontor. Oavsett vilken arbetsplats vi arbetar på känner vi stolthet och engagemang för det arbete vi gör.

Politik och verksamheter

Varje verksamhet inom staden bidrar till att uppfylla stadens uppdrag och mål. Det finns en tydlig koppling mellan de övergripande politiska målen och de olika verksamheternas specifika mål och resultat.

Som medarbetare i Stockholms stad

- har du kunskap om den egna verksamhetens mål och förutsättningar och hur dina insatser bidrar till hela stadens utveckling.
- har du förståelse för innebörden av politisk styrning och följer politiskt fattade beslut.

Som chef i Stockholms stad har du dessutom

- ansvar för att sätta in den egna verksamheten i stadens övergripande perspektiv.
- ansvar för att delegation och ansvarsområden är tydliga.

Styra mot gemensamma mål

Cheferna inom Stockholms stad arbetar mål- och resultatorienterat. Det är viktigt att cheferna skapar tydlighet och trygghet hos medarbetarna kring mål och resultatkrav.

Som medarbetare i Stockholms stad

- känner du till vilka resultat du förväntas uppnå och hur du uppnår dessa resultat.
- utvecklar du ständigt ditt arbetssätt för att bättre uppfylla mål och resultatkrav.

Som chef i Stockholms stad

- formulerar och förmedlar du tydliga mål och resultatkrav för verksamheten.
- har du en helhetssyn på verksamheten och förmedlar den till medarbetarna.
- förmedlar du genom dialog vilka förväntningar du har på medarbetarna och ser till att medarbetarna har rätt förutsättningar att nå resultat.
- följer du upp och analyserar resultat och mål som grund för att utveckla verksamheten.
- beslutar du om nödvändiga förändringar om resultaten inte uppnås.

Utvecklas och lära nytt

Kompetenta och engagerade medarbetare är en förutsättning för att staden ska kunna utföra sina uppgifter på ett effektivt och professionellt sätt.

I takt med att Stockholm växer och förändras, växer och förändras även vårt uppdrag. Detta kräver att vi ständigt arbetar för att utveckla verksamheten och vår kompetens. Ansvaret för kompetensutveckling ligger både hos chefer och medarbetare.

Stockholms stad är en av landets största arbetsgivare med många olika arbetsplatser och vitt skilda arbetsuppgifter. Det ger medarbetarna stora möjligheter att utvecklas genom att prova på nya arbetsuppgifter.

Som medarbetare i Stockholms stad

- tar du egna initiativ till att utveckla din kompetens utifrån verksamhetens och stadens behov.
- medverkar du aktivt till att utveckla den egna verksamheten.

Som chef i Stockholms stad har du dessutom ett särskilt ansvar för att

- skapa möjligheter och uppmuntra till lärande, kreativitet, utveckling och ansvarstagande.
- dina medarbetares individuella kompetensutveckling planeras och genomförs.
- utveckla ditt eget ledarskap löpande.

Delaktighet och inflytande

Kommunfullmäktige beslutar om målen för stadens olika verksamheter. Varje verksamhet ansvarar sedan själv för hur arbetet ska utföras.

Staden har samverkanssystem för att skapa delaktighet och ge medarbetarna inflytande över hur verksamheten ska utvecklas. Medarbetarna får diskutera och framföra sin mening om viktiga beslut som rör verksamheten. Grunden för samverkan är arbetsplats-träffarna och samtalen mellan medarbetare och chef.

Som medarbetare i Stockholms stad

- deltar du aktivt i att utveckla din verksamhet och tar vara på möjligheterna till inflytande.

Som chef i Stockholms stad

- arbetar du aktivt för delaktighet, inflytande och öppenhet på arbetsplatsen.
- ser du till att alla medarbetare kommer till tals.
- uppmuntrar du medarbetarna att bidra till verksamhetens utveckling.
- har du ett gott samarbete och en god samverkan med de fackliga organisationerna.

Hälsa och arbetsmiljö

Stadens mål är en god arbetsmiljö som främjar hälsa och säkerhet. En god arbetsmiljö bidrar både till väl fungerande verksamheter och ett långsiktigt hållbart arbetsliv för medarbetarna. Både chefer och medarbetare har ett ansvar för att åstadkomma en god arbetsmiljö.

Staden arbetar för en god arbetsmiljö med så få arbetsskador och så liten arbetsrelaterad ohälsa som möjligt. Alla arbetsplatser är alkohol-, drog- och rökfria, vilket innebär att ingen får vara påverkad av alkohol eller droger under arbetstid.

Staden främjar också en god social och organisatorisk arbetsmiljö med ett öppet arbetsklimat där medarbetarna känner delaktighet, engagemang och trivsel på sin arbetsplats.

Som medarbetare i Stockholms stad

- är du en del av dina arbetskamraters arbetsmiljö och förväntas bidra till en god arbetsmiljö.
- har du ett eget ansvar för din hälsa och, om det påverkar ditt arbete, göra din chef uppmärksam på detta.
- förväntas du göra din chef uppmärksam på eventuella arbetsmiljöproblem.

Som chef i Stockholms stad ansvarar du dessutom för att

- arbeta för en god arbetsmiljö och ett gott arbetsklimat på arbetsplatsen genom tydliga mål och förväntningar på medarbetarna.
- arbetsmiljölag, förordningar och föreskrifter följs.
- systematiskt följa upp hur medarbetare upplever sin arbetssituation.
- bedriva ett förebyggande hälsoarbete med tidiga insatser och ett väl fungerande rehabiliteringsarbete.
- motverka förhållanden i arbetsmiljön som kan ge upphov till kränkande särbehandling.

Lika rättigheter och möjligheter

Stadens verksamheter kännetecknas av respekt för alla människors lika värde. Våra arbetsplatser genomsyras av jämställdhet, jämlikhet och frihet från diskriminering. Vår arbetsmiljö är fri från kränkande särbehandling, trakasserier och sexuella trakasserier, diskriminering och repressalier.

Alla medarbetare behandlas likvärdigt i fråga om arbetsförhållanden, anställningsvillkor och utvecklingsmöjligheter.

Som medarbetare i Stockholms stad

- respekterar du alla människors lika värde och erfarenheter.
- bemöter du brukare, medarbetare och samarbetspartners på ett respektfullt sätt.

Som chef i Stockholms stad ser du dessutom till att

- arbeta aktivt för lika rättigheter och möjligheter på din arbetsplats.
- vid rekryteringar säkerställa att den enskildes kompetens blir avgörande och att ingen diskriminering sker.
- alla medarbetares erfarenheter och kunskaper tas tillvara, oavsett roll i organisationen.

Lön

Stockholms stad har individuell och differentierad lönesättning. Det förutsätter att medarbetarna känner till vilka krav, förväntningar och mål som gäller och att cheferna följer upp och återkopplar resultaten.

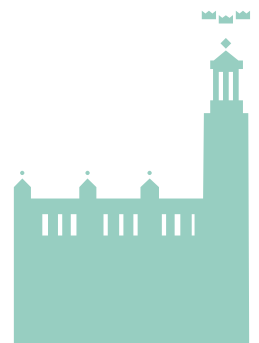
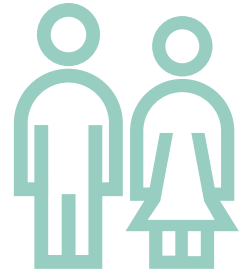
Grunderna för lönesättning vid anställning är arbetets svårighetsgrad, ansvar och befogenheter samt utbildning och kompetens. Eventuella löneskillnader är sakligt motiverade och inte diskriminerande.

Som medarbetare i Stockholms stad

- vet du vilka krav och förväntningar som gäller inom den verksamhet du arbetar.
- kan du själv påverka din löneutveckling genom att, i dialog med din chef, förbättra ditt arbetsresultat, höja din kompetens, ta större ansvar och bidra ytterligare till verksamhetens utveckling.

Som chef i Stockholms stad ansvarar du dessutom för att

- tydligt förmedla till medarbetarna vilka lönekriterier som gäller.
- genomföra medarbetar- och lönesamtal varje år med dina medarbetare.
- tillsammans med medarbetarna formulera tydliga förväntningar och krav samt att följa upp hur medarbetarna har uppfyllt förväntningarna.

Utlåtande Rotel I (Dnr KS 2019/988)

Revidering av personalpolicy för Stockholms stad

Förslag från kommunstyrelsen

Kommunstyrelsen föreslår att kommunfullmäktige beslutar följande.

1. De föreslagna ändringarna i Stockholms stads personalpolicy, bilaga 2 till utlåtandet, godkänns.
2. Kommunstyrelsen får besluta om ändringar av redaktionell karaktär i personalpolicyn.

Föredragande borgarrådet Anna König Jerlmyr anför följande.

Ärendet

Då diskrimineringslagen (SFS 2016:828) ändrades från den 1 januari 2017 finns behov av att bland annat anpassa personalpolicyn till dessa förändringar. Diskrimineringsombudsmannen (DO) har vid en tillsyn under våren 2018 funnit att det inte tillräckligt tydligt framgår av stadens personalpolicy att staden tar avstånd även från repressalier.

Beredning

Ärendet har initierats av stadsledningskontoret och remitterats till Rinkeby-Kista stadsdelsnämnd, Skärholmens stadsdelsnämnd och Älvsjö stadsdelsnämnd. Skärholmens stadsdelsnämnd har inte inkommit med svar.

Rinkeby-Kista stadsdelsnämnd har inget att invända.

Älvsjö stadsdelsnämnd är positiv till de föreslagna ändringarna och menar att ordet repressalier bör definieras tydligare.

Mina synpunkter

Stadens personalpolicy finns för att säkerställa att staden har en gemensam policy för sina medarbetare och chefer. Policyn ska vara långsiktig, tydlig och samtidigt uppdateras allteftersom lagar förändras. Det bilagda förslaget ger nödvändiga justeringar påkallade av bland annat Diskrimineringsombudsmannen. I synnerhet rör detta förtydligande i att staden tar avstånd från repressalier.

1. Reservationer m.m.
2. Förslag till revidering av personalpolicy

Borgarrådsberedningen tillstyrker föredragande borgarrådets förslag.

Reservation anfördes av borgarråden Karin Wanngård, Emilia Bjuggren och Jan Valeskog (alla S) och borgarrådet Clara Lindblom (V) enligt följande.

Vi föreslår att kommunstyrelsen beslutar följande.

1. Delvis bifalla föredragande borgarrådets förslag till beslut
2. Därutöver anföra följande

Personalpolicyn som togs fram under den föregående rödgrönrosa mandatperioden var ett resultat av en bred samverkan med medarbetare, chefer och fackliga organisationer och med allas vetskap om att det stora arbetet efter beslutet skulle handla om att förverkliga policyn på stadens alla arbetsplatser. Självfallet ska policyn uppdateras med anledning av förändringar i lagstiftningen, men dessa föranleder däremot inte behov av samtliga föreslagna ändringar.

Intressant är att de borgerliga partierna, som i opposition hårt kritiserade personalpolicyn för att vara andefattig och sakna både helhetsperspektiv om ledarskap och konkretion om medarbetarnas roll och förutsättningar, nu begränsar sig till att politisera ingressen och att därutöver göra några ändringar som inte är nödvändiga på grund av ändrad lagstiftning etc.

I avsnittet *Delaktighet och inflytande* föreslås att ”åsiikt” byts ut till ”mening” respektive ”kommer till tals”, vilket vi är tveksamma till av flera skäl. Då den samlade uppfattningen verkar vara att personalpolicyn ska vara långsiktigt hållbar är det motsägelsefullt att göra ändringar som inte motiveras av ändrad lagstiftning etc. Vi ser också ett särskilt värde i begreppet åsiikt, utifrån referenser till den grundlagsskyddade åsiktsfriheten, som vi uppfattar som en starkare skrivning än de mer vardagliga uttrycken som föreslås som ersättningsord.

I avsnittet *Lika rättigheter och möjligheter* vill vi ha kvar skrivningen som säger att chefer i Stockholms stad ska arbeta aktivt för jämställdhet och mångfald på sin arbetsplats. Ändringsförslaget om lika rättigheter och möjligheter kan vara ett komplement, men är en diffus formulering som inte uttryckligen erkänner ojämställdhet och bristande mångfald som problem som måste åtgärdas. Vi föreslår därför att punkten ändras till ”Som chef i Stockholms stad ser du dessutom till att arbeta aktivt för jämställdhet och mångfald samt lika rättigheter och möjligheter på din arbetsplats”.

Majoriteten har nu ansvar inför stadens medarbetare att leva upp till att de icke lagstyrda och därför inte nödvändiga ändringarna i personalpolicyn inte ytterligare äventyrar den påtagligt positiva utvecklingen av medarbetarnas uppfattning om ledarskapet och i synnerhet området öppenhet och respekt som framkom i 2017 och 2018 års medarbetarenkäter. Tyvärr kunde vi ju exempelvis i samband med tertiärrapport 1 konstatera ett sänkt värde för Aktivt Medskapandeindex jämfört med föregående år och att KF:s årsmål därmed inte nås. Ord, och givetvis också nedskärningar, betyder nämligen något för medarbetarnas arbetssituation

Kommunstyrelsen delar borgarrådsberedningens uppfattning och föreslår att kommunfullmäktige beslutar följande.

1. De föreslagna ändringarna i Stockholms stads personalpolicy, bilaga 2 till utlåtandet, godkänns.
2. Kommunstyrelsen får besluta om ändringar av redaktionell karaktär i personalpolicyn.

Stockholm den 13 november 2019

På kommunstyrelsens vägnar:
ANNA KÖNIG JERLMYR

Anna König Jerlmyr

Mats Larsson

Reservation anfördes av Karin Wanngård och Karin Gustafsson (båda S) och Rashid Mohammed och Sara Stenudd (båda V) samt Sissela Nordling Blanco (FI) med hänvisning till Socialdemokraternas och Vänsterpartiets gemensamma reservation i borgarrådsberedningen.

Remissammanställning

Ärendet

Då diskrimineringslagen (SFS 2016:828) ändrades från den 1 januari 2017 finns behov av att bland annat anpassa personalpolicyn till dessa förändringar. Diskrimineringsombudsmannen (DO) har vid en tillsyn under våren 2018 funnit att det inte tillräckligt tydligt framgår av stadens personalpolicy att staden tar avstånd även från repressalier.

Stadsledningskontoret

Stadsledningskontorets tjänsteutlåtande daterat den 24 juni 2019 har i huvudsak följande lydelse.

Stockholms stads personalpolicy, dnr 2015/1671, antogs av Kommunfullmäktige i september 2016. Stadens personalpolicy uttrycker ett gemensamt förhållningssätt i staden för medarbetare och chefer. Personalpolicyn ska så långt som möjligt utgöra ett samlat styrdokument för staden som arbetsgivare och vara ett långsiktigt hållbart dokument. Samtidigt ska policyn i tillämpliga delar svara upp mot aktuell lagstiftning och vid behov revideras i enlighet med det.

Då Diskrimineringslagen ändrades från 2017-01-01 finns behov av att anpassa personalpolicyn till dessa förändringar. DO har vid en tillsyn under våren 2018 funnit att det inte tillräckligt tydligt framgår av stadens personalpolicy att staden tar avstånd även från repressalier. Stadsledningskontoret bedömer att det som en följd härav finns behov av att se över formuleringar under avsnitten Lika rättigheter och möjligheter samt Delaktighet och inflytande.

Stadsledningskontoret har också förslag till några mindre justeringar i texten i enlighet med bilagda förslag. Stadsledningskontoret föreslår också att framtida förändringar av redaktionell art får göras av kommunstyrelsen.

Beredning

Ärendet har initierats av stadsledningskontoret och remitterats till Rinkeby-Kista stadsdelsnämnd, Skärholmens stadsdelsnämnd och Älvsjö stadsdelsnämnd. Skärholmens stadsdelsnämnd har inte inkommit med svar.

Rinkeby-Kista stadsdelsnämnd

Rinkeby-Kista stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 26 september 2019 följande.

1. Remissen besvaras med förvaltningens tjänsteutlåtande.
2. Omedelbar justering.

Särskilt uttalande gjordes av Niklas Thorén m.fl. (V), *bilaga 1*.

Rinkeby-Kista stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 12 september 2019 har i huvudsak följande lydelse.

Rinkeby-Kista stadsdelsnämnd har ingenting att erinra mot de föreslagna ändringarna.

Älvsjö stadsdelsnämnd

Älvsjö stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 26 september 2019 följande.

1. Stadsdelsnämnden godkänner förvaltningens tjänsteutlåtande och överlämnar det till kommunstyrelsen som svar på remissen.
2. Paragrafen justeras omedelbart.

Älvsjö stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 11 juli 2019 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen är positiv till de ändringar som föreslås i stadens personalpolicy samt till de smärre redaktionella ändringarna. Förvaltningen föreslår att ordet repressalier förklaras i personalpolicyn så att alla förstår vad som avses. Förvaltningen menar att det kan vara ett begrepp som inte alla känner till.

Reservationer m.m.

Bilaga 1

Rinkeby-Kista stadsdelsnämnd

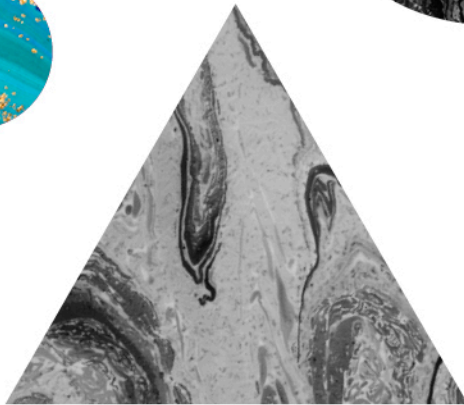
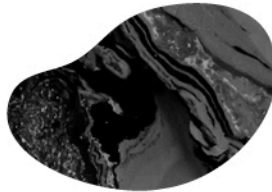
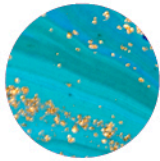
Särskilt uttalande gjordes av Niklas Thorén m.fl. (V) enligt följande.

Den föreslagna personalpolicyn är i stora drag en uppdatering med anledning av förändringar i diskrimineringslagen. Det innebär inga stora nyheter vad gäller struktur men vi reagerade på ett ändringsförslag. Under rubriken "Delaktighet och inflytande" föreslås ordet "åsiikt" bytas ut mot "mening", vi är tveksamma till om det är att betrakta som neutralt. Vi känner oro inför att det kommer innebära en urholkning av åsiktsfriheten bland stadens medarbetare.

På sidan 5, föreslås texten "Som chef i Stockholms stad ser du dessutom till att – arbeta aktivt för jämställdhet och mångfald på din arbetsplats" ersättas av "Som chef i Stockholms stad ser du dessutom till att – arbeta aktivt för lika rättigheter och möjligheter på din arbetsplats". Här anser vi att den tidigare texten är bättre och bör vara kvar.

Stockholms stads
Kemikalieplan

2020-
2023

Stockholms
stad

Stockholms stads kemikalieplan 2020-2023

ISBN: 978-91-85125-59-3

Diarienummer: MHN 2018-15804

Projektledare: Maria Azzopardi

Styrgrupp: Anna Hadenius, Daniel Persson, Gustaf Landahl, Malin Täftefur, Maria Svanholm, Mikael Nyberg och Monika Gerdhem

Projektgrupp: Anne Lagerqvist, Arne Jamtrot, Axel Hullberg, Jenny Fäldt, Johanna Pierre, Katarina Johansson och Maria Pettersson

Illustrationer: Blomquist Communication

Foto: Katarina Johansson (stadsinformationstavla, broschyrer, sedlar, tallrikar, målarpensel), Lennart Johansson (Hagastaden), Yanan Li (båtar), Fredrik Persson (lyftkranar), Maria Pettersson (ogräs)

Förord

Vi har ett ansvar att skapa en frisk och hälsosam miljö för Stockholms invånare och en viktig del i detta är att undvika att vi utsätts för skadliga kemikalier. I stadens verksamheter används kemikalier i många olika sammanhang, till exempel vid klädtvätt, städning, målning och kemiundervisning. Kemiska ämnen ingår också i varor såsom leksaker, möbler, datorer och byggmaterial. Kemikalierna spelar en viktig roll i samhället, men vissa av dem bidrar också till hälso- och miljömässiga problem. Vissa kemikalier är svårnedbrytbara och ansamlas och kan då påverka vår miljö och den biologiska mångfalden, andra kemikalier kan direkt påverka oss människor och vår hälsa negativt.

Halterna av många miljögifter är förhöjda i Stockholm. Skadliga ämnen hittas i både dagvatten, avloppsvatten och inomhusdamm. Utsläppen är ofta diffusa och svåra att komma åt med traditionella åtgärder och kräver därför andra angreppssätt. Ett flertal sådana åtgärder finns i Stockholms stads kemikalieplan.

Kemikalieplanen pekar ut vägen till hur det långsiktiga målet Giftfritt Stockholm ska nås. Samtidigt bidrar arbetet till att nå det nationella miljökvalitetsmålet Giftfri miljö och till flera av de globala hållbarhetsmålen. I kemikalieplanen pekas foster, barn och ungdomar ut som särskilt viktiga grupper att skydda från skadliga kemikalier. Dessa grupper är mer mottagliga och känsliga än vuxna.

Kemikaliefrågan är komplicerad och ofta svår för den enskilda att hantera och bedöma vilket innebär att ett sammanhållet arbete lett av experter är en nyckel till framgång. Därför har stadens kemikaliecentrum ett viktigt uppdrag, och att involvera många, både stadens verksamheter men även näringsliv och invånare, är en avgörande faktor för att lyckas. Framtidens stockholmare ska ha en giftfri stad.

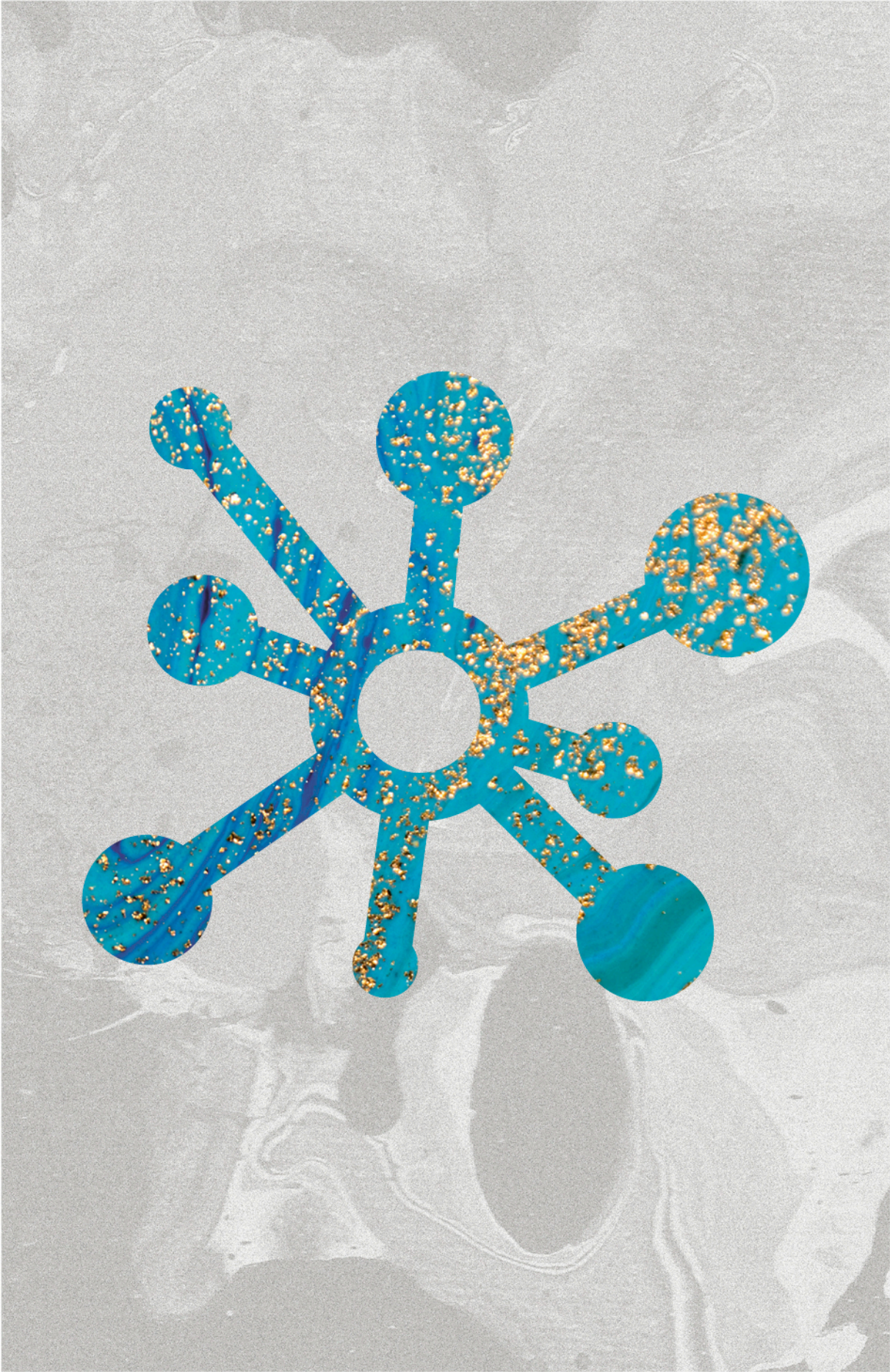
Katarina Luhr

Miljö- och klimatborgarråd

Innehåll

Förord	3
Inledning	6
Läsanvisning och implementering	9
Prioriterade kemikalier	11
1. Information och dialog	15
2. Inköp och upphandling	23
3. Bygg- och anläggningsmaterial	31
4. Kemikaliehantering	41
5. Växtskyddsmedel	47
6. Tillsyn och kontroll	51
7. Miljögiftsövervakning	57
8. Barn och andra särskilt känsliga grupper	65
Bilaga 1: Alla åtgärder	68
Bilaga 2: Alla åtgärder indelade efter ansvarig verksamhet	73
Bilaga 3: Ordlista	83

Inledning

Detta är Stockholm stads andra kemikalieplan i ordningen. Planen utgår ifrån det långsiktiga målet *Ett giftfritt Stockholm* i stadens miljöprogram 2020-2023. Det långsiktiga målet beskriver ett miljötillstånd som är önskvärt - en giftfri livsmiljö för dem som bor i staden och för den biologiska mångfalden. Detta mål knyter väl an till det nationella miljö kvalitetsmålet *Giftfri miljö*.

Eftersom förekomsten av ämnen i miljön kvarstår långt efter att utsläppen har upphört finns det en betydande fördröjning mellan att åtgärder vidtas och att målet om ett giftfritt Stockholm uppnås. Det mer kortsiktiga, så kallade etappmålet, *Minskad förekomst av skadliga ämnen i varor och kemiska produkter* fokuserar därför på att de egna verksamheterna och andra aktörer ska använda mindre skadliga kemikalier, det vill säga bli *kemikaliesmarta*. Det innebär att arbeta för att få bort kemikalier med farliga egenskaper och se till att ha säker hantering av de som av olika anledningar ändå används. Detta kräver arbetsinsatser, engagemang och resurser. I miljöprogrammet beskrivs att målet kan nås genom att:

- Fortsätta arbetet med kemikaliesmarta förskolor och verka för en giftfri miljö i förskolan.
- Ersätt produkter med oönskat innehåll mot bättre alternativ genom inköp och upphandling.
- Dokumentera de kemiska produkter och byggvaror som används i stadens verksamheter, med hjälp av bland annat Chemsoft och Byggvarubedömningen.
- Fortsätt utveckla redan framtagna vägledningar och utbildningar om bland annat Chemsoft och Byggvarubedömningen och om kemikaliesmarta förskolor och skolor.
- Genomföra kommunikationsinsatser om det egna kemikaliearbetet både internt och externt för att inspirera till att minska användningen av miljö- och hälsofarliga kemikalier

Kemikalieplanen syftar till att konkretisera vilka åtgärder som behöver vidtas av stadens verksamheter. I planen förs totalt 49 åtgärder fram för att leda arbetet mot att nå målet om en giftfri stad.

Nationella miljö kvalitetsmålet *Giftfri miljö*

"Förekomsten av ämnen i miljön som har skapats i eller utvunnits av samhället ska inte hota människors hälsa eller den biologiska mångfalden. Halterna av naturfrämmande ämnen är nära noll och deras påverkan på människors hälsa och ekosystemen är försumbar. Halterna av naturligt förekommande ämnen är nära bakgrundsnivåerna." (Riksdagens definition.)

Giftfritt och kemikaliesmart

Giftfritt syftar på hur kvaliteten på miljön (både den inre och den yttre) ska vara. Detta enligt definitionen av miljö kvalitetsmålet Giftfri miljö. För att kunna få en miljö som är giftfri krävs att stadens verksamheter hanterar kemiska ämnen på ett bra sätt – att de är *kemikaliesmarta*.

Agenda 2030

Staden har som mål att vara ledande i arbetet med Agenda 2030. År 2016 gjorde Kemikalieinspektionen en kartläggning¹ där de identifierade tydliga och direkta kopplingar mellan målet Giftfri miljö och åtta av de sjutton hållbarhetsmålen i Agenda 2030.

Genom arbetet med åtgärderna som beskrivs i kemikalieplanen bidrar staden till att mål 2, 3, 6, 8, 11, 12, 14 och 15 i Agenda 2030 nås.

Cirkulär ekonomi – giftfria och resurseffektiva kretslopp

I en cirkulär ekonomi behålls värdet på produkter, material och resurser så länge som möjligt, samtidigt som avfallsgenereringen minimeras. Genom hållbar konsumtion och produktion och åtgärder för avfallsförebyggande och mer cirkulära flöden kan både resursförbrukningen och klimatpåverkande utsläpp minska. Stadens miljöprogram 2020-2023 innehåller ett långsiktigt mål om *Ett resurssmart Stockholm* som innebär strävan mot minskad resursanvändning och hållbar konsumtion.

En utmaning i strävan mot en cirkulär ekonomi är att det kemiska innehållet i varor, material och produkter många gånger är helt eller delvis okänt. Plast är ett sådant material där den problematiken lyfts fram. Det är också ett av de högst prioriterade avfallsslagen enligt EU:s handlingsplan för cirkulär ekonomi. För rena material- och avfallsströmmar, med känt och ofarligt innehåll, behöver återanvändningen och återvinningen öka. Men för att minska riskerna och förhindra att särskilt farliga ämnen fortsätter att cirkulera i kretsloppet behövs vägledning kring vilka ämnen och material som behöver fasas ut från kretsloppet. Följande principer, som bygger på Naturvårdsverkets och Kemikalieinspektionens vägledning för ökad och säker materialåtervinning² är en utgångspunkt:

- Material och avfall som innehåller *utfasningsämnen* eller med *okänt innehåll* bör varken återanvändas eller återvinnas.
- I de fall det handlar om *särskilt värdefulla material*³ eller där *resurs- eller klimatvinsten* är betydande så kan materialet återvinnas. Förutsättningen är att det sker under strikt kontroll och att materialet styrs bort från känsliga användningsområden som exempelvis livsmedelsförpackningar samt leksaker och produkter som barn kommer i kontakt med i sin vardag. Soppåsar och vägkoner är exempel på produkter som inte behöver omfattas av lika stränga krav.

Genom att arbeta utifrån dessa principer kan staden bidra till både giftfria och resurseffektiva kretslopp.

¹ <https://www.kemi.se/global/rapporter/2016/rapport-10-16-undrelag-till-agenda-2030.pdf>

² <https://www.naturvardsverket.se/upload/stod-i-miljoarbetet/vagledning/avfall/materialatervinning/vagledning-okad-saker-materialatervinning.pdf>

³ Med *särskilt värdefulla material* avses sådana som representerar ett stort värde ur resurssynpunkt eller som vid återvinning ger upphov till betydande klimatvinster. Det kan också handla om material som är viktiga av försörjningsskäl, så kallade kritiska råmaterial som anses kritiska för EU:s industriella försörjning. För närvarande omfattar EU-kommissionens lista över kritiska råmaterial 21 ämnesgrupper.

Agenda 2030 och Giftfri miljö

Mål 2. Ingen hunger – säker mat, hållbart jordbruk

Mål 3. God hälsa och välbefinnande – minskade döds- och sjukdomsfall p.g.a skadliga kemikalier

Mål 6. Rent vatten och sanitet för alla – säkert dricksvatten, minimera utsläpp av farliga kemikalier

Mål 8. Anständiga arbetsvillkor och ekonomisk tillväxt – säker arbetsmiljö

Mål 11. Hållbara städer och samhällen – minska stadernas negativa miljöpåverkan

Mål 12. Hållbar konsumtion och produktion – säker kemikaliehantering, hållbar konsumtion och produktion, förebygga avfall

Mål 14. Hav och marina resurser – förebygga och minska föroreningar

Mål 15. Ekosystem och biologisk mångfald – skydda ekosystem och biologisk mångfald

Koppling till andra planer

Arbetet med att minska riskerna med skadliga ämnen är inte begränsat till de verksamhetsområden som tas upp i kemikalieplanen. Till exempel i hanteringen av avfall, dagvatten och avlopp görs ett viktigt arbete för att minska spridningen av skadliga ämnen. För dessa finns dock andra styrande dokument i form av Avfallsplanen⁴, Handlingsplanen för god vattenstatus⁵, dagvattenstrategin⁶ och i Stockholm Vatten och Avfalls uppströmsarbete som bland annat styrs av reglerna för certifieringssystemet REVAQ⁷. Arbetet med att identifiera och åtgärda förorenade områden är också av betydelse för att uppnå det långsiktiga målet ett giftfritt Stockholm, men också detta arbete styrs av egna regler. Kemikalierisker i arbetsmiljön berörs bara ytligt i planen då det är en del av det systematiska arbetsmiljöarbetet som varje verksamhet ansvarar för. En annan fråga med bäring på kemikalierisker är hur risker för olyckor hanteras i den fysiska planeringen. Detta behandlas ej i kemikalieplanen. Frågan om spridning av mikroplast hanteras i Handlingsplan för minskad spridning av mikroplast⁸. Därför hanteras inte heller dessa områden i detta sammanhang.

⁴<http://www.stockholmvasn ochavfall.se/globalassets/pdf1/riktlinjer/avfall/avfallsplan/sva072-avfallsplan.pdf>

⁵http://miljobarometern.stockholm.se/content/docs/vp/Handlingsplan_god_vattenstatus.pdf

⁶http://miljobarometern.stockholm.se/content/docs/vp/Stockholms_dagvattenstrategi_2015-03-09.pdf

⁷http://www.svenskvatten.se/Documents/Kategorier/Avlopp%20och%20milj%c3%b6/REVAQ/REVAQ-regler_2013.pdf

⁸<http://miljobarometern.stockholm.se/content/docs/tema/plast/hp-mikroplast-beslutad-kf-20200127.pdf>

Läsanvisning och implementering

Kemikalieplanens åtgärder är uppdelade i åtta verksamhetsområden (kapitel). För varje verksamhetsområde beskrivs de förutsättningar som har identifierats för att kunna nå det långsiktiga målet om ett giftfritt Stockholm på sikt. Därefter följer i varje kapitel ett antal åtgärder som ska genomföras de närmaste åren för att leda utvecklingen åt rätt håll. Vem som är ansvarig och när åtgärderna ska vara utförda finns beskrivet för respektive åtgärd. De flesta åtgärderna är av löpande karaktär och ska genomföras kontinuerligt, andra är insatser som ska genomföras årligen från det årtal som anges medan några åtgärder är punktinsatser som bara ska genomföras en gång.

Barn och andra särskilt känsliga grupper vardag är ett prioriterat insatsområde och åtgärder som rör dem återfinns både i respektive verksamhetsområdeskapitel och i kapitel 8; Barn och andra särskilt känsliga grupper. De åtgärder som har ett tydligt fokus på känsliga grupper har färgmarkerats. Sist i kemikalieplanen finns tre bilagor. I den första listas alla åtgärder kapitelvis och i den andra listas alla åtgärder uppdelade på vilken verksamhet som är ansvarig för genomförandet. Den tredje bilagan består av en ordlista.

Kemikalieplanens framtagande

Arbetet med framtagandet av denna kemikalieplan har letts av kemikaliecentrum vid miljöförvaltningen och miljöförvaltningens ledningsgrupp har varit styrgrupp. I referensgrupper för de olika verksamhetsområdena/kapitlen har representanter funnits från en stor bredd av verksamheter i staden.⁹ Arbetet har också skett i dialog med aktörer utanför staden, till exempel Kemikalieinspektionen, Upphandlingsmyndigheten, Naturvårdsverket och Folkhälsomyndigheten.

Resurser för genomförande

Mycket av det arbete som kemikalieplanen beskriver kan genomföras genom större medvetenhet och merkostnaderna bedöms i dessa fall inte bli betydande. Många av åtgärderna handlar om att implementera arbetssätt och processer vilket tar tid och personella resurser i anspråk. Resurser kommer att krävas på flera håll i staden för att genomföra det ambitiösa arbete som planen beskriver. De verksamheter som pekas ut som ansvariga för åtgärder ansvarar för att i den ordinarie budgetprocessen peka ut vilka behov och möjligheter som finns. Vissa satsningar kan genomföras som projekt i samarbete med andra och eventuellt delfinansieras med externa medel. Det krävs dock en satsning av staden som grund även i sådana projekt.

Kemikaliecentrum ger stöd till implementering

Kemikaliefrågan är mycket komplex, det sker också en betydande utveckling av kunskapsläget och fler faror identifieras hela tiden. Det är inte rimligt att alla verksamheter i staden som hanterar frågor med koppling till kemikalier ska ha den kompetens som behövs för att hänga med i utvecklingen och göra de bedömningar och avvägningar som krävs. Staden har därför ett kemikaliecentrum med uppdrag att stödja kemikaliearbetet i förvaltningar och bolag. Det innebär bland annat att ge råd och vägledning vid formulerande och uppföljning av kemikaliekrav i upphandlingar, att samordna frågor om kemikalier i byggmaterial och att ge stöd kring substitution av kemiska produkter. På så vis förenklas kemikaliearbetet i stadens olika verksamheter. Därutöver har kemikaliecentrum även ansvar för att med dialog och information hjälpa invånare och verksamhetsutövare i staden att bidra till ett giftfritt Stockholm.

⁹ Representanter från miljöförvaltningen, trafikkontoret, exploateringskontoret, fastighetskontoret, serviceförvaltningen, stadsledningskontoret, utbildningsförvaltningen, äldreförvaltningen, Stockholm Vatten och Avfall, Svenska bostäder, Skolfastigheter i Stockholm samt stadsdelsförvaltningarna Rinkeby-Kista, Södermalm, Norrmalm, Kungsholmen, Spånga-Tensta, Enskede-Årsta-Vantör, Hägersten-Liljeholmen och Skarpnäck

Samverkan och samordning

Kemikaliecentrum ansvarar för att lansera kemikalieplanen och genom aktiviteter och informationsmaterial göra berörda medarbetare i staden medvetna om vilket ansvar de har och var de kan vända sig för att få hjälp. För att underlätta implementeringen av åtgärder ska kemikaliecentrum ta initiativ till och aktivt delta i nätverk kring specifika sakfrågor. Förvaltningar och bolag behöver också utse personer som är ansvariga för genomförandet av åtgärderna i respektive kapitel och som kan ingå i dessa nätverk. Det behövs en ömsesidig dialog för att arbetet med kemikalieplanen ska drivas i rätt riktning och att åtgärderna bli genomförda. Redan nu finns fungerande nätverk, exempelvis:

- Upphandlarnätverket
- Avvikelsegruppen för interna och externa byggande bolag
- Nätverk Byggvarubedömningen för anläggande och ledningsdragande bolag
- Nätverket för kemikaliesmart förskola
- Gruppen av lokala administratörer för Chemsoft
- Nätverket för kommunikatörer
- Stadsdelsförvaltningarnas miljösamordnarnätverk

Mycket av kemikaliearbetet förutsätter också att det finns nätverk och samarbeten med aktörer utanför staden. Exempelvis har stadens förvaltningar och bolag ett gemensamt medlemskap i Byggvarubedömningens ekonomiska förening och kemikaliecentrum representerar staden gällande system- och kriterieutveckling tillsammans med berörda bolag och förvaltningar. Nätverket Miljö och hälsa i upphandling arbetar med att utbyta erfarenheter mellan kommuner om miljö- och kemikaliekraV. Kemikaliecentrum har också ett vetenskapligt råd där aktuella frågeställningar diskuteras med ledande forskare och myndighetsrepresentanter. Stockholm Vatten och Avfall har ett samarbete med kommuner uppströms för att få information om utsläppshändelser som kan påverka vattenkvaliteten.

Lednings- och uppföljningsansvar

Kemikalieplanen är en konkretisering av stadens miljöprogram 2020-2023 och de åtgärder som beskrivs i kemikalieplanen bidrar till att uppfylla etappmålet *Minskad förekomst av skadliga ämnen i varor och kemiska produkter* i miljöprogrammet. Uppföljningen av hur kemikalieplanen genomförs kopplas därför till uppföljningen av miljöprogrammet och de indikatorer som tas fram för detta. Stadsledningskontoret är ansvarig för uppföljning av stadens miljöprogram, kemikaliecentrum erbjuder stöd utifrån sin sakkunskap och sin centrala roll i genomförandet.

Beslutsfattare och anställda i staden liksom intresserade stockholmare ska kunna följa genomförandet av kemikalieplanen. Arbetet med kemikalieplanen ska därför även presenteras på Miljöbarometern tillsammans med data från miljöövervakningen som beskriver hur miljötillståndet utvecklas. Kemikaliecentrum ska årligen rapportera sitt arbete till miljö- och hälsoskydds nämnden.

Kemikaliecentrum ska också göra en fördjupad utvärdering av genomförandet vid planperiodens mitt samt inför periodens slut, för att undersöka hinder och möjligheter för handlingsplanens genomförbarhet. Resultatet ska användas som underlag för att analysera vilket stöd som önskas från förvaltningar och bolag för en framgångsrik implementering samt utgöra underlag för utveckling av kommande kemikalieplan. Utvärderingarna ska rapporteras till miljö- och hälsoskydds nämnden.

Prioriterade kemikalier

Kemikalier spelar en viktig roll i dagens samhälle. Vi använder kemiska produkter i många sammanhang, till exempel i läkemedel, kosmetika, tvätt- och rengöringsmedel, bekämpningsmedel och målarfärger. Kemiska ämnen ingår också i varor, såsom kläder, möbler, datorer och byggmaterial. Samtidigt som kemikalierna har bidragit till vårt välbefinnande har de också i flera fall vållat hälso- och miljömässiga problem. Mätningar i Stockholm visar att halterna av många antropogena ämnen är förhöjda i Stockholm. I tabellen nedan ges exempel på några skadliga ämnen och ämnesgrupper som återfinns i vardagen.

Ämne/Ämnesgrupp	Exempel	Förekomst, exempel
Alkylfenoler och Alkylfenoletoxylater	Oktylfenoler, nonylfenol-etoxylat	Läkemedels- och bioteknisk industri, textilier
Antibakteriella ämnen	Silver, triclosan	Vitvaror och sportkläder
Halogenerade flamskyddsmedel	Deca-BDE, TCPP	Textilier och elektronik
Bisfenoler	Bisfenol A, bisfenol S	Termopapper, livsmedelsförpackningar, byggprodukter med epoxi (t.ex. fogmassor, limmer och relining av vatten- och avloppsledning)
Ftalater	DEHP, DINP, BBP	Mjuk PVC (t.ex. golv, vinyltapeter, kablar, takbeläggning, presenningar)
Klorparaffiner	Kort- mellan- och långkedjiga klorparaffiner	Mjuk PVC, byggmaterial (t.ex. isoleringsmaterial, fogmassor, färger)
Högfluorerade ämnen	PFOA, PFBS, Fluortelomerer	Skinn- och textilimpregnering, skidvalla, släckskum, gamla brandövningsplatser och andra förorenade områden
Metaller	Kadmium, bly, koppar, zink	Kadmium i konstnärsfärg och som förorening i livsmedel, bly i smycken, elektronik och som förorening i mat, koppar i tak, fasader, vattenledningar och båtbottnfärger, zink i däck och i galvaniserade ytor
Tennorganiska föreningar	Tributyltenn (TBT), Dibutyltenn (DBT)	Användes tidigare i båtbottnfärger, finns kvar på äldre båtar och i mark och sediment vid båtuppläggningsplatser. Stabilisator i PVC-plast

Urval som bygger på egenskaper

I stadens kemikaliearbete behövs en tydlig grund som pekar ut och prioriterar vilka ämnen och grupper av ämnen som arbetet ska fokusera på. Det behövs också vägledande principer för hur olika prioriteringsnivåer ska användas. Att peka ut vilka ämnen som ska undvikas kan göras genom att identifiera antingen specifika oönskade ämnen eller oönskade egenskaper hos ämnen. Staden har valt att göra ett urval som bygger på egenskapskriterier istället för att ha en specifik ämneslista. Att arbeta med egenskapskriterier förhindrar att ett visst oönskat ämne byts ut mot ett annat ämne med samma egenskaper.

I miljögiftsövervakningen behöver dock specifika ämnen pekats ut utifrån olika regelverk, till exempel EU:s ramdirektiv för vatten och EPRTR-förordningen om utsläpp av föroreningar. Ett särskilt urval kan också behöva göras för att genom övervakning kunna följa upp effekterna av de åtgärder som staden vidtagit för att fasa ut vissa ämnen. Vidare kan indikationer från till exempel nationella myndigheter och forskningsrapporter motivera att förekomsten av vissa utpekade ämnen studeras.

Principer för prioritering

Kemikalieinspektionens Prioriteringsguide PRIO delar in farliga ämnen i två nivåer utifrån deras egenskaper – *utfasningsämnen* och *prioriterade riskminskningsämnen*. Stockholms kemikalieplan utgår ifrån denna indelning och använder samma begrepp.

Den grundläggande principen är att utfasningsämnen ska fasas ut ur kemiska produkter och varor som används i staden och att prioriterade riskminskningsämnen bara får användas om man kan säkerställa att användningen är säker. Särskilt viktigt är detta i följande fall:

- När känsliga befolkningsgrupper kan komma att exponeras: Detta gäller speciellt barn och ungdomar, men i den mån man kan urskilja miljöer där andra känsliga grupper exponeras specifikt ska motsvarande prioritering gälla (till exempel allergiker och gravida).
- När användningen leder till en direkt miljöbelastning: För produkter som används på ett sådant sätt att de vid användningen sprids till miljön eller avlopps nätet är det viktigt att krav avseende miljöegenskaper ställs.

I dessa situationer ska en mer omfattande analys göras av hur krav ska ställas för att undvika utfasningsämnen och för att hanteringen av prioriterade riskminskningsämnen ska vara säker. Eftersom kunskapsunderlagen i många fall är bristfälliga kan det i vissa fall vara motiverat att undvika en hel ämnesgrupp där egenskaperna kan antas vara liknande, ett exempel på en sådan grupp är högfluorerade ämnen (PFAS).

Utfasningsämnen

Utfasningsämnen har så allvarliga egenskaper att de bör fasas ut och inte användas alls, oavsett om det finns risk för exponering i den specifika användningssituationen eller inte. Kriterierna för urvalet av denna grupp är desamma som i Kemikalieinspektionens PRIO-guide och anknyter också till tillståndsförfarandet i EU:s kemikalielagstiftning Reach. För hormonstörande ämnen saknas ännu en vedertagen metod för klassificering och därmed också för att informera i säkerhetsdatablad och märkning. Tills vidare ska de hormonstörande ämnen som är på SIN-listan¹⁰ utgöra en definition för stadens arbete.

Utfasning och riskminskning

- *Utfasning* innebär att ett ämne inte är önskvärt och att användningen därför ska upphöra. För att möjliggöra detta krävs information om var ämnet förekommer och tillgängliga alternativ. Genom de åtgärder som presenteras i denna plan kommer staden att undvika utfasningsämnen, skaffa sig kunskap om var det är svårt att undvika dem och bidra till utvecklingen av bättre alternativ.
- *Riskminskning* förutsätter kunskap om ämnets farlighet och hur det ska användas. När man har denna kunskap kan man värdera risken och vidta åtgärder för att minska den. Ett sätt att minska risken är att välja en produkt med mindre farliga ämnen, ett annat är att ändra användningssättet, till exempel genom att förvara produkten på ett säkert sätt.

¹⁰ SIN-listan tas fram av Internationella kemikaliesekretariatet, ChemSec, ett samarbetsorgan för miljöorganisationer. <http://www.chemsec.org/what-we-do/sin-list>

Exempel på utfasningsämnen:

- TCEP är en organofosfat som är klassificerad som reproduktionstoxisk och kan förekomma i gamla skumgummimadrasser.
- Bisfenol S är hormonstörande och kan förekomma i kvitton och vissa typer av plaster.
- PFOA är ett högfluorerat PBT-ämne som kan förekomma i impregneringsmedel.

Prioriterade riskminskningsämnen

Prioriterade riskminskningsämnen har egenskaper som gör att dessa ämnen bör ges särskild uppmärksamhet. De måste alltid bedömas i den aktuella användningen och hanteras utifrån den risk som då kan uppkomma. Om de används ska åtgärder vidtas för att inte människor och miljö ska exponeras.

Exempel på prioriterade riskminskningsämnen:

- Många parfymämnen och konserveringsmedel t.ex. MIT och BIT är allergiframkallande och kan förekomma i målarfärg samt i städ- och rengöringsprodukter.
- Kopparjonen är miljöfarlig och avges exempelvis från kopparrör samt tak- och fasadmaterial av koppar.

Utfasningsämnen

Ämnen som ingår i denna kategori är:

- CMR-ämnen (cancerogena, mutagena eller reproduktionsstörande ämnen), kategori 1A och 1B enligt CLP-förordningen
- Hormonstörande ämnen på SIN-listan
- Särskilt farliga metaller (kadmium, kvicksilver, bly och deras föreningar)
- PBT- och vPvB-ämnen (persistenta, bioackumulerande och toxiska ämnen, samt mycket persistenta och mycket bioackumulerande ämnen) enligt REACH bilaga XIII
- Ozonförstörande ämnen (enligt CLP-förordningen)

Prioriterade riskminskningsämnen

Ämnen som ingår i denna kategori är:

- Ämnen med mycket hög akut giftighet (akut toxicitet kategori 1 och 2 enligt CLP-förordningen)
- Allergiframkallande ämnen (luftvägs- eller hudsensibilisering, kategori 1, 1A och 1B enligt CLP-förordningen)
- Ämnen med hög kronisk giftighet (specifik organotoxicitet - upprepade exponering enligt CLP-förordningen)
- CMR-ämnen, kategori 2 enligt CLP-förordningen
- Miljöfarliga ämnen och ämnen med långtidseffekter i miljön (farlig för vattenmiljön, kategori kronisk 1 och kronisk 4 enligt CLP-förordningen)
- Potentiella PBT- och vPvB-ämnen (persistenta, bioackumulerande och toxiska ämnen, samt mycket persistenta och mycket bioackumulerande ämnen enligt REACH bilaga XIII)

1. Information och dialog

För att uppnå målen i miljöprogrammet behöver:

- aktörer i Stockholm ha information för att kunna undvika hälso- och miljöfarliga ämnen,
- staden som avsändare ha tillräcklig kunskap om källor och orsakssamband för att formulera rätt budskap till rätt målgrupp,
- staden använda informationskanaler och arenor för dialog som anpassas efter målgruppernas behov och beteende,
- kommunikationen underlätta för stadens anställda, verksamhetsutövare och konsumenter att göra kemikaliesmarta val.

Åtgärder

		När	Ansvarig
1.1	Genomföra kampanj om kemikalier med ungdomar som målgrupp.	Senast 2023	Kemikaliecentrum och utbildningsförvaltningen
1.2	Genomföra kommunikationsinsatser för kemikaliesmarta arbetsplatser i staden.	Senast 2023	Kemikaliecentrum, äldreförvaltningen, stadsdelsförvaltningarna och alla kontorsbaserade förvaltningar och bolag
1.3	Informera och föra dialog med intressenter gällande stadens kemikaliekraav inom bygg- och anläggning.	Årligen från 2020	Kemikaliecentrum
1.4	Genomföra seminarier för handelsföretag.	Kontinuerligt från 2020	Kemikaliecentrum
1.5	Genomföra årliga informationskampanjer gentemot invånarna.	Årligen från 2020	Kemikaliecentrum, Stockholm Vatten och Avfall med stöd från stadsdelsförvaltningarna och stadsledningskontoret
1.6	Utveckla uppföljningsverktyg för kommunikation.	Senast 2023	Kemikaliecentrum

Åtgärder markerade med orange färg har särskild bäring på barn och andra särskilt känsliga grupper.

Målgruppen för Stockholms stads kemikaliekommunikation är alla inom stadens gränser vars verksamhet och val påverkar utsläpp och/eller exponering av skadliga ämnen. Detta inkluderar invånare, företagare, organisationer och inte minst Stockholms stads egna medarbetare. Kommunikation på olika nivåer kommer därför att återkomma som aktivitet i många av kemikalieplanens åtgärder. Utöver det som föreslås som konkreta åtgärder så bedriver miljöförvaltningen ett omfattande arbete med att presentera data från exempelvis miljöövervakningen och kemikaliehanteringssystemet Chemsoft på Miljöbarometern och på stadens webb och intranät.

Flera av kommunens förvaltningar och bolag arbetar med kommunikation och dialog kring frågor som berörs av kemikalieplanen, exempelvis Stockholm Vatten och Avfall samt olika avdelningar på miljöförvaltningen. Samarbete kring aktiviteter, målgruppsanpassning och spridning ger fler perspektiv, större spridning och samordnade budskap.

Vad ska förmedlas?

- Att Giftfritt Stockholm är ett av målen i miljöprogrammet. Det innebär att förekomsten av farliga ämnen inte ska skada människor eller miljö.
- Att alla som bor och verkar i staden påverkar både närmiljön och den yttre miljön. Alla kan också bidra till ett giftfritt Stockholm genom att göra kemikaliesmarta val i sin vardag.
- Att det varken behöver vara svårt, tråkigt eller dyrt att göra kemikaliesmarta val. I många fall är det precis tvärtom.

Kommunikationen ska vila på vetenskaplig grund. Den ska vara inkluderande, lättläst, saklig och inspirerande. Kommunikationen ska även belysa den egna verksamhetens arbete med kemikaliefrågan.

Tillvägagångssätt

Kommunikationen kan delas upp som löpande och fördjupande. För den löpande kemikaliekommunikationen använder kemikaliecentrum främst Miljöbarometern, stadens externa webb, intranätet samt sociala medier som primära egna kanaler. Seminarier till specifika målgrupper sker också löpande.

Fördjupningsaktiviteterna är mer nischade och pågår under en begränsad period. Det kan vara temakampanjer eller riktad kommunikation till viss intern eller extern målgrupp. Fördjupningsaktiviteter genomförs med fördel i samarbete mellan olika aktörer i staden.

Kanaler

Kemikaliecentrums egna primära kanaler är listade nedan men nya typer av kanaler kan bli tillgängliga under de år som kemikalieplanen gäller. Även Stockholm Vatten och Avfall arbetar med kemikaliekommunikation i digitala kanaler och med olika kampanjmaterial. På deras hemsida kan man hitta exempelvis riktlinjer för industriell verksamhet och bilvård samt tips till allmänheten om vad som får och inte får hamna i avloppet.

Seminarier och utbildningar

Kemikaliecentrum arrangerar öppna seminarier för branscher som bygg och anläggning samt handeln. Speciella föreläsningstillfällen arrangeras ibland för särskilda målgrupper. När det kommer till stadens egna verksamheter hålls exempelvis föreläsningar för förskolepersonal och utbildningar arrangeras i system som Byggvarubedömningen och stadens kemikaliehanteringssystem Chemsoft. Många seminarier filmas och/eller direktsänds för att få en ökad spridning och längre livslängd.

Informationsblad och broschyrer

Kemikaliecentrum använder informationsblad, affisch eller broschyr vid tillfällen då det är mest lämpligt. Samma information finns även lättillgänglig digitalt.

Digitala kanaler

Intranätet används för kemikalieinformation som inte berör en extern publik. Det kan handla om stadens kemikaliehanteringssystem, information kring upphandlat sortiment och allmän implementering av kemikalieplanen.

På stadens webb kommuniceras mycket av miljöförvaltningens kemikaliearbete. Här informeras stockholmarna om vad de kan göra för kemikaliesmarta val i hemmet och som konsument. Här finns information till interna verksamheter (exempelvis förskolor) och externa (exempelvis handeln, byggbranschen, frisörer och fristående förskolor).

Miljöbarometern är stadens portal för redovisning av miljöinformation. Här redovisas fakta om tillståndet i miljön utifrån mätdata. På Miljöbarometern redovisas även uppföljning av miljöprogrammet och kemikalieplanen.

De sociala medier som för närvarande används är Facebook (Giftfritt Stockholm) och Instagram (giftfritt_stockholm). De sociala medierna har följande primära syften:

- Att visa hur staden arbetar med kemikaliefrågan i sitt dagliga arbete
- Att göra reklam för seminarier och liknande event för olika målgrupper
- Att möjliggöra dialog med invånare och verksamhetsutövare
- Att ge direkta tips om en kemikaliesmart vardag
- Att vara en kanal för kemikaliecentrums egna nyheter
- Att sprida nyheter och tips från andra aktörer

Inläggen på sociala medier kan med fördel synkas med stadens övergripande konton, miljöförvaltningens övriga konton samt med stadsdelsförvaltningarnas, för större spridning. Stadsdelsförvaltningarna kan i sin tur målgruppsanpassa sin spridning via nischade konton för exempelvis öppna förskolor, parklekar och äldreboenden.

Annonser

Annonsering i dagspress sker sällan men det förekommer.

Stadsinformationstavlor

Vid särskilda kampanjer används de analoga och digitala informationsskyltar som finns placerade runt om i staden.

Målgrupper

Interna målgrupper

Målsättningen är att hitta nyckelpersoner och funktioner som i sin tur kan påverka flera i sina verksamheter. Exempel kan vara chefer för särskilda verksamheter som ska nås av informationen. Vissa funktioner i listan är därför snarare själva kanaler för att i sin tur sprida information vidare till interna och externa målgrupper.

- Upphandlare, inköpare och avtalsförvaltare
- Miljösamordnare samt miljö- och hållbarhetsansvariga
- Skyddsombud
- Miljöförvaltningens inspektörer
- Förskolans personal och rektorer
- Chefer och personal från öppna förskolor och parklekar
- Lärare i grundskolan och gymnasiet samt fritidshemspersonal
- Byggprojektledare, bygglovshandläggare, detaljplanhandläggare och bygg- och lokalansvariga på stadsdelsförvaltningarna
- Stadsdelsförvaltningarnas och bostadsbolagens kommunikatörer
- Chefer och miljöombud alternativt skyddsombud inom stadens omsorgsyrken
- Medborgarkontor, samhällsväglare och medborgarvärdar
- Miljöingenjörer
- Fastighetsägare och fastighetsförvaltare

Externa målgrupper

- Fristående förskolor och skolor
- Fastighetsägare och bostadsrättsföreningar
- Konsumenter, särskilt föräldrar och blivande föräldrar
- Ideella föreningar
- Byggindustrin inklusive arkitekter, konsulter, entreprenörer, materialleverantörer m.fl.
- Bostadsrättsföreningar
- Leverantörer till staden
- Handelsföretag
- Andra verksamhetsutövare

Bland verksamhetsutövare prioriteras de som hanterar miljö- och hälsofarliga kemiska produkter, varor och avfall. Kommunikation till dessa sker främst via tillsynen.

Kemikaliesmart ungdom

1.1 Genomföra kampanj om kemikalier med ungdomar som målgrupp.

Under puberteten påverkas kroppen av många hormoner. Detta gör att även tonåringar är känsliga för kemikalier.¹¹ I stor utsträckning är de dessutom redan stora konsumenter och gör många egna val. Kemikaliecentrum ska erbjuda relevant information om kemikalier för ungdomar. För att träffa rätt gällande innehåll, ton och kanaler behövs en referensgrupp bestående av ungdomar i olika delar av staden. Representanter för forskarsamhället har också uttryckt intresse av att medverka i en sådan satsning. Kemikaliecentrum tar fram och sprider informationen i samarbete med dessa och utbildningsförvaltningen.

Omsorg och kontor i fokus

1.2 Genomföra kommunikationsinsatser för kemikaliesmarta arbetsplatser i staden.

Förskola och skola är stora kommunala arbetsplatser som kemikaliecentrum har satsat på och kommer att satsa på de närmsta åren. Men även på andra arbetsplatser finns behov av att göra åtgärder för att minska exponeringen för farliga ämnen. Det ofödda barnet är mycket känslig för påverkan av exempelvis hormonpåverkande kemikalier. Genom att prioritera kvinnodominerade arbetsplatser kan foster skyddas från onödig exponering. Därför prioriteras yrken inom äldreomsorg, individ- och familjeomsorg samt stöd och service till personer med funktionsnedsättning.

Kontorsmiljöer på stadens förvaltningar, bolag och övrig administration behöver också bli kemikaliesmarta. Detta görs med fördel som ett projekt med bredare miljöfokus än bara kemikalier.

Kemikaliecentrum ansvarar för att ta fram väglednings- och informationsmaterial med stöd från berörda förvaltningar och bolag. Dessa kan bidra med information om förutsättningar i den egna verksamheten samt med spridning av materialet.

Den här åtgärden kopplar till åtgärd 8.4.

¹¹ Kemikalieinspektionen 2014, Handlingsplan för en giftfri vardag 2015-2020, Skydda barnen bättre

Bygg och anläggning

1.3 Informera och föra dialog med intressenter gällande stadens kemikaliekraV inom bygg- och anläggning.

Forum för kemikaliesmart byggande är en seminariereserie som arrangeras av kemikaliecentrum. Seminarierna vänder sig till byggsektorns aktörer inom och utanför staden och andra som är intresserade av frågor kring hållbart och sunt byggande. Flertalet seminarier filmas och läggs på stadens webb.

Kemikaliecentrum håller kontinuerligt dialog med och informerar leverantörer om stadens kemikaliekraV, för att öka substitution av farliga ämnen och utveckling av alternativa material.

Seminarier för handeln

1.4 Genomföra seminarier för handelsföretag.

Forum för kemikaliesmart handel är en seminariereserie som arrangeras av miljöförvaltningen i samarbete med Svensk Handel. Det nyligen inrättade nationella Substitutionscentrum kommer också att ingå i samarbetet. Seminarierna vänder sig till handelns aktörer. Flertalet seminarier filmas och läggs på stadens webb.

Kampanjer till invånarna

1.5 Genomföra årliga informationskampanjer gentemot invånarna.

Människors beteende påverkas inte bara av kunskap och information. En viktig faktor är de sociala normerna. Vi människor gör gärna som de vi identifierar oss med. Kemikaliekommunikationen kan visa upp förebilder.

Många säger att de vill göra så mycket som möjligt för miljön – dessa vägleds och visas vad som är möjligt. En del nöjer sig med att göra vad som krävs av vanlig anständighet – där kan innehållet i kommunikationen påverka synen på vad det är.

De finns också de som saknar intresse och/eller kunskap i större omfattning. För att fler ska ta problematiken på allvar är det viktigt att trycka på fakta och vetenskaplig information kring vilka risker som olika ämnen, produkter och material har, utan att för den sakens skull kommunicera skrämselformation.

Målgrupper bland invånarna

Föräldrar och blivande föräldrar är högst prioriterade för kommunikationsinsatser bland stadens invånare. Barn är en särskilt känslig grupp och föräldrar är ofta mycket intresserade av att få information.

Kommunikationen ska även fokusera på att nå de som inte nås idag i lika stor utsträckning – de som kanske inte har hög medvetenhet eller saknar ett forum för att föra dialog, men som kan visa stort engagemang när de får chansen att diskutera. Särskild satsning kommer att göras för utlandsfödda invånare. Här är klarspråk och inkluderande kommunikation viktig med tips och information som är lätt att ta till sig, även om man inte är bra på svenska. Viss information kan även vara relevant att översätta till andra språk.

Årliga kampanjer

Både kemikaliecentrum och Stockholm Vatten och Avfall har regelbundna kampanjer riktade mot invånare. Det kan vara en fördel att arbeta tematiskt med nya fokusområden år för år. Dessa områden bör stämmas av mellan

kommunicerande aktörer för så stor synergieffekt som möjligt (t.ex. Stockholm Vatten och Avfall och miljöförvaltningens olika avdelningar samt grannkommuner).

Kampanjmaterialet tas huvudsakligen fram av kemikaliecentrum och/eller Stockholm Vatten och Avfall. Stadsledningskontoret, bostadsbolag, stadsdelar och bibliotek kan bidra med kontakter till målgruppen. Dels genom att i vissa fall hjälpa till med att sätta ihop en referensgrupp bestående av målgruppen inför arbetet, dels för spridning av den färdiga informationen.

Uppföljning av aktiviteter

1.6 Utveckla uppföljningsverktyg för kommunikation.

För att se om informationssatsningar har haft någon effekt är det viktigt med olika former av uppföljningar. Det är också intressant att göra uppföljning kring olika kommunikationsinsatsers omfattning. Ett system för vilka uppgifter som ska samlas in och hur de ska analyseras ska tas fram. Exempel på uppföljningsunderlag:

- Utvärderingar i samband med utbildningar.
- Antal deltagare, skolor, stadsdelar etcetera.
- Antal webbbesökare, genomförda seminarier, utställningsbokningar.
- En större enkät till stockholmarna, förslagsvis vartannat år.
- Trender i miljöövervakningen.

Vägledning för
Kemikaliesmart
förskola

Stockholms
stad

**Kemikalie-
smart frisör**

Tio tips för ett
kemikaliesmart

Kemikaliesmart
hem

Goda
Ken
för

cklista för ett kem
arlige kemiska produ
a för barn

2. Inköp och upphandling

För att uppnå målen i miljöprogrammet behöver:

- de som ansvarar för de olika delarna i stadens inköpsprocess veta hur de ska jobba med frågan genom marknadsundersökningar, behovsanalyser, kravformuleringar och uppföljning,
- det finnas system för att hjälpa verksamheterna att se vilka varor i stadens sortiment som är att föredra ur ett kemikalieperspektiv,
- det följas upp att krav ställs och uppfylls.

Åtgärder

		När	Ansvarig
2.1	Identifiera vilka kemikaliekrav som är relevanta att ställa genom behovs- och marknadsanalys.	Kontinuerligt från 2020	Serviceförvaltningen, kategoristyrningsteamerna och upphandlande förvaltningar och bolag med stöd av kemikaliecentrum
2.2	Ställa kemikaliekrav för alla prioriterade inköpsområden. ¹²	Kontinuerligt från 2020	Serviceförvaltningen, upphandlande förvaltningar och bolag, med stöd av kemikaliecentrum
2.3	Följa upp ställda kemikaliekrav inom alla prioriterade inköpsområden.	Kontinuerligt från 2020	Serviceförvaltningen, upphandlande förvaltningar och bolag, med stöd av kemikaliecentrum
2.4	Upphandla ett avtal för analys av varor och material som kan användas för kontinuerlig uppföljning av avtal.	Senast 2020	Serviceförvaltningen och kemikaliecentrum
2.5	Vidta sanktioner om leverantörsuppföljningen visar att kemikaliekraven inte uppfylls.	Kontinuerligt från 2020	Serviceförvaltningen, upphandlande förvaltningar och bolag med stöd av kemikaliecentrum
2.6	Underlätta för personal att göra kemikaliesmarta inköp.	Kontinuerligt från 2020	Kemikaliecentrum tillsammans med serviceförvaltningen, stadsledningskontoret samt inköpsansvariga på förvaltningar och bolag
2.7	Inkludera kemikalieaspekten i avtalsförvaltningen för de prioriterade inköpsområdena.	Kontinuerligt från 2020	Serviceförvaltningen, upphandlande förvaltningar och bolag med stöd av kemikaliecentrum

¹² Se lista över prioriterade inköpsområden i detta kapitel.

2.8	Erbjuda upphandlare, avtalsförvaltare och annan berörd personal utbildning i hur kemikalieaspekten inkluderas i inköpsprocessen.	Kontinuerligt från 2020	Kemikaliecentrum i samarbete med stadsledningskontoret
2.9	Delta i externa referensgrupper och nätverk för att utveckla stadens kemikaliekravställning.	Kontinuerligt från 2020	Kemikaliecentrum

Åtgärder markerade med orange färg har särskild bäring på barn och andra särskilt känsliga grupper.

I stadens program för inköp finns en beskrivning av hur stadens inköpsprocess fungerar.¹³ Där anges också att staden ska ställa miljö- och hållbarhetskrav i upphandlingar så långt det är möjligt och ändamålsenligt, utifrån de mål som miljöprogrammet anger. Det framgår även klart av upphandlingsdirektivet¹⁴ och den nationella upphandlingsstrategin¹⁵ att miljökrav i offentliga upphandlingar mycket väl kan ställas.

Offentlig sektor bör gå före

Vikten av att offentlig sektor går före med att ställa höga miljö- och hållbarhetskrav har understrukits i många nationella och internationella dokument. Bland annat i upphandlingsutredningen Goda affärer¹⁶, den fördjupade miljömålsutvärderingen¹⁷ samt Agenda 2030¹⁸. Riktlinjer för arbetet inom EU finns i handboken Buying green! A handbook on Green Public Procurement.¹⁹

Använda miljömärkning

Nytt i upphandlingslagarna LOU och LUF från 2016 är att det går att hänvisa direkt till en viss typ av miljö- eller hållbarhetsmärkning. Tillämpningen beskrivs närmare av Upphandlingsmyndigheten²⁰ och i skriften Nordic Guidelines - Green Public Procurement: How to use environmental management systems and ecolabels in EU tenders²¹.

Att direkt hänvisa till en märkning möjliggör för staden att förenkla vissa delar av arbetet inom de områden där det är bra tillgång på miljömärkta varor och produkter, exempelvis varor av textil samt städ- och rengöringsprodukter. Krav som går att verifiera med miljömärkningar erbjuder också en smidig uppföljningsprocess.

Prioriterade inköpsområden

De prioriterade inköpsområdena är alla, på ett eller annat sätt, kemikalieintensiva. Därför har de prioriterats högst för kemikaliekraftställning och uppföljning. De prioriterade inköpsområdena inkluderar både centralupphandlingsområden som upphandlas av serviceförvaltningen (exempelvis möbler) samt varor, produkter och tjänster som upphandlas lokalt av övriga förvaltningar och bolag (exempelvis lokalvård). Lokalvård är ett speciellt område som är prioriterat av flera kemikalierelaterade anledningar. Det handlar inte bara om de kemikalier som används i tjänsten utan även hur utförandet fungerar, så att till exempel golvmaterial inte förstörs om de städas med fel metod. En annan viktig aspekt är att damm behöver avlägsnas effektivt eftersom det kan innehålla

¹³ Stockholms stads program för upphandling och inköp, nås via stadens intranät på samarbetsytan ”Inköp och upphandling i Stockholms stad”.

¹⁴ Directive 2014/24/EU on public procurement, i Sverige implementerat genom lagen om offentlig upphandling (LOU, 2016:1145) och lagen om upphandling inom försörjningssektorerna (LUF, 2016:1146).

¹⁵ <https://www.regeringen.se/informationsmaterial/2016/06/nationella-upphandlingsstrategin/>

¹⁶ SOU 2013:12 Goda affärer – en strategi för hållbar offentlig upphandling

¹⁷ Fördjupad utvärdering av miljömålen 2019. Naturvårdsverket.

<https://www.naturvardsverket.se/Documents/publikationer6400/978-91-620-6865-3.pdf?pid=24098>

¹⁸ Mål 12.7, se: <https://www.globalamalen.se/om-globala-malen/mal-12-hallbar-konsumtion-och-produktion/>

¹⁹ Buying green! A Handbook on Green Public Procurement, 3rd edition (2016), European Commission.

²⁰ <http://www.upphandlingsmyndigheten.se/hallbarhet/stall-hallbarhetskrav/Anvandning-av-markning>

²¹ Nordic Guidelines - Green Public Procurement: How to use environmental management systems and ecolabels in EU tenders (2017), Magnadóttir, Tormod, Bergman, Frenander, Nordiska Ministerrådet.

kemikalier som utsöndrats från saker och byggmaterial i inomhusmiljön. Det är viktigt att avtalsförvaltningen för lokalvård fungerar så att kvaliteten på tjänsten säkerställs.

Plast är ett material som ingår i många av de prioriterade inköpsområdena och kan ge påverkan på miljö och hälsa under olika delar av sin livscykel. Plast behöver därför uppmärksammas särskilt i stadens inköpsprocesser.

Kategoristyrning implementeras successivt i staden för att förtydliga och underlätta inköpsarbetet. Detta innebär att olika kategorier av varor, material, produkter och tjänster definieras och att det för varje kategori utses en kategoriledare, ett tvärfunktionellt kategoriteam samt kategoriråd. Kategoriteamets arbete kommer sedan ligga till grund för att utveckla och effektivisera inköpsarbetet inom den specifika kategorin. Kemikaliecentrum kommer medverka i dessa grupper inom de prioriterade inköpsområdena och ge stöd i att ställa och följa upp kemikaliekrav.

Prioriterade inköpsområden:

- Fordon
- Förbrukningsmateriel:
 - Bild- och formmaterial
 - Hem och hygien
 - Kemiska produkter och städartiklar
 - Kontors- och skolmateriel
 - Köks- och serveringsutrustning
 - Papper och plast
 - Sjukvårds- och inkontinensprodukter
- IT- utrustning:
 - AV-produkter
 - Datorer och nätverksutrustning
 - Dokumentproduktion, skrivare etc.
 - IT-kringutrustning
- Klottersanering
- Lekmaterial inklusive idrottsleksaker
- Material i kontakt med livsmedel inkl. dricksvatten
- Möbler, textil och inomhusbelysning
- Lokalvård
- Tekniska hjälpmedel
- Tryckeritjänster
- Tvätt- och textilservice
- Yrkeskläder och skor

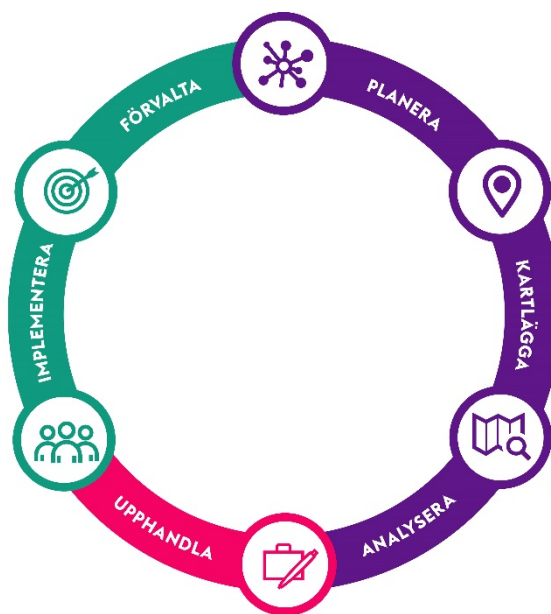
Ställa kemikaliekrav

- 2.1 Identifiera vilka kemikaliekrav som är relevanta att ställa genom behovs- och marknadsanalys.
- 2.2 Ställa kemikaliekrav för alla prioriterade inköpsområden.

Kemikaliekrav i inköpsprocessen

Strategiskt arbete med inköp är ett viktigt och effektivt verktyg för att minska mängden skadliga kemikalier i stadens verksamheter. Men kemikaliefrågan är komplex och kemikaliekompetens behöver finnas med i hela inköpsprocessen. Från behovs- och marknadsanalys till krav i annonserade upphandlingsdokument och avtal, samt i dialogen med leverantörer och vid uppföljning och avtalsförvaltning. Stadens enheter behöver därför involvera kemikaliecentrum i hela processen.

God planering är grundläggande för att kunna ställa relevanta kemikaliekrav. Kartläggning och analys krävs både för att säkerställa att sortimentet motsvarar verksamheternas behov och leverantörernas möjlighet att leverera varor och produkter som uppfyller stadens kemikaliekrav. Även erfarenheter från uppföljning och förvaltning under föregående avtalsperiod tas med i arbetet. Störst fokus läggs på att undvika de mest oönskade ämnena, så kallade utfasningsämnen (se kapitlet Prioriterade kemikalier) och i första hand inom de prioriterade inköpsområdena. I upphandlingsdokumenten anges hur planen för avtalsförvaltning och uppföljning ser ut samt när leverantören förväntas visa verifikat, om det ska finnas med anbudet, vid avtalstecknande eller vid ett uppföljningsmöte under avtalstiden.

Kemikaliekrav kan ställas på olika sätt

- Kvalificeringskrav på leverantören, som ger stöd till att kemikaliekraven kan uppfyllas och verifieras, dessa krav behöver vara uppfyllda redan vid anbudslämnandet.
- Obligatoriska krav på varor, material, produkter eller tjänster i teknisk specifikation som behöver finnas vid anbudslämnande.
- Tilldelningskriterier, som innebär att den som uppfyller kriterierna ges en fördel vid utvärderingen.
- Särskilda kontraktsvillkor kan också användas för att ställa krav på leverantören samt på varor, produkter eller tjänster. Leverantören behöver då inte uppfylla kraven vid anbudstillfället men måste göra det när avtalet ingås eller senare under avtalstiden beroende på vad som specificerats i kravet.

Varje upphandling är unik

De flesta varu-, material- och produktgrupper skiljer sig från varandra avseende kemiskt innehåll och sammansättning. Därför går det oftast inte att ha ett standard-set med kemikaliekrav att ta med i varje upphandlingsdokument. Passande krav behöver istället tas fram i varje specifikt fall. Upphandlingsmyndighetens hållbarhetskrav kan användas som utgångspunkt. Det är också viktigt att kravställa så att varor och produkter kan bytas ut under avtalstiden, speciellt om marknadsundersökningen visat att kemikaliekraven inte kan uppfyllas vid avtalsstart. När det sedan finns alternativ som uppfyller kemikaliekraven fasas dessa varor eller produkter in i sortimentet.

En mer djupgående analys av vilka krav som behöver ställas görs alltid när varorna, materialen eller produkterna kommer användas i särskilt känsliga tillämpningar. Det gäller till exempel om det är saker som används i verksamheter med barn och ungdomar eller om användningen medför direkta utsläpp till miljön. Då utformas kraven så att varorna är fria från utfasningsämnen och i vissa fall även från vissa prioriterade riskminskningsämnen. Upphandlingsmyndighetens kriterier på avancerad eller spjutspetsnivå kan användas för att undvika dessa ämnen. Ett annat alternativ är att kemikaliecentrum vid behov formulerar egna krav som säkerställer att skadliga ämnen undviks.

Kandidatförteckningen är en lista inom EUs kemikalielagstiftning Reach över ämnen som är särskilt farliga och kandiderar till att omfattas av skarpare lagstiftning. Skarpare lagstiftning kan till exempel innebära begränsningar i användning helt eller för specifika varugrupper alternativt att tillstånd för att använda ämnet krävs. Även om ett ämne blivit föremål för begränsning står det kvar på förteckningen. I dagsläget finns runt 200 ämnen på kandidatförteckningen, och dessa omfattas av stadens definition av utfasningsämnen. Staden ställer krav på att varorna i sortimenten är fria från kandidatförteckningsämnen där marknadsanalysen visar att det fungerar.

Utvärdering av anbud

Efter att anbuden kommit in och öppnats kontrolleras att ställda krav är uppfyllda och att begärda verifikat är bifogade. Det gäller både grundläggande krav på leverantören som alltid ställs och mer specifika krav kopplade till sortiment, kvalitet och kemikalieinnehåll.

Följa upp

- 2.3 Följa upp ställda kemikaliekrav inom alla prioriterade inköpsområden.
- 2.4 Upphandla ett avtal för analyser av varor och material som kan användas för kontinuerlig uppföljning av avtal.
- 2.5 Vidta sanktioner om leverantörsuppföljningen visar att kemikaliekraven inte uppfylls.

Systematisk uppföljning

En systematisk uppföljning görs för att säkerställa att de varor och tjänster som levereras till staden verkligen uppfyller de krav som ställts. Om det inte gjordes under utvärderingen av anbud så kan leverantören istället nu i samband med uppföljningen visa bevis på att kemikaliekraven uppfylls. I upphandlingsdokumenten beskrivs hur uppföljning av kraven kommer att ske, till exempel hur ofta det görs, vad som förväntas av leverantören och vem inom staden som är ansvarig. Detta ökar transparensen och minskar resursanvändningen både för staden och för leverantören. Utgångspunkten är att alla ställda krav följs upp och verifikation kan ske på papper, exempelvis genom granskning av miljömärkningscertifikat och säkerhetsdatablad, eller kemisk analys av stickprov. Detaljerna i uppföljningen, till exempel på vilket sätt kemikaliekraven följs upp, avgörs från fall till fall i samarbete med kemikaliecentrum. Uppföljning av ställda krav ger även en bra grund för att formulera krav till nästa upphandlingsdokument som annonseras.

Sanktioner vid brister i uppfyllnad av krav

Varje förvaltning och bolag behöver se över och tänka igenom vilka verktyg eller sanktioner som är rättfärdigade om brister avseende uppfyllande av kemikaliekrav framkommer vid uppföljningen. Samma rutiner gäller som vid andra avtalsbrott och utgår från vad som skrivits i avtalet. Det innebär i allmänhet att i första hand föra dialog med leverantören och ge möjlighet till rättelse. Detta för att skapa en produktiv process där en utveckling av kemikaliesmarta varor och produkter främjas på marknaden. I andra hand görs prisjustering eller vite och som en slutlig möjlighet finns hävning av avtalet.

Inköp och avtalsförvaltning

- 2.6 Underlätta för personal att göra kemikaliesmarta inköp.
- 2.7 Inkludera kemikalieaspekten i avtalsförvaltningen för de prioriterade inköpsområdena.

Att märka ut kemikaliesmarta alternativ i stadens inköpssystem²² ger stora fördelar eftersom det förenklar för beställare att göra aktiva val. Beställarna har ofta begränsat med tid och det underlättar om de kan filtrera fram de miljö- och hälsomässigt bästa alternativen. Det möjliggör även att andelen kemikaliesmarta inköp kan följas upp på ett tydligt och faktabaserat sätt. Kemikaliecentrum samarbetar med stadsledningskontoret och serviceförvaltningen för att utreda hur markeringen ”kemikaliesmart val” kan fungera för de centralupphandlade sortimenten som finns i inköpssystemet Agresso. Denna utredning kan sedan ligga till grund för att göra samma sak i andra inköpssystem inom staden. Kemikaliecentrum identifierar de bästa varorna och produkterna samt ger råd vid inköp till stadens personal.

Avtalsförvaltningen är det dagliga arbetet i kontakt med stadens leverantörer och beställare samt granskning av varor och produkter som läggs till i sortimentet eller ersätter en vara eller produkt som utgått i sortimentet. Kemikaliefrågor ingår i avtalsförvaltningen till exempel när en verksamhet önskar göra tillägg till avtalet eller när en leverantör byter ut eller ersätter en vara. Det kan även vara sådant som leverantören uppmärksammat staden på, exempelvis indikationer på nyuppkommen överanvändning, felanvändning eller att beställningarna inom något område minskat drastiskt. Detta kan innebära en risk för att varor och produkter som inte uppfyller miljökraven kommer in i verksamheterna. Kemikaliecentrum ger stöd i att till exempel bedöma om nya varor eller produkter uppfyller ställda kemikaliekrav.

Vidare utveckling

- 2.8 Erbjud upphandlare, avtalsförvaltare och annan berörd personal utbildning i hur kemikalieaspekten inkluderas i inköpsprocessen.
- 2.9 Delta i externa referensgrupper och nätverk för att utveckla stadens kemikaliekravställning.

Många upphandlare och avtalsförvaltare har påtalat att de saknar tillräckliga kunskaper i kemikaliefrågor för att formulera krav. Kemikaliecentrum medverkar därför i stadsledningskontorets upphandlarnätverk för att ge grundläggande information om att ställa och följa upp kemikaliekrav. Vidare informeras om hur kemikaliekrav på bästa sätt tas in i inköpsprocessen och hur detta kopplar till stadens styrdokument samt vilket stöd kemikaliecentrum erbjuder i detta arbete. Förvaltningar och bolag behöver å sin sida efterfråga stöd och bjuda in till dialog och samverkan så att kemikaliecentrum kan hjälpa till på bästa sätt.

För att få möjlighet att framföra synpunkter och påverka vilka krav som finns med i upphandlingsdokument som annonseras av externa inköpscentraler så kan kemikaliecentrum och andra aktörer i staden delta i inköpscentralernas referensgrupper. Ett fortsatt samarbete med andra kommuner ger betydande samordningsvinster för såväl formulandet av krav som för metoder för uppföljning. Kemikaliecentrum medverkar därför i nätverket för miljö och hälsa i upphandling (MHU) där ett antal kommuner och myndigheter ingår. Detta är positivt för det interna inköpsarbetet men också eftersom många leverantörer efterfrågar ett mer samstämt arbete från upphandlande myndigheters sida. Genom nätverket medverkar kemikaliecentrum i utvecklingen av Upphandlingsmyndighetens hållbarhetskriterier.

²² Staden använder i skrivande stund systemet Agresso, mer information finns på stadens intranät på samarbetsytan ”Inköp och upphandling i Stockholms stad”: <https://samarbete2.stockholm.se/sites/inkopoupphandling>

FEM HUNDRA

TVÅ HUNDRA

SVERIGES R
100

B04226

B

3. Bygg- och anläggningsmaterial

För att uppnå målen i miljöprogrammet behöver:

- det finnas tillgång till bygg- och anläggningsmaterial som är fria från skadliga ämnen,
- de som ansvarar för att formulera krav på bygg- och anläggningsmaterial ha kunskap om kemikaliers egenskaper och förekomst,
- det finnas resurser, kompetens och rutiner för uppföljning av att kraven uppfylls.

Åtgärder

		När	Ansvarig
3.1	Tillämpa kemikaliekraven i detta kapitel vid upphandling av bygg- och anläggningsmaterial, projektörer och entreprenörer vid nybyggnad, ombyggnad och förvaltning.	Kontinuerligt från 2020	Förvaltningar och bolag som upphandlar bygg- och anläggningsentreprenader och köper in bygg- och anläggningsmaterial med stöd av kemikaliecentrum
3.2	Dokumentera varor och kemiska produkter som används vid uppförande och underhåll av byggnader och anläggningar i digital loggbok och uppdatera loggboken vid ombyggnation och förvaltning.	Kontinuerligt från 2020	Förvaltningar och bolag som upphandlar bygg- och anläggningsentreprenader och köper in bygg- och anläggningsmaterial med stöd av kemikaliecentrum
3.3	Inkludera kemikaliekrav och rutiner i markanvisningsavtal med byggaktörer och följa upp dessa.	Kontinuerligt från 2020	Exploateringskontoret med stöd av kemikaliecentrum
3.4	Utreda hur kemikaliekrav ska ställas i markavtal med ledningsägare och hur dessa ska följas upp.	Kontinuerligt från 2021	Kemikaliecentrum i samarbete med trafikkontoret och exploateringskontoret
3.5	Införa materialval som en punkt i miljötillsynen på bygg- och anläggningsprojekt.	Kontinuerligt från 2022	Miljöförvaltningen
3.6	Genomföra stickprovsrevisioner av pågående bygg- och anläggningsprojekt.	Årligen från 2020	Kemikaliecentrum
3.7	Utvärdera och substituera material som utgör risk i känsliga användningsområden.	Kontinuerligt från 2021	Kemikaliecentrum, byggande och anläggande förvaltningar och bolag
3.8	Främja innovation och alternativa material för att substituera material som utgör risk.	Kontinuerligt från 2021	Byggande och anläggande förvaltningar och bolag med stöd av kemikaliecentrum

3.9	Harmonisera tekniska handböcker och processverktyg med stadens kemikaliekrav.	Kontinuerligt från 2020	Trafikkontoret och exploateringskontoret med stöd av kemikaliecentrum
------------	---	-------------------------	---

Åtgärder markerade med orange färg har särskild bäring på barn och andra särskilt känsliga grupper.

Stockholms stad är en stor beställare av bygg- och anläggningsentreprenader i Sverige. På stadens mark bygger och anlägger också andra byggaktörer och ledningsägare. I Sverige är användningen av farliga kemiska produkter störst inom bygg- och anläggningssektorn tillsammans med läkemedelsindustrin.²³ Exempel på vanliga kemiska produkter inom bygg och anläggning är färg, fog, asfalt, cement och injekteringsmedel. Bygg och anläggningsmaterial bidrar till spridning av kemikalier såväl till inomhusmiljön som till natur- och vattenmiljöer. Skadliga ämnen i bygg- och anläggningsmaterial och brist på dokumentation om var de finns begränsar möjligheten till återanvändning och återvinning vid renovering och rivning.^{24, 25}

Kapitlet omfattar bygg, anläggning och ledningsägares projekt

Byggnader i stadens projekt och vid markanvisningsavtal, bostäder och lokaler, skolor och förskolor.

Anläggning på allmän platsmark och kvartersmark. Det vill säga väg, park, skolgård, bro, hamn, fritidsanläggning och parkering.

Interna och externa ledningsägare som staden tecknar avtal med för gas, fiber, el, vatten, avfall och avlopp.

Gränsdragningslistor för vilka produktgrupper som omfattas av kraven i detta kapitel uppdateras regelbundet och tillhandahålls av respektive bolag och förvaltning.

Det är mycket kostsamt att i efterhand åtgärda och sanera material som visat sig innehålla miljö- och hälsofarliga ämnen. Historiskt har problem med material som exempelvis PVC, PCB, asbest, isolering med freoner samt formaldehyd i byggskivor lett till stora samhällskostnader. För att minimera sådana kostnader i framtiden ska man förstås i första hand använda material som med dagens kunskap i möjligaste mån är fria från skadliga ämnen. Dessutom ska man dokumentera var materialen är inbyggda för att förenkla substitution och sanering om det behövs i framtiden.

Lagstiftning²⁶

Av plan- och bygglagen (PBL) framgår att ”ett byggnadsverk ska ha de tekniska egenskaper som är väsentliga i fråga om skydd med hänsyn till hygien, hälsa och miljö”²⁷. Boverkets byggregler (BBR) anger i sin tur att ”material och byggprodukter som används i en byggnad ska inte i sig eller genom sin behandling påverka inomhusmiljön eller byggnadens närmiljö negativt då funktionskraven i dessa regler uppfylls”.²⁸

²³ Naturvårdsverket 2018, Miljöpåverkan från svensk konsumtion - nya indikatorer för uppföljning, Rapport 6842

²⁴ Europeiska kommissionen COM (2018) 32 av den 16 januari 2018, Om genomförandet av paketet om den cirkulära ekonomin: åtgärder i gränssnittet mellan lagstiftningen om kemikalier, produkter och avfall, s. 3–6.

²⁵ SOU 2018:51 Resurseffektiv användning av byggmaterial, delbetänkande av Kommittén modernare byggregler.

²⁶ Avsnitt Lagstiftning bygger på utredning ”Kemikalielagstiftning kopplat till byggvaror” av Anna-Maria Eriksson, Tyréns på uppdrag av kemikaliecentrum

²⁷ 8 kap 4 § plan- och bygglagen (2010:900) som reglerar byggnadsverks tekniska egenskaper

²⁸ Avsnitt 6:11 om material i Boverkets byggregler (2011:6)

Enligt Byggproduktförordningen²⁹ ska kemikalieinformation enligt Reach³⁰ tillhandahållas tillsammans med prestandadeklarationen. För bygg- och anläggningsvaror gäller informationsplikten endast de ämnen som finns på kandidatförteckningen om de förekommer i högre halter än 0.1 viktprocent.³¹

Det finns i övrigt relativt få regler gällande kemiskt innehåll i bygg- och anläggningsmaterial. I Reach regleras dock vissa ämnen i specifika bygg- och anläggningsmaterial. Det gäller bland annat kadmium i plaster, tennorganiska föreningar, kadmium och bly i färg, arsenik och kvicksilver i impregnerat virke, krom(VI) i cement och akrylamid i injektionsmedel.³² Träskyddsmedel regleras i EU:s biocidförordning.³³ RoHS-direktivet reglerar vissa tungmetaller, ftalater och flamskyddsmedel i elektroniska produkter.³⁴ I kemikalieinspektionens föreskrifter finns regler för impregnerat virke och formaldehyd i träskivor³⁵.

Utöver dessa regler är den enda konkreta vägledning som återstår Kemikalieinspektionens PRIO-kriterier. Dessa är också grunden för de prioriteringar som presenteras i denna kemikalieplan.

I miljöbalken (1998:808) ställs vidare krav på att alla som bedriver eller avser att bedriva en verksamhet eller vidta en åtgärd skall undvika att använda eller sälja sådana kemiska produkter som kan befaras medföra risker för människors hälsa eller miljön, om de kan ersättas med sådana produkter som kan antas vara mindre farliga. Motsvarande krav gäller i fråga om varor som innehåller eller har behandlats med en kemisk produkt.

Det finns två lagförslag på regelverk som får inverkan på arbetssätt för bygg- och anläggningsprocessen för stadens bolag och förvaltningar samt aktörer som bygger på stadens mark. Det är lagförslag om:

- Emissionskrav av farliga ämnen³⁶
- Krav på loggbok för nya byggnader och anläggningar³⁷

Beslut om dessa regelverk kommer sannolikt att fattas under planperioden.

Kemikaliekrav vid bygg och anläggning

För att skydda människors hälsa och miljön ska följande krav gälla när staden uppför byggnader eller anläggningar i egen regi. Kraven tillämpas även vid markanvisning och markavtal med ledningsägare. Den närmare tillämpningen av dessa krav preciseras av kemikaliecentrum i samråd med berörda nämnder och bolag.

²⁹ Europaparlamentets och rådets förordning (EU) nr 305/2011 av den 9 mars 2011 om fastställande av harmoniserade villkor för saluföring av byggprodukter och om upphävande av rådets direktiv 89/106/EG (Byggproduktförordningen)

³⁰ Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 1907/2006 av den 18 december 2006 om registrering, utvärdering och godkännande och begränsning av kemikalier (Reach), inrättande av en europeisk kemikaliemyndighet, ändring av direktiv 1999/45/EG och upphävande av rådets förordning (EEG) nr 793/93 och kommissionens förordning (EG) nr 1488/94 samt rådets direktiv 76/769/EEG och kommissionens direktiv 91/155/EEG, 93/67/EEG, 93/105/EG och 2000/21/EG, Avdelning IV, art. 31 (för de kemiska produkter där säkerhetsdatablad krävs) eller art 33 (för byggvaror med ämnen som finns på kandidatlistan eller bilaga XIV)

³¹ <https://www.echa.europa.eu/sv/candidate-list-table>

³² Reach, Bilaga XVII

³³ Europaparlamentet och rådets förordning om (EU) nr 528/2012 av den 22 maj 2012 om tillhandahållande på marknaden och användning av biocidprodukter

³⁴ Förordning (2012:861) om farliga ämnen i elektrisk och elektronisk utrustning

³⁵ KIFS 2008:3, KIFS 2017:7

³⁶ Kemikalieinspektionen föreslår att begränsa emissioner av VOC och SVOC, vilket inkluderar flyktiga och mindre flyktiga CMR-ämnen, i byggprodukter som är avsedda för konstruktion av golv, väggar och innertak i inomhusmiljö.

³⁷ Boverkets förslag på regler om loggbok för vissa byggnader och anläggningar. Rapport 2018:22 Dokumentationssystem för byggprodukter.

Krav 1 Utfasningsämnen

Bygg- och anläggningsvaror (material och kemiska produkter) som används i nybyggnation, renovering, ombyggnad och förvaltning ska inte innehålla *utfasningsämnen* (se kapitlet om prioriterade kemikalier).

Krav 2 Prioriterade riskminskningsämnen

Bygg- och anläggningsvaror (material och kemiska produkter) som används i nybyggnation, renovering, ombyggnad och förvaltning bör inte innehålla *prioriterade riskminskningsämnen* (se kapitlet om prioriterade kemikalier). Om de används ska åtgärder vidtas för att minimera riskerna.

Krav 3 Nanomaterial

Användning av nanomaterial ska dokumenteras för spårbarhet i framtiden. Dokumentationen omfattar information om vilken typ av material som använts och var det har använts. Exempel på varor som kan innehålla nanomaterial är betong, färg och fönster.

Krav 4 Känslig användning

Den som avser att använda en vara eller kemisk produkt som innehåller eller avger utfasningsämnen eller prioriterade riskminskningsämnen³⁸ ska alltid bedöma exponeringsrisken för miljö och människor i förhållande till den aktuella användningen. Detta gäller även material i kontakt med vatten som innehåller ämnen som definieras som särskilda förorenande ämnen (SFÄ) eller prioriterade ämnen i enlighet med EU:s ramdirektiv för vatten och HVMFS 2013:19.^{39, 40} Material i kontakt med dricksvatten, särskilt känsliga grupper och miljöer bedöms med särskild noggrannhet. Exempel är dricksvattenarmaturer, material på lekplatser, PVC-golv på förskolor och koppar och zink i kontakt med vatten i öppna system.

Kemikaliecentrum tillhandahåller vägledning och kommer i samråd med berörda att ta fram en gränsdragningslista för material och ämnen som är aktuella och i vilka applikationer utifrån miljögiftsövervakning och avvikelshantering i staden.⁴¹ Listan omfattar aktuella ämnen och applikationer.

Koppar och zink

Koppar- och zinkjoner är mycket toxiska för mark- och vattenlevande organismer. Mot bakgrund av att det är förhöjda halter i ytvatten i Stockholmsområdet ska användningen av sådana material inte förekomma (förutom i slutna system). Användningen av koppar och zink i större omfattning i externa material kan medges om avrinningen renas (för att inte försämra vattenrecipientens status). Byggaktören behöver visa hur detta kommer att ske.

Krav 5 Mikroplast

Mikroplastspridning från bygg- och anläggningsprojekt i staden ska förebyggas, både under uppförande och användning.

Dagens produktion och användningsmönster av plast gör att mikroplaster sprids, men också nedskräpning och brister i avfallshantering bidrar till spridningen. Mikroplaster som sprids kan utgöra ett problem i sig men de kan också sprida skadliga ämnen. De tusentals olika additiv som ofta följer med plastpartiklar kan utgöra miljö- och

³⁸ Byggvarubedömningen och vissa andra miljöbedömningssystem godtar låga halter av utfasnings- och riskminskningsämnen.

³⁹ Europaparlamentets och rådets direktiv 2000/60/EG av den 23 oktober 2000 om upprättande av en ram för gemenskapens åtgärder på vattenpolitikens område.

⁴⁰ Relevant för produkter där exempelvis koppar och zink urlakas så som tak- och fasadsystem (platspecifik riskutvärdering kan behövas), men även kopparrör, värmväxlare och varmvattenberedare som används i öppna system.

⁴¹ Se Kapitel 7 miljögiftsövervakning.

hälsorisker när de sprids i naturen och i ekosystems näringskedjor.⁴² Ytan på en mikroplastpartikel har dessutom hög tendens att adsorbera både metaller och organiska föreningar.⁴³

Krav 6 Kompetens

I stadens projekt ska övergripande ansvar och miljökompetens intygas av entreprenör för att säkerställa att ställda krav följs, dokumenteras och redovisas.

Krav 7 Avvikelsehantering

Vid markanvisningsavtal ska avvikelser hanteras internt av byggaktören. Den färdigställda loggboken samt projektets avvikelser redovisas vid slutbesiktning till exploateringskontoret.⁴⁴ Externa ledningsägare ansvarar internt för avvikelsehantering och redovisar dessa för staden vid angivet uppföljningstillfälle.

I stadens egna bygg- och anläggningsprojekt ska upphandlade konsulter och entreprenörer ansvara för hantering av eventuella avvikelser i samråd med respektive verksamhets utvalda representant som godkänner eller avslår dessa. Avvikelsehanteringen hanteras vid behov i dialog med stadens kemikaliecentrum.

Krav 8 Dokumentation

Vid tillsyn, revision och projektslut ska nedanstående dokumentation tillhandahållas av stadens upphandlade konsulter och entreprenörer.

- Miljöansvarig (namn, kontaktuppgifter och CV).
- Verktyg/rutin för implementering av kemikaliekraV. Staden ska inneha ägandeskap till loggbok för projektet.
- Digital loggbok för använda bygg- och anläggningsvaror och kemiska produkter med uppgift om placering i byggnad eller anläggning.
- Godkända avvikelserapporter.
- I stadens egna bygg- och anläggningsprojekt uppges mängd för alla avvikelser och för kemiska produkter som innehåller riskminsknings- och utfasningsämnen.
- Information om förekomst av nanomaterial.

Krav 9 Rutiner

Rutiner ska tillämpas i stadens förvaltningar och bolag och hos entreprenörer för att säkerställa att kemikaliekraV enligt punkt 1-8 uppfylls. De ska innehålla uppgifter om hur man arbetar praktiskt för att uppfylla ställda kraV:

- hur kontrollen sker, till exempel vilket miljöbedömningssystem som används för kontroll av förekomst av oönskade ämnen enligt kraV 1 och 2 och upplysning om nanomaterial enligt kraV 3.
- hur bedömning av exponeringsrisker sker vid användning av material som strider mot kraV 1, 2 och 4 i detta kapitel.
- hur dokumentation av bygg- och anläggningsvaror (material och kemiska produkter) sker.

Stadens förvaltningar och bolag ansvarar själva för att upprätta rutiner för genomförande och uppföljning av kraV med stöd av kemikaliecentrum.

⁴² Bejgarn m.fl. 2015

⁴³ Brennecke m.fl. 2016

⁴⁴ <https://tillstand.stockholm/tillstand-regler-och-tillsyn/lokal-och-fastigheter/hallbarhetskraV-vid-byggnation/>

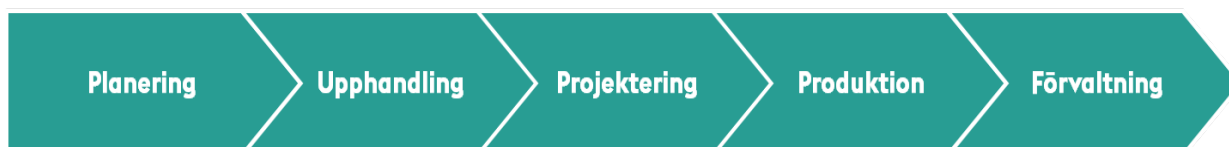
Implementering i stadens egna projekt

- 3.1 Tillämpa kemikaliekraven i detta kapitel vid upphandling av bygg- och anläggningsmaterial, projektörer och entreprenörer vid nybyggnad, ombyggnad och förvaltning.
- 3.2 Dokumentera varor och kemiska produkter som används vid uppförande och underhåll av byggnader och anläggningar i digital loggbok och uppdatera loggboken vid ombyggnation och förvaltning.

När stadens förvaltningar och bolag uppför byggnader och anläggningar i egen regi tillämpas kemikaliekrav och rutiner enligt krav 1-9 i detta kapitel. Kraven används vid upphandling av bygg- och anläggningsvaror och vid upphandling av projektörer och entreprenörer. Kraven tillämpas vid nybyggnad, ombyggnad och förvaltning.

Kemikaliekrav tillsammans med övriga hållbarhetskrav inkluderas vid starten av byggprocessen. Kemikaliecentrum bistår förvaltningar och bolag i utformandet av kravtexter. Ytterst ansvarig för att kemikaliekraven används i stadens projekt är projektledare i respektive bygg- och anläggningsprojekt eller annan utsedd person. Stadens upphandlare ansvarar för att infoga materialkrav i upphandlingsdokument samt för kravställande vid upphandling av entreprenörer och projekterande konsulter. När projektör/entreprenör upphandlats så är dessa ansvariga för uppfyllandet av kemikalie- och dokumentationskrav som staden ställt i upphandlingen.

Kemikaliekrav ska följa hela bygg- & förvaltningsprocessen

För att uppfylla stadens kemikaliekrav i bygg- och anläggningsprojekt ska miljöbedömningssystem⁴⁵ användas för bedömning av kemiskt innehåll, urlakning och dokumentationshantering. Staden och flera av dess bolag är medlemmar i miljöbedömningssystemet Byggvarubedömningen (BVB). Om annat miljöbedömningssystem används för loggbokhantering och miljöbedömning ska detta uppfylla likvärdiga krav för innehålls- och livscykelkriterier, spårbarhet och systematik. Kemikaliecentrum ska ges tillgång till loggböcker för utförande av uppföljning och miljöövervakning.

De varor och kemiska produkter som föreskrivs och används i stadens bygg- och anläggningsprojekt ska redovisas i en byggvarudeklaration⁴⁶ och som lägst uppnå nivån ”accepteras” för innehålls- och livscykelkriterier (Totalbedömning) i BVB eller likvärdig systematik⁴⁷ (krav 1 och 2). I BVB finns även information om nanomaterial är tillsatt för specifik funktion (krav 3). I särskilt känsliga tillämpningar⁴⁸ (krav 4) bör material som används uppnå nivån ”rekommenderas” enligt innehålls- och livscykelkriterier (Totalbedömning). I Stockholms stads handlingsplan för minskad spridning av mikroplast⁴⁹ och i Rekommendation för användning av konstgräs, gummigranulat och platsgjutet gummi finns åtgärder och rekommendationer om hur mikroplastspridning kan minskas och specifika kemikaliekrav (krav 4 och 5).

⁴⁵ Byggvarubedömningen, Sunda Hus, BASTA, Svanen

⁴⁶ Format enligt format som accepteras av bedömningssystemen.

⁴⁷ Byggvarubedömningen, Sunda Hus, BASTA, Svanen

⁴⁸ Kemikaliecentrum tillhandhåller vägledning och gränsdragningslista för vilka material och ämnen som är aktuella och i vilka applikationer med hänsyn till miljögiftsövervakning och avvikelshantering i staden.

⁴⁹ <http://miljobarometern.stockholm.se/miljomal/mikroplast/>

Entreprenören utser miljöansvarig och säkrar relevant miljökompetens i projektet (*krav 6*). I de fall stadens krav inte uppnås ska avvikelshantering ske (*krav 7*). Stadens representant ansvarar för avvisande och godkännande av avvikelser. Verifiering sker genom dokumentation enligt (*krav 8*). Föreskrivna och använda varor och kemiska produkter dokumenteras i digital loggbok. Loggboken följer byggnaden eller anläggningen under dess livscykel och uppdateras av den aktör som bär ansvaret för byggnaden eller anläggningen.⁵⁰ Rutiner för uppfyllande av kemikaliekrav och dokumentation ska säkerställas (*krav 9*).

Gemensamma miljökrav för entreprenader

Genom att använda Byggvarubedömningen eller likvärdig systematik uppfylls kraven för kemiska produkter och varor som ställs i dokumentet *Gemensamma miljökrav för entreprenader 2018*.

Rapportering av kemiska produkter

Uppskattad årlig förbrukning ska anges för *utfasningsämnen* och *prioriterade riskminskningsämnen* i kemiska produkter som byggs in eller förbrukas under byggnationen eller anläggningen. Används Byggvarubedömningen kan denna rapportering ske i detta system istället för i stadens kemikaliehanteringssystem Chemsoft. Se även åtgärd 4.2 i kapitel 4 Kemikaliehantering.

Implementering i markanvisningsavtal och markavtal

- 3.3 Inkludera kemikaliekrav och rutiner i markanvisningsavtal med byggaktörer och följ upp dessa.
- 3.4 Utredda hur kemikaliekrav ska ställas i markavtal med ledningsägare och hur dessa ska följas upp.

I samband med markanvisning ska exploateringskontoret ställa kemikaliekrav enligt kemikalieplanen. Kraven finns inskrivna i dokumentet Hållbarhetskrav vid byggande på stadens mark i Stockholm. Uppföljningsrutiner har också tagits fram.⁵¹

Markavtal med ledningsägare som anlägger infrastruktur för fiber, gas, el, vatten eller avfall på allmän platsmark skrivs på lång sikt. De bör därför innehålla krav om att stadens vid varje tidpunkt gällande kemikaliekrav följs. Under planperioden ska kemikaliecentrum i samarbete med trafikkontoret och exploateringskontoret utreda hur krav kan implementeras i de markavtal som skrivs med trafikkontoret och exploateringskontoret eller i de riktlinjer som avtalen hänvisar till, samt hur dessa ska följas upp.

Uppföljning

- 3.5 Införa materialval som en punkt i miljötillsynen på bygg- och anläggningsprojekt.
- 3.6 Genomföra stickprovrevisioner av pågående bygg- och anläggningsprojekt.

Tillsyn av bygg- och anläggningsvaror

Miljöförvaltningen bedriver tillsyn på bygg- och anläggningsprojekt i staden utifrån miljöbalken. Vid tillsynen kontrolleras bland annat hur kemiska produkter väljs och används. Denna kontroll ska utökas till att även omfatta bygg- och anläggningsvaror. Detta ger dels en uppföljning av att materialvalskraven tillämpas av entreprenören, dels en kontroll av hur verksamhetsutövarna tillämpar produktvalsprincipen i miljöbalken. Tillsynen kan ske i form av stickprovskontroller på ett antal material på bygget och överensstämmelse mellan dessa och projektets loggbok i de

⁵⁰ Loggboken ska byta ägare om ansvaret för byggnad och anläggning ändras under livscykeln.

⁵¹ <https://tillstand.stockholm/tillstand-regler-och-tillsyn/lokal-och-fastigheter/hallbarhetskrav-vid-byggnation>

infrastrukturprojekt där tillsyn bedrivs idag. Stickprovsrevisioner kan även ske vid riktad tillsyn av ett antal byggprojekt.

Genomföra stickprov

För ytterligare uppföljning av de krav som ställs i stadens egna projekt, markanvisningar och markavtal ska kemikaliecentrum genomföra stickprovsrevisioner av pågående och genomförda bygg- och anläggningsprojekt. Detta ska ske genom kemiska analyser och bedömning av materialleverantörer och producenter. Dessa ska dokumenteras med revisionsrapporter, sammanställning av resultat samt förekommande avvikelser.

Utveckling

- 3.7 Utvärdera och substituera material som utgör risk i känsliga användningsområden.
- 3.8 Främja innovation och alternativa material för att substituera material som utgör risk.
- 3.9 Harmonisera tekniska handböcker och processverktyg med stadens kemikaliekraV

Utvärdera material som utgör risk

I vissa tillämpningar finns anledning att göra djupare utvärderingar av materialen som används. Det gäller exempelvis i sådana miljöer som kan utgöra risk för att barn och foster exponeras, samt material i kontakt med vatten och känsliga naturmiljöer. Kemikaliecentrum utvärderar kontinuerligt material som används i sådana användningsområden i syfte att hitta bra alternativ för stadens bygg- och anläggningsprojekt. Stockholm Vatten och Avfall deltar även i ett nationellt projekt för att ta fram gemensamma kriterier för tygodkännande av material i kontakt med dricksvatten.

När material som utgör risk är identifierade kan dessa substitueras och spridning av skadliga ämnen och slutligen exponeringen minskas. Åtgärd 3.7 kommer att följas upp genom åtgärd 7.6 ”Genomföra källspårning och åtgärdsuppföljning” i kapitel 7 om miljögiftsövervakning.

Främja innovation

Stadens förvaltningar och bolag ska bidra till att substituera material som utgör risk genom att agera testbädd för alternativa material. Staden bör i sin upphandlingsprocess främja innovation genom att efterfråga och tillåta nya material och aktivt medverka till att nya lösningar utvecklas. Kemikaliecentrum ska bidra med kemikaliekompetens vid utveckling och utvärdering av nya material som avses användas i stadens verksamheter. Kemikaliecentrum bidrar dessutom kontinuerligt med kompetens i olika utvecklingsprojekt och i fokusgruppen *Hållbara byggnader & anläggningar* i stadens hållbarhetsprofilområde Norra Djurgårdsstaden.

Harmonisera stadens handböcker

Stadens tekniska förvaltningar använder ett flertal handböcker som behandlar bland annat tekniska specifikationer för material eller processer i olika skeden av byggprocessen. För att harmonisera stadens kemikalie- och andra miljökrav med tekniska specifikationer är det av vikt att samordna kraven i de tekniska vägledningarna med materialkraven i detta kapitel. Processverktyg bör peka på att kemikalieplanen ska följas i genomförandefasen. Detta skulle förenkla arbetet för stadens projektledare på exploateringskontoret och trafikkontoret och andra aktörer som berörs. Exempel på aktuella handböcker och system är:

- Teknisk Handbok (TH) innehåller regler för byggande, drift och underhåll på offentlig mark. Handboken ska användas när bygghandlingar eller avtal upprättas, oavsett om staden eller annan part låter upprätta bygghandling eller avtal som berör offentlig platsmark inom Stockholms stad.⁵²
- Ledstängen är ett processverktyg för medarbetarna på exploateringskontoret, stadsbyggnadskontoret, miljöförvaltningen och trafikkontoret för gemensamma rutiner i exploateringsprojekt.⁵³
- Möbelprogrammet ligger till grund för val av utrustning vid nyexploatering, upprustning och förnyelse av den offentliga miljön i Stockholms stad. Genom att begränsa sortimentet skapas förutsättningar för att skapa en väl sammanhållen helhet och en enhetlig stadsbild.⁵⁴

⁵² <https://tillstand.stockholm/tillstand-regler-och-tillsyn/mark--och-gatuarbeten/teknisk-handbok-for-byggande-drift-och-underhall-pa-offentlig-mark/>

⁵³ <https://intranat.stockholm.se/Sidor/2015/5/Ledstangen---handbok>

⁵⁴ Möbelprogram Stockholm 2016

4. Kemikaliehantering

För att uppnå målen i miljöprogrammet behöver:

- förvaltningar och bolag känna till vilka kemiska produkter som används i den egna verksamheten,
- verksamhet som utförs på uppdrag av staden rapportera sin kemikalieanvändning,
- kemiska produkter som är miljö- och hälsofarliga substitueras av produkter som är mindre farliga,
- det finnas alternativa produkter som innehåller mindre farliga ämnen,
- den som hanterar kemikalier känna till deras farlighet och risker, samt hantera dem på ett säkert sätt.

Åtgärder

	När	Ansvarig	
4.1	Inventera och dokumentera kemiska produkter i Chemsoft ⁵⁶ .	Kontinuerligt från 2020	Alla förvaltningar och bolag med användning av märkningspliktiga ⁵⁵ kemiska produkter
4.2	Rapportera förbrukningsuppgifter för kemiska produkter som innehåller utfasningsämnen eller prioriterade riskminskningsämnen i Chemsoft ⁵⁶ .	Årligen från 2020	Alla förvaltningar och bolag med användning av märkningspliktiga ⁵⁵ kemiska produkter
4.3	Aktivt arbeta för att substituera utfasningsämnen och prioriterade riskminskningsämnen.	Kontinuerligt från 2020	Alla förvaltningar och bolag med användning av märkningspliktiga ⁵⁵ kemiska produkter
4.4	Ta fram vägledning för substitutionsarbete samt ge support och utbildningsstöd i kemikaliefrågor.	Kontinuerligt från 2020	Kemikaliecentrum
4.5	Ta fram statistik och sammanställningar om stadens kemikalieanvändning.	Årligen från 2020	Kemikaliecentrum

En kemikalie eller kemisk produkt är ett kemiskt ämne eller en blandning av kemiska ämnen. Kemiska produkter kan vara till exempel rengörings- och tvättmedel, laboratoriekemikalier, färg, lack eller lim. I lagstiftningen skiljs dessa från varor, som är ”föremål som under produktionen får en särskild form, yta eller design, vilken i större utsträckning än dess kemiska sammansättning bestämmer dess funktion”. Exempel på varor är en stol, ett bord eller en mobiltelefon. Under produktionen av en vara kan kemiska produkter tillsättas för att ge varan en specifik egenskap. Man talar då om kemikalier i varor. I detta kapitel berörs enbart stadens hantering av kemiska produkter i sig.

Substitution

Substitution innebär att miljö- och hälsofarliga ämnen byts ut mot mindre farliga ämnen eller annan teknik eller metod som är likvärdig för ändamålet.

⁵⁵ Ämnen eller blandningar som uppfyller kriterierna för att klassificeras som farliga enligt CLP-förordningen (1272/2008).

⁵⁶ För de byggande förvaltningar och bolag som företrädesvis använder Byggvarubedömningen (BVB) kan rapportering ske där.

Kontroll på kemiska produkter är ett lagkrav

Att ha kunskap och kontroll när det gäller användningen av kemiska produkter och att föra en kemikalieförteckning är en del av verksamhetens egenkontroll.⁵⁷ I miljöbalken beskrivs även produktvalsprincipen⁵⁸. Den innebär att alla som bedriver eller avser att bedriva en verksamhet eller vidta en åtgärd ska undvika att använda kemiska produkter som kan medföra risker för miljö eller hälsa, om de kan ersättas med alternativ som medför mindre risker. Detta innebär att användare av sådana produkter löpande ska sträva efter att byta ut dem. Det finns också enligt arbetsmiljölagstiftningen⁵⁹ krav på förteckning av kemiska riskkällor samt riskbedömning av de kemiska produkter som används inom verksamheter.

Digitalt kemikaliehanteringssystem

Inom Stockholms stad används kemikaliehanteringssystemet Chemsoft.⁶⁰ Systemet underlättar för verksamheterna att ha kontroll på användningen av kemiska produkter i olika delar av verksamheten samt ger förvaltningar och bolag en översikt över den egna kemikalieanvändningen. Användare kan exempelvis lägga in årsförbrukning, ta ut aktuella säkerhetsdatablad och skyddsblad samt riskbedöma enskilda kemikalier. Detta bidrar till en säker hantering av kemikalier. Chemsoft utgör också ett stöd i substitutionsarbetet genom att systemet tydligt anger vilka produkter som innehåller utfasningsämnen och prioriterade riskminskningsämnen. Kemikaliecentrum får även en övergripande bild av kemikaliehanteringen i staden.

Redskap för uppföljning

Med Chemsoft kan kemikalieanvändningen följas upp på olika nivåer: staden, förvaltningar, bolag och specifika verksamheter (exempelvis förskolor och skolor). Jämförelser kan göras mellan olika typer av verksamheter, samt inom verksamheter av liknande karaktär. Kemikalieförteckningarna i systemet ger också svar på hur stadens verksamheter lyckas med att minska sin användning av farliga kemikalier från år till år.

Systemet är också ett bra verktyg för uppföljning av stadens totala användning av farliga kemikalier.⁶¹ Genom att kunna ta fram olika uppföljningsmått som exempelvis antal prioriterade riskminskningsämnen eller allergiframkallande ämnen i förskolor, finns möjlighet för verksamheterna att därutöver sätta mål för att följa sin specifika kemikalieanvändning.

- Med hjälp av Chemsoft kan utfasningsämnen och prioriterade riskminskningsämnen lättare *identifieras* av verksamheterna, vilket underlättar för *substitution*.
- Systemet visar *stadens kemikalieanvändning* (om det används brett)
- Med hjälp av den årliga redovisningen i Chemsoft följs *förändringar* i användningen och *uppföljningsmått* kan formuleras

Utvecklingsmöjligheter

Genom att Chemsoft till stora delar är implementerat i staden finns förutsättningar för att på ett systematiskt och kvantifierbart sätt arbeta vidare med stadens kemikaliehantering. Dock krävs att det påbörjade arbetet fortsätter och utvecklas. Även om staden idag har mer kunskap än tidigare om hur kemikalieanvändningen och förekomsten av

⁵⁷ För verksamheter som är anmälnings- eller tillståndspliktiga enligt miljöbalken gäller förordning (1998:901) om verksamhetsutövares egenkontroll i vilken det finns specifika krav på att föra kemikalieförteckning. I 26 kap. 19 § miljöbalken finns ett grundkrav om egenkontroll som gäller för alla verksamhetsutövare, även de som inte omfattas av anmälnings- eller tillståndsplikt.

⁵⁸ 2 kap. 4 § miljöbalken

⁵⁹ AFS 2011:19, ändrad genom AFS 2014:43, AFS 2017:4 och AFS 2018:2

⁶⁰ Nuvarande avtalsperiod gäller tom 23 februari 2021 men kan förlängas i tre perioder om två år per förlängning. Om systemet ändå skulle bytas ut under kemikalieplanens programperiod syftar ordet "Chemsoft" på annat motsvarande kemikaliehanteringssystem.

⁶¹ <http://miljobarometern.stockholm.se/miljomal/miljoprogram-2016-2019/giftfritt-stockholm/anvandning-av-skadliga-kemiska-produkter/antalet-kemiska-produkter-som-innehaller-utfasningsamnen/>

utfasningsämnen och prioriterade riskminskningsämnen ser ut i olika verksamheter, är översikten inte komplett. Det saknas exempelvis ofta information om vilka kemiska produkter som används av stadens entreprenörer. Därtill behöver substitutionsarbetet utvecklas ytterligare.

Fortsatt inventering, dokumentation och rapportering

4.1 Inventera och dokumentera kemiska produkter i Chemsoft.

4.2 Rapportera förbrukningsuppgifter för kemiska produkter som innehåller utfasningsämnen eller prioriterade riskminskningsämnen i Chemsoft.

Stadens verksamheter fortsätter att kontinuerligt dokumentera och årligen inventera sin användning av märkningspliktiga kemiska produkter. I och med implementeringen av Chemsoft i stadens verksamheter sparas kemikalieförteckningar digitalt. Målbilden är att alla som redan arbetar i systemet fortsätter med detta och, där det behövs, utvecklar och utökar användningen. Funktionen med så kallade lokala administratörer⁶² för systemet är viktig för att kontinuiteten ska bibehållas i verksamheterna. Detta sker genom samordning av arbetet och genom att vara kompetensstöd åt användare.

Sedan 2017 sker rapportering av förbrukningsuppgifter för stadens verksamheter direkt i Chemsoft. Rapporteringen består av en uppskattad årlig förbrukningsmängd av produkter som innehåller (eller består av) utfasningsämnen eller prioriterade riskminskningsämnen. Kemikaliecentrum bistår med hjälp inför rapporteringen genom bland annat information, utbildningsträffar och skriftliga instruktioner som uppdateras och skickas ut årligen. Även om systemet har implementerats i de allra flesta verksamheter behöver rapporteringsgraden fortfarande öka. Kemikaliecentrum fortsätter med att informera och erbjuda stöd till verksamheterna i hur, varför och när rapportering ska ske.

En anpassning av Byggvarubedömningen (BVB) har utvecklats gällande rapporteringen av utfasningsämnen och riskminskningsämnen. Anpassningen möjliggör för kemikaliecentrum att få fram motsvarande information ur BVB som via Chemsoft. De förvaltningar och bolag (inklusive entreprenörer) som är verksamma inom bygg- och anläggningsområdet och som främst använder BVB, kan då fortsätta med det och behöver inte nyttja båda systemen.

Beställare till verksamheter som utförs på uppdrag av staden ska där det bedöms relevant och möjligt begära information om vilka märkningspliktiga kemiska produkter (inklusive uppskattad årlig förbrukningsmängd av utfasningsämnen och prioriterade riskminskningsämnen) som används inom stadens verksamhet. Detta kan ske genom kravställning vid upphandling och avtalsskrivning. Det finns möjlighet för stadens entreprenörer⁶³ att själva använda Chemsoft, i de fall där förvaltningar och bolag bedömer det som lämpligt.

Substitution och stöd

4.3 Aktivt arbeta för att substituera utfasningsämnen och prioriterade riskminskningsämnen.

Dokumentationen och rapporteringen av de kemiska produkterna utgör grunden för substitutionsarbetet. I takt med att Chemsoft har fått en bred användning finns ett ökande underlag för substitution att arbeta vidare utifrån. Utfasningsämnen har så allvarliga egenskaper att de bör fasas ut och inte alls användas. För prioriterade riskminskningsämnen behöver verksamheterna se över sin användning och säkerställa en god riskhantering, alternativt överväga möjligheten till substitution även för dessa ämnen.

⁶² Minst en person per förvaltning eller bolag som samordnar Chemsoftarbetet lokalt i verksamheten.

⁶³ Entreprenörer syftar här på "icke-byggande/anläggande" upphandlade verksamheter i staden som inte använder BVB, exempelvis städbolag, friskolor och fristående förskolor.

För produkter som inte kan substitueras ska verksamheterna göra en riskbedömning för den aktuella användningen och säkerställa en säker hantering. Riskbedömning av kemikalier är en del av arbetsmiljöansvaret och kan kopplas till det systematiska arbetsmiljöarbetet (SAM). Chemsoft kan användas som ett verktyg för riskbedömning om behov finns, men det kan också ske utanför systemet. Arbetsmiljöverket har vägledning på området om kemiska arbetsmiljörisker som kan fungera som stöd för verksamheterna.⁶⁴ Den fysiska arbetsmiljön är verksamheterna som arbetsgivare ansvarig för där arbetsgivaren även har en rapporteringsskyldighet vid allvarigare olyckor och tillbud. Forskning vid Institutet för miljömedicin har visat att det finns en kraftig underrapportering av kemiska olyckor både på arbetsplatser och i skolor och att det därför är svårt att dra lärdomar från dessa olyckor/tillbud. Det är därför viktigt att verksamheterna har system för uppföljning av kemiska olyckor inom ramen för sitt arbetsgivaransvar eller där ett utsläpp har eller hade kunnat skada allmänheten.

Vägledning och utbildning

4.4 Ta fram vägledning för substitutionsarbete samt ge support och utbildningsstöd i kemikaliefrågor.

Att bedriva substitutionsarbete är både svårt och kräver långsiktighet genom bland annat leverantörskontakter för att helt kunna ersätta produkter med utfasningsämnen eller prioriterade riskminskningsämnen. Ett steg på vägen kan vara att minska användningen. Ett första vägledningsdokument som stöd i substitutionsarbetet för utfasningsämnen och prioriterade riskminskningsämnen har tagits fram av kemikaliecentrum. Detta behöver utvecklas i det fortsatta arbetet med att stödja förvaltningar och bolag i substitutionsarbetet. Exempelvis genom att ta fram konkret vägledning för substitution, gärna med alternativ på produktnivå. Genom samarbete med serviceförvaltningen medverkar kemikaliecentrum i upphandling så att relevanta krav om ämnesinnehåll ställs, samt följer upp stadens centralupphandlade avtal där kemiska produkter ingår. Kemikaliecentrum ger också motsvarande stöd till andra förvaltningar och bolag för andra upphandlade avtal.

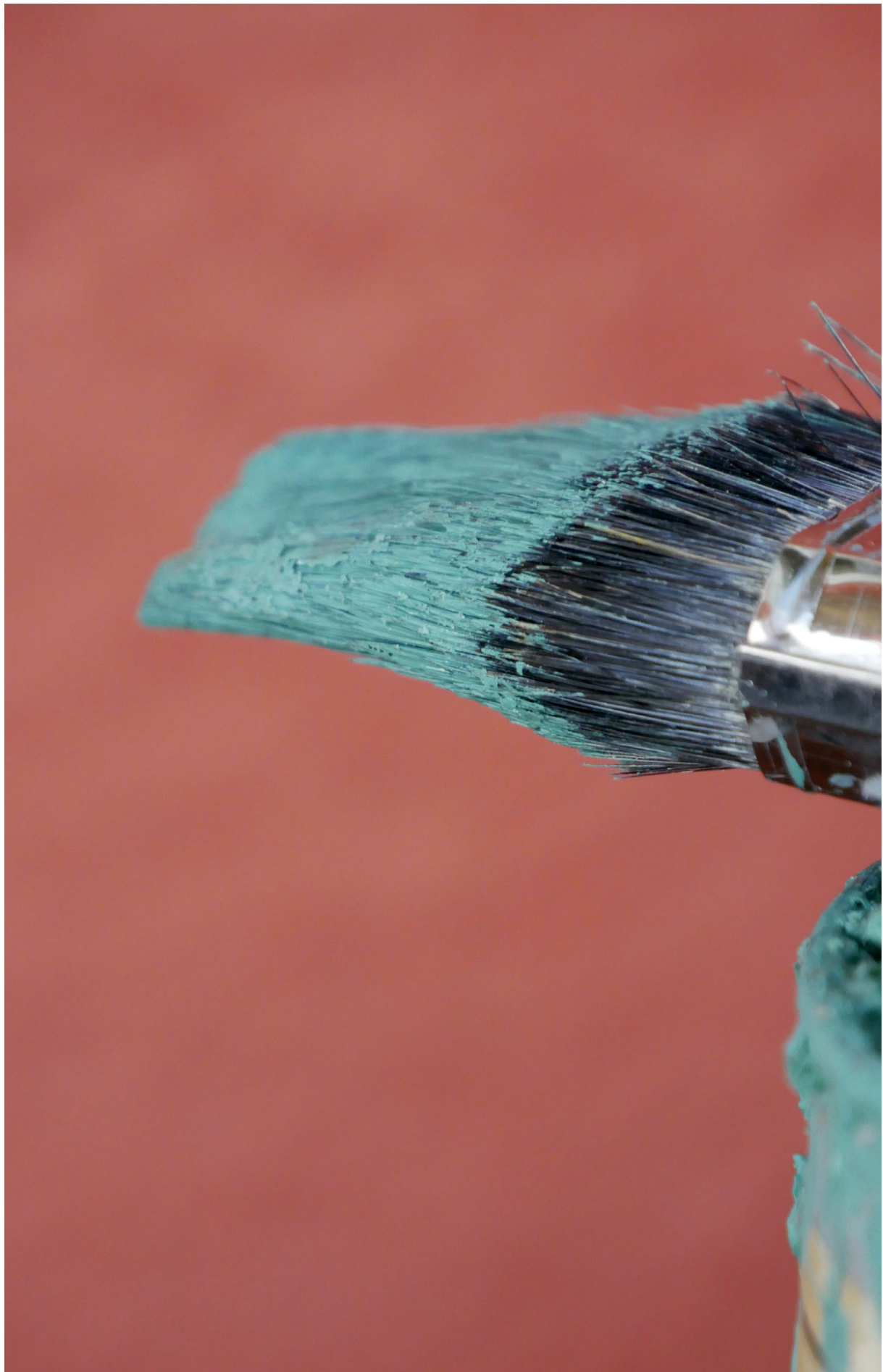
Kemikaliecentrum ger fortsatt utbildningsstöd och fungerar som support i kemikaliefrågor. Det gäller implementering, dokumentation och rapportering i Chemsoft samt substitution. Stödet sker i form av att bland annat anordna återkommande utbildningar och informationsinsatser på plats hos verksamheterna.

Redovisning av stadens kemikalieanvändning

4.5 Ta fram statistik och sammanställningar om stadens kemikalieanvändning.

Kemikaliecentrum sammanställer årligen den redovisade informationen om stadens kemikalieanvändning. Statistik tas fram om användningen av utfasningsämnen och prioriterade riskminskningsämnen. Informationen visar förändringar över år, ger goda exempel från förvaltningar och bolag och ligger till grund för löpande planering av stadens substitutionsarbete. Exempelvis genom att prioritera substitution inom vissa produktgrupper eller verksamheter. Informationen presenteras på Miljöbarometern och intranätet.

⁶⁴<https://www.av.se/globalassets/filer/publikationer/vagledning/vagledning-for-tillampning-av-foreskrifterna-om-kemiska-arbetsmiljorisker-afs201109.pdf>

5. Växtskyddsmedel

För att uppnå målen i miljöprogrammet behöver:

- växtskyddsmedel som är miljö- och hälsofarliga substitueras av produkter och metoder som utgör mindre risk,
- det finnas alternativa produkter som innehåller mindre farliga ämnen,
- den som hanterar växtskyddsmedel känner till deras farlighet och risker, samt hantera dem på ett säkert sätt.

Åtgärder

	När	Ansvarig	
5.1	Sköta parker, grönområden, fastigheter och andra offentliga ytor utan användning av växtskyddsmedel.	Kontinuerligt från 2020	Idrottsförvaltningen, stadsdelsförvaltningarna, kyrkogårdsförvaltningen och alla byggande och anläggande förvaltningar och bolag

Giftfri skötsel av utemiljöer

5.1 Sköta parker, grönområden, fastigheter och andra offentliga ytor utan användning av växtskyddsmedel.

Ett bekämpningsmedel kan vara antingen en biocidprodukt⁶⁵ eller ett växtskyddsmedel beroende på vilket användningsområde det har. Med växtskyddsmedel avses bekämpningsmedel som används för att exempelvis skydda växter eller växtprodukter mot olika former av skadegörare, förstöra oönskade växter eller växtdelar, eller hålla tillbaka eller förhindra oönskad tillväxt av växter.⁶⁶ Vid användning av växtskyddsmedel finns alltid en risk att medlet sprids vidare i miljön utanför det avsedda spridningsområdet. I värsta fall kan det i sin tur orsaka negativa effekter på växter eller djur som inte är avsedda att bekämpas.

Bekämpningsmedelsdirektivet⁶⁷ reglerar användningen av bekämpningsmedel och syftar till att åstadkomma en hållbar användning av växtskyddsmedel genom att minska de risker och konsekvenser som användningen av växtskyddsmedel innebär för människors hälsa och miljön. Direktivet, som i huvudsak genomförts i svensk rätt genom bestämmelserna i bekämpningsmedelsförordningen⁶⁸, innefattar bland annat regler för att främja användningen av icke-kemiska alternativ till växtskyddsmedel.

Icke-kemiska metoder prioriteras

När parker, grönområden, fastigheter och andra offentliga ytor sköts ska en rimlighetsavvägning med en prioriteringsordning för val av metod eller medel göras. I första hand ska förebyggande åtgärder, följt av mekaniska

⁶⁵ Biocidprodukter som är kemiska produkter omfattas av samma åtgärder som övriga kemiska produkter enligt kapitel 4 Kemikaliehantering.

⁶⁶ Den fullständiga definitionen av växtskyddsmedel återfinns i Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 1107/2009 om utsläppande av växtskyddsmedel på marknaden och om upphävande av rådets direktiv 79/117/EEG och 91/414/EEG.

⁶⁷ Europaparlamentets och rådets direktiv (2009/128/EG) av den 21 oktober 2009 om upprättande av en ram för gemenskapens åtgärder för att uppnå en hållbar användning av bekämpningsmedel

⁶⁸ Förordning (2014:425) om bekämpningsmedel

eller termiska metoder, biologisk bekämpning och liknande väljas, innan olika typer av växtskyddsmedel övervägs. Exempel på förbyggande åtgärder kan vara att åtgärda sprickor i asfalt, använda markduk eller andra barriärer för att motverka uppkomst av ogräs, eller anpassad bevattning och dränering för en bättre konkurrenskraft mot ogräs. Mekaniska metoder kan bland annat vara krattning, borstning med styv borst, harvning eller fräsning. Vid bekämpning av ogräs på hårdgjorda ytor som asfalt eller stenplattor kan speciella ogräsborstar användas. Ogräs som växer på genomsläppliga ytor som grus eller sand kan bekämpas med speciella harvar eller fräsar som skär av ogräset på ett visst djup. Termiska metoder kan vara flammning, hetvatten eller ångning. Vid termisk bekämpning hettas ogräsets övre delar upp och dödar ogräsets blad.

Kemisk bekämpning bör övervägas först om det konstaterats att syftet med bekämpningen inte kan uppnås med några andra metoder. Det kan finnas situationer där användning av växtskyddsmedel kan vara svår att undvika, exempelvis bekämpning av invasiva arter som jättebjörnlöka.

Påverka genom tillsyn och information

Förutom i sin roll som markägare kan staden också påverka användningen via tillsyn och genom information och dialog. Det kan också handla om att gamla avtal med koloniträdgårdsföreningar kan behöva ses över eller i vissa fall förtydligas i avtalen att växtskyddsmedel inte ska användas på stadens arrenderade marker. För att växtskyddsmedel yrkesmässigt ska få användas inom vissa särskilda områden måste miljöförvaltningen först antingen ge tillstånd eller få in en anmälan. Krav på tillstånd gäller exempelvis för vattenskyddsområden, användning på gårdar till skolor och förskolor, lekplatser, parker och trädgårdar som allmänheten har tillträde till. Även inom idrotts- och fritidsanläggningar som golfbanor, fotbollsplaner, ridanläggningar och allmänna badplatser samt vid anläggnings- och byggnadsarbeten av vägar, gator, bostadsområden och andra byggnader. Mer information om hur ansökan om tillstånd och anmälan går till finns att läsa på stadens webbplats.⁶⁹

Naturvårdsverkets vägledning

Mer detaljer om dessa regler, metoder och vad som gäller för tillståndsplikten respektive anmälningskyldigheten framgår av Naturvårdsverkets vägledning på området.⁷⁰ Vägledningen ska följas vid stadens skötsel och i Teknisk handbok (del 2)⁷¹ finns motsvarande förhållningssätt beskrivet. Sverige har också en ny nationell handlingsplan för hållbar användning av växtskyddsmedel för perioden 2019-2022 med det övergripande målet att riskerna för människa och miljö från användning av växtskyddsmedel ska minska.⁷²

⁶⁹ <https://tillstand.stockholm/tillstand-regler-och-tillsyn/miljoregler/kemiska-bekampningsmedel/>

⁷⁰ <https://www.naturvardsverket.se/Stod-i-miljoarbetet/Vagledningar/Kemikalier-och-miljogifter/Bekampningsmedel/Vaxtskyddsmedel-och-biocidprodukter/>

⁷¹ <https://tillstand.stockholm/tillstand-regler-och-tillsyn/mark--och-gatuarbeten/teknisk-handbok-for-byggande-drift-och-underhall-pa-offentlig-mark/>

⁷² <https://www.regeringen.se/4979ca/contentassets/333344798d964328837d3d80b9d1fb1f/2019-04-11-ii-3-bilaga-sveriges-nationella-handlingsplan-for-hallbar-anvandning-av-vaxtskyddsmedel-perioden-2019-2022.pdf>

6. Tillsyn och kontroll

För att uppnå målen i miljöprogrammet behöver:

- prioriterade tillsynsområden identifieras,
- det finnas effektiva arbetssätt och metoder för tillsyn och uppföljning.

Åtgärder

		När	Ansvarig
6.1	Kontrollera material i kontakt med livsmedel inom de områden som Livsmedelsverket pekat ut.	Kontinuerligt från 2020	Miljöförvaltningen
6.2	Kontrollera halter av tungmetaller och andra hälsofarliga ämnen i livsmedel.	Kontinuerligt från 2020	Miljöförvaltningen
6.3	Utveckla varutillsynen.	Kontinuerligt från 2020	Miljöförvaltningen
6.4	Utveckla kemikalietillsynen hos miljöfarliga verksamheter.	Kontinuerligt från 2020	Miljöförvaltningen
6.5	Uppmärksamma kemikalier som bör fasa ut i tillsynen av kemiska produkter i detaljhandeln.	Kontinuerligt från 2020	Miljöförvaltningen
6.6	I tillsynen av förskolor, öppna förskolor och skolor kartlägga och informera om källor som kan medföra en oönskad kemikaliepåverkan samt ge råd om vilka material och produkter som kan väljas för att minska riskerna.	Kontinuerligt från 2020	Miljöförvaltningen
6.7	Fokusera tillsynen över kosmetiska produkter på produkter som används i stora volymer.	Kontinuerligt från 2020	Miljöförvaltningen
6.8	Informera om källor som kan medföra en oönskad kemikaliepåverkan i tillsynen av båtclubbar.	Kontinuerligt från 2020	Miljöförvaltningen

I kapitlet Bygg- och anläggningsmaterial finns åtgärden 3.5: Införa materialval som en punkt i miljötillsynen på bygg- och anläggningsprojekt. Ansvarig: Miljöförvaltningen

Åtgärder markerade med orange färg har särskild bäring på barn och andra särskilt känsliga grupper.

Miljöförvaltningen ska ha en kemikalietillsyn där lagstiftningen används på ett sådant sätt att arbetet med att få bort miljö- och hälsofarliga ämnen drivs framåt. Detta kan uppnås inom både traditionella och nya tillsynsområden, genom att i större utsträckning hänvisa till försiktighets- och produktvalsprinciperna. Dessutom behöver det finnas utrymme för att utveckla nya arbetssätt och att dela med sig av kunskap.

Föreningssituationen i staden har förändrats under senare år. Industriutsläppen har minskat medan de diffusa utsläppen från exempelvis användningen av varor har ökat. Det kommer dessutom fram ny kunskap om hälso- och miljö tillstånd, nya problemkemikalier identifieras och lagstiftningen förändras. Detta innebär att tillsynen behöver anpassas efter nya förhållanden.

Kemikalieplanen pekar ut särskilda tillsynsområden som behöver utvecklas på olika sätt. I detta sammanhang är det viktigt att påpeka att behovet av kemikalietillsyn inom redan etablerade områden finns kvar. Planens syfte är att lyfta upp nya områden som behöver utvecklas för att målen ska nås.

Det är svårt att beskriva i kemikalieplanen hur en åtgärd ska genomföras. Detta får istället beskrivas i tillsynsplanerna som tas fram i den årliga verksamhetsplaneringen. Kemikalieplanen ska ge det underlag som behövs. Tillsynsinsatserna följs årligen upp antingen inom de befintliga systemen för verksamhetsuppföljning (ILS, tertialuppföljningar, verksamhetsberättelse etc.) eller i projektrapporter eller tillsynsrapporter.

Kontroll av material i kontakt med livsmedel

6.1 Kontrollera material i kontakt med livsmedel inom de områden som Livsmedelsverket pekat ut.

I material i kontakt med livsmedel (Food contact materials, FCM) kan det finnas kemikalier, till exempel mjukgörande ämnen, som kan röra sig ur materialet och över till livsmedlen, speciellt om användningen är felaktig. För närvarande arbetar Näringsdepartementet med en översyn av kontrollansvaret för hela FCM-området.

Livsmedelsverket har i den nationella kontrollplanen pekat ut särskilt prioriterade områden:

- Mineraloljor i returpapper i papper, kartong eller wellpapp
- Material i kontakt med dricksvatten

Dricksvatten får inte förorenas av material från installationer som används vid beredning eller distribution. Undersökningsprogram på vattenverk och i distributionsnätet syftar till att säkerställa säkert dricksvatten och att råvattnet inte är förorenat.

Miljöförvaltningen ska kontrollera material i kontakt med livsmedel. Det innebär bland annat att kontrollera områden som pekas ut som särskilt prioriterade enligt den nationella kontrollplanen för livsmedelskedjan.⁷³ Miljöförvaltningen ska kontrollera anläggningar för produktion och distribution av dricksvatten.

Kontroll av hälsofarliga ämnen i livsmedel

6.2 Kontrollera halter av tungmetaller och andra hälsofarliga ämnen i livsmedel.

Ämnen som bly, kadmium och arsenik har visat sig finnas i barnmatsprodukter, huvudsakligen spannmålsbaserade. I fet fisk från förorenade områden hittas särskilt höga halter av organiska kvicksilverföreningar, dioxin och PCB. De är fettlösliga ämnen som kan lagras i kroppen. Dessa ämnen har också visat sig finnas i fiskoljebaserade kosttillskott.

Extra känsliga grupper är foster och spädbarn, liksom kvinnor i barnafödande ålder då dessa ämnen förs över till foster och till barn vid amning.

Miljöförvaltningen ska kontrollera halter av tungmetaller och andra hälsofarliga ämnen i livsmedel. Särskilt prioriterade är livsmedel som konsumeras av känsliga grupper.

⁷³ <https://www.livsmedelsverket.se/produktion-handel--kontroll/livsmedelskontroll/nationell-plan-for-kontrollen-i-livsmedelskedjan-nkp>

Varutillsyn

6.3 Utveckla varutillsynen.

Handelsföretagen är ansvariga för vad som finns tillgängligt att köpa för konsumenter. Därför är det viktigt att tillsyn av dessa företag görs. Först och främst så att de inte säljer varor som är direkt förbjudna men också för att kontrollera att bolagen ger rätt information till konsumenterna.

Stockholms stad bedriver i samarbete med andra storstadskommuner och Kemikalieinspektionen sedan många år tillsyn i detaljhandeln med inriktning på kemiska ämnen i varor. Det innebär att Stockholms stad är en av de kommuner som har störst erfarenhet inom området. Vi delar också med oss av denna erfarenhet till olika branscher, företag och till andra kommuner.

Samarbetet med andra kommuner och med Kemikalieinspektionen ger flera fördelar, inte minst större genomslag för tillsynen och ökat medialt intresse. Tillsynsobjekten på varuområdet är många och ser sig ofta inte som miljöfarliga verksamheter. Många företag tycker att kemikaliefrågor och lagstiftningen är komplicerad. Detta innebär att informationen är en viktig del av denna tillsyn. Det är viktigt att resurser finns avsatta för varutillsynen så att informationen fortsatt kan vara en del av tillsynen.

Miljöförvaltningen ska utveckla varutillsynen genom att:

- Välja produktgrupper så att fler butiker och fler leverantörer nås och genom att anpassa informationen efter mottagarnas behov. Detta sker löpande och ingår i varje projekt.
- Prioritera urvalet av varugrupper efter ny kunskap om ämnen, den rådighet som lagstiftningen ger, de varugrupper som medför att barn exponeras, de varugrupper där många exponeras under en lång tid och efter de områden som har störst behov av information.
- Vidareutveckla storstadssamarbetet inom kemikalieområdet till exempel genom att utveckla tillsynsmetoderna, fortsätta ta varuprover och utföra analyser. Informationsträffar, seminarier med mera utgör ett komplement till tillsynen.

Kemikalieanvändning hos miljöfarliga verksamheter

6.4 Utveckla kemikalietillsynen hos miljöfarliga verksamheter.

Kemikalieförteckningar upprättas i dag av många miljöfarliga verksamheter. Syftet är att verksamheterna ska kunna identifiera produkter som innehåller farliga kemikalier och byta ut dessa. De är också ett redskap för tillsynsmyndigheten att identifiera farliga kemikalier i olika typer av verksamheter. Nya områden för tillsynen är till exempel att identifiera eventuella utsläpp av mikroplaster och nanopartiklar och påverkan från kemikalier som finns i material som används i produktionen. Sådan information kan inte hämtas ur kemikalieförteckningar. Vid tillsynen skulle större vikt kunna läggas vid att identifiera dessa områden.

Miljöförvaltningen ska i samarbete med andra kommuner och Stockholm Vatten och Avfall utveckla kemikalietillsynen hos miljöfarliga verksamheter genom att:

- Utveckla informationen till företag om hur kemikalieförteckningar bättre kan användas för att identifiera problemkemikalier utifrån farlighet och volym. För att företagen ska kunna identifiera utfasnings- och riskminskningsämnen, riskbedöma och substituera kemikalier har mallar och handledningar tagits fram. Företagen behöver dock vägledning för att kunna använda dessa. Tillsynen ska verka för att företagen tar fram handlingsplaner som beskriver hur man ska få bort de utfasningsämnen som identifierats.
- Undersöka och identifiera eventuella nya områden, till exempel användningen av mikroplaster, nanomaterial, biocider samt kemikalieinnehåll i de material som används vid produktion.

Tillsyn av kemiska produkter i detaljhandeln

6.5 Uppmärksamma kemikalier som bör fasas ut i tillsynen av kemiska produkter i detaljhandeln.

Kemiska produkter i detaljhandeln har framförallt inspekterats i syfte att kontrollera att märkningen är korrekt. Också kemiska produkter som är korrekt märkta eller inte omfattas av märkningsplikt kan innehålla kemikalier som bör fasas ut. Innehållet av vissa problematiska kemikalier omfattas inte alltid av märkningsreglerna. Det rör sig till exempel om fluorerade föreningar i impregneringsmedel, bilvårdsprodukter och golvvaxer.

Miljöförvaltningen ska i samband med tillsyn göra verksamhetsutövare uppmärksamma på innehåll av utfasningsämnen och ämnen som kan komma att bli reglerade.

Kemikalietillsyn hos förskolor och skolor

6.6 I tillsynen av förskolor, öppna förskolor och skolor kartlägga och informera om källor som kan medföra en önskad kemikaliepåverkan samt ge råd om vilka material och produkter som kan väljas för att minska riskerna.

Kemikalietillsyn inom förskola och skola görs i dagsläget med fokus på hantering av de kemiska produkter som används i verksamheten, till exempel rengöringsmedel och laboratoriekemikalier i kemiundervisningen. Men de material som finns i lokalerna och de varor som används i verksamheterna kan också ha en hälso- och miljöpåverkan. Det kan till exempel röra sig om PVC-golv och leksaker som kan innehålla ftalater. Verksamheterna behöver genom information göras medvetna om att även material och varor kan vara källor till en önskad kemikaliepåverkan. Detta för att exempelvis kunna ställa krav vid inköp.

Miljöförvaltningen ska vid tillsynen kartlägga var sådana material förekommer och informera berörda verksamheter om skadliga ämnen i material och varor och ge råd om vilka material och produkter som kan väljas för att minska riskerna.

I samband med tillsynen ska uppföljning ske av hur förskolorna genomfört åtgärder från vägledningen för kemikaliesmart förskola. Återkoppling sker genom inspektionsrapporter till huvudmannen som ansvarar för att föra vidare informationen till berörda delar av organisationen. Genom utökad tillsyn av laboratoriekemikalier i kemiundervisningen ska miljöförvaltningen se till att skolverksamheterna sorterat ut utfasningsämnen och vissa prioriterade riskminskningsämnen. Vid utfasning av dessa ämnen ska miljöförvaltningen bistå med råd och information om var dessa ska lämnas in.

Tillsyn av kosmetiska produkter

6.7 Fokusera tillsynen över kosmetiska produkter på produkter som används i stora volymer.

I en del kosmetiska produkter kan det förekomma ämnen som är allergena eller på annat sätt hälsofarliga. Miljöförvaltningen genomför därför regelbundet inspektioner för att kontrollera att produkterna är korrekt märkta samt om de innehåller otillåtna ämnen.

Genomförda tillsynsinsatser av butikskedjor visar att en inspektion kan orsaka rättning i flera led. Därför behöver kedjor som säljer kosmetiska produkter besökas regelbundet eftersom åtgärderna har stor effektspridning till andra butiker i Stockholm och ibland i hela Sverige.

- Miljöförvaltningen ska fokusera tillsynen över kosmetiska produkter på produkter som används i stora volymer och kan medföra risk för hälsan.
- Vad gäller märkning av kosmetiska produkter ska tillsynen fokusera på riskprodukter som till exempel hårfärg, solskyddsmedel och produkter tänkta för barn. Fokus ska även ligga på kategorier av produkter som kan omfattas av regeländringar, till exempel nyligen förbjudna ämnen.

Kemikalietillsyn hos båtklubbar

6.8 Informera om källor som kan medföra en oönskad kemikaliepåverkan i tillsynen av båtklubbar.

Kemikalietillsyn på båtklubbar med uppläggningsplats görs i dagsläget med fokus på kemiska produkter och avfallshantering, båtbottnfärger, underhåll och båttvätt.

I Mälaren och Östersjön får inga båtar ha färger innehållande TBT eller så kallade västkustfärger.⁷⁴ Miljöförvaltningen har sedan 2016 haft ett pågående projekt då man med hjälp av röntgenfluorescens-teknik (XRF) har gjort båtskrovmätningar. Kvantitativa mätningar av koppar, zink, tenn och bly har gjorts på båtbottnar hos båtklubbar med uppläggningsplats inom Stockholms kommun. Samtliga klubbar med otillåtna båtbottnfärger bör ha en utarbetad utfasningsplan för biocidhaltiga båtbottnfärger. Målsättningen är att samtliga båtar med hemmahamn i Mälaren ska vara sanerade avseende biocidhaltiga båtbottnfärger till utgången av år 2020.

Miljöförvaltningen ska vid tillsynen av båtklubbar informera om källor som kan medföra en oönskad kemikaliepåverkan. Tillförsel av biocider från båtbottnfärger till mark och vatten ska upphöra i Mälaren och minska i Östersjön.

⁷⁴ <https://www.transportstyrelsen.se/sv/sjofart/Fritidsbatar/Batlivets-miljofragor/regler-om-batbottenfarg/>

7. Miljögiftsövervakning

För att uppnå målen i miljöprogrammet behöver:

- staden ha övervakningsprogram som mäter förekomsten av föroreningar i den yttre och inre miljön, särskilt i miljöer där barn vistas,
- de viktigaste källorna till farliga ämnen i staden identifieras och kvantifieras,
- nya ämnen/ämnesgrupper som är relevanta att undersöka och övervaka i staden identifieras.

Åtgärder

		När	Ansvarig
7.1	Ta fram ett program för övervakning av kemisk ytvattenstatus.	Senast 2021	Miljöförvaltningen i samråd med Stockholm Vatten och Avfall
7.2	Genomföra miljögiftsövervakning i grundvatten.	Senast 2023	Miljöförvaltningen
7.3	Fortsätta utveckla övervakningen av slam och avloppsvatten.	Kontinuerligt från 2020	Stockholm Vatten och Avfall
7.4	Ta fram ett program för undersökningar av särskilt utvalda ämnen i dricksvatten.	Senast 2023	Stockholm Vatten och Avfall och miljöförvaltningen
7.5	Fortsätta utveckla miljögiftsövervakningen i inomhusmiljön inriktad på barn och andra särskilt känsliga grupper.	Kontinuerligt från 2020	Kemikaliecentrum
7.6	Genomföra källspårning och åtgärdsuppföljning.	Kontinuerligt från 2020	Miljöförvaltningen och Stockholm Vatten och Avfall
7.7	Bygga nätverk för samverkan.	Kontinuerligt från 2020	Miljöförvaltningen och Stockholm Vatten och Avfall

Åtgärder markerade med orange färg har särskild bäring på barn och andra särskilt känsliga grupper.

Miljöövervakning innebär att kartlägga tillståndet i miljön och hur det påverkas av mänskliga aktiviteter. Sådan information är viktig dels för att få underlag till prioriteringar av vilka åtgärder som är mest angelägna och dels för att följa upp effekterna av genomförda åtgärder. Eftersom effekterna ofta är långsamma behövs långa mätserier för att se förändringar över tid.

Miljögiftsövervakningen, det vill säga övervakningen av skadliga ämnen och miljögifter, syftar till att besvara många olika frågor om tillstånd, orsaker och förändringar. Den ger information om hur miljöstatusen i Stockholm är i förhållande till miljö kvalitetsnormer, till exempel i vattendirektivet. Genom screeningaktiviteter fås kunskap om nya ämnen som kan behöva övervakas. Övervakningen behöver utvecklas så att den även ger information om människors exponering för skadliga ämnen och hur den förändras över tid.

Vattendirektivet

EU:s ramdirektiv för vatten omfattar sjöar och vattendrag, kustvatten och grundvatten. För närvarande berörs Stockholms stad av 21 ytvattenförekomster, varav flera delas med andra kommuner. Därutöver berörs i liten

utsträckning tillrinningsområdet till två grundvattenförekomster. Förekomsterna i sig ligger dock i angränsande kommuner.

Det övergripande målet med vattenförvaltningsarbetet är att alla vattenförekomster ska uppnå en god kemisk och ekologisk status. För de vattenområden som idag inte gör det har Vattenmyndigheten beslutat om en tidsfrist till år 2021 eller 2027. Den kemiska ytvattenstatusen bestäms av halterna av så kallade prioriterade ämnen. För de för närvarande 45 prioriterade ämnena finns EU-gemensamma miljökvalitetsnormer i ytvatten och biologiska prover.⁷⁵ De är införda i svensk rätt genom Havs- och vattenmyndighetens föreskrift HVMFS 2019:25. Sverige har också beslutat om nationella gränsvärden i sediment för fem ämnen.⁷⁶ Normerna är så kallade gränsvärdesnormer, vilket innebär att de är bindande gränser som inte får överskridas efter ett visst datum. Det finns undantag i form av mindre stränga krav för kvicksilver och polybromerade difenyletrar (PBDE). Halterna av dessa ämnen får dock inte öka i vattenförekomsterna trots att kravet på att nå god status inte gäller dessa ämnen. Miljökvalitetsnormerna är inte direkt bindande för enskilda utan riktar sig till myndigheter och kommuner som ska se till att miljökvalitetsnormerna uppfylls. Detta kan ske via exempelvis tillsyn och planer som beslutas, samt genom information.

Även bedömningen av den ekologiska statusen bygger delvis på halter av kemiska ämnen, så kallade särskilda förorenande ämnen (SFÄ) som väljs ut av varje EU-land. Havs- och vattenmyndigheten har tagit fram bedömningsgrunder för 26 ämnen.⁷⁷

Ansvar för övervakning

I Stockholms stad har diffusa föroreningskällor från exempelvis vägar, bebyggd miljö och miljöfarliga verksamheter stor betydelse för påverkan på vattenmiljön. Föroreningarna från dessa källor sprids i huvudsak till stadens vattenförekomster via dagvatten.

Huvudaktör för miljögiftsövervakningen är miljöförvaltningen, som har ansvar för samordning av all miljöövervakning i stadens vatten. Stockholm Vatten och Avfall utför regelbundna provtagningar inom ramen för sin recipientkontroll i sjöar, vattendrag och Stockholms innerskärgård. Delar av vattenövervakningen genomförs inom regionala samarbeten, bland annat Svealands Kustvattenvårdsförbund, Mälarens vattenvårdsförbund och Bällstaågruppen. Stadens vattenövervakning samordnas med Länsstyrelsens regionala övervakning.

Kemisk status i vattenmiljön

7.1 Ta fram ett program för övervakning av kemisk ytvattenstatus.

Pågående övervakning i vattenmiljön

Sedan 2009 genomförs regelbunden miljögiftsövervakning i tre av stadens vattenförekomster (Årstaviken, Strömmen och Drevviken). Från 2013 och framåt har provlokalerna stegvis utökats till att från 2017 omfatta sex vattenförekomster (även Brunnsviken, Bällstaån och Ulvsundasjön). Provtagning av ytvatten görs månadsvis för analys av metaller och organiska miljögifter. Abborre samlas in en gång per år för analys av organiska miljögifter och kvicksilver. Sedan 2015 genomförs även en så kallad screening i ytterligare några vattenförekomster varje år. Då undersöks ungefär samma ämnen som i den ordinarie övervakningen både i ytvatten och i fisk.

Föroreningshalter i vatten kan variera mycket över tid. Genom att mäta miljögifter i sediment kan man få ett mått på hur belastningen förändras över längre tid. Dessutom förekommer många föroreningar i så låga halter i vattnet att

⁷⁵ Europaparlamentets och rådets direktiv 2013/39/EU om ändring av direktiven 2000/60/EG och 2008/105/EG vad gäller prioriterade ämnen på vattenpolitikens område.

⁷⁶ Antracen, fluoranten, kadmium och kadmiumföreningar, bly och blyföreningar, tributyltennföreningar

⁷⁷ Havs- och vattenmyndighetens föreskrift HVMFS 2019:25

det kan vara svårt att mäta dem. Sediment är då att föredra eftersom halterna är högre. Bottensediment från vattenområden i och kring Stockholm har undersökts vid flera tillfällen sedan 1990-talet. I samarbete med länsstyrelsen har ett antal större undersökningar genomförts. I samband med framtagandet av lokala åtgärdsprogram för stadens vattenförekomster har fördjupade sedimentundersökningar gjorts i 12 vattenförekomster. Undersökningarna har studerat halter av tungmetaller och organiska ämnen, även om det exakta urvalet av ämnen har varierat. Ambitionen är att genomföra undersökningar återkommande vid samma lokaler med några års intervall och varje gång inkludera ett basurval av parametrar.

Program för övervakning av kemisk ytvattenstatus

Den miljögiftsövervakning som miljöförvaltningen bedriver är en del i den operativa miljöövervakningen som ska genomföras enligt vattendirektivet.

Ett program för övervakning av kemisk ytvattenstatus ska tas fram. Programmet utformas med grund i den miljögiftsövervakning som bedrivits hittills och anpassas efter direktivets krav. Övervakning ska utföras i samtliga vattenförekomster i Stockholms stad med tillräcklig frekvens och med godkänd metod för att kunna statusklassa alla vatten enligt EU:s ramdirektiv för vatten. Programmet ska fortfarande omfatta miljögiftsövervakning i ytvatten, fisk och sediment.

Programmet ses regelbundet över och uppdateras. Vid översynen tas bland annat hänsyn till resultaten från övervakningen, erfarenheter från andra undersökningar samt omvärldsbevakning. Vilka ämnen som analyseras, provtagningsfrekvens, provmatriser och provlokaler ses då över. Ämnen som kan antas förekomma i halter nära gränsvärden och vattenförekomster som är särskilt påverkade och riskerar att inte uppnå god kemisk status bör prioriteras. Beslut om nya prioriterade ämnen kan innebära att fler ämnen behöver mätas. Ytterligare ett antal för staden viktiga organiska ämnen kan vara relevanta att inkludera i mätningarna även om det inte finns gränsvärden att jämföra med.

Programmet tas fram och genomförs inom ramen för miljöförvaltningens vattenarbete som bedrivs av vattenmiljöenheten på avdelningen Miljöanalys. Resultaten redovisas på Miljöbarometern.

Grundvatten

7.2 Genomföra miljögiftsövervakning i grundvatten.

Grundvatten är en värdefull naturresurs vars mängd och sammansättning är av betydelse för naturmiljön genom att det flödar ut i sjöar och vattendrag. Miljöförvaltningen bedriver regelbunden miljögiftsövervakning i grundvatten med syfte att bevaka stadens kemiska belastning på mark. Eftersom marken är väldigt heterogen är det svårt att ta representativa markprov, men grundvatten visar på den samlade belastningen för ett större område. Den regelbundna övervakningen av grundvatten ger en översiktsbild över tillståndet i staden som helhet och fungerar också som referensmaterial när markföroreningar påträffas. Ämnen som återfinns i grundvattnet är sådana som transporteras och kan nå sjöar och vattendrag. Miljöförvaltningen har genomfört tre större undersökningar av grundvatten i Stockholm 1996-97, 2003-04 och 2011-12, resultaten har redovisats i rapporter och finns även presenterade på Stockholms miljöbarometer. En uppföljning av genomförda undersökningar av grundvatten är planerad under perioden 2020-2023.

Slam och avloppsvatten

7.3 Fortsätta utveckla övervakningen av slam och avloppsvatten.

I reningsverkens rötslam samlas mycket av de kemikalier som används i samhället. Slammet ger därför en bra sammanfattning av kemikaliesamhällets utveckling. Förändringar i kemikaliers användning, både minskande och ökande, avspeglas relativt snabbt i slammet. Stockholm Vatten och Avfall bedriver regelbunden miljögiftsövervakning i rötat avvattnat slam. Nio metaller analyseras varje vecka och ytterligare tio mäts månadsvis eller kvartalsvis. En gång per kvartal analyseras en rad organiska ämnen. En gång per år analyseras dessutom sextio spårelement. Halterna redovisas i Stockholm Vatten och Avfalls miljörapport och på Miljöbarometern.

Vilka ämnen som undersöks i slam och avloppsvatten styrs dels av reglerna för certifierings-systemet REVAQ och EPRTR-förordningen⁷⁸ och dels av behov som identifieras i staden. Från centrala myndigheter och organisationer (t. ex. Naturvårdsverket och Svenskt Vatten) liksom från forskningsrapporter kommer indikationer om ämnen som är angelägna att analysera i slam och avloppsvatten. Utifrån dessa, och utifrån vad resultaten av tidigare analyser visar, ses de årligen återkommande undersökningarna över. De anpassas regelbundet för att ge den bästa bilden av vilka kemikalier som sprids från Stockholm. Det kan också bli aktuellt att lägga till analyser för att följa upp om de åtgärder som staden vidtagit för att fasa ut vissa ämnen har haft någon effekt.

Stockholm Vatten och Avfall har undersökt hushållspillvatten vid flera tillfällen. Bostadsområden som har studerats är Skarpnäck, Hammarby sjöstad och Norra Djurgårdsstaden. Både metaller och organiska ämnen har analyserats. En jämförelse med det avloppsvatten som kommer till reningsverket visar att en betydande del av vissa ämnen kommer från hushållen. Genom att fortsätta dessa tidsserier så erhålls en kontinuitet i mätserien, och resultaten kan användas för åtgärdsuppföljning (se åtgärd 7.6).

För att identifiera nya ämnen som kan vara relevanta att mäta i slam och avloppsvatten kan det vara värdefullt att genomföra en bredare screeningundersökning. För att inte begränsa undersökningen till vilka ämnen det finns kommersiella analysmetoder för kan den med fördel göras som ett forskningssamarbete.

Dricksvatten

7.4 Ta fram ett program för undersökningar av särskilt utvalda ämnen i dricksvatten .

I Stockholms stad har vi en mycket god tillgång på vatten. Stockholmnarnas dricksvatten kommer från vattentäkten Mälaren. Mälarens vatten håller en hög och jämn kvalitet, vilket ger förutsättningar för en enkel men stabil reningsprocess vid vattenverken. Som reservvattentäkt finns Bornsjön.

Vikten av att skydda dricksvattnet förs fram i Handlingsplanen för giftfri vardag.⁷⁹ För att följa förändringar i vattenkvaliteten tas regelbundet prover på vattnet i Mälaren och Bornsjön, samt på dricksvattnet som går ut från vattenverken. Provtagning görs också hos konsumenter geografiskt fördelade över Stockholm. De analyser som ska genomföras på dricksvattnet finns primärt i det undersökningsprogram som Stockholm Vatten och Avfall har tagit fram, och som miljöförvaltningen i respektive kommun har fastställt. Analyserna omfattar både mikrobiologiska och kemiska parametrar.

⁷⁸ Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 166/2006 av den 18 januari 2006 om upprättande av ett europeiskt register över utsläpp och överföringar av föroreningar och om ändring av rådets direktiv 91/689/EEG och 96/61/EG och Naturvårdsverkets föreskrifter om miljörapport (NFS 2016:8)

⁷⁹ Handlingsplan för en giftfri vardag 2015-2020, Kemikalieinspektionen, Rapport 6/17

För att säkerställa en fortsatt hög kvalitet på Stockholms dricksvatten behövs en utökad kunskap om föroreningsbildningen i råvattentäkterna då dessa förändras över tid. I takt med det bör övervakningen uppdateras med provtagningar och riskanalyser till att omfatta nya ämnen i råvatten, dricksvatten och tappvatten. Det behövs också kunskaphöjande insatser avseende nya ämnen som är relevanta att undersöka.

Då Mälaren påverkas av all verksamhet inom dess tillrinningsområde bör en samverkan mellan kommunernas miljöförvaltningar göras för att säkerställa en gemensam bild för Mälaren som dricksvattentäkt.

Miljögiftsövervakning i barns livsmiljö

7.5 Fortsätta utveckla miljögiftsövervakningen i inomhusmiljön inriktad på barn och andra särskilt känsliga grupper.

Det främsta syftet med miljögiftsövervakning i inomhusmiljön är att studera förändringar över tid. Hittills har förskolor ingått i mätningar, men andra miljöer som staden förfogar över behöver också ingå. Skolor, kommunala arbetsplatser och bostäder i allmännyttan är exempel på miljöer där barn och andra känsliga grupper vistas.

Halten av utvalda ämnen i damm och inomhusluft utgör en indikator för förekomsten av skadliga ämnen i inomhusmiljöer. Nya ämnen som återfinns i damm kan också ge en indikation på vad som kan finnas i avloppsvatten och slam. Med tidsserier ges möjlighet att följa användningen av olika ämnen i vår omgivning över tid samt effekterna av olika åtgärder (se vidare åtgärd 7.6). Kemikaliecentrum bevakar den diskussion som pågår på nationell nivå om huruvida damm ska ingå som en del i den nationella miljöövervakningen.

Innan ett program för regelbundna mätningar tas fram behövs en diskussion om hur man bäst utformar en tidsserie för damm. I detta ingår provtagningsmetodik samt vilka ämnen och ämnesgrupper som bör analyseras. Till exempel bör mjukgörare, PAH:er och bromerade flamskyddsmedel ingå i mätserierna. Ämnen som ökar i användning kan eventuellt också vara aktuella, som klorparaffiner, nya flamskyddsmedel, högfluorerade ämnen och biocider. Databaserna Chemsoft, Byggvarubedomningen samt kemikaliecentrums analyser av bland annat förskolematerial och byggmaterial fungerar som ett bra underlag för val av ämnen. Genom samverkan med forskare kan kemikaliecentrum även få hjälp och stöd att välja ämnen och ämnesgrupper.

Halter i inomhusmiljön kan också användas för att beräkna den exponering som sker den vägen. En mer fullständig bild av stockholmarnas faktiska exponering kräver mer omfattande studier som skulle kunna genomföras som forskningssamarbeten. Inom ramen för miljögiftsövervakning i inomhusmiljön ingår också att undersöka om stockholmarna exponeras för nya ämnen. Upplägget för en sådan undersökning är också av forskningskaraktär och möjligheterna bör därför diskuteras med forskare.

Kunskap om källor och uppföljning av åtgärder

7.6 Genomföra källspårning och åtgärdsuppföljning.

För att kunna sätta in åtgärder på rätt ställen mot utsläppen av skadliga ämnen behöver dessa identifieras och kvantifieras. För diffusa utsläpp är detta komplicerat. Stockholms stad har framgångsrikt arbetat med substansflödesanalyser för både metaller och organiska ämnen. Att ta fram den detaljerade information som krävs för en substansflödesanalys kräver ett mycket omfattande arbete. Sådant arbete förekommer i viss utsträckning på såväl nationella myndigheter som på universitet och högskolor. För stadens räkning bör arbetet fokusera på att hålla sig uppdaterad med kunskapsläget och ta fram information om vilka källor som kan antas vara de viktigaste i Stockholms stad.

För mer avgränsade och tydligt identifierade spridningsvägar kan det vara aktuellt att genomföra en särskild utredning eller källspårning som inkluderar provtagning och analys av till exempel avloppsvatten, dagvatten,

grundvatten och mark. Stockholm Vatten och Avfall genomför till exempel regelbundet provtagningar i avloppstunnlar och pumpstationer för att identifiera områden med förhöjda halter av oönskade ämnen och för att spåra punktkällor i ledningsnätet. Framför allt gäller detta tungmetaller men kampanjvis undersöks även organiska miljögifter.

I och med stadens användning av databaserna Chemsoft och Byggvarubedömningen samt avtalsuppföljning har kemikaliecentrum möjlighet att spåra källan till ämnen som förekommer i varor och kemiska produkter. Dels genom leverantörers redogörelser (innehållsdeklarationer och säkerhetsdatablad i databaserna) och dels genom kemiska analyser av material eller kemiska produkter som faktiskt används. I kombination med kemiska analyser av en exponeringsmatris (till exempel luft eller damm) kan en effektiv källspårning av enskilda ämnen utföras.

Val av byggmaterial och källspårning

Bygg- och anläggningsmaterial dokumenteras företrädesvis genom registrering i Byggvarubedömningens projektdatabas, i en så kallad loggbok (se kapitel 4 om bygg- och anläggningsmaterial). I en byggvarudeklaration redovisas materialets innehåll inklusive CAS-nummer för enskilda ämnen. Med hjälp av den informationen kan man inom varje projekt spåra källan för enskilda ämnen. Kemikaliecentrum gör stickprovskontroller som inkluderar kemisk analys och/eller utför revision av redovisat innehåll. Analys av damm och luft görs i ett urval av ny- och ombyggda hus som uppföljning av materialval. Exempel på ämnen som har hittats i material och som i samma rum återfinns i både luft och damm är mellankedjiga klorparaffiner.

Byte av golv

Uppföljande analyser görs av golv samt damm och luft i lokaler före och efter utbyte av PVC-golv. Gamla PVC-golv innehåller hälsoskadliga mjukgörare. En utredning som miljöförvaltningen, Skolfastigheter i Stockholm AB (SISAB) med flera utförde 2015-2018 visar att mjukgörarna sprider sig från golvet till damm och luft. Sambanden baseras dock på ett fåtal provpunkter och behöver upprepas för att ge en tydligare bild.

SISAB har tagit fram en handlingsplan för utbyte av PVC-golv. För att undersöka effekterna av denna görs uppföljande analyser av damm och luft i lokaler där golven bytts ut.

Kemikaliesmarta åtgärder i förskolor

Kemiska analyser av ett urval skadliga ämnen har utförts på gammalt och nyinköpt förskolematerial. Resultaten från den undersökningen har utvärderats tillsammans med resultat från analyser av damm som är insamlat i 20 förskolor där det gjorts kemikaliesmarta åtgärder. En av åtgärderna var att rensa bort gamla material. För vissa ämnesgrupper var halterna av skadliga ämnen betydligt lägre i dammet efter utrensning av material som innehåller denna typ av ämnen. Fler förskolor som har gjort kemikaliesmarta åtgärder kan studeras för att utreda vilka åtgärder som ger effekt.

Avtalsuppföljning av varor och kemiska produkter

Kemikaliekrav ställs och följs upp vid upphandlingar av varor, material och produkter, inom prioriterade inköpsområden (se kapitel 2). Kraven kan följas upp genom granskning av säkerhetsdatablad (för kemiska produkter), redovisning av ingående ämnen (innehållsdeklaration) eller kemiska analyser (se åtgärd 2.3). Denna information kan sedan användas för källspårning. Chemsoft, som är stadens kemikaliehanteringssystem (kapitel 4) kan användas på samma sätt.

Varor och kemiska produkter som används i stor omfattning i barns vistelsemiljöer är prioriterade.

Uppföljning av hållbarhetsprofilområden med olika historisk bakgrund

Förekomsten av skadliga ämnen i hushållspillvatten har utretts av Stockholm Vatten och Avfall i en mindre undersökning som visar på skillnader mellan olika områden beroende på när de byggdes och vilka krav som ställdes vid val av byggmaterial (Skarpnäck, Hammarby sjöstad, Norra Djurgårdsstaden). Antalet prover var dock begränsat och det finns därför anledning att fortsätta undersöka dessa tre områden. I samband med en sådan undersökning är det lämpligt att gå igenom materialkrav och göra inventeringar av byggnader och interiörer samt göra kemiska analyser av material och hushållspillvatten. I Norra Djurgårdstaden har flertalet hushåll avfallskvarnar vilket föranleder närmare undersökning av om spillvattnet för med sig biocider och andra ämnen som kommer från matrester som exempelvis besprutade fruktskal.

Omvärldsbevakning och samarbeten

7.7 Bygga nätverk för samverkan.

Eftersom mycket övervakning och screening görs nationellt och internationellt är det viktigt för staden att samverka med de aktörer som genomför dessa undersökningar. Utbyte av erfarenheter och resultat från lokala undersökningar kan göras genom nätverk och samverkan med andra svenska kommuner.

Kemikaliecentrum har sedan tidigare etablerat ett vetenskapligt råd med ledande forskare inom miljökemi, toxikologi och ekotoxikologi från flera svenska lärosäten, samt representanter för nationella myndigheter. Detta råd fungerar som expertpanel för att värdera resultaten från övervakningen och särskilda undersökningar, diskutera relevanta åtgärder samt upplägg för nya studier.

Kontakter med forskningen ger ibland möjlighet att medverka i referensgrupper för forskningsprojekt för att bidra med en praktisk koppling till studierna. När det är lämpligt och ger ett värde för staden (till exempel genom ökad kunskap om den lokala exponeringssituationen) bör sådan samverkan ske. Likaså kan det vara aktuellt att delfinansiera studier för att ge en specifik bild av situationen i staden.

Vidare kan olika former av samarbeten med branschorganisationer ge värdefullt bidrag till utvärderingen och utveckling av övervakningen.

8. Barn och andra särskilt känsliga grupper

För att uppnå målen i miljöprogrammet behöver:

- stadens verksamheter arbeta för att få bort skadliga kemikalier som förekommer i barn, ungas och gravidas miljöer,
- det finnas system för att se vilka varor, material och produkter som är att föredra ur ett kemikalieperspektiv.

Åtgärder

Det finns åtgärder relaterade till barn och andra särskilt känsliga grupper i kemikalieplanens övriga kapitel. De är markerade med orange färg. I det här kapitlet kompletteras det som inte ryms inom de specifika verksamhetsområdena (kapitlen).

		När	Ansvarig
8.1	Uppdatera Vägledning för en kemikaliesmart förskola samt anpassa till skola och fritidshem.	Senast 2020	Kemikaliecentrum, SISAB, stadsdelsförvaltningarna och utbildningsförvaltningen
8.2	Genomföra och följa upp åtgärderna för kemikaliesmart förskola, skola och fritidshem.	Kontinuerligt från 2020	Stadsdelsförvaltningarna och utbildningsförvaltningen med stöd från kemikaliecentrum
8.3	Utbilda förskole-, skol- och fritidshemspersonal enligt de kemikaliesmarta vägledningarna.	Kontinuerligt från 2020	Stadsdelsförvaltningarna, utbildningsförvaltningen och kemikaliecentrum
8.4	Genomföra åtgärder för kemikaliesmart arbetsplats med fokus på gravida.	Senast 2023	Stadsdelsförvaltningarna, Micasa, alla kontorsbaserade förvaltningar och bolag

Stockholms stad delar den prioritering som görs av bland andra Kemikalieinspektionen⁸⁰ och Miljömålsberedningen⁸¹ att barn och ungdomar är särskilt viktiga grupper att skydda från farliga kemiska ämnen. Denna prioritering beror på att barn och unga är mer känsliga än vuxna. Den utveckling som sker hela vägen från befruktat ägg till och med puberteten styrs av kemiska ämnen i kroppen. Det finns studier som visar att denna utveckling kan störas av ämnen utifrån och att så sker bland barn idag. Det är dock svårt att uppskatta hur mycket kemikalieexponeringen betyder i förhållande till andra faktorer. Barn äter, dricker och andas mer än vuxna i förhållande till sin kroppsvikt. Det gör att deras exponering blir större. Små barn har även ett annat beteende, lever nära golvet och stoppar ofta saker i munnen, vilket gör att de får i sig föroreningar som till exempel är bundna till dammpartiklar. Dessutom är barn och unga viktiga för staden eftersom de är brukare av många av stadens verksamheter.

Kemikaliesmart skola och fritidshem blir en naturlig förlängning av arbetet som gjorts i projektet Kemikaliesmart förskola. Ett annat projekt blir att nå tonåringarna, eftersom deras kroppar också är känsliga för kemikalier och de i

⁸⁰ Kemikalieinspektionen 2014, Handlingsplan för en giftfri vardag 2015-2020, Skydda barnen bättre

⁸¹ SOU 2012:38 Minska riskerna med farliga ämnen! Strategi för Sveriges arbete för en giftfri miljö

många och mycket redan är konsumenter.⁸² Det kommer att ske i samarbete med gymnasieskolorna (se kommunikationskapitlet).

Allra känsligast är barnet innan det föds. Kroppens funktioner utvecklas under olika perioder i fosterlivet. Denna utveckling styrs av hormoner och främmande ämnen som liknar hormoner kan därför orsaka allvarliga och irreversibla skador. Att skydda gravida kvinnor från exponering är därför minst lika viktigt som att skydda barn. Därför gör staden en satsning kallad *Kemikaliesmart arbetsplats* med särskilt fokus på kvinnodominerade kommunala arbetsplatser, där många kvinnor i barnafödande ålder vistas på dagarna.

Kemikaliecentrum samlar berörda förvaltningar och bolag (bland andra SISAB, stadsdelsförvaltningar, utbildningsförvaltningen och bostadsbolagen), för samordning av olika projekt. Kemikaliecentrum samarbetar också med serviceförvaltningen för att ställa och följa upp kemikaliekraV i upphandlingar. I detta arbete ingår att göra kemiska analyser av varor, material och produkter.

Uppdaterad vägledning

8.1 Uppdatera Vägledning för kemikaliesmart förskola samt anpassa till skola och fritidshem.

Lagstiftningen och marknaden förändras och ny personal börjar på förskolorna. Därför uppdaterar kemikaliecentrum Vägledningen för kemikaliesmart förskola och sprider den till förskolor i Stockholms stad, både kommunala och fristående. Även öppna förskolor och parklekar inkluderas i den nya versionen.

Kemikaliecentrum tar fram Vägledning för en kemikaliesmart skola och fritidshem genom att utgå från materialet för förskolorna och anpassar åtgärderna till skola och fritidshem. Håll Sverige Rents material för kemikaliesmart skola⁸³ kan användas och spridas. Kemikaliesmart skola och fritidshem kan exempelvis handla om bra val och rätt hantering av:

- Kemiska produkter som på olika sätt används i undervisningen.
- Leksaker, hobbymaterial och återbrukat material som används på fritidshem.
- Material för skapande på exempelvis bild- och slöjdlktioner.
- Material som används i kontakt med livsmedel i köken.
- Möbler, kuddar, gardiner och andra inventarier.
- Elektronik som används i undervisningen och fritidshemsverksamheten.
- Gymnastikredskap, tjockmattor och gymnastikgolv samt avdelare i gymnastiksal (PVC-draperier).
- Kemiska produkter som används vid städning samt uppföljning av städavtalen.
- Byggmaterial som används vid renovering eller nybyggnation av skolbyggnader och skolgårdar.
- Anläggning och skötsel av granulatbaserade fallskydd, fotbollsplaner och andra konstgräsytor, (enligt miljöförvaltningens rekommendationer, se mer i bygg- och anläggningskapitlet).

Åtgärder för förskola och skola

8.2 Genomföra och följa upp åtgärderna för kemikaliesmart förskola, skola och fritidshem.

Stadsdelsförvaltningarna, främst rektorer på förskolor, ansvarar för att åtgärderna i Vägledningen för kemikaliesmart förskola fortsätter att genomföras på de kommunala förskolorna, samt i öppna förskolor och parklekar.

⁸² Kemikalieinspektionen 2014, Handlingsplan för en giftfri vardag 2015-2020, Skydda barnen bättre

⁸³ <https://www.hsr.se/material-och-inspiration/kemikaliesmart-skola-och-forskola/kemikaliesmart-skola>

Kemikaliecentrum arbetar tillsammans med utbildningsförvaltningen så att barnen som går på stadens skolor och fritidshem får en kemikaliesmart miljö genom att åtgärderna i Vägledning för en kemikaliesmart skola och fritidshem genomförs.

Rektorer för skolor och förskolor ansvarar för den kontinuerliga uppföljningen av att arbetet görs och att det rapporteras. Kemikaliecentrum skickar på begäran statistik för vilka förskolor som gjort webbutbildningen för kemikaliesmart förskola till stadsdelsförvaltningarna.

Utbildning och rådgivning

8.3 Utbilda förskole-, skol- och fritidshemspersonal enligt de kemikaliesmarta vägledningarna.

Kemikaliecentrum ger utbildning av personal inom förskola och annan barnrelaterad omsorg i form av föreläsningar. Detta sker förslagsvis två gånger om året samt efter behov ute på stadsdelsförvaltningarna och fristående förskolor.

Kemikaliecentrum förlänger webbutbildningen för en kemikaliesmart förskola till 2025. I samband med detta ses alla delarna i utbildningen över, så att informationen fortfarande är relevant. Rektorer för förskolorna arbetar för att webbutbildningen återkommande genomförs på alla förskolor, och speciellt av nyanställda.

Utbildningen i kemikaliesmart förskola anpassas till skolans värld och erbjuds till rektorer och miljöombud i grundskolor och gymnasier inom staden. Kemikaliecentrum samarbetar med utbildningsförvaltningens nätverk Lärande för hållbar utveckling. Genom nätverket kan kemikaliecentrum även erbjuda utbildningar till lärare. Dessa är en bra målgrupp då de har möjlighet att väva in kunskapen om kemikalier i vardagen i undervisningen.

Kemikaliesmart arbetsplats

8.4 Genomföra åtgärder för kemikaliesmart arbetsplats med fokus på gravida.

Genom att prioritera kvinnodominerade arbetsplatser värnar staden om den miljö där sannolikt många gravida kan förväntas vistas under dagarna. De mest kvinnodominerade arbetsplatserna inom Stockholms stads förvaltningar (enligt statistik från rapporten Medarbetarna 2017):

1. Förskoleverksamhet och skolbarnomsorg, 85 procent kvinnor (arbete pågår genom projektet Kemikaliesmart förskola)
2. Äldreomsorg, 82 procent kvinnor
3. Individ- och familjeomsorg, 78 procent kvinnor

Dessutom prioriteras kontorsmiljöer eftersom det är en vanlig typ av arbetsplats och åtgärder får därför stort genomslag.

Kemikaliecentrum tar fram väglednings- och informationsmaterial med stöd från berörda förvaltningar och bolag. Dessa förvaltningar och bolag genomför sedan åtgärder med stöd från kemikaliecentrum. I kapitel 1 går det att läsa mer om den här åtgärden.

Bilaga 1: Alla åtgärder

1. Information och dialog			
1.1	Genomföra kampanj om kemikalier med ungdomar som målgrupp.	Senast 2023	Kemikaliecentrum och utbildningsförvaltningen
1.2	Genomföra kommunikationsinsatser för kemikaliesmarta arbetsplatser i staden.	Senast 2023	Kemikaliecentrum, äldreförvaltningen, stadsdelsförvaltningarna och alla kontorsbaserade förvaltningar och bolag
1.3	Informera och föra dialog med intressenter gällande stadens kemikaliekraV inom bygg- och anläggning.	Årligen från 2020	Kemikaliecentrum
1.4	Genomföra seminarier för handelsföretag.	Kontinuerligt från 2020	Kemikaliecentrum
1.5	Genomföra årliga informationskampanjer gentemot invånarna.	Årligen från 2020	Kemikaliecentrum, Stockholm Vatten och Avfall med stöd från stadsdelsförvaltningarna och stadsledningskontoret
1.6	Utveckla uppföljningsverktyg för kommunikation.	Senast 2023	Kemikaliecentrum
2. Inköp och upphandling			
2.1	Identifiera vilka kemikaliekraV som är relevanta att ställa genom behovs- och marknadsanalys.	Kontinuerligt från 2020	Serviceförvaltningen, kategoristyrningsteamerna och upphandlande förvaltningar och bolag med stöd av kemikaliecentrum
2.2	Ställa kemikaliekraV för alla prioriterade inköpsområden.	Kontinuerligt från 2020	Serviceförvaltningen, upphandlande förvaltningar och bolag, med stöd av kemikaliecentrum
2.3	Följa upp ställda kemikaliekraV inom alla prioriterade inköpsområden.	Kontinuerligt från 2020	Serviceförvaltningen, upphandlande förvaltningar och bolag, med stöd av kemikaliecentrum
2.4	Upphandla ett avtal för analyser av varor och material som kan användas för kontinuerlig uppföljning av avtal.	Senast 2020	Serviceförvaltningen och kemikaliecentrum
2.5	Vidta sanktioner om leverantörsuppföljningen visar att kemikaliekraVerna inte uppfylls.	Kontinuerligt från 2020	Serviceförvaltningen, upphandlande förvaltningar och bolag med stöd av kemikaliecentrum

2.6	Underlätta för personal att göra kemikaliesmarta inköp.	Kontinuerligt från 2020	Kemikaliecentrum tillsammans med serviceförvaltningen, stadsledningskontoret samt inköpsansvariga på förvaltningar och bolag
2.7	Inkludera kemikalieaspekten i avtalsförvaltningen för de prioriterade inköpsområdena.	Kontinuerligt från 2020	Serviceförvaltningen, upphandlande förvaltningar och bolag med stöd av kemikaliecentrum
2.8	Erbjuda upphandlare, avtalsförvaltare och annan berörd personal utbildning i hur kemikalieaspekten inkluderas i inköpsprocessen.	Kontinuerligt från 2020	Kemikaliecentrum i samarbete med stadsledningskontoret
2.9	Delta i lämpliga referensgrupper och nätverk för att utveckla stadens kemikaliekravställning.	Kontinuerligt från 2020	Kemikaliecentrum, stadsledningskontoret och serviceförvaltningen
3. Bygg och anläggningsmaterial			
3.1	Tillämpa kemikaliekraven i detta kapitel vid upphandling av bygg- och anläggningsmaterial, projektörer och entreprenörer vid nybyggnad, ombyggnad och förvaltning.	Kontinuerligt från 2020	Förvaltningar och bolag som upphandlar bygg- och anläggningsentreprenader och köper in bygg- och anläggningsmaterial med stöd av kemikaliecentrum
3.2	Dokumentera varor och kemiska produkter som används vid uppförande och underhåll av byggnader och anläggningar i digital loggbok och uppdatera loggboken vid ombyggnation och förvaltning.	Kontinuerligt från 2020	Förvaltningar och bolag som upphandlar bygg- och anläggningsentreprenader och köper in bygg- och anläggningsmaterial med stöd av kemikaliecentrum
3.3	Inkludera kemikaliekraV och rutiner i markanvisningsavtal med byggaktörer och följ upp dessa.	Kontinuerligt från 2020	Exploateringskontoret med stöd av kemikaliecentrum
3.4	Utreda hur kemikaliekraV ska ställas i markavtal med ledningsägare och hur dessa ska följas upp.	Kontinuerligt från 2021	Kemikaliecentrum i samarbete med trafikkontoret och exploateringskontoret
3.5	Införa materialval som en punkt i miljötillsynen på bygg- och anläggningsprojekt.	Kontinuerligt från 2022	Miljöförvaltningen
3.6	Genomföra stickprovrevisioner av pågående bygg- och anläggningsprojekt.	Årligen från 2020	Kemikaliecentrum

3.7	Utvärdera och substituera material som utgör en risk i känsliga användningsområden.	Kontinuerligt från 2021	Kemikaliecentrum, byggande och anläggande förvaltningar och bolag
3.8	Främja innovation och alternativa material för att substituera material som utgör en risk.	Kontinuerligt från 2021	Byggande och anläggande förvaltningar och bolag med stöd av kemikaliecentrum
3.9	Harmonisera tekniska handböcker och processverktyg med stadens kemikaliekra	Kontinuerligt från 2020	Trafikkontoret och exploateringskontoret med stöd av kemikaliecentrum
4. Kemikaliehantering			
4.1	Inventera och dokumentera kemiska produkter i Chemsoft.	Kontinuerligt från 2020	Alla förvaltningar och bolag med användning av märkningspliktiga kemiska produkter
4.2	Rapportera förbrukningsuppgifter för kemiska produkter som innehåller utfasningsämnen eller prioriterade riskminskningsämnen i Chemsoft.	Årligen från 2020	Alla förvaltningar och bolag med användning av märkningspliktiga kemiska produkter
4.3	Aktivt arbeta för att substituera utfasningsämnen och prioriterade riskminskningsämnen.	Kontinuerligt från 2020	Alla förvaltningar och bolag med användning av märkningspliktiga kemiska produkter
4.4	Ta fram vägledning för substitutionsarbete samt ge support och utbildningsstöd i kemikaliefrågor.	Kontinuerligt från 2020	Kemikaliecentrum
4.5	Ta fram statistik och sammanställningar om stadens kemikalieanvändning.	Årligen från 2020	Kemikaliecentrum
5. Växtskyddsmedel			
5.1	Sköta parker, grönområden, fastigheter och andra offentliga ytor utan användning av växtskyddsmedel.	Kontinuerligt från 2020	Idrottsförvaltningen, stadsdelsförvaltningarna, kyrkogårdsförvaltningen och alla byggande och anläggande förvaltningar och bolag
6. Tillsyn och kontroll			
6.1	Kontrollera material i kontakt med livsmedel inom de områden som Livsmedelsverket pekat ut.	Kontinuerligt från 2020	Miljöförvaltningen

6.2	Kontrollera halter av tungmetaller och andra hälsofarliga ämnen i livsmedel.	Kontinuerligt från 2020	Miljöförvaltningen
6.3	Utveckla varutillsynen.	Kontinuerligt från 2020	Miljöförvaltningen
6.4	Utveckla kemikalietillsynen hos miljöfarliga verksamheter.	Kontinuerligt från 2020	Miljöförvaltningen
6.5	Uppmärksamma kemikalier som bör fasas ut i tillsynen av kemiska produkter i detaljhandeln.	Kontinuerligt från 2020	Miljöförvaltningen
6.6	I tillsynen av förskolor, öppna förskolor och skolor kartlägga och informera om källor som kan medföra en oönskad kemikaliepåverkan samt ge råd om vilka material och produkter som kan väljas för att minska riskerna.	Kontinuerligt från 2020	Miljöförvaltningen
6.7	Fokusera tillsynen över kosmetiska produkter på produkter som används i stora volymer.	Kontinuerligt från 2020	Miljöförvaltningen
6.8	Informera om källor som kan medföra en oönskad kemikaliepåverkan i tillsynen av båtklubbar.	Kontinuerligt från 2020	Miljöförvaltningen
7. Miljögiftsövervakning			
7.1	Ta fram ett program för övervakning av kemisk ytvattenstatus.	Senast 2021	Miljöförvaltningen i samråd med Stockholm Vatten och Avfall
7.2	Genomföra miljögiftsövervakning i grundvatten.	Senast 2023	Miljöförvaltningen
7.3	Fortsätta utveckla övervakningen av slam och avloppsvatten.	Kontinuerligt från 2020	Stockholm Vatten och Avfall
7.4	Ta fram ett program för undersökningar av särskilt utvalda ämnen i dricksvatten.	Senast 2023	Stockholm Vatten och Avfall och miljöförvaltningen
7.5	Fortsätta utveckla miljögiftsövervakningen i inomhusmiljön inriktad på barn och andra särskilt känsliga grupper.	Kontinuerligt från 2020	Kemikaliecentrum
7.6	Genomföra källspårning och åtgärdsuppföljning.	Kontinuerligt från 2020	Miljöförvaltningen och Stockholm Vatten och Avfall
7.7	Bygga nätverk för samverkan.	Kontinuerligt från 2020	Miljöförvaltningen och Stockholm Vatten och Avfall

8. Barn och andra särskilt känsliga grupper			
8.1	Uppdatera Vägledning för en kemikaliesmart förskola samt anpassa till skola och fritidshem.	Senast 2020	Kemikaliecentrum, SISAB stadsdelsförvaltningarna och utbildningsförvaltningen
8.2	Genomföra och följa upp åtgärderna för kemikaliesmart förskola, skola och fritidshem.	Kontinuerligt från 2020	Stadsdelsförvaltningarna och utbildningsförvaltningen med stöd från kemikaliecentrum
8.3	Utbilda förskole-, skol- och fritidshemspersonal enligt de kemikaliesmarta vägledningarna.	Kontinuerligt från 2020	Stadsdelsförvaltningarna, utbildningsförvaltningen och kemikaliecentrum
8.4	Genomföra åtgärder för kemikaliesmart arbetsplats med fokus på gravida.	Senast 2023	Stadsdelsförvaltningarna, Micasa, alla kontorsbaserade förvaltningar och bolag

Bilaga 2: Alla åtgärder indelade efter ansvarig verksamhet

Alla förvaltningar och bolag			
1.2	Genomföra kommunikationsinsatser för kemikaliesmarta arbetsplatser i staden.	Senast 2023	Kemikaliecentrum, äldreförvaltningen, stadsdelsförvaltningarna och alla kontorsbaserade förvaltningar och bolag
2.1	Identifiera vilka kemikaliekrav som är relevanta att ställa genom behovs- och marknadsanalys.	Kontinuerligt från 2020	Serviceförvaltningen, kategoristyrningsteamerna och upphandlande förvaltningar och bolag med stöd av kemikaliecentrum
2.2	Ställa kemikaliekrav för alla prioriterade inköpsområden.	Kontinuerligt från 2020	Serviceförvaltningen, upphandlande förvaltningar och bolag, med stöd av kemikaliecentrum
2.3	Följa upp ställda kemikaliekrav inom alla prioriterade inköpsområden.	Kontinuerligt från 2020	Serviceförvaltningen, upphandlande förvaltningar och bolag, med stöd av kemikaliecentrum
2.5	Vidta sanktioner om leverantörsuppföljningen visar att kemikaliekraven inte uppfylls.	Kontinuerligt från 2020	Serviceförvaltningen, upphandlande förvaltningar och bolag med stöd av kemikaliecentrum
2.6	Underlätta för personal att göra kemikaliesmarta inköp.	Kontinuerligt från 2020	Kemikaliecentrum tillsammans med serviceförvaltningen, stadsledningskontoret samt inköpsansvariga på förvaltningar och bolag
2.7	Inkludera kemikalieaspekten i avtalsförvaltningen för de prioriterade inköpsområdena.	Kontinuerligt från 2020	Serviceförvaltningen, upphandlande förvaltningar och bolag med stöd av kemikaliecentrum
4.1	Inventera och dokumentera kemiska produkter i Chemsoft.	Kontinuerligt från 2020	Alla förvaltningar och bolag med användning av märkningspliktiga kemiska produkter
4.2	Rapportera förbrukningsuppgifter för kemiska produkter som innehåller utfasningsämnen eller prioriterade riskminskningsämnen i Chemsoft.	Årligen från 2020	Alla förvaltningar och bolag med användning av märkningspliktiga kemiska produkter

4.3	Aktivt arbeta för att substituera utfasningsämnen och prioriterade riskminskningsämnena.	Kontinuerligt från 2020	Alla förvaltningar och bolag med användning av märkningspliktiga kemiska produkter
8.4	Genomföra åtgärder för kemikaliesmart arbetsplats med fokus på gravida.	Senast 2023	Stadsdelsförvaltningarna, Micasa, alla kontorsbaserade förvaltningar och bolag
<p>Alla byggande och anläggande förvaltningar och bolag</p> <p>Stadsdelsförvaltningarna, idrottsförvaltningen, utbildningsförvaltningen, kulturförvaltningen, exploateringskontoret, fastighetskontoret, trafikkontoret, Familjebostäder, Svenska bostäder, Stockholmshem, Micasa Fastigheter i Stockholm, Skolfastigheter i Stockholm, Stockholm Globe Arena Fastigheter, S:t Erik Markutveckling, Stockholm vatten och Avfall, STOKAB, Stockholm parkering, Stockholm hamnar och Stockholm Exergi.</p>			
3.1	Tillämpa kemikaliekraven i detta kapitel vid upphandling av bygg- och anläggningsmaterial, projektörer och entreprenörer vid nybyggnad, ombyggnad och förvaltning.	Kontinuerligt från 2020	Förvaltningar och bolag som upphandlar bygg- och anläggningsentreprenader och köper in bygg- och anläggningsmaterial med stöd från kemikaliecentrum
3.2	Dokumentera varor och kemiska produkter som används vid uppförande och underhåll av byggnader och anläggningar i digital loggbok och uppdatera loggboken vid ombyggnation och förvaltning.	Kontinuerligt från 2020	Förvaltningar och bolag som upphandlar bygg- och anläggningsentreprenader och köper in bygg- och anläggningsmaterial med stöd från kemikaliecentrum
3.7	Utvärdera och substituera material som utgör risk i känsliga användningsområden.	Kontinuerligt från 2021	Kemikaliecentrum, byggande och anläggande förvaltningar och bolag
3.8	Främja innovation och alternativa material för att substituera material som utgör en risk.	Kontinuerligt från 2021	Byggande och anläggande förvaltningar och bolag med stöd av kemikaliecentrum
5.1	Sköta parker, grönområden, fastigheter och andra offentliga ytor utan användning av växtskyddsmedel.	Kontinuerligt från 2020	Idrottsförvaltningen, stadsdelsförvaltningarna, kyrkogårdsförvaltningen och alla byggande och anläggande förvaltningar och bolag
<p>Exploateringskontoret</p>			
3.3	Inkludera kemikaliekraV och rutiner i mark-anvisningsavtal med byggaktörer och följa upp dessa.	Kontinuerligt från 2020	Exploateringskontoret med stöd av kemikaliecentrum
3.4	Utreda hur kemikaliekraV ska ställas i mark-avtal med ledningsägare och hur dessa ska följas upp.	Kontinuerligt från 2021	Kemikaliecentrum i samarbete med trafikkontoret och exploateringskontoret

3.9	Harmonisera tekniska handböcker och processverktyg med stadens kemikaliekrav	Kontinuerligt från 2020	Trafikkontoret och exploateringskontoret med stöd av kemikaliecentrum
Idrottsförvaltningen			
5.1	Sköta parker, grönområden, fastigheter och andra offentliga ytor utan användning av växtskyddsmedel.	Kontinuerligt från 2020	Idrottsförvaltningen, stadsdelsförvaltningarna, kyrkogårdsförvaltningen och alla byggande och anläggande förvaltningar och bolag
Kategoristyrningsteam			
2.1	Identifiera vilka kemikaliekrav som är relevanta att ställa genom behovs- och marknadsanalys.	Kontinuerligt från 2020	Serviceförvaltningen, kategoristyrningsteamet och upphandlande förvaltningar och bolag med stöd av kemikaliecentrum
Kemikaliecentrum			
1.1	Genomföra kampanj om kemikalier med ungdomar som målgrupp.	Senast 2023	Kemikaliecentrum och utbildningsförvaltningen
1.2	Genomföra kommunikationsinsatser för kemikaliesmarta arbetsplatser i staden.	Senast 2023	Kemikaliecentrum, äldreförvaltningen, stadsdelsförvaltningarna och alla kontorsbaserade förvaltningar och bolag
1.3	Informera och föra dialog med intressenter gällande stadens kemikaliekrav inom bygg- och anläggning.	Årligen från 2020	Kemikaliecentrum
1.4	Genomföra seminarier för handelsföretag.	Kontinuerligt från 2020	Kemikaliecentrum
1.5	Genomföra årliga informationskampanjer gentemot invånarna.	Årligen från 2020	Kemikaliecentrum, Stockholm Vatten och Avfall med stöd från stadsdelsförvaltningarna och stadsledningskontoret
1.6	Utveckla uppföljningsverktyg för kommunikation.	Senast 2023	Kemikaliecentrum
2.1	Identifiera vilka kemikaliekrav som är relevanta att ställa genom behovs- och marknadsanalys.	Kontinuerligt från 2020	Serviceförvaltningen, kategoristyrningsteamet och upphandlande förvaltningar och bolag med stöd av kemikaliecentrum

2.2	Ställa kemikaliekrav för alla prioriterade inköpsområden.	Kontinuerligt från 2020	Serviceförvaltningen, upphandlande förvaltningar och bolag, med stöd av kemikaliecentrum
2.3	Följa upp ställda kemikaliekrav inom alla prioriterade inköpsområden.	Kontinuerligt från 2020	Serviceförvaltningen, upphandlande förvaltningar och bolag, med stöd av kemikaliecentrum
2.4	Upphandla ett avtal för analyser av varor och material som kan användas för kontinuerlig uppföljning av avtal.	Senast 2020	Serviceförvaltningen och kemikaliecentrum
2.5	Vidta sanktioner om leverantörsuppföljningen visar att kemikaliekraven inte uppfylls.	Kontinuerligt från 2020	Serviceförvaltningen, upphandlande förvaltningar och bolag med stöd av kemikaliecentrum
2.6	Underlätta för personal att göra kemikaliesmarta inköp.	Kontinuerligt från 2020	Kemikaliecentrum tillsammans med serviceförvaltningen, stadsledningskontoret samt inköpsansvariga på förvaltningar och bolag
2.7	Inkludera kemikalieaspekten i avtalsförvaltningen för de prioriterade inköpsområdena.	Kontinuerligt från 2020	Serviceförvaltningen, upphandlande förvaltningar och bolag med stöd av kemikaliecentrum
2.8	Erbjuda upphandlare, avtalsförvaltare och annan berörd personal utbildning i hur kemikalieaspekten inkluderas i inköpsprocessen.	Kontinuerligt från 2020	Kemikaliecentrum i samarbete med stadsledningskontoret
2.9	Delta i lämpliga referensgrupper och nätverk för att utveckla stadens kemikaliekravställning.	Kontinuerligt från 2020	Kemikaliecentrum
3.1	Tillämpa kemikaliekraven i detta kapitel vid upphandling av bygg- och anläggningsmaterial, projektörer och entreprenörer vid nybyggnad, ombyggnad och förvaltning.	Kontinuerligt från 2020	Förvaltningar och bolag som upphandlar bygg- och anläggningsentreprenader och köper in bygg- och anläggningsmaterial med stöd av kemikaliecentrum
3.2	Dokumentera varor och kemiska produkter som används vid uppförande och underhåll av byggnader och anläggningar i digital loggbok och uppdatera loggboken vid ombyggnation och förvaltning.	Kontinuerligt från 2020	Förvaltningar och bolag som upphandlar bygg- och anläggningsentreprenader och köper in bygg- och anläggningsmaterial med stöd av kemikaliecentrum
3.3	Inkludera kemikaliekrav och rutiner i mark-anvisningsavtal med byggaktörer och följa upp dessa.	Kontinuerligt från 2020	Exploateringskontoret med stöd av kemikaliecentrum

3.4	Utreda hur kemikaliekrav ska ställas i markavtal med ledningsägare och hur dessa ska följas upp.	Kontinuerligt från 2021	Kemikaliecentrum i samarbete med trafikkontoret och exploateringskontoret
3.6	Genomföra stickprovrevisioner av pågående bygg- och anläggningsprojekt.	Årligen från 2020	Kemikaliecentrum
3.7	Utvärdera och substituera material som utgör en risk i känsliga användningsområden.	Kontinuerligt från 2021	Kemikaliecentrum, byggande och anläggande förvaltningar och bolag
3.8	Främja innovation och alternativa material för att substituera material som utgör en risk.	Kontinuerligt från 2021	Byggande och anläggande förvaltningar och bolag med stöd av kemikaliecentrum
3.9	Harmonisera tekniska handböcker och processverktyg med stadens kemikaliekrav	Kontinuerligt från 2020	Trafikkontoret och exploateringskontoret med stöd av kemikaliecentrum
4.4	Ta fram vägledning för substitutionsarbete samt ge support och utbildningsstöd i kemikaliefrågor.	Kontinuerligt från 2020	Kemikaliecentrum
4.5	Ta fram statistik och sammanställningar om stadens kemikalieanvändning.	Årligen från 2020	Kemikaliecentrum
7.5	Fortsätta utveckla miljögiftsövervakningen i inomhusmiljön inriktad på barn och andra särskilt känsliga grupper.	Kontinuerligt från 2020	Kemikaliecentrum
8.1	Uppdatera Vägledning för en kemikaliesmart förskola samt anpassa till skola och fritidshem.	Senast 2020	Kemikaliecentrum, SISAB stadsdelsförvaltningarna och utbildningsförvaltningen
8.2	Genomföra och följa upp åtgärderna för kemikaliesmart förskola, skola och fritidshem.	Kontinuerligt från 2020	Stadsdelsförvaltningarna och utbildningsförvaltningen med stöd från kemikaliecentrum
8.3	Utbilda förskole-, skol- och fritidshemspersonal enligt de kemikaliesmarta vägledningarna.	Kontinuerligt från 2020	Stadsdelsförvaltningarna, utbildningsförvaltningen och kemikaliecentrum
Kyrkogårdsförvaltningen			
5.1	Sköta parker, grönområden, fastigheter och andra offentliga ytor utan användning av växtskyddsmedel.	Kontinuerligt från 2020	Idrottsförvaltningen, stadsdelsförvaltningarna, kyrkogårdsförvaltningen och alla byggande och anläggande förvaltningar och bolag

Micasa			
8.4	Genomföra åtgärder för kemikaliesmart arbetsplats med fokus på gravida.	Senast 2023	Stadsdelsförvaltningarna, Micasa, alla kontorsbaserade förvaltningar och bolag
Miljöförvaltningen			
3.5	Införa materialval som en punkt i miljötillsynen på bygg- och anläggningsprojekt.	Kontinuerligt från 2022	Miljöförvaltningen
6.1	Kontrollera material i kontakt med livsmedel inom de områden som Livsmedelsverket pekat ut.	Kontinuerligt från 2020	Miljöförvaltningen
6.2	Kontrollera halter av tungmetaller och andra hälsofarliga ämnen i livsmedel.	Kontinuerligt från 2020	Miljöförvaltningen
6.3	Utveckla varutillsynen.	Kontinuerligt från 2020	Miljöförvaltningen
6.4	Utveckla kemikaliertillsynen hos miljöfarliga verksamheter.	Kontinuerligt från 2020	Miljöförvaltningen
6.5	Uppmärksamma kemikalier som bör fasas ut i tillsynen av kemiska produkter i detaljhandeln.	Kontinuerligt från 2020	Miljöförvaltningen
6.6	I tillsynen av förskolor, öppna förskolor och skolor kartlägga och informera om källor som kan medföra en oönskad kemikaliepåverkan samt ge råd om vilka material och produkter som kan väljas för att minska riskerna.	Kontinuerligt från 2020	Miljöförvaltningen
6.7	Fokusera tillsynen över kosmetiska produkter på produkter som används i stora volymer.	Kontinuerligt från 2020	Miljöförvaltningen
6.8	Informera om källor som kan medföra en oönskad kemikaliepåverkan i tillsynen av båtklubbar.	Kontinuerligt från 2020	Miljöförvaltningen
7.1	Ta fram ett program för övervakning av kemisk ytvattenstatus.	Senast 2021	Miljöförvaltningen i samråd med Stockholm Vatten och Avfall
7.2	Genomföra miljögiftsövervakning i grundvatten.	Senast 2023	Miljöförvaltningen
7.4	Ta fram ett program för undersökningar av särskilt utvalda ämnen i dricksvatten.	Senast 2023	Stockholm Vatten och Avfall och miljöförvaltningen

7.6	Genomföra källspårning och åtgärdsuppföljning.	Kontinuerligt från 2020	Miljöförvaltningen och Stockholm Vatten och Avfall
7.7	Bygga nätverk för samverkan.	Kontinuerligt från 2020	Miljöförvaltningen och Stockholm Vatten och Avfall
SISAB			
8.1	Uppdatera Vägledning för en kemikaliesmart förskola samt anpassa till skola och fritidshem.	Senast 2020	Kemikaliecentrum, SISAB, stadsdelsförvaltningarna och utbildningsförvaltningen
Serviceförvaltningen			
2.1	Identifiera vilka kemikaliekrav som är relevanta att ställa genom behovs- och marknadsanalys.	Kontinuerligt från 2020	Serviceförvaltningen, kategoristyrningsteamerna och upphandlande förvaltningar och bolag med stöd av kemikaliecentrum
2.2	Ställa kemikaliekrav för alla prioriterade inköpsområden.	Kontinuerligt från 2020	Serviceförvaltningen, upphandlande förvaltningar och bolag, med stöd av kemikaliecentrum
2.3	Följa upp ställda kemikaliekrav inom alla prioriterade inköpsområden.	Kontinuerligt från 2020	Serviceförvaltningen, upphandlande förvaltningar och bolag, med stöd av kemikaliecentrum
2.4	Upphandla ett avtal för analyser av varor och material som kan användas för kontinuerlig uppföljning av avtal.	Senast 2020	Serviceförvaltningen och kemikaliecentrum
2.5	Vidta sanktioner om leverantörsuppföljningen visar att kemikaliekraven inte uppfylls.	Kontinuerligt från 2020	Serviceförvaltningen, upphandlande förvaltningar och bolag med stöd av kemikaliecentrum
2.6	Underlätta för personal att göra kemikaliesmarta inköp.	Kontinuerligt från 2020	Kemikaliecentrum tillsammans med serviceförvaltningen, stadsledningskontoret samt inköpsansvariga på förvaltningar och bolag
2.7	Inkludera kemikalieaspekten i avtalsförvaltningen för de prioriterade inköpsområdena.	Kontinuerligt från 2020	Serviceförvaltningen, upphandlande förvaltningar och bolag med stöd av kemikaliecentrum

Stadsdelsförvaltningarna			
1.2	Genomföra kommunikationsinsatser för kemikaliesmarta arbetsplatser i staden.	Senast 2023	Kemikaliecentrum, äldreförvaltningen, stadsdelsförvaltningarna och alla kontorsbaserade förvaltningar och bolag
1.5	Genomföra årliga informationskampanjer gentemot invånarna.	Årligen från 2020	Kemikaliecentrum, Stockholm Vatten och Avfall med stöd från stadsdelsförvaltningarna och stadsledningskontoret
5.1	Sköta parker, grönområden, fastigheter och andra offentliga ytor utan användning av växtskyddsmedel.	Kontinuerligt från 2020	Idrottsförvaltningen, stadsdelsförvaltningarna, kyrkogårdsförvaltningen och alla byggande och anläggande förvaltningar och bolag
8.1	Uppdatera Vägledning för en kemikaliesmart förskola samt anpassa till skola och fritidshem.	Senast 2020	Kemikaliecentrum, SISAB stadsdelsförvaltningarna och utbildningsförvaltningen
8.2	Genomföra och följa upp åtgärderna för kemikaliesmart förskola, skola och fritidshem.	Kontinuerligt från 2020	Stadsdelsförvaltningarna och utbildningsförvaltningen med stöd från kemikaliecentrum
8.3	Utbilda förskole-, skol- och fritidshemspersonal enligt de kemikaliesmarta vägledningarna.	Kontinuerligt från 2020	Stadsdelsförvaltningarna, utbildningsförvaltningen och kemikaliecentrum
8.4	Genomföra åtgärder för kemikaliesmart arbetsplats med fokus på gravida.	Senast 2023	Stadsdelsförvaltningarna, Micasa, alla kontorsbaserade förvaltningar och bolag
Stadsledningskontoret			
1.5	Genomföra årliga informationskampanjer gentemot invånarna.	Årligen från 2020	Kemikaliecentrum, Stockholm Vatten och Avfall med stöd från stadsdelsförvaltningarna och stadsledningskontoret
2.6	Underlätta för personal att göra kemikaliesmarta inköp.	Kontinuerligt från 2020	Kemikaliecentrum tillsammans med serviceförvaltningen, stadsledningskontoret samt inköpsansvariga på förvaltningar och bolag
2.8	Erbjuda upphandlare, avtalsförvaltare och annan berörd personal utbildning i hur kemikalieaspekten inkluderas i inköpsprocessen.	Kontinuerligt från 2020	Kemikaliecentrum i samarbete med stadsledningskontoret

Stockholm Vatten och Avfall			
1.5	Genomföra årliga informationskampanjer gentemot invånarna.	Årligen från 2020	Kemikaliecentrum, Stockholm Vatten och Avfall med stöd från stadsdelsförvaltningarna och stadsledningskontoret
7.1	Ta fram ett program för övervakning av kemisk ytvattenstatus.	Senast 2021	Miljöförvaltningen i samråd med Stockholm Vatten och Avfall
7.3	Fortsätta utveckla övervakningen av slam och avloppsvatten.	Kontinuerligt från 2020	Stockholm Vatten och Avfall
7.4	Ta fram ett program för undersökningar av särskilt utvalda ämnen i dricksvatten.	Senast 2023	Stockholm Vatten och Avfall och miljöförvaltningen
7.6	Genomföra källspårning och åtgärdsuppföljning.	Kontinuerligt från 2020	Miljöförvaltningen och Stockholm Vatten och Avfall
7.7	Bygga nätverk för samverkan.	Kontinuerligt från 2020	Miljöförvaltningen och Stockholm Vatten och Avfall
Trafikkontoret			
3.4	Utreda hur kemikaliekraav ska ställas i markavtal med ledningsägare och hur dessa ska följas upp.	Kontinuerligt från 2021	Kemikaliecentrum i samarbete med trafikkontoret och exploateringskontoret
3.9	Harmonisera tekniska handböcker och processverktyg med stadens kemikaliekraav	Kontinuerligt från 2020	Trafikkontoret och exploateringskontoret med stöd av kemikaliecentrum
Utbildningsförvaltningen			
1.1	Genomföra kampanj om kemikalier med ungdomar som målgrupp.	Senast 2023	Kemikaliecentrum och utbildningsförvaltningen
8.1	Uppdatera Vägledning för en kemikaliesmart förskola samt anpassa till skola och fritidshem.	Senast 2020	Kemikaliecentrum, SISAB stadsdelsförvaltningarna och utbildningsförvaltningen
8.2	Genomföra och följa upp åtgärderna för kemikaliesmart förskola, skola och fritidshem.	Kontinuerligt från 2020	Stadsdelsförvaltningarna och utbildningsförvaltningen med stöd från kemikaliecentrum
8.3	Utbilda förskole-, skol- och fritidshemspersonal enligt de kemikaliesmarta vägledningarna.	Kontinuerligt från 2020	Stadsdelsförvaltningarna, utbildningsförvaltningen och kemikaliecentrum

Äldreförvaltningen

1.2	Genomföra kommunikationsinsatser för kemikaliesmarta arbetsplatser i staden.	Senast 2023	Kemikaliecentrum, äldreförvaltningen, stadsdelsförvaltningarna och alla kontorsbaserade förvaltningar och bolag
-----	--	-------------	---

Bilaga 3: Ordlista

Antropogena ämnen – Ämnen som kommer från mänsklig aktivitet.

Artikel 33 (i Reach) - alla som tillverkar, importerar eller säljer varor som innehåller mer än 0,1 procent av ett särskilt farligt ämne på kandidatförteckningen är skyldiga att tillhandahålla sina kunder sådan information att varan kan hanteras på ett säkert sätt. Denna information ska åtminstone omfatta ämnets namn.

CAS-nummer - Identitetsnummer för kemiska ämnen som tilldelats av Chemical Abstract Services (CAS).

ChemSec – International Chemical Secretariat, Internationella kemikaliesekretariatet. En samarbetsorganisation för miljöorganisationer med syfte att driva på utfasningen av farliga kemiska ämnen. Står bland annat bakom SIN-list.

CLP-förordningen – förordning (EG) nr 1272/2008 som gäller klassificering, märkning och förpackning av kemiska produkter. CLP beskriver farorna med kemiska ämnen och blandningar och hur andra ska informeras om dem.

CMR-ämnen - Ämnen som ger cancer, mutationer i arvsmassan eller påverkar fortplantningen.

ECHA – den europeiska kemikaliemyndigheten. Finns i Helsingfors. Hemsida: www.echa.europa.eu

Fara - En inneboende egenskap hos ett ämne som kan orsaka oönskade effekter. Jfr Risk.

Farliga ämnen – Ämnen som klassificerats som farliga för hälsa och miljö enligt kriterierna i CLP-förordningen. Jfr Skadliga ämnen.

Faroangivelse - talar om på vilket sätt en kemisk produkt är farlig. Enligt CLP-förordningen ska farliga produkter märkas med bl.a. faroangivelse. Exempel på faroangivelse ”*Skadlig vid inandning – H322*”.

Försiktighetsprincipen - Nämns i flera internationella miljökonventioner och andra regelverk. Det finns ingen exakt definition, utan principen är mer ett förhållningssätt att i vissa lägen av försiktighetsskäl kunna agera utan exakta vetenskapliga bevis för att någonting är farligt eller orsakar en bestämd skada på människors hälsa och miljön. Se: 2 kap. 3 § 2 stycket, miljöbalken (1998:808).

Innovation - Förmågan att framgångsrikt ta fram och införa nya processer, tjänster och metoder som resulterar i betydande förbättringar av kvalitet, effektivitet eller ändamålsenlighet (www.innovationsradet.se).

Kandidatförteckningen (kopplad till Reach) - ämnen som finns upptagna på kandidatförteckningen har särskilt hälso- och miljöfarliga egenskaper och kallas för särskilt farliga ämnen (SVHC ämnen, substances of very high concern). Ämnen från kandidatlistan tas successivt upp i Bilaga XIV för att tillståndsprövas.

Kemisk produkt, kemikalie - ett kemiskt ämne (grundämne eller förening) eller en beredning (blandning) av kemiska ämnen som inte är en vara (14 kap 2 § miljöbalken)

KIFS – Kemikalieinspektionens författningssamling

Mikroplast – Små plastpartiklar i storlek mellan 1 µm och 5 mm.

Märkningspliktig – Om en kemisk produkt vid klassificering enligt CLP-förordningen blivit bedömd som farlig ska det tydligt framgå på produktens förpackning vad faran är för att den ska få släppas ut på marknaden.

Nanomaterial – Material som är i storleken 1-100 nm (miljondels millimeter) i en eller flera ledder. Ett ämnes egenskaper kan vara annorlunda om det förekommer i nanoform.

PBT-ämnerna - Ämnerna som är persistenta, bioackumulerande och toxiska, vilket innebär att de inte bryts ner i miljön, de ansamlas i organismer och de är giftiga. Jfr vPvB.

POP-konventionen – se Stockholmskonventionen

POPs – POPs-ämnerna (Persistent Organic Pollutants) är långlivade organiska föroreningar som kan ge upphov till effekter som cancer, reproduktions- och utvecklingsstörningar.

PRIO - eller prioriteringsguiden, eller PRIO-databasen är ett webbaserat verktyg, framtaget av Kemikalieinspektionen, med syfte att kunna påverka och arbeta förebyggande för att minska risker för människors hälsa och miljö från kemikalier. Verktyget vänder sig bl.a. till miljöchefer, inköpare, produktutvecklare men är också till hjälp för alla som kan påverka användning och hantering av kemikalier t.ex. genom strategiska beslut. Till PRIO finns kopplat ett antal miljö- och hälsokriterier för ämnen som bör prioriteras i riskminskningsarbetet, samt en databas med exempel på sådana ämnen. PRIO kan vara en hjälp i anpassningen till Reach samt i arbetet för en hållbar utveckling och miljömålet Giftfri Miljö.

Prioriterade ämnen (i vattendirektivet) – I EU:s vattendirektiv finns för närvarande 45 prioriterade ämnen listade. Där finns också gränsvärden angivna för dem som inte får överstigas om en vattenförekomst ska få beteckningen God kemisk status.

Prioriterat riskminskningsämne – Begrepp som används i Kemikalieinspektionens PRIO-databas. Prioriterat riskminskningsämne är den lägre prioriteringsnivån. Ämnen med denna beteckning har egenskaperna mycket hög akut giftighet, allergiframkallande, mutagen (kategori 3), hög kronisk giftighet, potentiell PBT/vPvB eller miljöfarligt – långtidseffekter. Dessa ämnen har egenskaper som gör att man ska se över sin användning och säkerställa att man kan hantera riskerna (dvs. att man inte exponerar människa och miljö så att de utsätts för risker) alternativt överväga att byta ut dem. Jfr Utfasningsämne.

Produktvalsprincipen – (tidigare substitutionsprincipen) 2 kap. 4 § miljöbalken uttrycker den s.k. produktvalsprincipen, som är en av de allmänna hänsynsreglerna. Principen innebär att alla som bedriver eller avser att bedriva en verksamhet eller vidta en åtgärd har en skyldighet att undvika att använda eller sälja skadliga kemiska produkter eller biotekniska organismer om de kan ersättas av mindre riskabla alternativ. Motsvarande krav gäller för varor som innehåller eller har behandlats med en kemisk produkt eller bioteknisk organism.

Reach – Europaparlamentets och Rådets förordning (EG) nr 1907/2006 av den 18 december 2006 om registrering, utvärdering, godkännande och begränsning av kemikalier. För att uppfylla kraven i förordningen måste företag identifiera och hantera de risker som är kopplade till de ämnen de tillverkar och saluför inom EU. De måste uppvisa för Echa hur ämnet kan användas säkert, och de ska meddela tillämpliga riskhanteringsåtgärder till användarna. Om riskerna inte kan hanteras kan myndigheterna begränsa användningen av ämnena på olika sätt. På lång sikt bör de flesta farliga ämnen ersättas med mindre farliga alternativ. Reach står för Registration, Evaluation, Authorisation and Restriction of Chemicals. Reach trädde i kraft inom hela EU den 1 juni 2007.

Risk - Kombinationen av en fara och sannolikheten för att den ska uppstå; i kemikaliesammanhang oftast uttryckt som kombinationen giftighet-exponering. Jfr Fara.

RoHS-direktivet (Restrictions of Hazardous Substances in electrical and electronic equipment) – EU-Direktiv om begränsning av användningen av vissa farliga ämnen i elektrisk och elektronisk utrustning. Genom RoHS-direktivet begränsas användningen av kvicksilver, kadmium, bly, sexvärt krom, flamskyddsmedlen PBB och PBDE samt vissa ftalater i elektrisk och elektronisk utrustning. Det första RoHS-direktivet (2002/95/EG) började gälla 2003 och har ersatts av ett uppdaterat direktiv (2011/65/EU) som trädde i kraft 2013. 2019 kompletterades listan på reglerade ämnen.

Skadliga ämnen – Med skadliga ämnen avses inte endast sådana ämnen som klassas som farliga ämnen enligt kemikalielagstiftningen utan alla ämnen som är farliga för människors hälsa och miljön. Jfr Farligt ämne.

SIN-list (Substitute it Now!) – förteckning över ämnen som är utvalda utifrån kriterierna för särskilt farliga ämnen (SVHC) i den europeiska lagstiftningen REACH. Bakom listan står ChemSec. Syftet med listan är att hjälpa företag och organisationer att påskynda utfasningen av särskilt farliga ämnen samt minska riskerna kopplade till hanteringen av de farliga ämnen som vi fortsätter att använda. Listan uppdateras kontinuerligt och omfattar 919 ämnen i juni 2019.

Stockholmskonventionen (POP-konventionen) – global konvention som undertecknades 2001 till skydd mot långlivade organiska föroreningar. Omfattar i juni 2019 28 ämnen. Målet med Stockholmskonventionen är att skydda människors hälsa och miljön mot ämnen som ansamlas i människan och i miljön under lång tid även långt ifrån de platser där de producerats eller använts.

Substitution – att byta ut en kemisk produkt, kemiskt ämne eller vara mot ett mindre riskabelt alternativ (annan produkt eller metod) som är likvärdigt för ändamålet.

Substitutionsprincipen – Se Produktvalsprincipen

SVHC ämnen –Substances of Very High Concern. (Särskilt farliga ämnen). Ämnen som uppfyller kriterierna i artikel 57 i Reach-förordningen. Dessa är CMR-ämnena, PBT-ämnena, vPvB-ämnena eller har andra allvarliga egenskaper, t.ex. hormonstörande eller ozonstörande.

Säkerhetsdatablad – (SDS - Safety Data Sheet; MSDS - Material Safety Data Sheet, tidigare även benämnt varuinformationsblad) Information i 16 punkter som alltid måste finnas för hälso- och miljöfarliga kemiska produkter. Säkerhetsdatabladets innehåll och format är reglerat i Reach-förordningen.

Utfasningsämne – Begrepp som används i Kemikalieinspektionens PRIO-databas. Utfasningsämne är den högre prioriteringsnivån. Dessa ämnen ska fasas ut ur användning dvs. substitueras. Ämnena med denna beteckning är CMR-ämnena (kategori 1 eller 2), PBT-ämnena, vPvB-ämnena, hormonstörande, ozonstörande eller särskilt farliga metaller (kadmium, bly och kvicksilver och deras föreningar). Jfr Prioriterat riskminskningsämne.

Vara – Definieras i kemikalielagstiftningen Reach som ett föremål som under produktionen får en särskild form, yta eller design, vilken i större utsträckning än dess kemiska sammansättning bestämmer dess funktion.

Vattendirektivet (eller ramdirektivet för vatten) - ett EU-direktiv som lägger "golvet" för vad EU-länderna inte får underskrida vad gäller kvalitet och tillgång på vatten (Europaparlamentets och rådets direktiv 2000/60/EG). Målet är att uppnå en god vattenstatus. Det innebär att både tillgång och kvaliteten på vatten ska vara god. Vattenförvaltningen omfattar både ytvatten (sjöar, vattendrag, kust- och övergångsvatten) och grundvatten, det vill säga allt vatten utom öppna havet. 2004 genomfördes vattendirektivet i svensk lagstiftning genom bland annat vattenförvaltningsförordningen (2004:660).

Verksamhetsutövare – *här*: den som bedriver eller ansvarar för en verksamhet, eller vidtar en åtgärd.

vPvB-ämnen - mycket persistenta (dvs. svårnedbrytbara) och mycket bioackumulerande ämnen. Ämnen med dessa egenskaper är potentiellt problematiska oberoende om de är bevisat giftiga. Vål ute i miljön är stoppsträckan lång om de även visar sig giftiga. Jfr PBT-ämne.

Växtskyddsmedel - bekämpningsmedel som används för att exempelvis skydda växter eller växtprodukter mot olika former av skadegörare, förstöra oönskade växter eller växtdelar, eller hålla tillbaka eller förhindra oönskad tillväxt av växter. Den fullständiga definitionen av växtskyddsmedel återfinns i Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 1107/2009 om utsläppande av växtskyddsmedel på marknaden.

Ämne - Kemiskt grundämne och föreningar av grundämnena i naturlig eller tillverkad form.

Stockholm stads kemikalieplan 2020-2023

Förslag från Miljö- och hälsoskyddsnämnden

Kommunstyrelsen föreslår att kommunfullmäktige beslutar följande.

1. Stockholms stads kemikalieplan 2020-2023, i enlighet med bilaga 2 till utlåtandet, godkänns.
2. Stockholm Stadshus AB uppmanas att anta Stockholms stads kemikalieplan 2020-2023, i enlighet med bilaga 2 till utlåtandet och ge stadens alla bolagsstyrelser i uppdrag att anta planen.

Föredragande borgarrådet Katarina Luhr anför följande.

Ärendet

I samband med kommunfullmäktiges budget för 2018 fick miljö- och hälsoskyddsnämnden i uppdrag att påbörja arbetet med en ny kemikalieplan. Förslaget är Stockholms stads andra kemikalieplan och utgår ifrån det långsiktiga målet om ett giftfritt Stockholm i förslaget till *Miljöprogram för Stockholms stad 2020-2023* och det kortsiktiga etappmålet, minskad förekomst av skadliga ämnen i varor och kemiska produkter.

Förslaget till kemikalieplan syftar till att konkretisera de åtgärder som behöver vidtas av stadens verksamheter för att nå målet om en giftfri stad. Den nya kemikalieplanen innehåller 49 åtgärder som är fördelade på åtta verksamhetsområden:

1. Information och dialog
2. Inköp och upphandling
3. Bygg- och anläggningsmaterial
4. Kemikaliehantering
5. Växtskyddsmedel
6. Tillsyn och kontroll
7. Miljögiftsövervakning
8. Barn och andra särskilt känsliga grupper

Åtgärdsområdena innehåller åtgärder av olika slag, exempelvis genomförande av informations- och kommunikationsinsatser, kravställande och uppföljning i samband med inköp samt substituering av utfasningsämnen och prioriterade riskminskningsämnen. Verksamhetsområdet växtskyddsmedel är nytt och har tillkommit jämfört med stadens första Kemikalieplan. Att minska barn och ungas exponering för skadliga ämnen är fortsatt prioriterat, med det nya förslaget utökar även fokusgruppen till andra särskilt känsliga grupper såsom unga, allergiker eller gravida.

Förslaget ska leda stadens arbete mot att nå det långsiktiga målet om ett giftfritt Stockholm och etappmålet om minskad förekomst av skadliga ämnen i varor och kemiska produkter, men kommer även att leda till att staden bidrar till uppfyllandet av nationella miljömål och de globala hållbarhetsmålen i Agenda 2030.

Beredning

Ärendet har initierats av miljö- och hälsoskyddsnämnden och remitterats till stadsledningskontoret, arbetsmarknadsnämnden, fastighetsnämnden, exploateringsnämnden, kulturnämnden, kyrkogårdsnämnden, servicenämnden, socialnämnden, stadsbyggnadsnämnden, trafiknämnden, utbildningsnämnden, äldrenämnden, överförmyndarnämnden, Bromma stadsdelsnämnd, Enskede-Årsta-Vantörs stadsdelsnämnd, Farsta stadsdelsnämnd, Hägersten-Liljeholmens stadsdelsnämnd, Hässelby-Vällingby stadsdelsnämnd, Kungsholmens stadsdelsnämnd, Norrmalms stadsdelsnämnd, Rinkeby-Kista stadsdelsnämnd, Skarpnäcks stadsdelsnämnd, Skärholmens stadsdelsnämnd, Spånga-Tensta stadsdelsnämnd, Södermalms stadsdelsnämnd, Älvsjö stadsdelsnämnd, Östermalms stadsdelsnämnd, Stockholms Stadshus AB, Kommunstyrelsens råd för funktionshinderfrågor, Kommunstyrelsens råd för Agenda 2030, Avfall Sverige, Byggmaterialindustrierna, ChemSec, Göteborgs stad, Helsingborg stad, IKEM - Innovations- och kemiindustrierna i Sverige, Institutionen för miljövetenskap och analytisk kemi (ACES) Stockholms universitet, Karolinska Institutets (KI) institut för miljömedicin, Kemikalieinspektionen, Kungliga Tekniska Högskolans (KTH) avdelning för yt- och korrosionsvetenskap, Länsstyrelsen Stockholm, Malmö stad, Nordic Galvanizers, Norrvatten, Scandinavian Copper Development Association, Substitutionscentrum, Svenskt Vatten, Svenska fogbranschens riksförbund,

Sverige Färg och Lim Företagare, Sveriges Byggindustrier, Trafikverket, Upphandlingsmyndigheten, Världsnaturfonden WWF och Västerås stad.

Stockholms Stadshus AB har i sin tur remitterat ärendet till dotterbolagen AB Familjebostäder, Stockholms Stadsteater AB, Micasa Fastigheter i Stockholm AB, Skolfastigheter i Stockholm AB (SISAB), AB Stokab, Stockholm Hamnar AB, AB Stockholmshem, Stockholms stads Parkering AB, Stockholm Vatten och Avfall AB, AB Svenska Bostäder och S.t Eriksmarkutveckling AB.

Arbetsmarknadsnämnden har avstått från att besvara remissen.

Nordic Galvanizers och Scandinavian Copper Development Association har inkommit med ett gemensamt yttrande.

Kungsholmens stadsdelsnämnd, Norrmalms stadsdelsnämnd, Skärholmens stadsdelsnämnd, Spånga-Tensta stadsdelsnämnd, Södermalms stadsdelsnämnd, Kommunstyrelsens råd för funktionshinderfrågor, Kommunstyrelsens råd för Agenda 2030, Avfall Sverige, ChemSec, Helsingborg stad, IKEM - Innovations- och kemiindustrierna i Sverige, Institutionen för miljövetenskap och analytisk kemi (ACES) Stockholms universitet, Kemikalieinspektionen, Kungliga Tekniska Högskolans (KTH) avdelning för yt- och korrosionsvetenskap, Länsstyrelsen Stockholm, Malmö stad, Norrvatten, Substitutionscentrum, Svenskt Vatten, Svenska fogbranschens riksförbund, Sverige Färg och Lim Företagare, Trafikverket, Världsnaturfonden WWF och Västerås stad har inte inkommit med svar.

Stadsledningskontoret anser att planen ligger i linje med den tänkta strukturen i Miljöprogrammet då planen är åtgärdsinriktad, och kommer att bidra till att nå stadens ambitioner inom målet om ett giftfritt Stockholm. Kontoret anser också att planen tydliggör hur andra synergieffekter med andra mål såsom ett resurssmart Stockholm och även leder till uppfyllandet av de nationella miljömålen och de globala hållbarhetsmålen i Agenda 2030.

Fastighetsnämnden anser att kemikalieplanen är väl genomarbetad och gedigen, men önskar en större tydlighet avseende vad som är krav respektive rekommendationer i planen.

Exploateringsnämnden anser att kemikalieplanen har en tydlig funktion och inriktning. Nämnden lämnar specifika synpunkter och förslag till justering inom åtgärdsområdet bygg- och anläggningsmaterial, avseende ställning av kemikaliekrav vid tecknande markavtal samt på bedömning av exponeringsrisken vid känslig användning.

Kulturnämnden välkomnar fortsatt fokus från staden på kemikaliefrågor och vill betona vikten av att rätt stöd ges från Kemikaliecentrum till stadens verksamhet i arbetet mot skadliga kemikalier.

Kyrkogårdsnämnden är positiv till förslaget till ny kemikalieplan men påpekar sina kunskapsbehov, i synnerhet avseende krav att ställa i upphandlingar och uppföljningar av sådana.

Servicenämnden är positiv till förslaget och betonar vikten av att Kemikaliecentrum är stöttande i arbetet med hela upphandlingsprocessen samt i uppföljningsarbetet.

Socialnämnden anser att den nya kemikalieplanen är väldisponerad och högst relevant för stadens olika verksamheter. Nämnden välkomnar tillämpningsråd från miljönämnden kring handhavandet av kemikalieplanen i det dagliga arbetet.

Stadsbyggnadsnämnden anser att planen är en bra utgångspunkt för stadens fortsatta och långsiktiga kemikaliearbete, och välkomnar en fortsatt dialog kring riskbedömningen av bygg- och anläggningsmaterial samt rening av dagvatten.

Trafiknämnden anser att förslaget tar ett brett grepp över kemikaliefrågan i staden och att den innehåller viktiga åtgärder och aktiviteter på vägen mot målet om ett giftfritt Stockholm. Nämnden har förslag på förtydligande, bl.a. avseende kemikaliekrav inom bygg- och anläggningsmaterial samt kemikaliehanteringssystem.

Utbildningsnämnden ser överlag positivt på kemikalieplanens utformning, målsättningar och åtgärder och konstaterar att förslaget har ett tydligt fokus på- och positiva konsekvenser för barns och ungas livsmiljöer. Nämnden lyfter vikten av att få stöd från kemikaliecentrum i implementeringsarbetet, i synnerhet med upphandling. Vidare anser nämnden att kommunikationsarbetet med kemikaliesmart skola och fritidshem bör inkludera fler målgrupper.

Äldrenämnden ställer sig bakom förslaget och betonar vikten av att Kemikaliecentrum får tillräckliga resurser så att det kan ge stöd i den utsträckning som behövs.

Överförmyndarnämnden har inga synpunkter på förslaget.

Bromma stadsdelsnämnd ställer sig positiv till planen och lyfter vikten av att informationen finns tillgänglig på lätt svenska och även översatt till flera språk.

Enskede-Årsta-Vantörs stadsdelsnämnd ställer sig positiv till förslaget och betonar vikten av att stadsdelarna kan få råd och vägledning av Kemikaliecentrum vid exempelvis upphandlingar.

Farsta stadsdelsnämnd anser att förslaget är tydligt och väl genomarbetat och lämnar synpunkter på vissa verksamhetsområden, bland angående kemikaliesmart fallskyddsmaterial och växtskyddsmedel.

Hägersten-Liljeholmens stadsdelsnämnd ställer sig positiv till förslaget, och särskilt till att det integrerar arbetet med Agenda 2030 och de nationella miljö kvalitetsmålen samt till att fokus föreslås ligga på barn och känsliga grupper.

Hässelby-Vällingby stadsdelsnämnd är positiv till förslaget som bedöms vara ambitiöst och välstrukturerat, och lyfter bland annat att en mer utvecklad integrering av kemikalieplanen i stadens styrsystem ILS skulle stödja det omfattande förändringsarbetet. Nämnder efterlyser också en bredare samverkan för att möjliggöra utvecklingen av alternativa material och produkter.

Rinkeby-Kista stadsdelsnämnd är positiv till både innehåll och struktur i kemikalieplanen, i synnerhet till att barn och andra känsliga grupper prioriteras i planen. Nämnder anser även att den tydliga kopplingen mellan planen och målen i Agenda 2030 ökar motivationen att arbeta med frågorna.

Skarpnäcks stadsdelsnämnd ställer sig positiv till revideringen av kemikalieplanen och de ändringar som gjorts.

Älvsjö stadsdelsnämnd välkomnar den nya kemikalieplanen som bedöms vara ett viktigt instrument att förbättra Stockholmarnas hälsa och miljö, särskilt barnens, och betonar vikten av att kemikaliecentrum få de förutsättningar som krävs för att planen ska få genomslag.

Östermalms stadsdelsnämnd ser positivt på planen och anser att de föreslagna åtgärderna är relevanta och framåtsträvande. Nämnden anser att upphandlingsmallarna bör uppdateras med relevanta kemikaliekraV i enlighet med den reviderade planen.

Stockholms Stadshus AB ser generellt positivt på förslaget om uppdaterad kemikalieplan. Koncernen lämnar synpunkter främst på behovet av förtydliganden i syfte att förenkla och förbättra bolagens implementeringsarbete.

Byggmaterialindustrierna har specifika synpunkter på två områden i handlingsplanen, avseende produkternas spårbarhet och innehållsspecifikation via elektronisk byggvarudeklaration samt särskilt farliga kemiska ämnen som anses behöva fasas ut.

Göteborgs stads miljö- och klimatnämnd är ambitiöst och väl bearbetat och kan även ge effekter över kommunens gränser, bland annat genom förbättrings- och upphandlingskrav på leverantörer. Vidare anser nämnden att

det är positivt att planen riktar sig till allmänheten genom bl.a informationsinsatser.

Karolinska Institutets (KI) institut för miljömedicin anser att stadens kemikalieplan har en god vetenskaplig grund, är välavvägd och tydlig. Institutet anser att det är särskilt positivt att de insatser som gäller barns miljö nu även inkluderar barn i tonåren samt med en tydlig målsättning för fortsatt samverkan med forskning, och lämnar specifika synpunkter och förslag på förtydliganden.

Nordic Galvanizers och Scandinavian Copper Development Association lämnar specifika synpunkter på handlingsplanens förhållningssätt till koppar och zink som ämnen samt beskrivningen av ämnens miljö- och hälsofarlighet.

Sveriges Byggindustrier anser att handlingsplanens kombination mellan krav, uppföljning och utbildning är positivt, samt att de krav som ställs på byggande är rimliga och framåtsyftande.

Upphandlingsmyndigheten stödjer det reviderade förslaget av Stockholms stads kemikalieplan, som anses gynna ett aktivt arbete med upphandling. Myndigheten har några förslag på mestadels språkliga förtydliganden.

Mina synpunkter

På ett halvsekel har den årliga kemikalieanvändningen i världen ökat med 4 000 procent och i Sverige ökade omsättningen av hälso- och miljöfarliga kemikalier med 4 procent mellan 2008 och 2016. Alla kemikalier är inte farliga men många kan påverka människors hälsa negativt, samtidigt som även djur och natur och hela ekosystem kan påverkas av en ökad kemikaliebelastning.

Vi som kommun har ett ansvar för att skapa en ren och hälsosam omgivning för våra invånare.

Sedan flera år tillbaka bedriver därför staden ett ambitiöst kemikaliearbete, där vi har prioriterat att minska mängden skadliga kemikalier i barn och ungas närmiljö. Just barn och unga som fortfarande utvecklas utgör en särskild känslig grupp. Tonvis av skadliga kemikalier har de senaste åren fasats ut från stadens förskolor och övriga verksamheter.

Halterna av många miljögifter är dock förhöjda i Stockholm, både på grund av historiska utsläpp och utsläpp som sker i närtid. Skadliga ämnen hittas i både dagvatten, avloppsvatten och inomhusdamm. Utsläppen är ofta diffusa och svåra att komma åt med traditionella åtgärder och kräver därför andra angreppssätt.

Jag är därför stolt över att presentera stadens nya kemikalieplan, som listar ett flertal sådana åtgärder och därmed blir stadens nästa steg för att ytterligare skärpa kemikaliearbetet. Den nya kemikalieplanen understryker vikten av att fortsätta arbetet med barn och unga, och tar även grepp om skadliga kemikalier i bygg- och anläggningsmaterial och växtskyddsmedel. En viktig faktor att ta hänsyn till är bland annat att säkerställa att olika kemikalier som kan hota den biologiska mångfalden i vatten och på land inte används inom våra verksamheter. Detta görs exempelvis genom att ställa tydliga kemikaliekraav på underentreprenörer som jobbar i staden och på dem som arrenderar stadens mark.

Jag är glad över det gensvar som vi har fått under remissrundan, som tydligt visar det stora engagemang som finns i staden för att ytterligare höja ambitionsnivå i arbetet för ett kemikaliesmart Stockholm. Flera remissinstanser har också efterfrågat fortsatt stöd och vägledning från Miljöförvaltningens expertgrupp på stadens Kemikaliecentrum, inte minst när det kommer till upphandlingsfrågor. Det är mycket positivt och jag vill understryka att detta kommer att vara en viktig del i implementeringsarbetet. Bland annat driver Kemikaliecentrum nätverk där framförallt material och alternativ diskuteras ur kemikalieperspektivet, där stadens olika förvaltningar och bolag uppmuntras att delta.

Samarbetet mellan stadens olika förvaltningar och bolag och Kemikaliecentrum kommer att vara av stor vikt för det genomförandet av den nya kemikalieplanen och för att staden ska kunna nå vår vision om en giftfri och hållbar framtid.

Bilagor

1. Reservationer m.m.
2. Stockholms stads Kemikalieplan 2020-2023
3. Stockholms stads Kemikalieplan 2020-2023 med spårade ändringar efter remissrundan

Borgarrådsberedningen tillstyrker föredragande borgarrådets förslag.

Kommunstyrelsen delar borgarrådsberedningens uppfattning och föreslår att kommunfullmäktige beslutar följande.

1. Stockholms stads kemikalieplan 2020-2023, i enlighet med bilaga 2 till utlåtandet, godkänns.
2. Stockholm Stadshus AB uppmanas att anta Stockholms stads kemikalieplan 2020-2023, i enlighet med bilaga 2 till utlåtandet och ge stadens alla bolagsstyrelser i uppdrag att anta planen.

Stockholm den 25 mars 2020

På kommunstyrelsens vägnar:
ANNA KÖNIG JERLMYR

Katarina Luhr

Mats Larsson

Remissammanställning

Ärendet

Miljö- och hälsoskyddsnämnden har tagit fram ett förslag till ny *Kemikalieplan 2020-2023* i nära dialog med referensgrupper bestående av berörda nämnder och bolagsstyrelser. Avstämning har även skett med externa parter som Kemikalieinspektionen, Upphandlingsmyndigheten och Naturvårdsverket.

Förslaget är Stockholms stads andra kemikalieplan och utgår ifrån det långsiktiga målet om ett giftfritt Stockholm i förslaget till *Miljöprogram för Stockholms stad 2020-2023* och det kortsiktiga etappmålet, minskad förekomst av skadliga ämnen i varor och kemiska produkter.

Framtagandet har utgått från en utvärdering av nuvarande *Kemikalieplan 2014-2019* som genomfördes under 2018.

Förslaget till kemikalieplan syftar till att konkretisera de åtgärder som behöver vidtas av stadens verksamheter för att nå målet om en giftfri stad. Förslaget innehåller 49 åtgärder som är fördelade på åtta verksamhetsområden (kapitel). I inledning av varje verksamhetsområde beskrivs förutsättningarna för att kunna nå det långsiktiga målet om ett giftfritt Stockholm. Därefter följer en beskrivning av åtgärderna, genomförandeansvar och tidplanen för genomförandet. I linje med den nuvarande kemikalieplanen har förslaget ett särskilt fokus på barn och andra särskilt känsliga grupper.

Kemikalieplanen är indelad i åtta verksamhetsområden:

1. Information och dialog
2. Inköp och upphandling
3. Bygg- och anläggningsmaterial
4. Kemikaliehantering
5. Växtskyddsmedel
6. Tillsyn och kontroll
7. Miljögiftsövervakning
8. Barn och andra särskilt känsliga grupper

Åtgärdsområdena innehåller åtgärder av olika slag, exempelvis genomförande av informations- och kommunikationsinsatser, kravställande och uppföljning i samband med inköp samt substituering av utfasningsämnen, prioriterade riskminskningsämnen och växtskyddsmedel.

Kemikalieplanen berör nämnder och bolag som använder märkningspliktiga kemiska produkter, genomför upphandlingar samt byggnationer och anläggningsarbeten.

I samband med att den nuvarande kemikalieplan antogs 2014 inrättades ett Kemikaliecentrum vid miljö- och hälsoskyddsnämnden i syfte att stödja kemikaliearbetet i staden och bidra till genomförandet av kemikalieplanen. Kemikaliecentrum ger bland annat råd och vägledning vid formulerande och uppföljning av kemikaliekraV i upphandlingar, samordnar frågor om kemikalier i byggmaterial och ger stöd i frågor kring substitution av kemiska produkter. Kemikaliecentrum ansvarar även för att genom dialog och information hjälpa invånare och verksamhetsutövare i staden att bidra till ett giftfritt Stockholm.

Uppföljningen av kemikalieplanen föreslås kopplas till uppföljningen av *Miljöprogram för Stockholms stad* och genom de indikatorer som finns för detta. Kemikaliecentrum föreslås, utifrån sakkunskap och roll i genomförandet, erbjuda stöd till stadsledningskontoret i uppföljningen.

Planen relaterar till det nationella miljö kvalitetsmålet Giftfri miljö och staden bidrar även till att flera av Agenda 2030-målen kan nå genom förslaget till kemikalieplan. Kemikalieplanen har även en rad kopplingar till andra styrdokument i staden som kan skapa synergieffekter med andra mål, exempelvis *Avfallsplan för Stockholm 2017-2020*, *Dagvattenstrategi-Stockholms väg till en hållbar dagvattenhantering* och *handlingsplan för minskad spridning av mikroplast 2019-2024*.

I förslaget anges att åtgärderna kan genomföras med hjälp av en större medvetenhet och att merkostnaderna för dessa inte bedöms bli betydande.

Miljö- och hälsoskyddsnämnden

Miljö- och hälsoskyddsnämnden beslutade vid sitt sammanträde den 24 oktober 2019 att godkänna miljöförvaltningens förslag till ny kemikalieplan för Stockholms stad för åren 2020-2023 samt att hemställa om att kommunfullmäktige fastställer Stockholms stads kemikalieplan 2020-2023, efter eventuella anpassningar till slutgiltig version av miljöprogram 2020-2023.

Miljöförvaltningens tjänsteutlåtande daterat den 5 augusti 2019 har i huvudsak följande lydelse.

Bakgrund

Kemikalieproblematiken

Kemikalier spelar en viktig roll i dagens samhälle. Världsproduktionen av kemikalier ökade mellan 1930-talet och 2010 från en miljon ton per år till över 600 miljoner ton per år och fortsätter öka med cirka tre procent varje år så att den nu börjar närma sig en miljard ton per år.

Vi använder kemiska produkter i många sammanhang, till exempel i läkemedel, kosmetika, tvätt och rengöringsmedel, bekämpningsmedel och målarfärger. Kemiska ämnen ingår också i varor, såsom kläder, möbler, datorer och byggmaterial.

Företagens rapportering till EU:s kemikaliemyndighet (ECHA) visar att cirka 30 000 kemiska ämnen tillverkas eller importeras i mängder över ett ton per år. Samtidigt som kemikalierna har bidragit till vårt välbefinnande har de också i flera fall vållat hälso- och miljömässiga problem. Det är viktigt att vi inte belastar vår omgivning med ämnen som skapats eller utvunnits av samhället i sådana nivåer som kan hota vår hälsa eller miljö.

Mätningar i Stockholm visar att halterna av många antropogena ämnen är förhöjda i Stockholm. Gränsvärden för flera ämnen i ytvatten, fisk och sediment överskrids i flera fall, i vissa fall med mycket bred marginal.

Stockholm stads kemikalieplan 2020-2023

Genom lagstiftning och substitution har utsläppen av många ämnen minskat.

Mätningar i slam visar därför i många fall på sjunkande halter. Halter ute i miljön visar däremot ofta på mer oklara trender, eftersom många av de aktuella ämnena är svårnedbrytbara och därför finns kvar i miljön långt efter att utsläppen har upphört. Samtidigt ökar kemikalieanvändningen i samhället, vilket leder till att nya, tidigare okända ämnen släpps ut.

Källorna till de miljögifter som återfinns i staden är olika för olika ämnen.

Gemensamt är att den utbredda användningen i samhället av dessa ämnen ofta är likvärdig, om inte större, källa till utsläpp än de industriella källorna, i synnerhet i Stockholmsregionen. Det kan illustreras av att miljögifterna hittas i både dagvatten och hushållsavloppsvatten i Stockholm. En annan viktig källa kan också vara spridning från historiska föroreningar i sediment och landområden. För vissa ämnen är långväga transport dominerande, vilket begränsar möjligheterna att genom lokala åtgärder påverka halterna. Diffusa utsläpp är ofta svåra att komma åt med traditionella åtgärder utan kräver andra angreppssätt.

Stadens kemikaliearbete

I Miljöprogram för Stockholm 2012-2015 fanns målområdet *Giftfria varor och byggnader*. Det är en utmanande uppgift att begränsa och förhindra spridningen av miljögifter och många förvaltningar och bolag sökte stöd i vad som behövde göras för att målet skulle nås. I samband med det föddes idén om en kemikalieplan som skulle leda arbetet i rätt riktning och miljö- och hälsoskydds nämnden fick kommunfullmäktiges uppdrag att ta fram en sådan. I juni 2014 antog kommunfullmäktige Stockholms stads första kemikalieplan. Dessutom tillfördes miljöförvaltningen finansiering för att inrätta ett kemikaliecentrum, med uppdrag att stödja kemikaliearbetet i förvaltningar och bolag.

Utvärdering av kemikalieplan 2014-2019

I mars 2018 gav Miljöförvaltningen WSP i uppdrag att utvärdera genomförandet av kemikalieplan 2014-2019. Utvärderingen syftade till att undersöka hur nämnder och styrelser tagit sig an arbetet med kemikalieplanen, att identifiera vilka hinder, framgångsfaktorer och behov av förtydliganden som finns och annat som är viktigt att ha med i utarbetandet av en ny kemikalieplan.

Stockholm stads kemikalieplan 2020-2023

Resultatet från utvärderingen visar tydligt att kemikalieplanen har omsatts i operativt arbete. I utvärderingen lyfts *kompetensen* och *resurserna* hos kemikaliecentrum fram som de i särklass viktigaste framgångsfaktorerna för ett lyckat genomförande av kemikalieplanen tillsammans med *stödet* som kemikaliecentrum ger i form av utbildningar, informationskampanjer, daglig kontakt etc.

WSP konstaterar att Stockholms stad bedriver ett mycket framgångsrikt arbete för ett giftfritt Stockholm. Det finns en bred politisk förankring samt stort intresse och engagemang inom staden. För arbetet framåt är det framförallt viktigt att fortsätta det arbete som påbörjats snarare än att finna nya vägar. Stockholms stad är en stor organisation och det kräver uthållighet och långsiktigt, systematiskt arbete för att kemikaliefrågorna ska vara en integrerad och naturlig del av verksamheten. Att inbjuda till delaktighet i framtagandet av den nya planen är ytterligare en viktig slutsats från utvärderingen.

Resultat av kontorsremissen

Gemensamt för i princip samtliga svar är att remissinstanserna är positivt inställda till kemikalieplanen som helhet. De framhåller att den är ambitiös, välskriven och har en god struktur med hög igenkänningsfaktor. Åtgärder som föreslås anses vara relevanta och möjliga att genomföra men det behövs resurser, både personella och ekonomiska, och stöd ifrån kemikaliecentrum.

En återkommande synpunkt från både förvaltningar och bolag är att man önskar mer och tydligare vägledning kring hur innehållet i planen ska omsättas i praktisk handling. AB Stockholmshem och Stockholm Vatten och Avfall AB lyfter önskemål kring mer vägledning om cirkulär ekonomi. Det kan exempelvis avse hur verksamheterna kan öka återbruk men samtidigt bidra till giftfria kretslopp och stöd i hur "ett avfall som blir en produkt" ska hanteras. Ett flertal stadsdelsförvaltningar och Stockholms hamn AB önskar att kemikalieplanen ger ännu tydligare vägledning till

hur kemikaliekraav ska ställas i upphandlingar av varor, produkter och tjänster, exempelvis genom färdiga mallar. Många påpekar också att det saknas egen kompetens på området inom förvaltningen eller bolaget. Gemensamt är också att förvaltningar och bolag ser behov av mer resurser samt kunskap, vägledning och stöd vid kravställning och uppföljning när det gäller bygg- och anläggningsmaterial. Denna typ av vägledning som önskas ryms inte i kemikalieplanen, men kan med fördel tas fram som en del av kemikaliecentrums löpande stöd under implementeringen av kemikalieplanen. Färdiga mallar för upphandlingskrav är dock inte önskvärt att ta fram eftersom det sker en ständig utveckling på marknaden. Varje upphandling är unik och färdiga mallar skulle snabbt bli föråldrade. Istället förespråkas att kemikaliecentrum

involveras i de upphandlingar som är prioriterade och ger stöd på så vis. Det är dock viktigt att förvaltningar och bolag har personer som kemikaliecentrum kan fungera som stöd till och att stödet efterfrågas tidigt i inköpsprocessen för bästa möjliga utfall. Nedan presenteras en sammanfattning av de synpunkter som föranlett ändringar av de inför kontorsremissen förslagna åtgärderna och/eller kring dess tillhörande textbeskrivningar. Synpunkterna och genomförda ändringar presenteras kapitelvis. Mindre justeringar redovisas inte här.

Övergripande ändringar

För att förtydliga strukturen ytterligare har de inledande kapitlen ändrats efter remissen från *Inledning* och *Planens funktion och inriktning* till *Inledning*, *Läsanvisning och implementering* och *Prioriterade kemikalier*.

Inledning

Kemikalieplanen syftar till att förtydliga målet om ett *Giffritt Stockholm* i miljöprogrammet, vilket har tydliggjorts i inledningen. Denna version har, så långt som möjligt i dagsläget, anpassats till det nya miljöprogrammet som är under utveckling. Anpassningen medför bland annat att visionerna för respektive verksamhetsområde (kapitel) har strukits. Ytterligare justeringar kan komma att behöva genomföras till följd av ändringar i det kommande miljöprogrammets struktur och innehåll.

Några remissinstanser efterfrågar också tydligare koppling och bättre översikt mellan stadens styrande dokument på hållbarhetsområdet. En total kartläggning av koppling till andra planer och program ryms inte heller i kemikalieplanen. Behovet har även identifierats i samband med framtagandet av det nya miljöprogrammet och ambitionen är att förhållandet mellan olika styrdokument på området ska tydliggöras där.

Läsanvisning och implementering

Majoriteten av alla remissinstanser påtalar att det kommer att krävas både ekonomiska och personella resurser för att åtgärderna i kemikalieplanen ska kunna genomföras. Remissinstanserna understryker också vikten av att kemikaliecentrum får tillräckliga resurser så att det kan fortsätta att ge stöd i den utsträckning som behövs. Även vikten av samverkan och samordning lyfts fram. Skarpnäcks stadsdelsförvaltning föreslår att medel ska kunna sökas på liknande sätt som klimatinvesteringsmedel. Utöver det påtalar bland annat Hässelby-Vällingby stadsdelsförvaltning vikten av en mer utvecklad integrering av kemikalieplanen i stadens system för integrerad ledning och styrning, ILS, exempelvis genom fler indikatorer som avspeglar genomförandet. Skolfastigheter i Stockholm AB påpekar också att bolag och förvaltningar bör få konstruktiv återkoppling kring de inrapporterade resultaten i ILS.

För att uppmärksamma resursfrågan har kemikalieplanen förtydligats med att många av åtgärderna handlar om att implementera arbetssätt och processer, vilket tar tid och personella resurser i anspråk. Samverkan och samordning lyfts fram med egen rubrik och avsnittet har förstärkts med att förvaltningar och bolag behöver utse personer som är ansvariga för genomförandet av åtgärderna och som kan ingå i nätverk för att underlätta en ömsesidig dialog. Eftersom kemikalieplanen är en konkretisering av stadens miljöprogram kopplas uppföljningen av genomförandet till uppföljningen av miljöprogrammet och de indikatorer som tas fram för detta. Några ytterligare

förtydliganden i kemikalieplanen angående uppföljning och indikatorer har därför inte gjorts. Förhoppningen är att det kommande miljöprogrammet tydliggör detta på ett bra sätt.

Prioriterade kemikalier

Stockholms hamn AB framhåller att kopplingen mellan de lokala fokusämnena (som pekats ut i kemikalieplan 2014-2019) samt utfasnings- och riskminskningsämnena, det vill säga hur de respektive ämnena ska beaktas jämfört med varandra, är otydlig.

Förvaltningen instämmer i synpunkten och eftersom listan med lokala fokusämnen inte har använts på det sätt som det ursprungligen var tänkt har begreppet ”lokala fokusämnen” tagits bort i den nya planen. Ett värde som listan ändå haft är att ge exempel på skadliga ämnen och ämnesgrupper som finns i vardagen. Listan på ämnesgrupper finns därför kvar men istället med denna uttalade funktion. Samtidigt har avsnittet om de bakomliggande principerna för hur staden ska arbeta för att fasa ut skadliga ämnen förenklats och förtydligats.

I den nu gällande kemikalieplanen utgör de hormonstörande ämnena på den så kallade SIN-listan (Substitute It Now) en grund för att definiera vilka ämnen staden ser som hormonstörande. Byggmateriälsindustrierna avråder från detta eftersom man anser att listan inte är tillräckligt vetenskapligt underbyggd. I oberoende granskningar har vetenskapligheten hos SIN-listan konstaterats, och eftersom det fortfarande saknas en vedertagen metod att klassificera hormonstörande ämnen anser miljöförvaltningen att samma definition som används i den nuvarande kemikalieplanen ska användas i den nya planen.

Information och dialog

Gällande de åtgärder som avser informationsinsatser och kampanjer så har ett flertal av de ansvariga förvaltningarna och bolagen påpekat att de inte kan ta fram informationsmaterial själva. Här har miljöförvaltningen förtydligat att det är kemikaliecentrum och/eller Stockholm Vatten och Avfall AB som är ansvariga för framtagandet av informationsmaterial och kampanjer. Andra förvaltningar och bolag bidrar med sakinformation och spridning av information samt är i vissa fall delaktiga som bollplank vid framtagandet.

Inköp och upphandling

Efter kontorsremissen har dialog med stadsledningskontorets upphandlingsenhet förts och kapitlet har uppdaterats avseende struktur och nomenklatur för att bättre stämma överens med stadens program för inköp som uppdateras parallellt med kemikalieplanen.

Bygg- och anläggningsmaterial

De flesta stadsdelsförvaltningarna ställer sig positiva till samordningen av krav och handböcker, möbelprogram etc. Flera remissinstanser är också positiva till åtgärder som underlättar tillämpningen av kemikaliekraven specifikt i anläggningsprojekt. SISAB påtalar att det är en kostnadsfråga för bolaget att utesluta koppar i rör och ersätta med stål. Övriga byggande bolag har intentionen att försöka anlägga ledning utan koppar. Synpunkten föranleder ingen ändring i kemikalieplanen, men kemikaliecentrum kommer att driva frågan och förhoppningen är att staden kan få

bättre prisbild genom gemensamma avtal via exempelvis HBV - Allmännyttans inköpsfunktion och SKL Kommentus.

Byggmaterialindustrierna rekommenderar att staden ska efterfråga användning av eBVD (elektronisk Byggvarudeklaration). Synpunkten föranleder en liten justering men ingen ändring i sak. Miljöförvaltningen anser att alla Byggvarudeklarationer som godkänns av miljöbedömningssystemen ska accepteras.

Kopparindustrin anser att kemikaliecentrum har överskattat kopparutsläpp från byggprodukter och att det inte finns någon anledning att begränsa användning. Denna synpunkt har miljöförvaltningen bemött vid ett flertal tillfällen tidigare. Staden har ansvar för att miljö kvalitetsnormerna för vatten följs. För närvarande överskrids värdet för koppar i ytvatten i Brunnsviken, Strömmen och Lilla Värtan. Miljöförvaltningen anser därför att det är fortsatt relevant att begränsa användningen av koppar i enlighet med vad som står i kemikalieplanen.

Sunda hus ställer sig frågande till om staden kan ställa krav på att ett visst system (Byggvarubedömningen) ska användas för bedömning och dokumentation av alla stadens förvaltningar och bolag samt entreprenörer. Miljöförvaltningen har förtydligt att staden och flera av dess bolag är medlemmar i miljöbedömningssystemet Byggvarubedömningen (BVB). Om annat miljöbedömningssystem används för loggbokhantering och miljöbedömning ska detta uppfylla likvärdiga krav för innehålls- och livscykelkriterier, spårbarhet och systematik.

Kemikaliehantering

Överlag har kapitlet fått positivt gensvar. Samtidigt påtalas utmaningar kring kunskap och kompetens. Flera nämner anpassningen till Byggvarubedömningen som positivt. Behovet av stöd är stort och åtgärden om stöd från kemikaliecentrum kring substitution välkomnas. Halmstads kommun⁴ påpekar att förtydliganden kan göras kring arbetsmiljöansvar och riskbedömningar. Miljöförvaltningen anser att det passar bättre att ha med i vägledningen om substitution än som ytterligare förtydligande i kemikalieplanen. Kapitlet har i övrigt inte fått några synpunkter som föranlett några större ändringar.

Växtskyddsmedel

Remissvaren är generellt positiva, berörda förvaltningar och bolag ser inga problem att jobba enligt föreslagen åtgärd då det redan är praxis i staden att undvika växtskyddsmedel. Spånga-Tensta stadsdelsförvaltning tar upp frågan om att avtalen med koloniträdgårdsföreningarna kan behöva ses över och förtydligas med att växtskyddsmedel inte får användas på den mark som staden arrenderar ut. Miljöförvaltningen har gjort ett tillägg i löptexten angående detta. Kapitlet har också bytt namn från *Bekämpningsmedel* till *Växtskyddsmedel* efter remissen. Detta för att tydliggöra vilken typ av bekämpningsmedel som avses.

Tillsyn

Kapitlet har inte fått några synpunkter som föranlett några större ändringar.

Miljögiftsövervakning

Kapitlet har inte fått några synpunkter som föranlett några större ändringar.

Barn och andra särskilt känsliga grupper

Gällande de åtgärder som avser informationsinsatser och kampanjer så har de flesta ansvariga förvaltningarna och bolagen påpekat att de inte kan ta fram informationsmaterial själva. Här har miljöförvaltningen förtydligt att det är kemikaliecentrum och/eller Stockholm Vatten och Avfall AB som är ansvariga för framtagandet av informationsmaterial och kampanjer. Andra förvaltningar och bolag bidrar med sakinformation och spridning av information samt är i vissa fall delaktiga som bollplank vid framtagandet.

Bilagorna

Flera remissinstanser har varit positiva till bilaga 2 som listar alla åtgärder uppdelade på vilken verksamhet som är ansvarig för genomförandet. Även ordlistan ses som positiv.

Expertgranskning

Goodpoint AB:s generella bedömning av remissversionen av kemikalieplanen är att den är mycket bra skriven. Några småsaker bör korrigeras och några förtydliganden göras. De anser att kemikalieplanen är rimligt heltäckande och att det är bra att staden fokuserar på de områden där åtgärder gör störst nytta. Vidare anser de att åtgärderna är rimliga och genomförbara.

Miljöförvaltningen har gjort de justeringar och förtydliganden som Goodpoint AB föreslår.

Trossa AB föreslår en omfattande justering av kapitelindelning och struktur, dels för att tydliggöra kopplingen mellan miljöprogrammet och kemikalieplanen, dels för att öka läsbarheten genom att lyfta fram åtgärderna och tona ner bakgrundsinformation. I övrigt har Trossa AB kommenterat detaljer av mindre betydelse.

Miljöförvaltningen har valt att inte ändra strukturen enligt Trossa AB:s förslag, eftersom merparten av de interna remissinstanserna har påpekat att kemikalieplanen har en god struktur med hög igenkänningsfaktor. Däremot har förvaltningen försökt förstärka och förtydliga kopplingen mellan miljöprogrammet och kemikalieplanen så att det framgår att de åtgärder som föreslås i planen syftar till att nå det långsiktiga målet om ett giftfritt Stockholm. De kopplingar som Trossa föreslår bygger dessutom på det nu gällande miljöprogrammets struktur, med olika delmål som kopplar till de olika kapitlen i kemikalieplanen. I förslaget till nytt miljöprogram som stadsledningskontoret för närvarande arbetar med finns inte denna struktur kvar och kopplingen blir därför mer övergripande.

Förslag till ny kemikalieplan

Förslaget till ny kemikalieplan för åren 2020-2023 innehåller totalt 49 åtgärder fördelade på åtta olika kapitel (verksamhetsområden) som ska leda arbetet mot att nå målet om en giftfri stad. Samtidigt bidrar arbetet med åtgärderna i planen både till att nå det nationella miljö kvalitetsmålet *Giftfri miljö* och flera av de globala hållbarhetsmålen. Ansvarig organisation och tid för när åtgärderna senast ska vara utförda finns beskrivet för respektive åtgärd. Vissa av åtgärderna är av löpande karaktär och ska genomföras kontinuerligt medan andra är punktinsatser. I likhet med den nuvarande kemikalieplanen har även denna ett särskilt fokus på barn och andra särskilt känsliga grupper. Detta fokus har förstärkts i förslaget till ny plan

genom att åtgärder som berör barn och andra särskilt känsliga grupper har fått ett eget kapitel. Samtidigt finns det åtgärder i övriga kapitel som har en särskild bäring på barn och andra särskilt känsliga grupper och de har liksom tidigare färgmarkerats för att synliggöras lite extra.

Ytterligare ett nytt kapitel, jämfört med nuvarande plan, är det om växtskyddsmedel som tillkommit för att befästa den inte formellt beslutade inställning som råder i staden om att inte använda växtskyddsmedel.

Miljöförvaltningens roll

I samband med att den nuvarande kemikalieplanen antogs inrättades ett kemikaliecentrum vid miljöförvaltningen med uppdrag att stödja kemikaliearbetet i förvaltningar och bolag. Uppdraget innebär bland annat att ge råd och vägledning vid formulerande och uppföljning av kemikaliekraav i upphandlingar, att samordna frågor om kemikalier i byggmaterial och att ge stöd kring substitution av kemiska produkter. Kemikaliecentrum ansvarar för att lansera kemikalieplanen och genom aktiviteter och informationsmaterial göra berörda medarbetare i staden medvetna om vilket ansvar de har och vart de kan vända sig för att få hjälp. För att underlätta implementeringen av åtgärder ska kemikaliecentrum ta initiativ till och aktivt delta i nätverk kring specifika sakfrågor. I den nya planen föreslås också att förvaltningar och bolag utser personer som är ansvariga för genomförandet av åtgärderna i respektive kapitel och som kan ingå i de beskrivna nätverken.

Eftersom kemikalieplanen är en konkretisering av stadens miljöprogram föreslås att uppföljningen av hur kemikalieplanen genomförs kopplas till uppföljningen av miljöprogrammet och de indikatorer som finns för detta. Kemikaliecentrum föreslås, utifrån dess sakkunskap och centrala roll i genomförandet, erbjuda stöd till stadsledningskontoret i denna fråga.

I kemikalieplanen föreslås att kemikaliecentrum gör en fördjupad utvärdering av genomförandet vid planperiodens mitt samt inför periodens slut, för att undersöka hinder och möjligheter för handlingsplanens genomförbarhet. Resultatet ska användas som underlag för att analysera vilket stöd som önskas från förvaltningar och bolag för en framgångsrik implementering samt som underlag för utveckling av kommande kemikalieplaner. Utvärderingarna föreslås rapporteras till miljö- och hälsoskyddsnämnden.

Arbetet med kemikalieplanen föreslås också presenteras på miljöbarometern tillsammans med data från miljöövervakningen som beskriver hur miljötillståndet utvecklas. Utöver det föreslås Kemikaliecentrum rapportera sitt arbete till miljö- och hälsoskyddsnämnden årligen.

Beredning

Ärendet har initierats av miljö- och hälsoskyddsnämnden och remitterats till stadsledningskontoret, arbetsmarknadsnämnden, fastighetsnämnden, exploateringsnämnden, kulturnämnden, kyrkogårdsnämnden, servicenämnden, socialnämnden, stadsbyggnadsnämnden, trafiknämnden, utbildningsnämnden, äldrenämnden, överförmyndarnämnden, Bromma stadsdelsnämnd, Enskede-

Årsta-Vantörs stadsdelsnämnd, Farsta stadsdelsnämnd, Hägersten-Liljeholmens stadsdelsnämnd, Hässelby-Vällingby stadsdelsnämnd, Kungsholmens stadsdelsnämnd, Norrmalms stadsdelsnämnd, Rinkeby-Kista stadsdelsnämnd, Skarpnäcks stadsdelsnämnd, Skärholmens stadsdelsnämnd, Spånga-Tensta stadsdelsnämnd, Södermalms stadsdelsnämnd, Älvsjö stadsdelsnämnd, Östermalms stadsdelsnämnd, Stockholms Stadshus AB, Kommunstyrelsens råd för funktionshinderfrågor, Kommunstyrelsens råd för Agenda 2030, Avfall Sverige, Byggmaterialindustrierna, ChemSec, Göteborgs stad, Helsingborg stad, IKEM - Innovations- och kemiindustrierna i Sverige, Institutionen för miljövetenskap och analytisk kemi (ACES) Stockholms universitet, Karolinska Institutets (KI) institut för miljömedicin, Kemikalieinspektionen, Kungliga Tekniska Högskolans (KTH) avdelning för yt- och korrosionsvetenskap, Länsstyrelsen Stockholm, Malmö stad, Nordic Galvanizers, Norrvatten, Scandinavian Copper Development Association, Substitutionscentrum, Svenskt Vatten, Svenska fogbranschens riksförbund, Sverige Färg och Lim Företagare, Sveriges Byggindustrier, Trafikverket, Upphandlingsmyndigheten, Världsnaturfonden WWF och Västerås stad.

Stockholms Stadshus AB har i sin tur remitterat ärendet till dotterbolagen Familjebostäder, Kulturhuset Stadsteatern, Micasa Fastigheter, SISAB, Stokab, Stockholm Hamnar, Stockholmshem, Stockholm Parkering, Stockholm Vatten och Avfall, Svenska Bostäder och S.t Eriksmarkutveckling.

Arbetsmarknadsnämnden har avstått från att besvara remissen.

Nordic Galvanizers och Scandinavian Copper Development Association har inkommit med ett gemensamt yttrande.

Kungsholmens stadsdelsnämnd, Norrmalms stadsdelsnämnd, Skärholmens stadsdelsnämnd, Spånga-Tensta stadsdelsnämnd, Södermalms stadsdelsnämnd, Kommunstyrelsens råd för funktionshinderfrågor, Kommunstyrelsens råd för Agenda 2030, Avfall Sverige, ChemSec, Helsingborg stad, IKEM - Innovations- och kemiindustrierna i Sverige, Institutionen för miljövetenskap och analytisk kemi (ACES) Stockholms universitet, Kemikalieinspektionen, Kungliga Tekniska Högskolans (KTH) avdelning för yt- och korrosionsvetenskap, Länsstyrelsen Stockholm, Malmö stad, Norrvatten, Substitutionscentrum, Svenskt Vatten, Svenska fogbranschens riksförbund, Sverige Färg och Lim Företagare, Trafikverket, Världsnaturfonden WWF och Västerås stad har inte inkommit med svar.

Innehållsförteckning	Sid
Miljö- och hälsoskydds nämnden.....	10

Stadsledningskontoret.....	20
Fastighetsnämnden.....	20
Exploateringsnämnden.....	21
Kulturnämnden.....	24
Kyrkogårdsnämnden.....	24
Servicenämnden.....	25
Socialnämnden.....	26
Stadsbyggnadsnämnden.....	26
Trafiknämnden.....	27
Utbildningsnämnden.....	28
Äldrenämnden.....	31
Överförmyndarnämnden.....	32
Bromma stadsdelsnämnd.....	32
Enskede-Årsta-Vantörs stadsdelsnämnd.....	33
Farsta stadsdelsnämnd.....	33
Hägersten-Liljeholmens stadsdelsnämnd.....	36
Hässelby-Vällingby stadsdelsnämnd.....	37
Rinkeby-Kista stadsdelsnämnd.....	38
Skarpnäcks stadsdelsnämnd.....	38
Östermalms stadsdelsnämnd.....	39
Stockholms Stadshus AB.....	40
Byggmaterialindustrierna.....	50
Göteborgs stads Miljö- och klimatnämnd.....	52
Karolinska Institutets Institut för Miljömedicin.....	53
Nordic Galvanizers och Scandinavian Copper Development Association.....	55
Sveriges Byggindustrier.....	65
Upphandlingsmyndigheten.....	66

Stadsledningskontoret

Stadsledningskontorets tjänsteutlåtande daterat den 20 februari 2020 har i huvudsak följande lydelse.

Av kommunfullmäktiges budget 2020 framgår att arbetet för miljö och klimat ska göra tydliga avtryck inom alla politiska områden och stadens egna verksamheter ska gå före för att visa vägen i arbetet för en klimatsmart och hållbar stad. Vidare anges att gifterna i stockholmarnas vardag ska fasas ut med målet om ett giftfritt Stockholm 2030. Det handlar om åtgärder som fasar ut farliga kemiska ämnen i stadens verksamheter samt påverkan på andra aktörer att arbeta i samma riktning. Stadsledningskontoret konstaterar att förslag till *Kemikalieplan 2020-2023* har tagits fram i linje med förslag till *Miljöprogram 2020-2023* och i enlighet med kommunfullmäktiges budget. Förslaget ska leda stadens arbete mot att nå det långsiktiga målet om ett giftfritt Stockholm och etappmålet om minskad förekomst av skadliga ämnen i varor och kemiska produkter.

Ett förslag till miljöprogram för Stockholms stad 2020-2023 är på remiss, där ett av projektmålen är att ta fram förslag till ny, mer sammanhängande struktur för styrdokumenterna på miljö- och klimatområdet med mindre överlappningar dokumenterna emellan. Stadsledningskontoret konstaterar att förslaget till *Kemikalieplan 2020-2023* ligger i linje med den tänkta strukturen då planen är åtgärdsinriktad och ska bidra till att nå stadens ambitioner inom målet om ett giftfritt Stockholm.

Stadsledningskontoret anser vidare att det är positivt att förslaget till kemikalieplan tydliggör hur åtgärder skapar förutsättningar för synergieffekter med andra mål inom staden, exempelvis ett resurssmart Stockholm. Planen leder även till att staden bidrar till uppfyllandet av nationella miljömål och de globala hållbarhetsmålen i Agenda 2030. Stadsledningskontoret konstaterar att kemikalieplanen ska genomföras inom ramen för nämnders och bolagsstyrelsers organisation och budget.

Stadsledningskontoret konstaterar vidare att kontoret i samband med uppföljning av *Miljöprogram 2020-2023* kommer att följa upp etappmålet om minskad förekomst av skadliga ämnen i varor och kemiska produkter.

Fastighetsnämnden

Fastighetsnämnden beslutade vid sitt sammanträde den 18 februari 2020 att godkänna och överlämna fastighetskontorets tjänsteutlåtande som svar på remissen.

Fastighetskontorets tjänsteutlåtande daterat den 30 januari 2020 har i huvudsak följande lydelse.

Kontoret anser att kemikalieplanen är väl genomarbetad och gedigen. Den berör hela kontorets verksamhetsområde och blir ett viktigt styrande dokument för det fortsatta arbetet med att minska användningen och spridningen av miljö- och hälsoskadliga kemikalier. Åtgärderna är tydliga och relevanta. Den invändning kontoret har rörande den föreslagna kemikalieplanen är att den är för omfattande i text, förklaringar, bakgrund, exempel, principer och åtgärdsplaner. Kontoret önskar en större tydlighet avseende vad som är krav samt rekommendationer i planen. Kontorets uppfattning är att detta skulle underlätta tillämpningen av kemikaliekraven i förvaltning och byggande. Slutligen framhåller kontoret att om tanken med kemikalieplanen är att den består av skarpa krav på genomförande av samtliga åtgärder så kommer det krävas ökade resurser, främst personella för kontorets räkning. Många av åtgärderna ska dessutom ske kontinuerligt redan från 2020 och detta är inget som kontoret har planerat för i verksamhetsplanen för 2020. Kontoret saknar tillräckliga personella resurser för att samtliga åtgärdsplaner som ligger på kontoret ska kunna genomföras. Det ökade behovet av resurser framgår också av kemikalieplanen (under avsnitt Läsanvisningar och implementering)

Exploateringsnämnden

Exploateringsnämnden beslutade vid sitt sammanträde den 20 februari 2020 att anse remissen besvarad med kontorets tjänsteutlåtande.

Exploateringskontorets tjänsteutlåtande daterat den 27 januari 2020 har i huvudsak följande lydelse.

Exploateringskontoret anser att Stockholms stads kemikalieplan 2020-2023 har en tydlig funktion och inriktning. Planen innehåller 49 åtgärder inom åtta verksamhetsområden. Principer och upplägg följer i stort den nu gällande kemikalieplanen. Exploateringskontorets verksamhet berörs främst av verksamhetsområdet *Bygg- och anläggningsmaterial*.

Bygg- och anläggningsmaterial

Verksamhetsområdet *Bygg- och anläggningsmaterial* anger nio krav som gäller när staden uppför byggnader eller anläggningar i egen regi. Sju av nio krav motsvarar de krav som redan ställs i Stockholms stads kemikalieplan 2014-2019.

Exploateringskontoret har upprättat rutiner i exploateringshandboken för att möta tidigare ställda krav. Kraven har också förts in i entreprenadupphandlingar och kommer att förmedlas i samband med beställningar av projekterande konsulter.

De nya krav som kemikalieplanen anger är krav 4 *Känslig användning* och krav 5 *Mikroplast*. Krav 4 *Känslig användning* anger att exponeringsrisken ska bedömas när vissa grupper av ämnen avses användas. Genom att tillämpa Byggvarubedömningen

kan kemiska produkter och varor som innehåller *utfasningsämnen* och *riskminskningsämnen* enkelt identifieras. För hantering av särskilt förorenade ämnen och prioriterade ämnen i enlighet med EU:s ramdirektiv för vatten och Havs- och vattenmyndighetens föreskrifter om klassificering och miljö kvalitetsnormer avseende ytvatten hänvisar kemikalieplanen till en vägledning och gränsdragningslista för aktuella ämnen och applikationer. Eftersom exploateringskontoret inte tagit del av gränsdragningslistan är det svårt att bedöma om åtgärden är genomförbar och vilka resurser som behövs för att uppfylla kravet. Kravet behöver därför förtydligas. För att få en effektiv hantering av kemikalikraven anser exploateringskontoret att avvikelser bör kunna identifieras med hjälp av bedömningsverktyget Byggvarubedömningen. Vidare anser exploateringskontoret att dagvattenrenande åtgärder på kvartermark behöver följas upp om byggherrar tillåts använda exempelvis koppar och zink.

Krav 5 *Mikroplast* anger att spridning av mikroplast från bygg- och anläggningsprojekt ska förebyggas bland annat genom minskad nedskräpning. I exploateringskontorets mall för upphandling av entreprenader ställs krav på att entreprenören ska upprätta en plan för hantering av avfall, samt att entreprenören ska hålla rent och vidta åtgärder för att begränsa damning och nedsmutsning samt undvika spill och förorenings spridning inom och utanför arbets- och etableringsområden. För att uppfylla Krav 5 *Mikroplast* hänvisar kemikalieplanen också till *Stockholms stads handlingsplan för minskad spridning av mikroplast* och *Rekommendation för användning av konstgräs*. Exploateringskontoret anser att det finns ett behov av samsyn inom staden gällande gummimaterial och konstgräs. En översyn av alternativa fallskyddsmaterial och en exempelsamling är viktiga åtgärder som behöver genomföras. Staden bör även verka för att specifika kemikaliekrav för konstgräs, gummigranulat och platsgjutet gummi arbetas in i Byggvarubedömningens bedömningskriterier.

Kemikalieplanen anger att de nio krav som ställs när staden bygger i egen regi även ska gälla när byggaktörer och ledningsägare bygger på stadens mark. Kraven föreslås tillämpas genom markanvisningsavtal och markavtal, åtgärd 3.3 *Inkludera kemikaliekrav och rutiner i markanvisningsavtal med byggaktörer och följa upp dessa* och åtgärd 3.4 *Inkludera kemikaliekrav och rutiner i markavtal med ledningsägare och följa upp dessa*. Den närmare tillämpningen av kraven kommer preciseras av kemikaliecentrum i samråd med berörda nämnder och bolag.

Exploateringskontoret ställer genom markanvisningsavtal och överenskommelse om exploatering krav på att kemiska produkter och fasta bygg- och anläggningsvaror ska vara miljöbedömda och dokumenterade i en digital loggbok i Byggvarubedömningen eller med likvärdig systematik. Exploateringskontoret anser att det är otydligt om åtgärd 3.3 innebär att kraven på byggaktörerna ska utökas så att även krav på minskad nedskräpning inkluderas. Exploateringskontoret vill understryka att ytterligare krav på byggaktörerna kräver ökade resurser för uppföljning hos exploateringskontoret. En

konsekvensanalys bör alltid genomföras innan nya krav ställs. Exploateringskontoret anser att de krav som redan ställs på byggaktörerna är tillräckliga för att bidra till genomförandet av kemikalieplanen.

Exploateringskontoret anser att det är otydligt hur åtgärd 3.4 *Inkludera kemikaliekrav och rutiner i markavtal med ledningsägare och följa upp dessa* ska genomföras. Markavtal med ledningsägare löper över mycket lång tid. Det är troligt att flera av de nu gällande markavtalen inte ändras under kemikalieplanens genomförandetid. Några av de ledningsägare som exploateringsnämnden och trafiknämnden tecknat markavtal med är bolag som helt eller delvis ägs av Staden. Stadens bolag omfattas redan av kemikalieplanens krav och därmed finns det ingen anledning att ställa krav genom avtal. Det är också oklart om exploateringsnämnden eller trafiknämnden är utpekad ansvarig för uppföljning om kemikaliekrav inkluderas i markavtal med övriga ledningsägare. Exploateringskontoret föreslår att åtgärd 3.4 omarbetas och får en mer utredande karaktär, samt att miljö- och hälsoskyddsnämnden ansvarar för åtgärden. Vidare bör uppföljning av ledningsägarnas materialval initialt ske på en övergripande nivå då det ofta är samma typer av produkter som används i de olika exploateringsprojekten. Exploateringskontoret föreslår att kemikaliecentrum stödjer ledningsägarna och ansvara för uppföljningen.

Åtgärd 3.9 *Harmonisera tekniska handböcker och processverktyg med stadens kemikaliekrav* pekar ut Teknisk Handbok, Ledstången och Möbelprogrammet som aktuella handböcker och system. Exploateringskontoret vill poängtera att trafikkontoret ansvarar för Teknisk Handbok och Möbelprogrammet. Vidare anser exploateringskontoret att Ledstången inte är rätt verktyg för implementering av kemikaliekraven. Däremot har exploateringskontoret sedan tidigare upprättat rutiner i exploateringshandboken gällande kemikaliekrav vid upphandling av entreprenörer. Exploateringshandboken kommer att uppdateras med rutiner för uppföljning av de krav som ställs på byggaktörer vid byggande på stadens mark.

Övriga synpunkter

I det remitterade dokumentet används begreppet innovation på ett antal ställen, men det är otydligt vilken typ av innovation man åsyftar. Exploateringskontoret önskar en definition av begreppet. Förslagsvis hänvisar kemikalieplanen till definitionen i stadens innovationsstrategi och främst till samverkan och samordning, mellan stadsinterna och externa aktörer, som ett sätt att arbeta innovativt i en stor och komplex organisation som Stockholms stad.

Kulturnämnden

Kulturnämnden beslutade vid sitt sammanträde den 10 december 2019 att godkänna och överlämna förvaltningens tjänsteutlåtande till kommunstyrelsen som svar på remissen.

Kulturförvaltningens tjänsteutlåtande daterat den 29 november 2019 har i huvudsak följande lydelse.

Kulturförvaltningen välkomnar fortsatt fokus från staden på kemikaliefrågor, och vill likt andra remissinstanser betona vikten av att rätt stöd ges från Kemikaliecentrum till stadens verksamhet i arbetet mot skadliga kemikalier. Det är mycket viktigt att kommunicera ut kemikalieaspekten till alla stadens förvaltningar och medborgare och den förstärkta inriktningen på barn och andra utsatta grupper är välkommen. För kulturförvaltningens del, och för staden i stort, kan en ökad medvetenhet om kemikalieområdet inom upphandlingsområdet vara ett effektivt hjälpmedel för att nå målet ett giftfritt Stockholm.

Kyrkogårdsnämnden

Kyrkogårdsnämnden beslutade vid sitt sammanträde den 13 februari 2020 att överlämna förvaltningens tjänsteutlåtande som svar på remissen samt att omedelbart justera paragrafen.

Kyrkogårdsförvaltningens tjänsteutlåtande daterat den 9 januari 2020 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen är positiv till förslaget till ny kemikalieplan.

Åtgärderna som föreslås – de som berör kyrkogårdsnämndens ansvarsområde – är konkreta och möjliga att genomföra.

Förvaltningen stödjer miljöförvaltningens ambition att förhållanden mellan olika styrdokument ska tydliggöras i Miljöprogrammet. Kyrkogårdsförvaltningen ställer sig positiv till en ny kemikalieplan för Stockholm. Kemikalier spelar en ökande roll i samhället, både positiv och negativ och det gäller att kunskap, användande och hantering används och utförs så väl som möjligt.

Planen har tidigare varit ute på kontorsremiss i staden. Förvaltningen har även då ställt sig positiv, men påpekat kunskapsbehovet inom förvaltningen, främst gällande kemikalierelaterade krav och uppföljning av upphandlingar. Kemikalieplanen har i den här versionen förtydligats och förbättrats avseende upphandlingar.

Serviceenämnden

Serviceenämnden beslutade vid sitt sammanträde den 17 december 2019 att besvara remissen med förvaltningens tjänsteutlåtande.

Serviceförvaltningens tjänsteutlåtande daterat den 29 november 2019 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen tycker att kemikalieplanen belyser målområde Giftfritt Stockholm från miljöprogrammet för Stockholm 2016-2019. När det gäller sakkompetens i området är Kemikaliecentrum en viktig organisation som kan vägleda och stötta i stadens arbete på området. Det är viktigt med en tydlig grund som pekar ut och prioriterar vilka ämnen och grupper av ämnen som kemikaliearbetet ska fokusera på. Det är viktigt med kunskap om vilka ämnen som utgör risker.

För verksamhetsområde upphandling och inköp är det viktigt att kravställningen kan baseras utifrån egenskapskriterier, så att inte ett upphandlat avtal blir verkningslöst, då en specifik ämneslista blir gammal och avtalet då bygger på gamla uppgifter.

Det är viktigt att Kemikaliecentrum är stöttande i arbetet med hela upphandlingsprocessen, allt från marknadsanalys till kravställning i upphandling, men även i arbetet med uppföljning av ingångna avtal. Detta då kemikaliefrågan är komplex och utveckling av kunskapsläget sker hela tiden. Det är en omöjlighet för en upphandlare eller avtalsförvaltare att vara påläst och utbildad inom kemikalieområdet. Serviceförvaltningen har ett stort ansvar i att nå målet om att innehållet av miljö- och hälsofarliga ämnen i upphandlade varor och tjänster ska minska. Detta belyses i kapitel 2. För upphandling, uppföljning och avtalsförvaltning finns ett utvecklat samarbete mellan serviceförvaltningen och Kemikaliecentrum. Detta samarbete är nödvändigt för att passande krav ska kunna ställas för prioriterade upphandlingsområden. Serviceförvaltningen är genom centralupphandlingsuppdraget en stor upphandlande enhet i staden. Det är viktigt att passande krav ställs för varje enskilt område och att produkter kan bytas ut under avtalstiden, då produkter utvecklas och alternativa produkter tas fram kontinuerligt. Särskilt viktigt när den upphandlade varan, materialet eller produkten kommer att användas i särskilt känsliga tillämpningar. För att driva på utvecklingen utifrån stadens mål och behov är det viktigt att Kemikaliecentrum fortsätter att delta i referensgrupper hos Upphandlingsmyndigheten för att utveckla deras framtagna kriterier. Inom Serviceförvaltningen hanteras små mängder kemikalier och i det fall märkningspliktiga kemiska produkter används registreras dessa i Chemsoft. För förvaltningens interna arbete med kemikaliehantering bedöms förslaget till kemikalieplan fungera väl. Som avslutning kan nämnas att den sammanställning som bilaga 1, alla åtgärder, och bilaga 2, alla åtgärder indelade efter ansvarig verksamhet, är en tydlig och översiktlig sammanställning över åtgärder och ansvar.

Socialnämnden

Socialnämnden beslutade vid sitt sammanträde den 17 december 2019 att godkänna förvaltningens svar till kommunstyrelsen på remissen.

Socialförvaltningens tjänsteutlåtande daterat den 21 november 2019 har i huvudsak följande lydelse.

Den nya kemikalieplanen är väldisponerad och högst relevant för stadens olika verksamheter. För vissa verksamheter som miljönämnd, trafiknämnd, bolag som arbetar med mer tekniska frågor är handhavande av kemikalieplanen förmodligen lätt att ta till sig i det dagliga arbetet. För nämnder som handhar mer mjuka frågor, som socialnämnden, kan planen ses som svårapplicerad i det dagliga värvet. Dock så har även socialnämnden sitt miljöansvar och välkomnar tillämpningsråd från miljönämnden kring handhavandet av kemikalieplanen i det dagliga arbetet.

Stadsbyggnadsnämnden

Stadsbyggnadsnämnden beslutade vid sitt sammanträde den 12 december 2019 att överlämna kontorets tjänsteutlåtande som svar på remissen.

Stadsbyggnadskontorets tjänsteutlåtande daterat den 14 november 2019 har i huvudsak följande lydelse.

Stadsbyggnadskontoret har tagit del av remissmaterialet och ser att det främst berör upphandling och inköp, kemikaliehantering samt tillsyn och kontroll. Materialet är lättöverskådligt och väl presenterat. Rollfördelningen framstår som relevant och genomtänkt utifrån faktisk rådighet.

Ur ett stadsbyggnadsperspektiv finns angelägna utvecklingsområden inte minst vad gäller bygg- och anläggningsmaterial. I enskilda bygg- och anläggningsprojekt kan det vara svårt att kontrollera innehållet av miljö- och hälsofarliga ämnen och att bedöma riskerna för att dessa ämnen sprids. Därtill utvecklas ständigt nya byggmaterial och de består ofta av sammansatta material och produkter. Kontoret välkomnar fortsatt dialog kring dessa frågor. Beträffande vattenperspektiv erfar kontoret att det finns osäkerhet kring hur behovet av rening av dagvatten från tak- och fasadmaterial ska säkerställas i de fall där materialen innehåller och riskerar att urlaka förorenande ämnen.

Det är därför bra att staden med stöd av kemikaliecentrum fortsätter att bevaka kunskapsfronten, utvärdera riskmaterial, främja innovation och kommunicera en enhetlig kravbild i bygg- och anläggningsprojekt. Det är också positivt med förslag om att harmoniera material- och miljökrav med stadens tekniska vägledningar och handböcker.

Sammanfattningsvis ser kontoret kemikalieplanen som en bra utgångspunkt för stadens fortsatta och långsiktiga kemikaliearbete.

Trafiknämnden

Trafiknämnden beslutade vid sitt sammanträde den 20 februari 2020 att godkänna tjänsteutlåtandet som svar på remissen.

Trafikförvaltningens tjänsteutlåtande daterat den 22 januari 2020 har i huvudsak följande lydelse.

Trafikkontoret anser att förslaget till kemikalieplan tar ett brett grepp över kemikaliefrågan i staden och att den innehåller viktiga åtgärder och aktiviteter på vägen mot målet om ett giftfritt Stockholm. Planen bidrar också till att nå det nationella miljö kvalitetsmålet en giftfri miljö. Trafikkontoret bedriver, i sin egenskap som beställarorganisation ett systematiskt miljö, utfasnings- och substitutionsarbete inom kemikalieområdet. Kontoret har sedan slutet av 1990-talet ställt miljökrav vid upphandling av entreprenader i samarbete med Trafikverket, Malmö och Göteborgs stad. De gemensamma miljökraven innehåller bl.a. krav på kemiska produkter och material och motsvarar, i stort, de krav som finns i förslaget till ny kemikalieplan sett till den verksamhet som kontoret bedriver. Material- och kemikaliekraven i de gemensamma miljökraven innebär bl.a. krav på substitution, dokumentation och utfasning av produkter som i stort motsvarar det som föreslås i kemikalieplanen.

Prioriterat inköpsområde klottersanering

Sedan flera år bedriver kontoret ett aktivt substitutionsarbete inom det prioriterade inköpsområdet klottersanering. Genom ett aktivt uppföljningsarbete och samverkan med tillverkare har kontoret påverkat marknaden till att tillhandahålla fler godkända saneringsprodukter med mindre miljöpåverkan. Arbetet har dessutom inneburit att utbudet av miljövänligare produkter ökat.

Uppföljning och kontroll

Trafikkontoret har också upprättat ett ramavtal med ett konsultföretag som genomför miljökontroller av miljö- och kemikaliekrav som ställts i upphandlingar och kontrakt. Ramavtalet kan användas för avrop av ett flertal förvaltningar och bolag i staden.

Resurser för genomförande

Kontoret bedömer att ökade resurser kommer att behövas för att kunna genomföra de förslag och utföra de uppgifter som planen innehåller. Framst gäller detta insamling av uppgifter och rapportering av dessa samt redovisning i kemikaliesystemen men också för en utökad uppföljning av ställda krav i upphandlingar.

Bygg och anläggningsmaterial

I remissen föreslås att trafikkontoret och exploateringskontoret ska inkludera kemikaliekrav och rutiner i markavtal med ledningsägare och följa upp dessa samt ”Harmonisera tekniska handböcker och processverktyg med stadens kemikalieplan”. Trafikkontoret ser att detta kan vara motiverat men frågan om hur kemikaliekrav ställs på bästa sätt i stadens verksamheter behöver utredas för att skapa enkelhet och effektiva processer för verksamheten. Det är t.ex. inte självklart att teknisk handbok ska innehålla kemikaliekrav utan att dessa med fördel kanske bör finnas i andra styrande dokument eller regleras i upphandlingar. Vidare saknar flera förslag i planen beskrivningar av konsekvenser med avseende på tillgängliga alternativ och kostnader. Detta gäller t.ex. användande av produkter som innehåller zink som är vanligt förekommande i material i trafik- och gatumiljöer. Trafikkontoret bedömer att allteftersom ny kunskap om material, provtagningsmetoder för mikroplaster och nanomaterial mm framkommer kommer rätt krav som hanterar dessa problem att kunna ställas i verksamheten.

Implementering i stadens egna projekt och kemikaliehantering

Kapitlet skulle kunna göras tydligare med avseende på vilka kemikaliehanteringssystem förvaltningar och bolag förväntas använda. I en faktaruta beskrivs att användandet av Byggvarubedömningen eller system med likvärdig systematik uppfyller kraven för kemiska produkter i de gemensamma miljökraven för entreprenader 2018. Skrivningen skulle kunna förtydligas med att andra likvärdiga system, på motsvarande sätt, vid behov kan användas för att uppfylla kraven på att använda Byggvarubedömningen.

Kontoret har förhoppningen att stadens kategoriarbete inom upphandlingsområdet och VINST (verktyg för inköp i Stockholms stad) kommer att bidra till ett effektivt kravställande även inom kemikalieområdet. I detta arbete har kontoret för avsikt att delta.

Utbildningsnämnden

Utbildningsnämnden beslutade vid sitt sammanträde den 6 februari 2020 att godkänna och överlämna förvaltningens tjänsteutlåtande till kommunstyrelsen som svar på remissen samt att omedelbart justera beslutet.

Utbildningsförvaltningens tjänsteutlåtande daterat den 17 januari 2020 har i huvudsak följande lydelse.

Utbildningsförvaltningen ser överlag positivt på kemikalieplanens utformning, målsättningar och åtgärder. Förvaltningen har tidigare kommenterat den nya kemikalieplanen i form av en kontorsremiss (dnr 1.6.1-4117/2019), och lyfte då i

första hand frågor kring implementering, planens föreslagna kommunikationsinsatser och samarbetet mellan utbildningsförvaltningen, miljöförvaltningen och övriga aktörer. I detta tjänsteutlåtande utgår förvaltningen från dessa tidigare kommentarer. I övrigt kommenteras de kapitel i kemikalieplanen som har direkt påverkan på förvaltningens ansvarsområden. Även åtgärder i de kapitel som inte kommenteras (växtskyddsmedel, tillsyn och kontroll, miljögiftsövervakning) kan givetvis komma att påverka utbildningsförvaltningen indirekt, exempelvis genom reglering av växtskyddsmedel på skolgårdar, men utbildningsförvaltningen är inte ansvarig för åtgärderna.

Kommunikationsinsatser

Kemikalieplanens genomgående fokus på barn och ungas livsmiljöer har stor bäring på förvaltningens ansvarsområden. Arbetet med en kemikaliesmart förskola har varit framgångsrikt och uppskattat av både personal och vårdnadshavare. Att ”Vägledning för en kemikaliesmart förskola” utvecklas för att även gälla grundskola och fritidshem är en naturlig förlängning av den förra kemikalieplanens insatser. Det är också positivt att åtgärder vidtas för att även nå gymnasieungdomar genom den informationskampanj som föreslås. Omfattande utbildningsinsatser kräver dock stora resurser, vilket skapar behov av omprioriteringar.

I kontorsremissen föreslog utbildningsförvaltningen att kommunikationsinsatser till elever så långt det är möjligt genomförs inom lärande för hållbar utveckling som redan finns formulerat i verksamhetsplanen för stadens skolor. Detta för att undvika att insatserna ställs mot varandra samt för att de ska bli en del av en helhet inom undervisningen och ett återkommande inslag i elevernas utbildning. På sikt kan det vara möjligt att fortsatt utveckla arbetet gentemot gymnasieskolan och då inom lärande för hållbar utveckling, förutsatt att det inte blir alltför kostnadsdrivande.

Kemikalieplanen kräver även informationsinsatser för att omsättas, bland annat till skolans och förskolans personal och rektorer men även till vårdnadshavare. Det är viktigt att befintliga kanaler och forum används så långt som möjligt. Ett konkret exempel på en åtgärd som behöver genomföras är att uppdatera introduktionsprogrammet för nyanställd personal i förskolan att innefatta webbutbildningen för kemikaliesmart förskola.

Förvaltningen anser dock att det kvarstår frågor kring vilka målgrupper informationsinsatserna bör vända sig till. Planens förslag till innehåll i vägledningen berör fler aktörer än personal på förskolor, skolor och i fritidshem. Bland annat tar den upp gymnastikgolv och vikväggar i idrottshallar, byggmaterial och anläggning och skötsel av utemiljöer. Detta är frågor som i första hand hanteras på central förvaltning och ofta av andra aktörer som exempelvis SISAB och i förekommande fall externa fastighetsägare. Dessutom berörs upphandling inom bland annat lokalvård, inredning och köksutrustning, något som delvis hanteras centralt, exempelvis genom policybeslut och i förekommande fall centrala upphandlingar.

Utbildningsförvaltningen anser därför att kemikalieplanen bör hantera även sådana målgrupper i arbetet med ”Vägledning för kemikaliesmart skola och fritidshem”.

Inköp, upphandling, kemikaliehantering och byggmaterial

Den nya kemikalieplanen ställer också i övrigt krav på inköp och upphandling av varor, produkter och tjänster där kemikalieperspektivet är relevant. Några exempel på prioriterade områden som är relevanta för utbildningsförvaltningens del är lokalvård, möbler, IT-utrustning och bild- och formmaterial. Dessutom ska varje förvaltning och bolag känna till vilka kemiska produkter som används i den egna verksamheten genom att verksamhetens kemikalieanvändning inventeras och dokumenteras i kemikaliehanteringssystemet Chemsoft.

Utbildningsförvaltningen ser positivt på att sådana krav ställs. Förvaltningen arbetar redan idag aktivt med såväl upphandling som kemikaliehantering. Detta sker både internt och i samverkan med externa aktörer, exempelvis genom ett strukturerat centralt arbete kring lokalvårdsupphandling och genom deltagande i det arbete kring kategoristyrning som tas upp i planen. Utbildningsförvaltningen har också arbetat aktivt med Chemsoft sedan hösten 2017 och genomför kontinuerligt utbildningar för förvaltningens anställda. I dagsläget finns cirka 400 utbildade användare av Chemsoft. Förvaltningen vill samtidigt påpeka att det är många medarbetare på olika nivåer i organisationen som har ansvar för dessa frågor, vilket innebär att det bör vara enkelt att göra rätt. Stödande aktiviteter från exempelvis kemikaliecentrum är därför mycket viktiga. Centrala upphandlingsfunktioner, både på utbildningsförvaltningen och serviceförvaltningen liksom på andra förvaltningar, kan också spela en viktig roll genom att ställa tydliga krav gentemot leverantörer. Det förekommer exempelvis idag att produkter som är tillgängliga i stadens upphandlingar finns upptagna på listan över prioriterade riskminskningsämnen. Detta kan leda till att fel produkter köps in.

Kemikalieplanen innehåller även ett kapitel med ett antal aktiviteter kring bygg- och anläggningsmaterial. Bland annat ska stadens förvaltningar och bolag ställa krav kring användning och dokumentation av kemikalier vid upphandlingar kopplade till byggprojekt. Vid särskilt känsliga användningsområden – exempelvis där det finns risk att barn exponeras – ska det även göras djupare utvärderingar som kan ligga till grund för substitution av skadliga ämnen. Utbildningsförvaltningen upphandlar byggtjänster på egen hand, men detta sker i begränsad omfattning för att hantera exempelvis underhåll eller mindre anpassningar i lokaler som hyrs av externa fastighetsägare. Den stora majoriteten av förvaltningens lokalprojekt beställs dock via SISAB. I båda fallen ställer förvaltningen i sitt beställningsunderlag krav på att Byggvarubedömningen eller ett motsvarande system ska användas för dokumentation av byggmaterial.

Förvaltningen arbetar således redan idag aktivt med hantering och dokumentation av byggmaterial, även om detta ansvar ofta hamnar på SISAB i egenskap av fastighetsägare. Det är dock viktigt att nya krav implementeras med hänsyn till eventuella effekter för byggprojektens kostnader, såväl i planerings- som i genomförandeskede. Stadens kostnader för skollokaler ökar i takt med att kapaciteten byggs ut, och nya kostnader innebär att förvaltningen får svårare att föra ut ekonomiska resurser till verksamheten. Om kemikalieplanens aktiviteter leder till att

material i befintliga skolbyggnader aktivt behöver bytas ut bör detta så långt det är möjligt göras i samklang med utbildningsförvaltningens och SISAB:s vanliga prioriteringar och med hänsyn till verksamhetens behov och förutsättningar. Detta för att undvika såväl onödiga kostnader som olägenhet för verksamheten.

Det finns idag flera med ansvar för miljöfrågor på förvaltningens olika avdelningar, till exempel ingår det i uppdragen för kost, upphandling och lokalvård. Förvaltningen ser därför ett behov av ändrade arbetssätt och ökad intern samordning för att säkerställa att kemikalieplanens åtgärder kan implementeras på ett effektivt sätt.

Konsekvenser för barn och barnets rättigheter

Förvaltningen konstaterar att programförslaget har ett tydligt fokus på barns och ungas livsmiljöer. Detta dels genom ett eget kapitel med fokus på barn och andra känsliga grupper, dels genom att åtgärder med särskild bäring på barn och unga markeras särskilt även i övriga kapitel. Förvaltningen anser därför att planen rätt implementerad har överlag positiva konsekvenser för barn.

Äldrenämnden

Äldrenämnden beslutade vid sitt sammanträde den 17 december 2019 att godkänna förvaltningens tjänsteutlåtande som svar på remissen och överlämna det till kommunstyrelsen.

Äldreförvaltningens tjänsteutlåtande daterat den 27 november 2019 har i huvudsak följande lydelse.

Äldreförvaltningen ställer sig bakom den reviderade versionen av Stockholms stads kemikalieplan 2020-2023. Förvaltningen anser att förslaget om att inrätta ett kemikaliecentrum är ett bra initiativ som syftar till att stadens verksamheter ska minska och fasa ut användningen av produkter och material innehållandes skadliga ämnen. Förvaltningen ser även positivt på den höjda ambitionsnivån för bland annat kvinnodominerade arbetsplatser, där äldreomsorgen är en verksamhet som berörs. I flertalet remissvar som lämnades om miljö- och hälsoskyddsnämndens tidigare förslag till kemikalieplan betonades att det kommer att krävas både ekonomiska och personella resurser för att åtgärderna i kemikalieplanen ska kunna genomföras. Vidare underströks vikten av att Kemikaliecentrum får tillräckliga resurser så att det kan ge stöd i den utsträckning som behövs. I den reviderade versionen av kemikalieplanen förtydligas att åtgärderna som föreslås i planen handlar om att implementera arbetssätt och processer och att detta tar tid och personella resurser i anspråk, även om kemikalieplanen inte innebar att förvaltningarna kommer att behöva öka kostnaderna för inköp eller investeringar anser äldreförvaltningen ändå att personella resurser också kostar. Det finns inte alltid personal att avdela inom befintlig budget för att möta detta ökade ansvar. Dock är det svårt att förutse omfattningen av dessa ökade arbetsuppgifter då kemikalieplanen hänvisar till stadens kommande miljöprogram, vilket kemikalieplanen är en konkretisering av.

Gällande de åtgärder som avser informationsinsatser och kampanjer har flertalet av de ansvariga förvaltningarna och bolagen i sina remissvar påpekat att de inte kan ta fram informationsmaterial själva. Här har miljöförvaltningen förtydligt att det är Kemikaliecentrum och/eller Stockholm Vatten och Avfall AB som är ansvariga för framtagandet av informationsmaterial och kampanjer. Äldreförvaltningen är positiv till detta förtydligande då det krävs en gedigen sakkunskap för att kunna utarbeta informationsmaterial inom de områden som kemikalieplanen berör. Förvaltningen har inga övriga synpunkter på policyn.

Överförmyndarnämnden

Överförmyndarnämnden beslutade vid sitt sammanträde den 12 december 2019 att som svar på remissen hänvisa överförmyndarnämnden till förvaltningens tjänsteutlåtande.

Överförmyndarförvaltningens tjänsteutlåtande daterat den 18 november 2019 har i huvudsak följande lydelse.

Överförmyndarförvaltningen verksamhet är helt och hållet administrativ, är en av stadens minsta förvaltningar och finns samlad i en kontorslokal hyrd av Svenska Bostäder i Vällingby. Även en administrativ verksamhet påverkar givetvis miljön med kemiska substanser, med sin användning av papper, kontorsmateriel, toners, städmaterial, inköp av möbler och textilier etcetera. I likhet med flertalet övriga förvaltningar i staden har överförmyndarförvaltningen ingen egen expertkunskap i ämnet kemikalier, dess förekomst och påverkan på miljön. Det är därför utmärkt att staden kan erbjuda stöd och råd genom Kemikaliecentrum vid miljöförvaltningen. Det är också viktigt att staden kan bistå förvaltningarna i samband med upphandlingar, exempelvis av städtjänster. Förvaltningen har inga övriga synpunkter på förslaget till ny kemikalieplan, utan förlitar sig på att den är framtagen av expertis och utifrån aktuell kunskap om kemikaliers förekomst och påverkan på människa och miljö.

Bromma stadsdelsnämnd

Bromma stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 19 december 2019 att överlämna förvaltningens tjänsteutlåtande som svar på remissen.

Bromma stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 28 november 2019 har i huvudsak följande lydelse.

Bromma stadsdelsförvaltning delar visionen om en giftfri livsmiljö för dem som bor i staden och för den biologiska mångfalden. Det är därför viktigt att på olika sätt arbeta

för att få bort kemikalier med farliga egenskaper och att även tillse så en säker hantering sker. Den nu föreslagna kemikalieplanens upplägg för perioden 2020- 2023 är tydligt i dess utformning med kapitelindelningen. Sammanställningen av utpekade ansvariga verksamheter är enkel och pedagogisk vilket gör att planen är lätt att ta till sig. Vad gäller innehållet i övrigt har inte förvaltningen någon avvikande synpunkt. Förvaltningen vill dock peka på några punkter som är bra att tänka på i det fortsatta arbetet: Kemikaliecentrum bör tillsammans med Serviceförvaltningen redan i avtalen jobba för att det ska underlättas för inköpen att bli så ”rätt som möjligt” (se 6:6). Det är viktigt att uppdateringen och vägledningen sker med en bred samverkan där alla stadsdelar ingår samt att det tas ekonomisk hänsyn till vinster kontra återbetalningsperioder (se 8:1). Förvaltningen anser att webbutbildningen är bra (se 8:3). Det finns en skrivning i planen om vikten av att nå ut till grupper som är svårare att nå t.ex. på grund av språket. Det är av stor vikt att informationen finns tillgänglig på lätt svenska och även översatt till flera språk. Bromma stadsdelsförvaltning ställer sig positiv till den föreslagna kemikalieplanen för åren 2020-2023.

Enskede-Årsta-Vantörs stadsdelsnämnd

Enskede-Årsta-Vantörs stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 12 december 2019 att godkänna förvaltningens tjänsteutlåtande till kommunstyrelsen som svar på remissen.

Enskede-Årsta-Vantörs stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 27 november 2019 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen ställer sig positiv till den reviderade Kemikalieplanen och de ändringar som gjorts. Enskede-Årsta-Vantör har ett ansvar för att skapa en frisk och hälsosam miljö för sina medarbetare i de olika verksamheterna. En viktig del i detta är att undvika att man utsätts för skadliga kemikalier.

Många av åtgärderna som föreslås handlar om att implementera arbetssätt och processer vilket tar tid och personella resurser i anspråk. Då kemikaliefrågan är mycket komplex är det viktigt att stadsdelarna kan få råd och vägledning från Kemikaliecentrum till exempel vid upphandlingar och vad gäller utbyte av kemiska produkter.

Förvaltningen är positiv till att barn och andra känsliga grupper har fått ett eget kapitel då flertalet av de åtgärder som relaterar till förvaltningen nu finns samlade.

En grundläggande förutsättning för ett lyckat genomförande av handlingsplanen är att den är känd hos alla berörda förvaltningar och bolag. Vi ser därför positivt på att Kemikaliecentrum även har ett ansvar för att med dialog och information hjälpa invånare och verksamhetsutövare i staden att bidra till ett giftfritt Stockholm.

Farsta stadsdelsnämnd

Farsta stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 19 december 2019 att överlämna förvaltningens tjänsteutlåtande som svar på remissen.

Farsta stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 27 november 2019 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen anser att det är ett tydligt och väl genomarbetat förslag till ny kemikalieplan. Våra synpunkter gäller de verksamhetsområden där stadsdelsnämnderna föreslås vara ansvariga, eller delansvariga, för genomförande av åtgärder.

Planen utgår från förslaget till miljöprogram för 2020–2023, vilket kommer att remissbehandlas av stadsdelsnämnden den 30 januari.

Förvaltningen finner att det är en märklig ordning att förslaget till ny kemikalieplan ska besvaras innan förslaget till miljöprogram har fastställts, eftersom planen ska anpassas till miljöprogrammet.

1. Information och dialog

I kapitlet nämns en mängd olika informationsinsatser som ska genomföras för boende och verksamma inom stadens gränser.

Nämnden föreslås vara delaktig i följande åtgärder:

- 1.2 Genomföra kommunikationsinsatser för kemikaliesmarta arbetsplatser i staden.
- 1.5 Genomföra årliga informationskampanjer gentemot invånarna.

Förvaltningen anser att åtgärderna är bra och genomförbara.

2. Inköp och upphandling

För verksamhetsområdet föreslås att nämnden är delansvarig för flertalet åtgärder i egenskap av upphandlande nämnd. Förvaltningen samarbetar med Kemikaliecentrum och serviceförvaltningen och ser dem som huvudansvariga för de åtgärder som föreslås. En av åtgärderna som påverkar förvaltningens beställare av varor på ett positivt sätt och där förvaltningen är delansvarig är:

- 2.6 Underlätta för personal att göra kemikaliesmarta inköp.

Att märka ut kemikaliesmarta alternativ i inköpssystemet ger stora fördelar eftersom det förenklar för beställare att göra bra val. Det allra bästa vore att endast kemikaliesmarta alternativ fanns att tillgå i systemet.

3. Bygg- och anläggningsmaterial

Detta kapitel har förvaltningen få synpunkter på då det handlar om större bygg- och anläggningsprojekt. En av åtgärderna där nämnden anses ha ett delansvar är svår att genomföra på stadsdelsnivå:

- 3.2 Dokumentera varor och kemiska produkter som används vid uppförande och underhåll av byggnader och anläggningar i digital loggbok och uppdatera loggboken vid ombyggnation och förvaltning.

För att använda en digital loggbok som Byggvarubedömningen (BVB) ska en specifik produkt knytas till en särskild plats.

Förvaltningen anser att det är svårt i ytterstaden då många projekt är geografiskt spridda, exempelvis byte av bänkar och ledräcken i hela stadsdelsområdet. Det blir krångligt eftersom det inte finns en anläggning som har en tydlig gräns.

Förvaltningen kan medverka till nytänkande när det exempelvis gäller val av fallskyddsmaterial, där det behövs alternativ till gummibeläggningar som används idag. Vi betraktar det som möjligt och genomförbart att vi har ett delansvar för nedanstående åtgärd.

- 3.8 Främja innovation och alternativa material för att substituera riskmaterial.

4. Kemikaliehantering

Stadens kemikaliehanteringssystem Chemsoft ska utvecklas och nämnden föreslås ha ansvar för följande åtgärder:

- Inventera och dokumentera kemiska produkter i Chemsoft.
- Rapportera förbrukningsuppgifter i Chemsoft.
- Aktivt arbeta för att substituera utfasningsämnen och prioriterade riskminskningsämnen.

Åtgärderna är pågående och förvaltningen arbetar med att försöka förbättra framför allt rapporteringen av förbrukningsmängder och byta ut farliga kemikalier. Ingen verksamhet har rapporterat några kemikalier som innehåller ämnen som ska fasas ut men det finns riskminskningsämnen i flera produkter som ska bytas ut mot bättre alternativ.

Förvaltningen ser mycket positivt på att Kemikaliecentrum tar fram en vägledning för så kallad substitution med förslag på kemikaliesmarta alternativ. Kunskapsnivån inom kemikalieområdet är begränsad inom förvaltningen varför Kemikaliecentrums stöd i olika former är uppskattat och kommer att behövas även i fortsättningen.

5. Växtskyddsmedel

I kapitlet föreslås en åtgärd och stadsdelsnämnderna är en av flera ansvariga:

- 5.1 Sköta parker, grönområden, fastigheter och andra offentliga ytor utan användning av växtskyddsmedel.

För förvaltningens del kräver denna åtgärd inte någon insats eftersom kemiska bekämpningsmedel inte används inom parkskötseln. Växtbekämpning sker med mekaniska eller termiska metoder.

Det nämns i förslaget att koloniföreningar kan behöva information om att de inte får använda växtskyddsmedel i sina odlingar. Förvaltningen instämmer i den

bedömningen. Några av Farstas koloniföreningar har en bilaga till sina avtal där detta klargörs, andra saknar informationen. Det är bra om informationen ges rutinmässigt till samtliga föreningar i staden.

Verksamhetsområdena 6. Tillsyn och kontroll och 7. Miljögiftsövervakning berör inte nämndens verksamheter.

8. Barn och andra särskilt känsliga grupper

Förvaltningen ser positivt på att kemikalieplanen kompletteras med detta verksamhetsområde. Samtliga åtgärder som nämnden är delansvarig för bedömer vi som genomförbara med tillägget att de också ska gälla personal på öppen förskola och parklek.

- 8.1 Uppdatera Vägledning för en kemikaliesmart förskola samt anpassa till skola och fritidshem.
- 8.2 Genomföra och följa upp åtgärderna för kemikaliesmart förskola, skola och fritidshem.
- 8.3 Utbilda förskole-, skol- och fritidshemspersonal enligt de kemikaliesmarta vägledningarna.
- 8.4 Genomföra åtgärder för kemikaliesmart arbetsplats med fokus på gravida.

Förvaltningen anser att den webbaserade utbildningen för en kemikaliesmart förskola är mycket bra och värdesätter att utbildningen föreslås förlängas till 2025.

Hägersten-Liljeholmens stadsdelsnämnd

Hägersten-Liljeholmens stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 19 december 2019 att godkänna förvaltningens tjänsteutlåtande och överlämnar det till kommunstyrelsen som svar på remissen.

Hägersten-Liljeholmens stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 11 november 2019 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen ställer sig positiv till att staden ska arbeta enligt kemikalieplan 2020-2023. Kemikalieplanen är väl genomarbetad och bred i sitt angreppssätt. Frågan om en giftfri miljö är central för att säkra en hög levnadsstandard och ett friskare liv i staden. Vidare är det positivt att miljöförvaltningen länkar ihop sitt arbete med Agenda 2030 och de nationella miljökvalitetsmålen för att få ytterligare tyngd i sitt arbete samt att man belyser vikten av en cirkulär ekonomi.

Kommunikationssatsningar och informationskampanjer som föreslås i åtgärd 1.2 och 1.5 är bra. Frågan om kemikalier i människors vardag är till stor del en informationsfråga. Många känner inte till hur man kan fatta mer kemikaliesmarta

beslut. Det är viktigt att kemikaliecentrum kan bistå med information till nämnderna då dessa själva inte nödvändigtvis har den kompetens som krävs.

Förvaltningen följer de krav som förväntas ställas vid upphandling samt vid bygg- och anläggningsarbete och är positiva till att dessa krav kommer att fortsätta ställas även i framtiden.

Förvaltningen ställer sig extra positiv till att fokus ska ligga på barn och särskilt känsliga grupper. Det är av stor vikt att dessa skyddas från skadliga kemikalier.

Då frågan om kemikalier och skadliga ämnen är komplicerad och kräver specialkompetens är det av stor vikt att nämnden kan söka och finna information och rådgivning från framförallt miljö- och hälsoskyddsnämnden och kemikaliecentrum.

Detta för att säkra att de åtgärder som förväntas av nämnden kan genomföras korrekt och effektivt.

Hässelby-Vällingby stadsdelsnämnd

Hässelby-Vällingby stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 30 januari 2020 att godkänna förvaltningens tjänsteutlåtande som svar på remissen.

Hässelby- Vällingby stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 7 januari 2020 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen är positiv till förslaget som är ambitiöst och väl strukturerat. Förvaltningen konstaterar att föreslagna åtgärder har fördelats utifrån nämnders och bolagsstyrelseras rådighet och pekar tydligt ut vilka nämnder och bolag som har genomförande- och uppföljningsansvar. Förvaltningen anser att de åtgärdsförslag som riktas till stadsdelsnämnderna är genomförbara under förutsättning att kemikaliecentrum bistår med utbildningstillfällen samt informationsmaterial till berörda handläggare och verksamheter.

Vidare anser förvaltningen att en mer utvecklad integrering av kemikalieplanen i stadens styrsystem ILS, skulle stödja detta omfattande förändringsarbete genom att exempelvis fler indikatorer som stödjer genomförandet av kemikalieplanen inkluderas. Det är också en fördel om prioriterade områden i högre utsträckning lyfts fram som gemensamma uppdrag i stadens budgetprocess, då kan beslutade mål tydligare kopplas till verksamhetsplanering och investeringsplaner. För att lyckas uppnå beslutade mål är samverkan över bransch- och organisationstillhörighet nödvändigt, exempelvis behöver staden hitta och utveckla alternativa material och produkter för bland annat tillgänglighetsanpassning och fallunderlag i stadens lekparkar.

Förvaltningen bidrar till arbetet för att uppnå målen genom att vid samtliga upprustningar och nyanläggningar av lekmiljöer undvika plastmaterial i markbeläggningen genom att ersätta konstgräs och gummiasfalt med material som är mer lämpliga ur ett hälso- och miljöperspektiv. Exempelvis kan bark, flis och strid sand användas som fallunderlag, tillgänglighetsanpassning av ytor kan ske med

exempelvis stenmjöl, stenplattor etc. Vid upphandlingar och inköp av tjänster, varor och kemiska produkter som inkluderar miljö- och hälsofarliga ämnen ersätts dessa med miljömässigt bättre alternativ där så är möjligt. Genom en ökad användning av ekologiska livsmedel bidrar förvaltningen till minskad kemikalieanvändning inom jordbruket. Därutöver har förvaltningen genomgående fokus på att minska barns och ungdomars exponering för miljö- och hälsofarliga kemikalier, arbetet bedrivs i enlighet med "Vägledning för kemikaliesmart förskola".

Rinkeby-Kista stadsdelsnämnd

Rinkeby-Kista stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 13 februari 2020 att besvara remissen med förvaltningens tjänsteutlåtande.

Särskilt uttalande gjordes av Benjamin Dousa m.fl. (M), Martin Michel (MP) och Pegah Afsharian (C), *bilaga 1*.

Rinkeby-Kista stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 14 januari 2020 har i huvudsak följande lydelse.

Stadsdelsförvaltningen är positiv till både innehåll och struktur i kemikalieplanen. Den stämmer väl med målet om en giftfri miljö i stadens nya miljöprogram som också tar upp kemikaliesmarta förskolor, val av produkter vid inköp och upphandling, dokumentation i Chemsoft, utbildningar och kommunikationsinsatser.

Beskrivningen av åtgärder och ansvarsfördelning i kemikalieplanen är tydlig, vilket förvaltningen bedömer kommer att underlätta arbetet. Vidare är det stöd som kemikaliecentrum kan ge värdefullt. Att kemikaliecentrum deltar i de nätverk för olika sakfrågor som redan finns är bra och kan bidra till att föra arbetet framåt. Enligt förvaltningens uppfattning kommer arbetet att medföra ett ökat behov av samverkan inom och mellan förvaltningar.

Kopplingen mellan kemikalieplanen och målen i Agenda 2030 är också tydlig och ökar motivationen att arbeta med frågorna. Förvaltningen är positiv till att barn och andra känsliga grupper, såsom gravida, prioriteras i planen och beskrivs både som ett separat verksamhetsområde men även inarbetat i planen som helhet.

Förvaltningens uppfattning är att kemikalieplanen lyckats bra med att konkretisera de åtgärder som behöver vidtas för att nå målet om en giftfri stad.

Skarpnäcks stadsdelsnämnd

Skarpnäcks stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 18 december 2019 att överlämna tjänsteutlåtandet som svar på remissen.

Skarpnäcks stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 26 november 2019 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen deltog i referensgruppen för Kemikalieplanen 2020- 2023, och har tidigare inkommit med synpunkter kring ansvarsområden, genomförande och användarvänlighet. I övrigt lämnade förvaltningen detaljerade synpunkter och förslag i kontorsyttrandet av kemikalieplanen i april 2019.

Kemikaliecentrum har hörsammat förvaltningens synpunkter i ett tidigt skede och de har fått genomslag i remissutgåvan. Då planens principer kvarstår är läsbarheten hög och igenkänningsfaktorn stor. Faktarutorna som definierar bland annat begrepp, lokala och globala mål samt läsanvisningen underlättar ytterligare för förvaltningar att implementera planen.

Skarpnäck stadsdelsförvaltning ser positivt på Stockholms stads kemikalieplan 2020-2023. Då det i dagsläget finns flertalet styrdokument som relaterar till miljö- och klimatarbetet inom staden ser förvaltningen det som en fördel att kemikalieplanen omnämns i miljöprogrammet 2020-2023 för att förtydliga samverkan mellan styrdokumentet.

Förvaltningen anser att med stöd från miljöförvaltningen är åtgärderna genomförbara. De åtgärder som berör stadsdelsförvaltningarna kräver framförallt personella resurser. Förvaltningen ställer sig positiv till revideringen av kemikalieplanen och de ändringar som gjorts.

Förvaltningen välkomnar den nya kemikalieplanen och bedömer att planen är ett viktigt instrument att förbättra Stockholmarnas hälsa och miljö, särskilt barnens. Avslutningsvis menar förvaltningen att en förutsättning för att planen ska få det genomslag och förändrade beteende som planen ger uttryck för, bör miljöförvaltningen och särskilt kemikaliecentrum få de förutsättningar som krävs.

Östermalms stadsdelsnämnd

Östermalms stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 19 december 2019 att besvara remissen med förvaltningens tjänsteutlåtande.

Östermalms stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 21 november 2019 har i huvudsak följande lydelse.

Östermalms stadsdelsnämnd ser positivt på Stockholms stads kemikalieplan 2020-2023 då den innehåller högt uppsatta mål och höga ambitioner. Förvaltningen anser att Kemikalieplanen på ett tydligt sätt klargöra riktning, uppdrag och ansvarsförhållanden för stadens förvaltningar och bolag. Åtgärderna som beskrivs är relevanta och framåtsträvande.

Centrala upphandlingar är viktiga för en stadsdelsförvaltning, som gör få egna upphandlingar, eftersom de styr val av produkter och tjänster. Därför är det viktigt att

avtalen är utformade på så sätt att de överensstämmer med stadens ambition och styrdokument.

Kemikalieplanen ger vägledning om hur förvaltningen ska ha kontroll på kemikalier och kemiska produkter som används inom verksamheterna. Förvaltningen eftersträvar att inte använda de kemikalier och kemiska produkter som i Chemsoft identifierats innehålla riskminsknings- eller utfasningsämnen. Därför är det av största vikt att stadens upphandlade produkter varken innehåller riskminsknings- eller utfasningsämnen. Det bör vara enkelt för en medarbetare att i stadens inköpssystem välja en kemisk produkt som är tillåten för verksamheten att använda. Det borde till och med vara svårt att hitta en produkt i stadens inköpssystem som inte får användas. När förvaltningen gör egna upphandlingar används stadens upphandlingsmallar. Förvaltningen anser att upphandlingsmallarna bör uppdateras med relevanta kemikaliekrav så att de harmoniserar med kemikalieplan 2020-2023. Nämnden ser positivt på att Byggvarubedömningen och Chemsoft har samordnats på ett sätt så att kemikalier och kemiska produkter inte behöver registreras både i Byggvarubedömningen och i Chemsoft.

Stockholms Stadshus AB

Stockholms Stadshus AB:s yttrandedaterat den 12 februari 2020 har i huvudsak följande lydelse.

Koncernledningens synpunkter

Koncernledningen ser generellt positivt på förslaget om uppdaterad kemikalieplan. Kemikalieplanens generella målsättningar stämmer väl med bolagskoncernens miljöambitioner. Vissa krav kommer emellertid att utgöra en utmaning för stadens bolag att bedriva samordnat med andra prioriterade uppdrag från kommunfullmäktige. Med ovanstående som utgångspunkt fokuserar koncernledningens synpunkter främst på behovet av förtydliganden som kan förenkla och förbättra förutsättningarna för bolagens arbete i enlighet med förslaget. Därför är det, precis som dotterbolagen också lyfter fram, viktigt ur ett användarperspektiv att det är lätt att göra rätt vid val olika produkter.

Bolagen anser att planen skulle kunna bli tydligare och mer praktiskt användbar. Bland annat kan förtydligas hur avvikelser i byggprojekt ska kunna godkännas och avvisas. Bolagen påpekar också att kraven på loggböcker för alla byggprodukter kommer att ta mer resurser i anspråk än tidigare, då loggböckerna idag enbart används för avvikelser. Kemikalieplanen bör även förtydligas gällande kravställning mot projekt som syftar till att föra in ny storskalig kemikaliehantering, som till exempel reningsverk. Det kan också vara svårt att klara totalförbud för vissa kemikalier om det saknas bra fungerande och kostnadseffektiva alternativ. Därför bör övervägas om vissa avsteg från kraven ska kunna göras.

För att kunna uppnå så bra resultat som möjligt är det avgörande att både arbetssätt och riktlinjer är konkreta och enkla att förstå och följa. För kompletterande synpunkter hänvisar koncernledningen till dotterbolagens egna underremissvar.

Underremisser

SISAB

SISAB har redan under våren 2019 framfört synpunkter på ett utkast till Kemikalieplan 2020-2023 i samband med en kontorsremiss från Miljö- och hälsoskyddsnämnden. SISAB var i stort sett positivt till remissförslaget och redovisade endast mindre synpunkter som delvis har tillgodosetts. SISAB utgår från att de förtydliganden som då efterfrågades kommer att ske gemensamt i staden via det fortlöpande arbete som sker i olika samarbetsgrupper.

En synpunkt som kvarstår är att SISAB ser svårigheter med att helt gå över till alternativa material till koppar för tappvattensystem. Ett sådant krav kan ge konsekvenser i form av ökade vattenskaderisker eller betydande kostnadsökning. Vad gäller loggböcker i Byggvarubedömningen vill SISAB påpeka att placering av använda byggvaror (krav 8 i kap.3) är ett krav som SISAB idag bara ställer för avvikelseprodukter, och om detta nu ska gälla för alla produkter (vår tolkning) kommer detta att ta mer resurser i anspråk.

SISAB hade också gärna sett att noggrann städning lyfts fram tydligare som ett sätt att undvika spridning av kemikalier via damm i förskolor och skolor, eftersom utbyte av äldre PVC-golv är en process som kräver tid och resurser.

SISAB vill slutligen framföra sin uppskattning för Kemikaliecentrums kommunikations- och förankringssinsatser under utarbetandet av planen. Planens struktur, med en sammanfattning i slutet av planen där åtgärder indelats efter ansvarig verksamhet, är också föredömlig.

Stokab

Stokab anser övergripande att förslaget till ny kemikalieplan är välskrivet och ger användbar och ändamålsenlig information samt vägledning i hur stadens nämnder och bolagsstyrelser bör fortsätta arbeta med de områden och åtgärder som respektive verksamhet berörs av. Stokab anser även att Kemikaliecentrum vid miljöförvaltningen har en fortsatt viktig roll i att stödja bolaget och stadens övriga verksamheter i arbetet med att nå målet ”Ett giftfritt Stockholm”.

Rent redaktionellt konstaterar Stokab att det i förslaget till kemikalieplan hänvisas till stadens miljöprogram 2020–2023 och etappmålet ”Minskad förekomst av skadliga ämnen i varor och kemiska produkter”. I remissversionen av miljöprogrammet 2020–2023 hänvisas dock till den förutvarande kemikalieplanen för 2014–2019 (sid. 50), vilket bör revideras i det nya miljöprogrammet så att styrdokumentet korresponderar mot varandra.

Förutom ovanstående generella och redaktionella påpekanden har Stokab följande mer specifika synpunkter och frågor avseende förslaget till ny kemikalieplan.

1.2 Genomföra kommunikationsinsatser för kemikaliesmarta arbetsplatser i staden.

Stokab besitter inte egen kompetens eller egna kommunikativa resurser för detta åtagande utan kommer behöva förlita sig på stadens samlade kommunikationsinsatser. Bolaget kommer därför behöva stöd av Kemikaliecentrum och vill av den anledningen resa frågan huruvida det är avsikten att Kemikaliecentrum kommer att ta fram information som kan användas på samtliga arbetsplatser.

2.4 Upphandla ett avtal för analys av varor och material som kan användas för kontinuerlig uppföljning av avtal.

Idag används Byggvarubedömningen (BVB) för analys av varor och material. Utifrån kemikalieplanens krav reser Stokab frågan om avsikten är att upphandla ytterligare ett system eller om BVB bedöms vara ett fullgott alternativ. Som en följd därav anser Stokab att det behöver klargöras huruvida det kommer att vara nödvändigt med ett avtal med BVB i framtiden.

3.2 Dokumentera varor och kemiska produkter som används vid uppförande och underhåll av byggnader och anläggningar i digital loggbok och uppdatera loggboken vid ombyggnation och förvaltning.

Vid samtliga anläggningsprojekt i Stokabs fiberutbyggnad har hittills i stort sett liknande material använts vid hela nätbyggnationen. Vid byggnation av noder, korskopplingar knutpunkter kan de material och produkter som används skilja sig åt beroende på i vilken fastighet/plats byggnationen sker. Stokab är en renodlad beställarorganisation och har inte möjlighet att självt upprätthålla en digital loggbok vid varje anläggningsprojekt. Dock kan bolaget, i kommande nyproduktioner, särskilja det nya materialet som används från det som redan har förlagts. Det nya materialet kommer Stokab, från och med 2020, kunna koda typbeteckning för i bolagets nätinformationssystem (NIS) och på så sätt påbörja arbetet att analysera vilket material som används var i nätet. Stokab ställer krav på bolagets leverantörer och entreprenörer att de produkter som används i Stokabs verksamhet och anläggningsarbeten ska vara kontrollerade och klassificerade enligt BVB. Stokab har i dagsläget tillgång till loggbok i BVB för att kunna kontrollera och följa upp de material som bolagets leverantörer använder. Finns det utifrån kemikalieplanen tillkommande krav från staden på att en ytterligare loggbok ska användas behöver Stokab bibringas utförligare information om det och hur det är avsett att den ska nyttjas i bolagets verksamhet på ett sätt som är ändamålsenligt och kostnadseffektivt utan att skapa dubbel administration.

Avslutningsvis anser Stokab att förslaget till kemikalieplan för Stockholms stad, med beaktande av de revideringar och förtydliganden som bolaget efterfrågar i det ovan anförda, bör tillstyrkas.

Micasa Fastigheter

Micasa Fastigheter välkomnar en välskriven kemikalieplan med ambitioner. Det är av stor vikt att kemikalieplanen och det kommande miljöprogrammet för staden är i linje med och understödjer varandra.

Det kan konstateras att mycket finns att göra för att komma till ett väl underbyggt resultat 2023. Micasa Fastigheter vill trycka lite extra på implementering av arbetssätt i verksamheterna samt behovet av enkelhet i system för urval och uppföljning. Det måste ur ett användarperspektiv, exempelvis för våra projektledare eller anlitate entreprenörer, vara mycket lätt att göra rätt vid val av produkt för ett byggprojekt eller för en mindre reparation. I annat fall kommer underlaget till kemikaliearbetet att bli bristfälligt på grund av tidsbrist, bristande förståelse eller låg ambition hos den enskilde.

Det är fortsatt av stor vikt att planen följs upp (av stadsledningskontoret) inom ordinarie styrsystem (ILS). Av vikt är också att underlag och sammanställd redovisning bearbetas så att metodiken för uppföljning säkerställs så att den möter kommande redovisningskrav.

Micasa Fastigheter har under åttonde målområdet fått ett uppdrag att titta på hur fastigheter för vård och äldreomsorg kan byggas kemikaliesmartare, med fokus på arbetande gravida kvinnor (kvinnor i fertil ålder). Detta är naturligtvis något vi arbetar med redan idag men ständigt vill bli bättre på, inte minst vad gäller nya material och produkter. Vi ser fram mot den samverkan med kemikaliecentrum och omsorgsverksamheterna som behövs för att ett sådant utvecklingsarbete ska kunna bedrivas.

Stockholms Hamnar

Stockholms Hamnar har vid två tillfällen under 2019 fått möjlighet att komma med synpunkter på de kontorsremisser av förslaget till *Kemikalieplan 2020-2023*. Många av synpunkterna har omhändertagits i denna version och Stockholms Hamnar kan konstatera att förslaget till stora delar överensstämmer med Stockholms Hamnars inriktning för ett proaktivt kemikaliearbete. Därutöver framförs nedanstående synpunkter.

Avsnitt 2 Inköp och upphandling

Stockholms Hamnar delar kemikalieplanens syn, att kravställande i upphandlingar samt uppföljning av kraven, är mycket viktigt för att minska miljöpåverkan från kemikalieanvändning. Stockholms Hamnar vill framhålla vikten av ett samordnat arbete inom staden, till exempel avseende likartade kemikaliekrav och stöd för en systematisk uppföljning. Det skulle även vara angeläget med ett samarbete inom staden avseende sanktioner, då leverantörer brister i uppfyllandet av avtalskrav.

Avsnitt 3 Bygg- och anläggningsmaterial

Stockholms Hamnar instämmer i att det behövs en gemensam gränsdragningslista för produktgrupper. Listan bör exploateringskontoret eller miljöförvaltningen ansvara för,

så att inte respektive bolag/förvaltning har egna listor med olika tolkningar av vilka produktgrupper som ska omfattas.

I planen anges att bygg- och anläggningsvaror inte ska innehålla utfasningsämnen. Det är mycket viktigt att staden arbetar för att utfasningsämnen endast används i undantagsfall, men Stockholms Hamnar anser fortfarande att det i dagsläget inte är realistiskt med ett totalt förbud då det inom vissa områden, exempelvis elektronik, fortfarande ofta saknas bra alternativ. Ett förbud kan också öka risken för att varor som innehåller utfasningsämnen används men inte redovisas. Det bör därför - under vissa förutsättningar - finnas möjlighet till avsteg från kravet. Det vore även bra med ett förtydligande angående eventuella haltgränser, då Byggvarubedömningen och SundaHus godtar låga halter av utfasnings- och riskminskningsämnen.

Enligt planen ska åtgärder vidtas för att minimera riskerna om riskminskningsämnen används. Stockholms Hamnar önskar ett förtydligande om vem som ansvarar för att följa upp att detta görs och om det ska redovisas. Motsvarande gäller för bedömning av exponeringsrisk, som alltid ska göras av den som avser använda en vara eller kemisk produkt som innehåller utfasnings- eller riskminskningsämnen. Det är viktigt att den vägledning Kemikaliecentrum tillhandahåller beskriver hur denna bedömning ska göras.

Avsnitt 4 Kemikaliehantering

Stockholms Hamnar ser positivt på beskrivningen av hur Kemikaliecentrum ska stödja förvaltningar och bolag i substitutionsarbetet, t.ex. genom att ta fram vägledningar för substitution och medverka i upphandlingar så att relevanta krav ställs. Det är viktigt att det skapas långsiktiga förutsättningar för Kemikaliecentrums stödjande verksamhet.

Stockholmshem

Kemikalieplanen ger ett bra stöd till arbetet med kemikalier och materialval.

Kemikaliecentrum ger även ett bra stöd i att uttolka stadens mål och riktlinjer samt i att implementera planen. Det är positivt att kopplingen mellan de styrande dokumenten miljöprogram och kemikaliehandlingsplan blir tydligare.

Antalet riktlinjer för stadens verksamheter att förhålla sig till är stort till antalet. Det vore därför önskvärt att olika planer och riktlinjer för ett giftfritt Stockholm integreras i kemikalieplanen för att på så vis minska antalet styrande dokument. Styrdokumentet är i sig omfattande och förslagsvis bör dokumentet ses över gällande struktur.

För att göra planen tydligare och mer användbar i praktiken ser bolaget gärna att planen lyfter fram ”ska”-krav på ett tydligare sätt. Exempelvis skrivningen om koppar och zink. En otydlighet i tidigare kemikalieplan har lett till svårigheter i kravställning i verksamheterna och därmed har det varit svårt att nå avsedd effekt i frågan, dvs minskad användning av dessa material i våra byggnationer. I denna kemikalieplan har ett förtydligande gjorts. Fler förtydliganden såsom dessa välkomnas därför.

Det vore även önskvärt att planen tydliggör hur Byggvarubedömningen kan nyttjas i arbetet med utfasningsämnen, prioriterade riskminskningsämnen samt lokala fokusämnen. Vidare kan Byggvarubedömningen användas för att uppfylla kraven på loggbok.

Återbruk, som en del av cirkulär ekonomi, är ett område under stark utveckling. Bolaget önskar vidare vägledning i hur verksamheterna kan ta steget vidare i detta samtidigt som vi säkerställer giftfria kretslopp. Kemikaliecentrum och kemikalieplanen skulle kunna ge ytterligare rådgivning i frågan. Inom området Upphandling så önskar bolaget synliggöra att en viktig aktör att adressera är allmännyttans inköpsfunktion HBV. Stora upphandlingsvolymer av byggnadsvaror går genom dessa avtal och de är därför en viktig aktör att samarbeta med för att nå genomslag i arbetet med kemikalie- och materialval. För att uppnå synergieffekter och trygghet för leverantörer vore det även önskvärt om Kemikaliecentrum samordnade kemikaliekraven för upphandling av prioriterade områden samt upphandling av kontroll av avtalsefterlevnad. Ett sådant är exempelvis städavtal. Stockholmskem är gärna med och agerar testbädd, men hur vi ska möta dessa förväntningar behöver förtydligas samt i vilka former detta ska ske.

Stockholm Parkering

Bolaget tycker redovisat förslag till kemikalieplan är bra och att den tydligt redovisar åtgärder och vem/vilka som ansvarar för åtgärden. Bolaget hoppas att i samråd med kemikaliecentrum och andra bolag och förvaltningar kunna utarbeta färdiga bilagor som kan nyttjas vid repetitiva upphandlingar. I övrigt har bolaget inga synpunkter.

Svenska Bostäder

Som tidigare kemikalieplan är denna välskriven med en god struktur, konkreta åtgärder och tydlig ansvarsfördelning.

Kap 3. Bygg- och anläggningsmaterial

Under krav 7 avvikelshantering står att i stadens egna bygg- och anläggningsprojekt ska ”stadens representant” ansvara för avvisande och godkännande av avvikelser (s 37).

Förtydliga vem som kan vara ”stadens representant”, vi önskar att Svenska Bostäders projektledare ska kunna ha detta ansvar. Alternativet, att någon utanför bolaget ska involveras bedöms medföra risk för försening och fördringar i projekten.

Kap 4. Kemikaliehantering

I åtgärdsrutan bör ”Byggvarubedömningen” läggas till där Chemsoft benämns i punkt 4.1 och 4.2 (s 41). Som byggande bolag vill vi gärna använda endast ett system för dokumentation och uppföljning, vilket det även talas om i kommande kapitel ”Fortsatt inventering, dokumentation och rapportering” samt i ”Redovisning av stadens kemikalieanvändning”. Även i detta stycke bör BVB läggas till i första meningen efter ”Chemsoft”.

Kap 7. Miljöövervakning

Svenska Bostäder ser positivt på att Kemikaliecentrum har för avsikt att genomföra stickprovskontroller (damm och luftanalyser) i ett urval av om- och nybyggda hus för att följa upp materialval. Det blir en kontroll av att det som lagts in i Byggvarubedömningen också är det som byggts in i praktiken.

S:t Erik Markutvecklings remissvar har i huvudsak följande lydelse (bilaga 8):

Kemikalieplanens åtgärder uppdelade i åtta verksamhetsområden. De områden som närmast berör bolagets verksamhet handlar om inköp och upphandling samt bygg- och anläggningsmaterial.

De åtgärder, kartläggning, dokumentation och den systematiska uppföljning som krävs för att bolaget ska arbeta i enlighet med planen är omfattande. Detta kommer att kräva ytterligare resurser och kompetens inom bolaget samt innebära merkostnader. Det kommer att krävas ett förberedelsearbete för att få nya rutiner på plats. Bolagets fastighetsförvaltning är utlagd på extern part och ändrade rutiner måste införas hos bolagets externa förvaltare.

Bolagets uppdrag innebär att fastighetsförvaltningen i vissa fall kan vara aktuell under ett par år innan byggnader ska rivras, vilket gör att insatserna måste prioriteras och att större insatser är mindre lämpliga i byggnader som ska rivras inom överskådlig tid.

Kemikalieplanen är en bra utgångspunkt för stadens långsiktiga kemikaliarbete.

Bolaget efterfrågar dock samordning inom staden och stöd i såväl kravställning som uppföljning. Bolaget efterfrågar också tydligare vägledning för att omsätta planen i praktiska åtgärder.

Stockholms Stadsteater

Kulturhuset Stadsteatern är positivt inställd till planen och ställer oss bakom den i dess helhet. Det önskas att det framtas vägledning kring praktiskt handlande för stadens bolag. Det önskas vägledning och stöd avseende praktiska frågor om vilka krav som kan/bör uppställas vid inköp- upphandlingar inom kemikalieområdet gentemot leverantörer. Det önskas råd om relevanta indikatorer för uppföljning avseende krav inköp/upphandling på området.

Stockholm Vatten och Avfall

Generellt

Kemikalieplanen har en bra omfattning och innehåller både kopplingar till övergripande krav och planer. Den beskriver vad som ska göras och till viss del hur det bör göras och vilka verktyg som kan underlätta hanteringen. Detta gäller exempelvis i kopplingen mellan krav och vad byggvarubedömningen som verktyg kan hjälpa till att uppfylla.

Det är bra att det tydliggörs att även produkter innehåller kemikalier och att dessa adresseras i planen. Det är bra att man knyter ihop kemikalier och cirkulär ekonomi i definitionen av Cirkulär ekonomi: Giftfria och resurseffektiva kretslopp! Detta visa hur på hur olika hållbarhetsfrågor knyter an till varandra och att åtgärder i

kemikaliearbetet ger fördelar till andra hållbarhetsområden. Detta är bra för att underlätta prioriteringar av hållbarhetsfrågorna.

Planen bör kompletteras/förtydligas på några punkter, där den viktigaste är kravställning mot projekt som syftar till att föra in ny storskalig kemikaliehantering. (t.ex. processkemikalier i reningsverk. Detta saknas i planen i nuläget. Det räcker inte att bara utvärdera materialval för inbyggnad eller vilken kemikalieanvändning ett byggprojekt hanterar under genomförandet. Det är minst lika viktigt att undvika lösningar som medför ny och storskalig kemikalieanvändning. Här måste det införas krav om det ska gå att leva upp till intentioner om ett giftfritt samhälle. Kemikalieanvändning måste införas som en utvärderingsparameter vid konceptutvärdering av stora projekt. Kemiska produkter ska riskbedömas enligt lag. Detta borde vara med som en av punkterna under åtgärder.

Vidare kan planen bli tydligare i beskrivningen av substitutionskravet. Det bästa är att inte använda kemikalier alls. Därför borde det stå tydligare att begreppet substitution även innefattar alternativa arbetssätt för att helt eliminera kemikalieanvändning.

En vägledning kring vilken merkostnad staden bedömer som acceptabel för att välja lösningar som inte innebär kemikalieanvändning välkomnas. Bra och välkommet att vidareutveckla vägledningen om substitution.

Ökat stöd och vägledning från Kemikaliecentrum kring Chemsoft vore önskvärt.

Information och dialog

- För att arbeta effektivt inom staden vore det lämpligt att Kemikaliecentrum har dialoger med leverantörer som flera förvaltningar och bolag använder för att driva frågan om ersättning av utfasningskemikalier, eller åtminstone koordinerar detta arbete så att inte alla behöver ta den dialogen med samma leverantör.
- För att arbeta effektivt inom staden vore det bra om Kemikaliecentrum kunde hjälpa till med konkret kravställning i upphandling för att kunna efterfråga och kravställa på nya material och aktivt medverka till att nya lösningar utvecklas.
- Vi behöver stöd för att byta metod/arbetssätt så att oönskade kemikalier tas bort helt när det finns alternativ. Substitution av en kemikalie mot en annan kan vara svårt då man riskerar att föra in nya risker då de kända tas bort.
- I kemikalieplanen står det beskrivet att det ofta saknas information om kemiska produkter som används av entreprenörer. Hur ska staden jobba med denna fråga?
- Det vore bra med ett förtydligande hur interna målgrupper ska användas? Vilken information ska de få och av vem och vad är deras roll?
- Det vore bra att även ta med dialog med grannkommuner då de har stark påverkan på ex. vis status av råvattentäkten och utsläpp till vatten genom anslutning till kommunens ARV

Inköp och upphandling

- För att arbeta effektivt inom staden vore det bra om Kemikaliecentrum kunde hjälpa till att få fram vilka kemikalierisker som finns i olika produktområden eller var man kan hitta denna information.

- Mycket bra att vi upphandlar ett avtal för analys av varor och material som kan användas för kontinuerlig uppföljning av avtal.
- Viktigt att arbeta med tilldelningskriterier i branscher som inte har kommit så långt i sin omställning för att motivera dem. Hur kan Kemikaliecentrum hjälpa till med sådana analyser kring olika marknader?
- Väldigt bra med gemensamt avtal för analys av varor och material som alla verksamheter inom staden kan använda. Viktigt att även inkludera bolagen, så att vi kan använda avtalet.

Sidospecifika noteringar:

s. 12 Principer för prioritering

I den gröna rutan intill står det bara ”riskminskning”. Finns det riskminskningsämnen som inte är prioriterade, eller avses riskminskningsämnen generellt?

Gäller även **s. 37** Rapportering av kemiska produkter.

s.31 tillägg: skapa dialog med representanter från entreprenörer och få deras syn på hur miljöarbetet i byggbranschen kan komma framåt snabbare. Branschen behöver snabba på sin utveckling.

s. 34 Krav 2 Prioriterade riskminskningsämnen, Förtydligande: Är det ok med ej prioriterade R-ämnena?

s. 34 Krav 3 Nanomaterial - Vem vet om produkten innehåller nanomaterial? Var ska det dokumenteras, vem ansvarar osv?

s. 35 Entreprenör borde även intyga arbetsmiljökompetens i Stadens projekt då Bas-P funktionen har en viktig roll i att säkerställa att projekterade anläggningar blir säkra ur arbetsmiljöperspektiv. Bas P kan också begära att risker med framtida kemikaliehantering ska identifieras i projekt som medför sådan.”

s.37. Det bör stå att Miljöförvaltningens kontroll "ska" utökas till att omfatta bygg- och anläggningsvaror.

s.39. Ett annat exempel är SVAMA Stockholm Vatten och Avfalls allmänna material- och arbetsbeskrivning för lednings- och markarbeten.

s.43.” För produkter som inte kan substitueras ska verksamheterna göra en riskbedömning för den aktuella användningen och säkerställa en säker hantering. Riskbedömning av kemikalier är en del av arbetsmiljöansvaret och kan kopplas till det systematiska arbetsmiljöarbetet (SAM).”

Verksamheternas linjeorganisation har ansvar för arbetsmiljöuppgifterna (genom delegation). Detta innefattar såväl organisatoriska-, sociala-, som fysiska arbetsmiljörisiker.

s. 58 står skrivet ”Miljökvalitetsnormerna är inte direkt bindande för enskilda utan riktar sig till myndigheter och kommuner som ska se till att miljökvalitetsnormerna uppfylls.” - Kanske bör det förtydligas att detta kan ske via exempelvis tillsyn och planer som beslutas, samt genom information.

s. 59 fotnot 79 lägg till ”och naturvårdsverkets föreskrifter (nfs 2016:8) om miljörapport”.

s. 59 under stycket 7.2 står skrivet ”Miljöförvaltningen bedriver regelbunden miljögiftsövervakning i grundvatten med syfte att bevaka stadens kemiska belastning

på mark.” – Kanske bör det också tilläggas att det inom Stockholm dock saknas utpekade grundvattenförekomster inom ramen för vattendirektivet. Detta innebär att det följaktligen saknas miljö kvalitetsnormer som ska uppnås.

s. 60 under stycket 7.3 står skrivet ”Både metaller och organiska ämnen har analyserats och beräkningar visar att en betydande del av vissa ämnen som återfinns i avloppsvattnet kommer från hushållen.” – Detta bör förklaras tydligare, då det annars kan tolkas som relativt intetsägande, då det ju är hushållens spillvattenvatten som är undersökta, enligt föregående text i stycket.

s.60 I Stockholms stad har vi en mycket god tillgång på vatten. Stockholmarnas dricksvatten kommer från vattentäkten Mälaren, Östra Mälarens Vattenskyddsområde med tillhörande skyddsföreskrifter. I takt med det bör övervakningen uppdateras med provtagningar och riskanalyser till att omfatta nya ämnen i råvatten och dricksvatten och tappvatten.

Familjebostäder

Familjebostäder ställer sig kritisk till förslag som innebär en ökad administration och dokumentation som ställd i relation till eventuell nytta innebär en oproportionerligt resurskrävande och kostnadsdrivande insats. Istället bör fokus ligga på att säkerställa åtgärder som leder till att målet om en giftfri miljö kan uppnås inom en kortare tidshorizont. Bolaget vill uppmana Miljö- och hälsoskyddsförvaltningen att utgå från i branschen väletablerade och vedertagna system som t.ex. Byggvarubedömningen. Bolaget ställer sig i övrigt positivt till en ny gemensam kemikalieplan och till utkastet i huvudsak.

Bolaget vill mer specifikt fästa uppmärksamhet på följande:

Avsnitt 2. Upphandling

Åtgärd 2.6 I utkastet föreslås märkning av kemikaliesmarta val i systemet Agresso, vilket ska underlätta för personal att göra kemikaliesmarta inköp. Bolaget, liksom många andra verksamheter i Staden, använder inte Agresso som inköpssystem och kommer därför inte att dra nytta av denna märkning.

Åtgärd 2.9 Familjebostäder vill framhålla vikten av att stadens fastighetsbolag, med stora inköpsvolym, blir representerade i referensgrupper och nätverk.

Avsnitt 3. Bygg- och anläggningsmaterial

Krav 8 Dokumentation I utkastet föreslås krav på dokumentation av använd mängd för alla kemiska produkter som innehåller riskminsknings- och utfasningsämnen. Bolaget tillämpar sedan många år Byggvarubedömningens kriterier vid kravställning på material och byggvaror. Bedömningskriterierna är baserade på tillåtna halter av bland annat utfasnings- och riskminskningsämnen enligt EUs kemikalielagstiftning REACH. Avvikelse rapportering sker i den mån bolaget använder icke godkända produkter eller om tillåtna halter överskrids. Bolaget anser att Byggvarubedömningens kriterier och rutiner för avvikelse rapportering är välgrundade och tillräckliga.

Åtgärd 3.2 I utkastet föreslås att bolaget ska föra och uppdatera en digital loggbok med dokumentation av varor och kemiska produkter som används vid uppförande, underhåll och förvaltning av byggnader och anläggningar. Bolaget dokumenterar byggvaror och kemiska produkter i loggbok i Byggvarubedömningen. Denna dokumentation avser produkter i bolagets nybyggnads-, ombyggnads- och underhållsprojekt. Bolaget för inte motsvarande loggbok i löpande fastighetsförvaltning. Ett sådant krav skulle innebära loggbok för cirka 400 fastigheter. Sådan administration och uppdatering under fastigheternas hela livscykel skulle innebära en i förhållande till nyttan oproportionerligt resurskrävande och kostnadsdrivande insats. En rimlig avvägning kan vara att bolaget, vid avvikelse mot Byggvarubedömningen, till Kemikaliecentrum årligen redovisar användning av aktuella produkter i löpande fastighetsförvaltning.

Byggmaterialindustrierna

Byggmaterialindustriernas yttrande daterat den 15 januari 2020 har i huvudsak följande lydelse.

Tack för att vi än en gång fick möjlighet att lämna synpunkter på ert förslag till Stockholm Stads Kemikalieplan 2020 - 2023. Vi har också tagit del av svaret på våra inkomna synpunkter och vill uppmärksamma er särskilt på ett utlåtande (om Byggvarudeklarationen) som antagligen är olyckligt formulerat men som är viktigt att det rättas till.

Vi har fortsatt två viktiga områden vi har synpunkter på:

- **eBVD – Byggvarudeklarationen**

Våra tidigare punkter om att eBVD ska hänvisas till för att garantera spårbarhet, aktuell information och kemiskt innehåll enligt branschens överenskomna format kvarstår enligt nedan men vi vill uppmärksamma er respons i tjänsteutlåtandet sid 9 där ni skriver: *”Byggmaterialindustrierna rekommenderar att staden ska efterfråga användning av eBVD (elektronisk Byggvarudeklaration). Synpunkten föranleder en liten justering men ingen ändring i sak. Miljöförvaltningen anser att alla Byggvarudeklarationer som godkänns av miljöbedömningssystemen ska accepteras.”* Det är inte miljöbedömningssystemen som godkänner Byggvarudeklarationens innehåll! Vi hoppas att ni tagit till er informationen om att eBVD1.0 (eller 2015 eller bara eBVD är samma benämning) är den senaste av branschen överenskomna versionen för Byggvarudeklarationer. De ÄR den branschstandard som vi tagit fram tillsammans (sedan 30 år tillbaka) och e:et kom till 2016 för att markera att informationen måste bli digital för att säkra framtida informationsflöde). Den sista meningen i ert utlåtande säger att *”alla Byggvarudeklarationer som godkänns av miljöbedömningssystemen ska accepteras”*. Det är felaktigt och antagligen ett formuleringsfel då det kan tydas som att vilket företag eller vem som helst kan ta fram en byggvarudeklaration och låta godkänna den av ett miljöbedömningsföretag. Det tror vi inte är er avsikt. För då kan inte branschen garantera att innehållet är kvalitetsmässigt, på bra nivå, enligt lagstiftning eller annat, aktuellt etc. Miljöbedömningsföretagen "använder" Byggvarudeklarationen (eBVD1.0) för sina bedömningar och de beslutar om formatet tillsammans med övriga branschen. Vi har just nu ett utvecklingsråd som ser över formatet (främst avseende hänvisningar, återanvändning etc och i det utvecklingsrådet ingår et femtiotal personer från hela branschen och Byggmaterialindustrierna är utsedda att förvalta formatet.) Syftet med eBVD är framför allt spårbarhet och att garantera bra hållbara byggmaterial. Bedömningsföretagen som agerar på marknaden använder eBVD för att göra egna bedömningar till grund för val av byggmaterial. De kan också be företagen om mer information att registrera i deras enskilda system som inte kan ses av andra än de som betalar.

Vitsen med ett gemensamt överenskommet format är att det är:

- just gemensamt överenskommet av hela branschen med nivåer och xx
- gynnar spårbarhet

- är öppet tillgängligt för alla att tillgå (på eBVD-systemets sida eller direkt via företagen)
- innehåller aktuell information det vill säga versionshanterat
- digitalt (helst, en del väljer fortfarande att ha det som pdf vilket försvårar framtida informationsflöde)

Information från tidigare remiss:

eBVD – Byggvarudeklarationen och grundinformationen för spårbarhet

eBVD (elektronisk Byggvarudeklaration) är en innehållsdeklaration och formatet för vad man ska fylla i är bestämt i ett samverkansråd av hela byggbranschen varför innehållet täcker ett branschöverskridande innehållsbehov. Det väsentliga med Byggvarudeklarationen är att den återger fakta, information för spårbarhetens nytta så att du ska veta vad du byggt in i ditt hus och inte en subjektiv materialskattning för val enligt olika varumärkesbedömningar (så som bedömningssystemen gör). Syftet med byggvarudeklarationer är att materials och produkters innehåll ska redovisas i vad mån dessa under sin livscykel påverkar miljön och deltar i kretsloppet, en handling som i likhet med drift- och underhållsinstruktioner följer huset under hela dess livslängd. Deklarationerna är ett bra medel för att kommunicera LCI (livscykelinventering) till beställare och användare.

Enligt det som står i er plan bland annat på sidorna 11, 14, 20, 23 om innehåll så verkar det vara spårbarheten och innehållsdeklarationen ni önskar varför vi rekommenderar att ni alltid ska efterfråga en eBVD - Byggvarudeklaration bifogad för valda eller/och efterfrågade material. De kan antingen bifogas via företaget självt, med en pdf eller html-fil, eller elektroniskt via API och dataöverföring enligt överenskommelse med tillverkande företag.

- **SIN-listan – tag hänsyn till vetenskaplig grund och lagstiftning**

Vi ser att ni väljer att ha kvar er rekommendation enligt tidigare om SIN-listan och har förstås exakt samma erinran om innehållet i SIN-listan sedan tidigare och anser att ni inte bör hänvisa till den. (Enligt samma anledning som i förra remissen enligt nedan.) Vi vill också erinra om en helt ny vägledning avseende hormonstörande ämnen som tagits fram av branschen via IVL nu under hösten 2019, just för att inte EU uppdaterat sin information. Den publiceras i dagarna på IVL:s hemsida.

Ingen vetenskaplig grund i hänvisning till SIN-listan

Byggmaterialindustrierna avråder från att hänvisa kriterier och bedömningar till SIN-listan. Den har ett gediget arbete till grund men går rakt emot gällande lagstiftning i vissa ärenden vilket faktiskt om man åberopar en lista som denna underminerar vår egen myndighet Kemikalieinspektionen (det här gäller aktuellt reprotox H360 för DINP). SIN-listan kan uppmärksamma användare på vilka ämnen man ska ha kännedom om men ni måste göra skillnad på att ”gå före” (hålla kontroll) och ”gå emot” (i detta fall lagstiftning och rådande vetenskapliga rön).

Vi anser vidare att SIN-listan inte stödjer sig mot vetenskapliga rön mot bakgrund av nedanstående beskrivning av hur Chemsec åsidosätter grundläggande vetenskapliga principer samt underlåter att beakta data som inte överensstämmer med deras uppfattning.

Byggmaterialindustriernas inställning till att inte åberopa SIN-listan är följande:

- Vi anser inte att Chemsecs bedömningar utgör erkända vetenskapliga rön. Chemsec gör en egen bedömning och deras roll är att påverka lagstiftningen. EU:s bedömningar bör även fortsatt vara utgångspunkten för eventuella bedömningskriterier
- Det faktum att det inte i dagsläget finns någon som helst överprövningsmöjlighet för SIN-listan och de ämnen som införs där bidrar också till vår hållning.
- Vi anser att man ska använda de regler som redan finns från EU avseende vad som är att betrakta som hormonstörande (i förordning 2017/2100 om biocider och förordning 2018/605 om växtskyddsmedel) samt det till dessa lagstiftningar nyligen publicerade vägledningsdokument från EFSA och ECHA.

För att ett ämne skall kunna anses vara hormonstörande, måste det ha en hormonpåverkande egenskap. Den påverkan som finns måste vara negativ ("adverse") och det måste finnas en kausalitet, det vill säga den negativa effekten måste härröra från den hormonpåverkande mekanismen. Det är inte trivialt att visa att en kemikalie uppfyller alla tre leden i den vetenskapliga definitionen av hormonstörning. Vi anser att SIN-listan och eventuella hänvisningar till den, inte går att åberopa med ett vetenskapligt grundat förhållningssätt. Chemsec bortser till viss del från kausaliteten och den negativa effekten och fokuserar endast på den endokrina verkningsmekanismen. De beaktar inte heller all tillgänglig och relevanta data i sina bedömningar. Bland annat ges negativa studier mindre vikt vilket måste anses vara ett ovetenskapligt förhållningssätt. Att inte beakta all relevant data står dessutom i strid med den vetenskapliga grundprincipen om "weight of evidence".

Göteborgs stads Miljö- och klimatnämnd

Göteborgs stads miljönämnd yttrande daterat den 11 februari 2020 har i huvudsak följande lydelse.

Miljöförvaltningen anser att Stockholms förslag till ny kemikalieplan är ambitiöst och väl bearbetat. Dokumentet beskriver komplexiteten med giftfri miljö på ett överskådligt sätt. I och med att problembilden när det gäller skadliga ämnen i stort sett är densamma för hela landet kan Stockholms stads arbete ge effekter inte bara i Stockholm utan även i andra kommuner. Vi är positiva till att planen har ett förhållandevis stort fokus på inköp och upphandling. Stockholms stads förbättringskrav på stora leverantörer och entreprenörer kan ge genomslag på hela den svenska marknaden och underlätta för andra kommuner att ställa kemikaliekrav. Vi ser även positivt på att planens åtgärder omfattar, inte bara stadens egna verksamheter, utan hela Stockholmssamhället. Den diffusa spridningen av skadliga ämnen, exempelvis genom ämnen som förekommer i konsumtionsvaror, är idag ett stort problem. Flödet av produkter och varor, som är spridningskällor till skadliga ämnen, är stort men endast en del av detta flöde faller inom kommunens rådighet. Det är därför bra att planen adresserar även konsumenternas roll och rätt till information samt att

den innehåller åtgärder för att genom tillsyn och kontroll se till att produkter och varor är så säkra som möjligt.

Karolinska Institutets Institut för Miljömedicin

Karolinska Institutets Institut för Miljömedicins yttrande daterat den 14 januari 2020 har i huvudsak följande lydelse.

Institutet för Miljömedicin (IMM) vid Karolinska Institutet lämnar härmed remissvar på Stockholm Stads nya kemikalieplan (KS 2019/1510). IMM har ett ansvar som nationell miljömedicinsk resurs, och är samtidigt en utbildnings- och forskningsinstitution vid Karolinska Institutet och har under lång tid samverkat med Stockholm Stad när det gäller miljöhälsa, bland annat som deltagare i det vetenskapliga expertråd som Kemikaliecentrum initierat samt som utförare av utrednings- och forskningsprojekt med inriktning på giftfri förskola. Sammanfattningsvis anser IMM att stadens kemikalieplan har en god vetenskaplig grund, är välavvägd och tydlig. Förutsatt att staden förmår genomföra de föreslagna åtgärderna är vi övertygade att planen kommer bidra till att minska exponeringen för hälsoskadliga kemikalier och därmed skapa en frisk och hälsosam miljö för Stockholms invånare. Särskilt positivt är att planen i de insatser som gäller barns miljö nu även inkluderar barn i tonåren. Det är också positivt att det finns en tydlig målsättning för fortsatt samverkan med forskning. Det sistnämnda är viktigt både för kvaliteten på kemikaliearbetet och för en långsiktig utveckling av kompetens och förmåga inom området.

Det finns dock några områden där vi har synpunkter och förslag på förtydliganden.

1. Sid 8, Koppling till andra planer – Här listas ett antal angränsande planer och andra styrande dokument som inte hanteras i kemikalieplanen. Två viktiga områden med tydlig koppling till kemikalier är fysisk planering i relation till kemiska olyckor. Det kan till exempel gälla verksamhet eller transport av farliga ämnen. Ett annat område som inte omfattas av kemikalieplanen, men som i hög grad påverkar människors exponering är arbetsmiljörelaterade frågor. Förslag: Tydliggör avgränsningar med avseende på arbetsmiljö och kemiska olyckor i inledningen.
2. Sid 13, Urfasningsämnen, andra punkten – Bisfenol A är en enda bisfenolen som är identifierad som hormonstörande inom EU. Bisfenol S är dock med på SIN-listan (men inte i KemIs PRIO-databas). *Förslag: nämn både Bisfenol A och Bisfenol S.*
3. Sid 13, Riskminskningsämnen, första punkten – Det stämmer att MIT är allergent och förekommer i rengöringsmedel. Ett av de större

problemområdena med detta ämne är dock förekomsten i målarfärg. *Förslag: komplettera exemplet genom att även nämna målarfärg.*

4. Sid 18, Kemikaliesmart ungdom – IMM är positiva till att genomföra en kampanj inriktad mot ungdomar och att detta görs i samverkan mellan Kemikaliecentrum och utbildningsförvaltningen. Att ge ungdomar, som utgör en känslig grupp, ökad kunskap om kemikalier borde göras kontinuerligt. Erfarenheter och material som utvecklas i kampanjen bör därför utformas på ett långsiktigt sätt och planeras och genomföras i en bredare samverkan. *Förslag: Involvera forskare med erfarenhet av kemikalier och pedagogisk utvecklingsarbete. IMM har möjlighet att vara behjälpligt i denna typ av projekt. En kampanj med större långsiktighet skulle även kunna knytas till den regionala miljöövervakningen som idag saknar matriser av relevans för ungdomar. En möjlighet är att genomföra återkommande mätningar av avloppsvatten vid större skolfastigheter eller att samverka med projekt om inomhusmiljö som föreslås i 7.5 och 7.7.*
5. Sid 38, Utvärdering av riskmaterial – Begreppet riskmaterial beskrivs på ett ottydligt sätt. Detta begrepp används i två av planens åtgärder (3.7, 3.8). *Förslag: Definiera begreppet riskmaterial och ta med det i den bilagda ordlistan.*
6. Sid 41, Kapitel 4. Kemikaliehantering – Här framgår tydligt att kontroll av kemiska produkter är ett lagkrav. Vad som inte är tydligt är att de kemiska riskerna kan ha väldigt olika tidshorisont. I kemikalieplanen beskrivs i huvudsak ämnen med relativt låg exponering under lång tid. När det gäller hantering av kemikalier är dock många risker och regelverk inriktade på att minska risken för olyckor. Det framgår av planen att Arbetsmiljöverket ger vägledning om kemiska arbetsmiljörisker. Till detta ska nämnas att staden som arbetsgivare har rapporteringsskyldighet vid allvarigare olyckor och tillbud. Forskning vid IMM har nyligen visat att det finns en kraftig underrapportering av kemiska olyckor både på arbetsplatser och i skolor och att man därför har svårt att dra lärdomar från dessa olyckor/tillbud. *Förslag: Komplettera åtgärder kring hantering av kemikalier med system för uppföljning av kemiska olyckor. Detta bör gälla händelser där staden har ett arbetsgivaransvar eller där ett utsläpp har eller hade kunnat skada allmänheten.*
7. Sid 57, Kapitel 7. Miljögiftsövervakning – I det inledande stycket framgår att ”övervakningen behöver utvecklas så att den även ger information om människors exponering för skadliga ämnen och hur den förändras över tid.” Ett perspektiv som saknas är hur detta tydligare kan kopplas till faktisk exponering och hälsoutfall. De åtgärder som föreslås beskriver förekomst av kemikalier i olika matriser som ytvatten och inomhusmiljö. För att kunna prioritera effektiva åtgärder finns få möjligheter att utifrån förslagen bedöma hur stor påverkan en åtgärd skulle ha på människors faktiska exponering.

Förslag: komplettera åtgärdsförslagen med fokus på människors faktiska exponering. Detta skulle i samverkan med andra aktörer kunna mätas i befolkningen eller bygga på exponeringsberäkningar.

8. Sid 63, Bygga nätverk för samverkan – I åtgärden pekas miljöförvaltningen och Stockholm Vatten ut som ansvariga för att bygga dessa nätverk. IMM anser att det skulle vara en stor fördel om Kemikaliecentrum fick ansvar för denna typ av samverkan. Särskilt med tanke på den nära samverkan som redan finns via det vetenskapliga rådet. *Förslag: Förtydliga att Kemikaliecentrum har ett ansvar tillsammans med övriga delar i förvaltningen. Detta behöver även göras i bilagan.*

Nordic Galvanizers och Scandinavian Copper Development Association

Nordic Galvanizers- och Scandinavian Copper Development Association:s gemensamma yttrande daterat den 15 januari 2020 har i huvudsak följande lydelse.

Inledning

Med anledning av Miljö- och hälsoskyddsnämndens arbete för att ta fram en ny Kemikalieplan önskar Scandinavian Copper Development Association (SCDA) för kopparbranschen och Nordic Galvanizers (NG) för zinkbranschen gemensamt framföra sina synpunkter på de delar där dessa metaller omnämns i planen.

Utgångspunkten för SCDA och NG är att det är viktigt att Kemikalieplanen beskriver de grundämnen och kemiska föreningar som diskuteras på ett korrekt sätt så att stadens folkvalda är välinformerade. Utan korrekt bakgrundsinformation finns en risk att inriktning och förbättringar för stadens kemikaliearbete försvåras och i värsta fall blir kontraproduktivt.

Fokus bör således vara att bekämpa reella hot mot miljön och prioritera kemiska föreningar/grundämnen vars negativa hälso- och miljöeffekter är väl kända och karakteriserade. På så vis kan beslut och åtgärder vila på en vetenskaplig grund och därmed få större tyngd och genomslagskraft. På motsvarande sätt kan grundämnen och kemiska föreningar vars egenskaper inte utgör lika välkända hot mot hälsa och/eller miljö tillsvidare prioriteras bort. För grundämnen och kemiska föreningar som inte prioriteras är det likaledes viktigt att kunskapen kring dessa är tillräcklig och att Kemikalieplanen återspeglar det aktuella kunskapsläget.

Kemiska föreningar och grundämnen kring vilka kunskapen är begränsad bör hanteras med försiktighet där så är motiverat. Då tillämpas ofta ett större av mått av försiktighet när gränsvärden sätts för användning i produkt, livsmedel eller nivåer i miljön.

Koppar och zink är två metalliska grundämnen. I likhet med andra vanligt förekommande metalliska grundämnen som t.ex. järn och mangan så finns de överallt i

naturen, spridda genom framförallt naturliga processer som vittring av jordskorpan och transport med vind och vatten. Dessa metaller har som under flera tusentals år använts av människan i en rad olika tillämpningar. I och med industrialiseringen och i det moderna samhället har användningen av koppar och zink ökat. Eftersom koppar och zink alltid har funnits i naturen och samtliga såväl land- som vattenlevande organismer exponerats för koppar och zink genom bl.a. intag av föda så har dessa metallers specifika kemiska egenskaper utnyttjats under utvecklingen av växt- och djurarter och de har därmed blivit livsnödvändiga, s.k. essentiella ämnen, för människor, växter och djur. Av denna anledning berikas såväl kost för människor och djur som näring för växter med koppar och zink. Som följd är koppar och zink bland de absolut mest undersökta grundämnen och kemiska föreningar som finns och kunskapsunderlaget för dessa är mycket gott. Små osäkerheter finns kring dess egenskaper avseende hur, när och i vilka former de uppträder i miljön samt hur de påverkar miljöns olika organismer.

Ett grundläggande mål som sätts upp i kemikalieplanen är ett ”giftfritt Stockholm” i enlighet med det nationella miljömålet ”Giftfri miljö”. Från branschens sida delar vi helt och fullt uppfattningen att Stockholm ska utvecklas till en stad i framkant av miljöarbetet både nationellt och i ett internationellt perspektiv.

För essentiella och naturligt förekommande grundämnen såsom koppar och zink är det däremot av yttersta vikt att diskussionen kring dessa sätts i ett vidare perspektiv som vilar på en vetenskaplig grund. Både koppar och zink behövs för livsnödvändiga fysiologiska funktioner hos människor, växter och djur och vid för liten tillgång på ämnena uppstår bristsymptom som vanligen är lika allvarliga som när toxicitet uppstår d.v.s. vid en för hög dos eller exponering för ämnet i fråga. Däremellan finns ett bredare spann som utgör den koncentration av ämnena som bidrar till balans och att upprätthålla livsnödvändiga funktioner. Att tillämpa begreppet ”gift” för essentiella grundämnen ska ske med urskiljning och i så fall beskriva de specifika förutsättningar när sådana negativa aspekter kan uppträda. Vanligtvis används begreppet ”dos” såsom giftig dos eller koncentration. Det blir annars väldigt förvirrande för en lekman när denna blir upplyst om att lantbrukarna tillsätter koppar och zink till grödorna eller djurens foder om de i Stockholms Kemikalieplan beskrivs som gift. För att inte tala om kosttillskotten hos apoteken.

Huvudsakliga synpunkter

Det är olyckligt att kemikalieplanen på ett par ställen kan förleda läsaren att tro att koppar och zink utgör en fara för barn. Barn lyfts helt riktigt fram som en känslig grupp och ofta är styrande för hantering av risker för olika kemiska föreningar och grundämnen. För människor är dock exponeringsvägen avgörande. Risken att en människa äter upp en hänggräna innehållande zink är försumbar. Kärler och ledningar i kontakt med livsmedel såsom vatten testas rigoröst innan de får säljas. Dessutom är det mycket osannolikt för att inte säga omöjligt att en människa skulle få i sig så mycket koppar eller zink att förgiftningssymptom uppstår. Således blir en diskussion om barn och byggnadsmaterial innehållande koppar och zink helt vilseledande.

Särskilt tydligt är denna felaktighet med den generalisering och sammanblandning med andra ämnen som faktiskt har sådana egenskaper att de ska vara prioriterade och utgör hälsorisker i avsnittet på sid 34 i kemikalieplanen. Där nämns barn som känslig grupp och koppar och zink vid intag av dricksvatten och nämns i samma stycke som andra kemikalierisker (gummigranulat, innehåll av PAH'er, golvmattor med PVC och innehåll av bl.a. ftalater). Det är därför viktigt att vara specifik och beskriva egenskaper hos olika ämnen och varför de är prioriterade och i vilket sammanhang de potentiellt kan utgöra en risk.

På sidan 13 görs liknande generalisering i första stycket under prioriterade riskminskningsämnen där återigen texten inte skiljer på effekter för människor och miljö. Varken koppar eller zink utgör en hälsorisk utan tvärtom, intag av t.ex. koppar via dricksvatten utgör en viktig källa till det essentiella behovet av koppar. Det är dessutom av yttersta vikt att skilja på risker för människa och miljö, annars kan det felaktigt förläsa läsaren att tro att koppar och zink utgör hälsorisker vid nuvarande användning av byggmaterial.

I det fall förhöjda nivåer kan uppstå av metallerna koppar och zink är det uteslutande miljöaspekter som bör diskuteras och då framför allt akvatisk miljö. Bägge metallerna kan under vissa omständigheter medföra negativa effekter för miljön. Det är dessa giftiga effekter hos koppar som eftersträvas vid användningen av båtbottnfärger för att hindra påväxt på båtars skrov eller som växtskyddsmedel bekämpa angrepp på vinrankor vid ekologisk odling. Rådande halter i Stockholms ytvattenmiljö bedöms idag inte utgöra en risk för att negativa effekter uppstår på miljön. Det går inte heller att göra en koppling till att idag rådande halter främst skulle kunna kopplas till användning av koppar och zink i byggmaterial och produkter i infrastruktur. Fakta för koppar och zink i miljön och fördjupning ges nedan i punktform för olika aspekter av koppar och zink och där exponering i miljön är tänkbar.

Fakta kring koppar och zink ang. risker för hälsa och miljö

Allmänt

- Enligt REACH har industrin ansvar för att samla information om egenskaper och användning av ämnen som de tillverkar eller importerar, och måste göra en bedömning av de faror och potentiella risker som är kopplade till ämnet. Enligt CLP (klassificering, märkning och förpackning) ska leverantören klassificera ämnet genom s.k. egenklassificering. Koppar- och zinkindustrin har uppfyllt alla krav av kemikalielagstiftningen och det har bekräftats att det inte finns risker till miljön eller människan eller behov till klassificering av gedigen koppar eller zink.
- Koppar och zink är inte cancerframkallande, mutagena, reproduktionstoxiska, bioackumulerande och inte heller SVHC-ämnen (Substances of Very High Concern), eller kandidatämnena till SVHC. Koppar och zink är godkända av andra bedömningssystem för byggmaterial i Sverige; t.ex. BASTA. Koppar och zink

finns inte heller på den så kallade SIN-listan av International Chemicals Secretariat.

- Varken zink eller koppar i gedigen form finns upptagna i kemikalierregistrens priolistor över ämne med särskilt farliga egenskaper. Det finns inga begränsningar för koppar eller zink som byggnadsmaterial inom EU, vare sig på regional eller nationell nivå. Koppar och zink ingår inte i målsättningar av Regeringens program "Giftfri Miljö". Koppar och zink är väl undersökta byggmaterial runtom i världen. Lokala utsläpp i Stockholm har studerats, med avseende på deras spridning och risk för miljöpåverkan. Inga negativa effekter av koppar- eller zinkanvändningen i vattenledningssystem och tak eller fasader har konstaterats. Bidrag från naturliga bakgrundskällor är dominerande.
 - Stockholms Kemikaliecentrum har överskattat kopparutsläpp från byggprodukter. Forskning från IVL Svenska Miljöinstitutet och Avdelningen för yt- och korrosionsvetenskap på KTH visar med all tydlighet att kopparutsläppen från tak och fasader är försumbara jämfört med de nivåer som finns naturligt i miljön. Naturliga kopparflöden i vattendrag är dominerande när det gäller diffusa kopparflöden i samhället. I Mälarens utlopp varierar det naturliga flödet årligen mellan 9 och 35 ton. Naturliga bakgrundshalter är relativt höga i Mälarens vattendrag vilket ger relativt höga halter i hela Mälaren.
- Koppar och zink är essentiella näringsämnen för människor, djur och växter. Organismers avancerade styrsystem för enzymer, immunförsvar samt socker- och kolesterolomsättning är alla beroende av koppar. Koppar behövs för att bilda och behålla skelettstyrkan, till hjärtats och blodkärlens uppbyggnad och elasticitet, transport av syre i blodkroppar samt centrala nervsystemets skydd och funktion. Enligt WHO är risken större för hälsoeffekter p.g.a. kopparbrist än genom hälsoeffekter från att få i sig för mycket koppar. Zink ingår i likhet med koppar i ett stort antal biomolekyler bl.a. som viktig byggsten i strukturen hos cellmembran, zink ingår i > 300 enzymer, och är viktig för metabolism av proteiner och nukleinsyror. Organismer har stor förmåga att reglera upptag av koppar och zink samt otillgängliggöra och tillfälligt lagra både koppar och zink efter upptag.

Halter av koppar och zink i slam

- Det finns nationella regler för koppar- och zinkhalter i avloppsslam, och i Sverige ligger nivåerna tryggt under dessa gränsvärden. Allt slam från Stockholms reningsverk klarar med god marginal gällande riktvärden för användning på jordbruksmark och är REVAQ-certifierade. Allt slam från Stockholms

reningsverk har levererats till jordbruk och återställning av markområden vid gruvor – även detta slam måste uppfylla krav för användning på matjord.

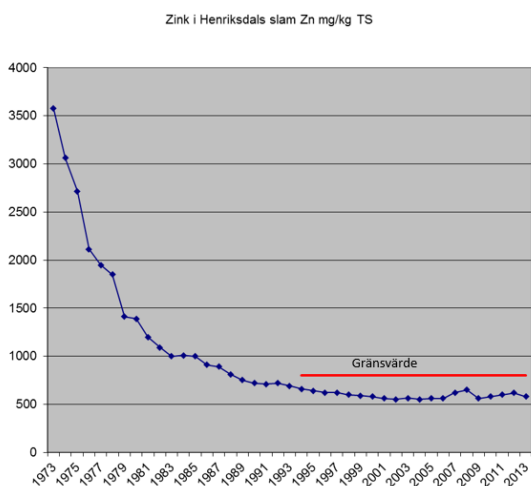
I Tabell 1 redogörs metallhalter (medelvärden) i slam i Sverige under åren 2000-2012. I figur 1a och 1 b redovisas utvecklingen halter av koppar och zink i rötslam från Henriksdals reningsverk i Stockholm.

Tabell 1. Metallhalter i slam från svenska reningsverk. Källa SCB 201412F (Utsläpp till vatten och slamproduktion 2012, Kommunala reningsverk, massa -och pappersindustri samt övrig industri)

	Medelvärden, mg/kg TS							
	Personekvivalenter (dim)			Totalt 2012	Totalt 2010	Totalt 2008	Totalt 2006	
	- 20 000	20 001 – 100 000	100 001 –					
Fosfor	19 560	26 090	30 730	26 400	27 640	27 740	26 977	2
Kväve	40 600	40 380	46 710	43 020	44 080	42 590	42 050	4
Kadmium	0,9	1,1	1,0	1,0	0,9	0,8	1	
Krom	27,5	32,3	24,8	28,0	28,8	28,3	29,3	
Koppar	290,9	347,1	395,1	352,8	347,3	335,3	357,9	
Kvicksilver	0,4	0,6	0,7	0,6	0,6	0,6	0,8	
Nickel	14,0	16,2	20,4	17,4	16,6	16,9	18,8	
Bly	16,7	21,0	26,3	22,1	21,9	22,4	27,5	
Zink	498,7	627,6	641,5	601,4	570,1	544,3	551,5	

Figur 1a. Kopparhalter i rötslam från Henriksdals reningsverk 1973-2013 ställt mot gällande gränsvärde.

Figur 1b. Zinkhalter i rötslam från Henriksdals reningsverk 1973-2013 ställt mot gällande gränsvärde.

- Både för koppar och zink ligger halterna under gällande gränsvärden. De är alltså inte begränsande för återanvändning av slam på jordbruksmark.
- Regeringen har givit ut ett Kommittédirektiv 2018/67 för att fasa ut spridning av avloppsslam på åkrar. Varken koppar eller zink är i fokus för direktivet.

Zink och koppar i miljön

Ytvatten

En översikt av rådande halter av koppar och zink i ytvatten i Stockholms vattenmiljö ges i bilaga 1. Underlag som framställs är de senaste tillgängliga data från 2018 genom vattenmyndigheternas övervakningsprogram. Analys av datat enligt av EUs ramdirektiv för vatten föreskriven metodik påvisar att miljörisker för koppar och zink antaget som sötvatten är mycket låga med låga beräknade riskkvoter. Utgående från tillämpning av HaVs föreskrifter för kustvatten med betydligt högre säkerhetsfaktorer inbyggt i gränsvärdet, visar att kopparhalten ändå underskrider gränsvärdet för koppar och därmed god status. Motsvarande värde för zink med samma höga säkerhetsfaktorer inbyggda under 2018 tangerar gränsvärdet.

En fördjupning och presentation av beräkningar och tabeller redovisas i bilaga 1. Där visas beräknad skillnad mellan riskkvoter och jämförelse av bedömning som sötvatten och kustvatten vilket indikerar stor säkerhetsmarginal i de ansatta gränsvärden för bedömning av status i kustvatten för både koppar och zink.

I de svenska gränsvärdena för sötvatten tillämpas även redan en säkerhetsfaktor på 2 jämfört med EUs gränsvärde så att skillnaden jämfört med gränsvärden som tillämpas på EU nivå för kustvatten är i själva verket ännu större. För de gränsvärden som används i svensk föreskrift för kustvatten uppgår säkerhetsfaktorn till 6 jämfört mot det i EU framtagna gränsvärdet för marina vatten/kustvatten. Koppar klarar enligt 2018 års mätdata ändå gränsvärde för god status och för zink tangeras det svenska gränsvärdet. Men ställt mot EUs gränsvärden hade marginalen för god status varit 6

gångar större. Detta medför att jämförelse av uppmätta halter mot bedömningsgrunder från Stockholm vattenmiljö i form av Strömmen med största sannolikhet överdriver risker för koppar och zink i vattenmiljön när beräknade värden bara ligger strax under en riskkvot på 1 eller tangerar denna som för zink.

Sammantaget kan utifrån rådande halter av koppar och zink i vattenförekomsten Strömmen inte sägas utgöra någon miljörisk för den akvatiska miljön.

Sediment

- IVL Svenska Miljöinstitutet har gjort en studie om metaller i sediment i Stockholms centrala delar. Studien omfattar källor till metaller i sedimenten, depositionshastigheter och biotillgänglighet. Resultaten bekräftar att koppar- och zinkhalter i vatten och sediment i både Mälaren och Saltsjön i Stockholms centrum är långt ifrån toxiska nivåer och kan således inte skada varken vattenlevande inklusive bottenlevande organismer. Kopparkällorna utgörs till största del av naturlig tillförsel från Mälaren. Av de av människan orsakade utsläppen är vägtrafiken den största källan i form av slitage av bromsbelägg. Avrinning från tak utgör endast en oväsentlig del av sedimentens kopparinnehåll. Avlopp från vattenreningsverken i Henriksdal och Bromma har måttliga koppar- och zinkhalter och enligt studien kan ingen ökning konstateras i sedimentens koppar- och zinkhalter nedströms utsläppspunkter för avloppsvatten¹. Genom de rådande och låga halterna av koppar och zink i ytvatten som inte kan bedömas medföra negativ påverkan på akvatiskt liv är detta även en indikation på att historiskt deponerade sediment m.a.p. på koppar och zink inte utgör ett generellt problem i Stockholms vattenmiljö. Lokaler finns i området med förhöjda metallhalter som i sig kan motivera separata utredningar och eventuella åtgärder. Källan till sådana förhöjningar måste bedömas i varje enskilt fall beroende på vilken källa som kan finnas, fd industriverksamhet, båtvarv el dylikt eller från naturliga depositionsprocesser som sker i omblandningszoner mellan sött och salt vatten. Någon koppling till användning av byggnadsmaterial av koppar och zink för förhöjning av metallhalter i sediment kan svårigen göras. Oaktat detta bör eventuella risker från föroreningar i sediment bedömas utifrån andra aspekter än totalhalt och beakta metallers biotillgänglighet i likhet med angiven referens nedan² och enligt praxis för riskbedömning.

Sammanfattning

¹<http://www.ivl.se/download/18.343dc99d14e8bb0f58b7610/1454339572167/B2013.pdf>

Slutsatsen från den forskning och undersökningar som bedrivits såväl inom EU som i Sverige visar alltså på att koppar och zink i byggmaterial i infrastruktur inte utgör en risk vare sig för människa eller miljö. Det finns ingen anledning att just Stockholm skulle ha särskilda begränsningar eller att koppar och zink behöver vara föremål för ett åtgärdsprogram i Stockholm. Tvärtom så är det önskvärt att underlätta byggandet av bostäder och transportinfrastruktur med hjälp av så få kommunala särkrav som möjligt. Om det endast är Boverkets normer som styr byggandet av bostäder så underlättar det industriell produktion av bostäder och tillhörande låga produktionskostnader, vilket gynnar tillgängligheten på bostäder för alla kategorier av kommuninnevånare.

Bilaga 1

Beräkningar 2018 för bedömning av ekologisk status avseende kvalitetsfaktorerna koppar och zink för vatenförekomsten Strömmen.

Data för tre provtagningsplatser (Blockhusudden, Saltsjön; Kräfrike, Brunnsviken och Lilla Värta, Karantänbojen) som används för statusklassificeringen av Strömmen presenteras i tabell 1.

Tabell 1.

Lokal	År	pH	DOC	Ca ²⁺ (mg/l)	Cu löst. (µg/l) ^a	Zn löst (µg/l) ^a
Årsmedel, Blockhusudden Saltsjön	2018	8,0	5,7	54,4	1,5	2,5
Årsmedel Kräfrike, Brunnsviken	2018	8,2	6,3	56,8	1,7	3,8
Årsmedel, Lilla Värtan, Karantänbojen	2018	7,9	5,8	59,6	1,6	3,1
Årsmedel, Strömmen	2018	8,0	5,9	56,9	1,6	3,1

För ytvatten som utgörs av sötvatten utförs omräkning av lösta metallhalter till biotillgängliga koncentrationer i modellverktyget Bio-met² med hjälp av parametrarna pH, DOC (innehåll av löst organiskt kol) och halten löst kalcium. Dessa har stor inverkan på metallernas förekomstform och om de förekommer i en form som kan vara biotillgänglig. Det är de biotillgängliga formerna av metaller som potentiellt kan vara miljöfarlig. Eftersom marint vatten/kustvatten generellt alltid har högre pH och högre inslag av joner som kan komplexbinda och konkurrera med lösta metalljoner är det osannolikt att biotillgängliga former av metaller som koppar och zink ska öka vid utblandning med saltvatten.

² www.bio-met.net

Strömmen har definierats som ett kustvatten p.g.a. influensen från inströmmande brackvatten från Östersjön. Däremot har stora delar av vattenförekomsten sötvattenskaraktär och låg salthalt p.g.a. Mälarens stora inflöden av sötvatten. Tillämpas biotillgänglighetsmodellen för sötvatten och med mätvärden under 2018 erhålls mycket låga halter biotillgängliga metaller väl under gränsvärden för sötvatten. Eftersom det i dagsläget inte finns validerade modeller för marina vatten har Hav – och vattenmyndigheten (HaV) tillämpat marina gränsvärden (sk PNEC-värden, predicted no effect concentrations) med stora säkerhetsfaktorer pålagda för bedömning av svenska kustvatten.

Detta medför att jämförelse av uppmätta halter mot bedömningsgrunder från Stockholm vattenmiljö i form av Strömmen med största sannolikhet överdriver risker för koppar och zink i vattenmiljön.

I tabell 2 och 3 illustreras detta för koppar och zink där riskkvoter beräknats både med tillämpning av gränsvärden som avser sötvatten och kustvatten. Vid riskkvoter > 1 innebär det en ökande risk att negativ effekt skulle kunna uppstå för den känsligaste organismen som gränsvärden baseras på. Fiskar generellt t.ex. lax och öring är långt ifrån de känsligaste arterna vid formulering av sådana gränsvärden.

Tabell 2. Jämförelse mellan beräkning av riskkvoter för koppar utifrån tillämpning av föreskrifter för sötvatten och kustvatten (HVMFS 2013:19)

Koppar	Halt		Bedömning som Sötvatten		Bedömning som Kustvatten			
	Cu löst (µg/l)	Bio-Met biotillg. Cu (µg/l) ^a	Gränsvärde sötvatten (µg/l biotillg.Cu)	Riskkvot sötvatten	Beräknat jämförande värde kustvatten (Cu löst/ (DOC/2) ^{0,6136})	Gränsvärde kustvatten Cu	Riskkvot kustvatten enligt HVMFS 2013:19 med DOC justering och pålagd säkerhetsfaktor	Skillnad i riskkvot mellan bedömning som sötvatten och kustvatten
Årsmedel, Blockhusudden Saltsjön		0,11	0,50	0,23	0,81	0,87	0,93	4,1
Årsmedel Kråfrrike, Brunnsviken		0,14	0,50	0,27	0,83	0,87	0,95	3,5
Årsmedel, Lilla Värtan, Karantänbojen		0,11	0,50	0,21	0,83	0,87	0,95	4,5
Årsmedel, Strömmen		0,12	0,50	0,24	0,82	0,87	0,95	4,0
Status klass Cu 2018				GOD			GOD	

**Beräkningar av biotillgänglig koncentration i sötvatten utförda med Bio-met v.4.0, mars 2017.*

Tabell 3. Jämförelse mellan beräkning av riskkvoter för zink utifrån tillämpning av föreskrifter för sötvatten och kustvatten (HVMFS 2013:19).

2017.

Zink	Halt		Bedömning som sötvatten		Bedömning som kustvatten			
	Zn Löst (µg/l)	Bio-Met biotillg. Zn (µg/l)	Gränsvärde sötvatten (µg/l biotillg.Zn)	Riskkvot sötvatten	Halt Zn med bakgrunds-halt bortdragen	Gränsvärde kustvatten Zn	Riskkvot Zn kustvatten enligt HVMFS 2013:19 med beaktande av bakgrundshalt	Skillnad i riskkvot mellan bedömning som sötvatten och kustvatten
Antagen bakgrundskoncentration		0,55 µg/l	0,55 µg/l	0,55 µg/l	2 µg/l	2 µg/l	2 µg/l	
Årsmedel, Blockhusudden Saltsjön	2,5	0,56	5,5	0,10	0,5	1,1	0,5	4,5
Årsmedel Kråfrrike, Brunnsviken	3,8	0,85	5,5	0,16	1,8	1,1	1,6	10,5
Årsmedel, Lilla Värtan, Karantänbojen	3,1	0,7	5,5	0,13	1,1	1,1	1,0	7,5
Årsmedel, Strömmen	3,1	0,7	5,5	0,13	1,1	1,1	1,0	7,9
Status klass Zn 2018				GOD			Tangerar 1 GOD/EJ GOD	

*Beräkningar av biotillgänglig koncentration i sötvatten utförda med Bio-met v.4.0, mars ** Bakgrundshalt av zink i Strömmen utgick från samma värde som Stockholms stad, miljöförvaltningen tidigare använt i statusklassificering, se <http://miljobarometern.stockholm.se/vatten/kemisk-status-och-miljogifter/miljogifter-i-ytvatten/zink-i-ytvatten-kustvatten/compare>

Centralbron utgör den mätpunkt för Mälaren uppströms Strömmen och är det vatten som flödar in från Mälaren till Strömmen. Vattnets kemiska sammansättning vid mätpunkten centralbron avspeglar de bakgrundsförhållanden och utgångspunkter som bör beaktas vid statusbedömning av Strömmen. Mätningar vid Centralbron under 2015-2019 uppvisar medelhalter av löst koppar motsvarande ca 2,5 µg/l och för Zn ca 2,6 µg/l. Dessa kommer med det naturliga flödet genom Mälaren. Beräkningar för Centralbron som avspeglar det inflödande vattnet från Mälaren återges i tabell 4. Samtliga underlagsdata är uthämtat från vattenmyndigheternas övervakningsprogram för flodmyningar (se <http://miljodata.slu.se/mvm/Search>).

Tabell 4. Beräkningar för koppar och zink för statusbedömning utifrån mätvärden av vattenkvalitet vid Centralbron, Stockholm.

Provpunkt	Årsmedel	Löst Cu (µg/L)	Löst Zn (µg/L)	pH	DOC (mg/L)	Ca (mg/L)	Halt Biotillg. Cu (µg/l)	Gränsvärde Biotillg. Cu (µg/l)	Risikkvot Cu	Halt Biotillg. Zn (µg/l)	Gränsvärde Biotillg. Zn (µg/l)	Risikkvot Zn
SEES8065-162841												
Centralbron	2015	2,7	4,3	7,7	6,8	19,5	0,095	0,5	0,19	0,81	5,5	0,147
Centralbron	2016	2,6	2,7	7,8	6,7	18,8	0,091	0,5	0,18	0,42	5,5	0,076
Centralbron	2017	2,6	2,2	7,7	6,6	19,9	0,086	0,5	0,17	0,30	5,5	0,054
Centralbron	2018	2,5	2,3	7,8	6,6	21,3	0,092	0,5	0,18	0,30	5,5	0,054
Centralbron	2019	2,2	1,8	7,8	6,1	22,0	0,082	0,5	0,16	0,19	5,5	0,034
Centralbron	Medel 2015-2019	2,5	2,6	7,8	6,6	20,3	0,1	0,5	0,2	0,4	5,5	0,07

För både koppar och zink är bedömningen ang. ekologisk status med marginal på GOD status för Centralbron och mycket låga riskkvoter beräknade på motsvarande sätt i tabell 4 för Centralbron som enligt tabell 2 och 3 för Strömmen.

Ett annat sätt att se på frågan är alltså att uppmätt koppar och zink skulle bli många gånger mer miljöfarligt från att de rinner under centralbron i Stockholm och ut i Strömmen och Saltsjön enligt de principer som nuvarande föreskrifter utgår ifrån i sin bedömning för kustvatten. De skillnader som råder vid bedömning som sötvatten och som kustvatten är alltså skeva och måste beaktas vid ställningstagande och prioritet för koppar och zink.

Den mycket stora skillnaden i beräknade riskkvoter beror av skillnaden i vilka säkerhetsfaktorer som ansatts i de svenska gränsvärdena för sötvatten och kustvatten. Denna skillnad blir uppenbar i exemplet som redovisats ovan och bör belysas. Den redovisade skillnaden är naturligtvis inte rimlig ur riskhänseende och därför försöker vi klargöra att med största sannolikhet överdrivs risker för koppar och zink i vattenmiljön vid bedömning enligt nuvarande tillvägagångssätt i svenska föreskrifter. Felet med för högt ansatta säkerhetsfaktorer för kustvatten grundar sig i att de svenska

föreskrifternas utgångsdata för koppar och zink inte beaktat det senaste uppdaterade kunskapsunderlaget som finns tillgängligt inom EU och REACH med de omfattande riskbedömningar som utförts för koppar och zink.

Det är därför viktigt att medvetandegöra detta för beslutsfattare i kemikaliefrågor vid prioritering mellan olika grundämnen och kemiska föreningar, och därmed vilket fokus Stockholms kemikalieplan bör ha utifrån en vetenskaplig grund.

Sveriges Byggindustrier

Sveriges Byggindustriers yttrande daterat den 14 januari 2020 har i huvudsak följande lydelse.

Sammanfattning

- Sveriges Byggindustrier anser att kraven på byggande är rimliga och framåtsyftande.
- Sveriges Byggindustrier anser att kombination mellan krav, uppföljning och utbildning är positiv.
- Sveriges Byggindustrier anser att GTIN ska användas för produktidentifiering i loggbok.

Synpunkter på den föreslagna planen

Kapitel 3. Bygg- och anläggningsmaterial.

Sveriges Byggindustrier anser att de krav som föreslås är rimliga och framåtsyftande. Kraven kombineras också med insikten om att olika företag har olika kunskapsnivå och därmed olika behov av stöd och rådgivning, det är mycket positivt. Kravställande som kombineras med uppföljning och, vid behov, rådgivning och utbildning har större möjligheter att leda till faktiska framsteg vad gäller att minska mängden oönskade ämnen i byggnadsverk. Sveriges Byggindustrier bidrar gärna med informationsspridning.

Kapitel 7. Miljögiftsövervakning / Val av byggmaterial och källspårning

I texten anges att materialets innehåll redovisas i en byggvarubedömning. Troligen avses informationen som finns i en Byggvarudeklaration – eBVD, det vill säga den branschgemensamma informationsbäraren. Sveriges Byggindustrier vill också framhålla vikten av unik identifiering av inbyggda material genom GTIN-nummer.

Upphandlingsmyndigheten

Upphandlingsmyndighetens yttrande daterat den 21 januari 2020 har i huvudsak följande lydelse.

Upphandlingsmyndigheten yttrar sig utifrån uppdraget att utveckla och stödja den upphandling som genomförs av upphandlande myndigheter och enheter samt att stödja de leverantörer som deltar i sådan upphandling.

Upphandlingsmyndigheten stödjer det reviderade förslaget av Stockholms stads kemikalieplan. Det är en bra kemikalieplan som stöder aktivt arbete med upphandling.

Kommentarer

- I Kemikalieplanen nämns på några ställen (exempelvis sidan 36) *förfrågningsunderlag*, vilket numera ersatts av *upphandlingsdokument* och därmed föreslås en sådan ändring.
- Det är viktigt att kemikalieplanen, ur LOU-synpunkt (Lagen om Offentlig Upphandling), även accepterar andra bedömningssystem än Byggvarubedömningen, vilket skulle kunna förtydligas i planen,
- Upphandlingsmyndigheten föreslår att det anges att uppföljningsansvaret, via egenkontroll, även ligger på projektorganisationen i bygg- och anläggningsprojekten. Det kan exempelvis ske på byggmöten, byggmiljömöten eller ronder.
- Det framgår inte i byggkapitlet hur det nya lagförslaget om emissionskrav av farliga ämnen ska omhändertas, om lagändring införs.
- På sidan 37 står följande ”Föreskrivna och använda varor och kemiska produkter dokumenteras i digital loggbok.” Det här kan tolkas som att det endast är de föreskrivna och använda varorna och kemiska produkterna som ska dokumenteras i loggboken. Förslagsvis kan texten förtydligas enligt följande: ”Föreskrivna och använda varor och kemiska produkter *samt använda varor och kemiska produkter som avviker från kraven* ska dokumenteras i digital loggbok.”

Reservationer m.m.

Rinkeby-Kista stadsdelsnämnd

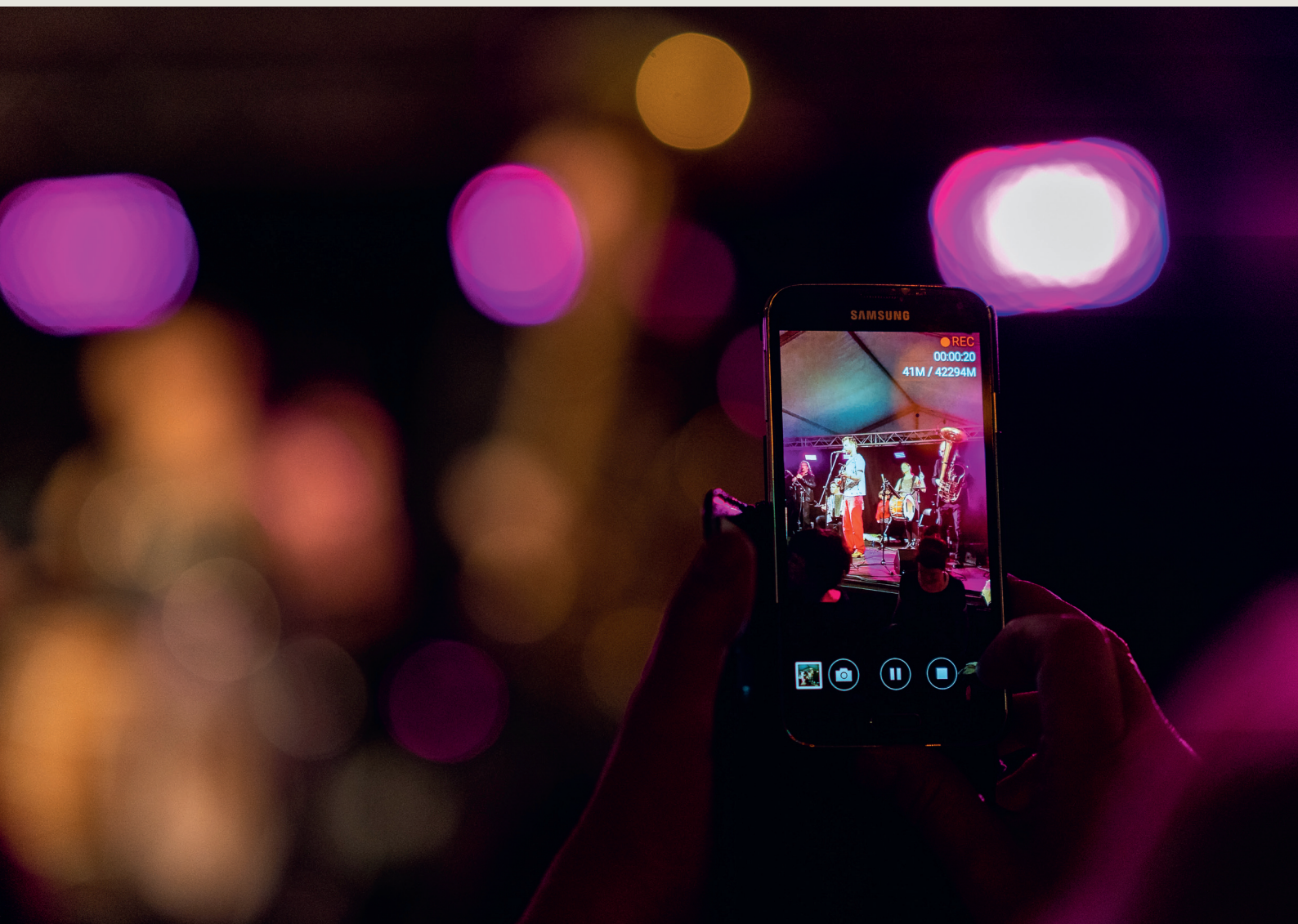
Särskilt uttalande gjordes av Benjamin Dousa m.fl. (M), Martin Michel (MP) och Pegah Afsharian (C) enligt följande.

Kemikalieplanen 2020 – 2023 syftar till att på sikt skapa en så giftfri stad som möjligt. Kemikalier finns överallt, i vår mat, i byggmaterial som byggs in i våra skolor och bostäder liksom i luft och vatten. Farliga kemikalier fasas ut men nya tillkommer, vissa mer nedbrytbara än andra i vår miljö. För att främja människors hälsa likväl som att främja den biologiska mångfalden så är det viktigt att kemikalieanvändningen i vår närmiljö kan minskas och blir långsiktigt hållbar.

Sociala medier policy

2020–2024

Beslutat av kommunfullmäktige 2020-05-04

Policy för Stockholms stads konton i sociala medier

Tillämpning

Policyn gäller för alla förvaltningar och bolag i Stockholms stad och riktar sig till alla medarbetare i staden. Avsnitten som handlar om att starta nya konton, rapportering av nya konton, basinformation och grafisk profil riktar sig särskilt till förvaltnings- och bolagsdirektörer, kommunikationschefer och kommunikatörer.

Vissa tillämpningar av policyn konkretiseras i

- Stockholms stads varumärkesmanual
- Stockholms stads handledning för sociala medier
- Stockholms stadsarkivs vägledning för arkivering av webb och sociala medier.

På stadens webbplats, .stockholm, visas ett urval av alla Stockholms stads konton i sociala medier.

Bakgrund och inriktning

Sociala medier är idag en självklar del av medielandskapet och också en naturlig del av Stockholms stads verksamheter. I sociala medier kan stadens medarbetare och verksamheter möta, föra dialog med och nå ut till stockholmare, intressenter, företag och besökare.

Användning av olika sociala medier i Stockholms stad ska stödja verksamhetens mål och följa grundläggande principer, mål och strategier som anges i Kommunikationsprogram för Stockholms stad 2017–2022.

Denna policy baseras på tre grundprinciper

1. Dialog, engagemang och tonalitet

Sociala medier är utmärkta verktyg för att föra dialog med och engagera identifierade målgrupper. Detta är det huvudsakliga skälet för Stockholms stads närvaro i sociala medier.

Staden ska uppmuntra till dialog och hantera de frågor, kommentarer och synpunkter som kommer in via sociala medier. Staden ska svara och ha ett gott bemötande, oavsett ingång, ämne och tonalitet från de som besöker stadens sociala medier.

Staden ska kommunicera aktivt, tillgängligt och trovärdigt med sina målgrupper och ska utgå från det gemensamma övergripande budskapet ”Stockholm – en öppen, innovativ, hållbar stad” och det kompletterande interna budskapet ”Vi är en mångfald av verksamheter som tillsammans utvecklar staden”.

2. Samordning och tydlighet

Stockholms stad är en kommunkoncern med ett gemensamt varumärke. Därför bör stadens verksamheter, när det finns skäl och förutsättningar, kommunicera på gemensamma konton i sociala medier.

När Stockholms stad kommunicerar i sociala medier ska det vara tydligt att staden är avsändare. I Stockholms stads handledning för sociala medier finns exempel på hur detta tillämpas i olika sociala medier.

3. Verksamhetsnytta, mål och uppföljning

De konton i sociala medier som Stockholms stad ansvarar för ska ha ett tydligt syfte, med koppling till ansvarig förvaltnings eller bolags verksamhetsplan eller uppdrag, och konkreta mål som går att mäta och följa upp kontinuerligt.

För att nå ut och vara framgångsrik i sociala medier behöver staden kommunicera på målgruppens villkor. Därför krävs kontinuerlig analys om vilka målgrupper respektive verksamhet har och vilka behov och förutsättningar som finns för närvaro i sociala medier.

Kommunikationsansvar i sociala medier

Med verksamhetsansvar följer kommunikationsansvar, och detta gäller också för sociala medier. Det innebär att chefen har det yttersta ansvaret för kommunikationen i den egna verksamheten.

Ansvaret innebär att förvaltningen eller bolaget har resurser, kompetens, en bestämd ordning för beslut samt rutiner för att hantera de konton som startas och att lagar, rutiner och riktlinjer som berör sociala medier efterlevs.

Uppföljningsansvar och lokal tillämpning

Respektive förvaltning och bolag ansvarar för att samtliga konton de ansvarar för följer policyn. Därför behöver alla förvaltningar och

bolag behöver besluta om rutiner för att tillämpa policyn i sin verksamhet. Särskilt krävs rutiner för att säkerställa syfte, mål, resurser, ansvariga, daglig bevakning och hantering av personuppgifter. Följer ett konto inte policyn är det förvaltningens eller bolagets ansvar att säkerställa och följa upp så att policyn följs.

Beslut om att starta nya konton

För att starta ett nytt konto i sociala medier för en verksamhet eller funktion krävs beslut av respektive förvaltnings- eller bolagsdirektör eller av annan för förvaltningen respektive bolaget bestämd beslutsnivå.

Varje konto ska ha

- ett tydligt syfte kopplat till förvaltningens eller bolagets verksamhetsplan/uppdrag
- mätbara mål och identifierade målgrupper
- en utsedd ansvarig för kontot som ansvarar för planering, publicering, uppföljning, bevakning och moderering.

Detta gäller även för de redan startade konton som respektive förvaltning och bolag ansvarar för.

Varje person som är utsedd ansvarig för ett konto i sociala medier ska se till att kontot kan hanteras även under den utsedde ansvariges semester eller annan frånvaro.

Rapportering av konton

Kommunikationsenheten på stadsledningskontoret ansvarar för att sammanställa och uppdatera en lista över stadens samtliga konton i sociala medier. Förvaltningar och bolag ska rapportera nystartade, befintliga och avslutade konton två gånger per år (i februari och september) till stadsledningskontorets kommunikationsenhet.

Grafisk profil

Förvaltningarnas konton i sociala medier ska följa stadens grafiska profil enligt varumärkesmanualen. De bolag som har egna grafiska profiler ska använda dessa även på sociala medier.

Basinformation

Konton i sociala medier som förvaltningar och bolag ansvarar för ska, till den grad det är möjligt, alltid ha viss basinformation om:

- vilken verksamhet som står bakom kontot och att verksamheten ingår i Stockholms stad
- en kort beskrivning av vad användaren kan förvänta sig för innehåll från kontot

- vilka villkor som gäller för att delta på stadens sociala medier, till exempel att ett inlägg kan bli allmän handling
- kontaktuppgifter till den verksamhet som står bakom kontot
- länk till verksamhetens webbplats
- länk till stadens webbplats med information om Stockholms stads behandling av personuppgifter.

Stockholms stads handledning för sociala medier beskriver hur basinformation bör formuleras på olika sociala medier.

Publiceringsfrekvens

Varje förvaltning och bolag ska säkerställa att det finns aktuellt innehåll och närvaro på konton i sociala medier. Detta kan anpassas beroende på vilket syfte ett konto har. Vid semester och helgdagar kan publiceringsfrekvensen vara lägre än vanligt, vilket ska meddelas via ett inlägg på respektive konto.

Tillgänglighet på sociala medier

Stadens innehåll på sociala medier ska vara tillgängligt för alla. Därför ska innehåll som publiceras i stadens sociala medier vara tillgänglighetsanpassat, så långt som det är möjligt på respektive plattform. Med tillgänglighetsanpassning menas exempelvis undertexter, verbalisering och bildbeskrivningar. Hur olika typer av innehåll kan anpassas beskrivs i stadens handledning för sociala medier.

Besvara frågor och kommentarer

I Förvaltningslagen (2017:900) finns bestämmelser om myndigheternas serviceskyldighet gentemot enskilda. Serviceskyldigheten innebär att myndigheter ska se till att kontakterna med enskilda blir smidiga och enkla samt att myndigheten ska hjälpa enskilda genom att till exempel lämna information och besvara frågor. Enligt förvaltningslagen ska hjälpen ges utan onödigt dröjsmål och i den utsträckning som är lämplig med hänsyn till frågans art, den enskildes behov av hjälp och myndighetens verksamhet.

När staden agerar på sociala medier gäller, som vid all stadens verksamhet, regeringsformens och förvaltningslagens krav på att en myndighet ska vara saklig och opartisk (objektivitetsprincipen).

Frågor som kommer in till stadens konton ska besvaras under normal kontorstid och utan onödigt dröjsmål samt på ett vårdat, enkelt och begripligt sätt.

Om det till ett konto på sociala medier kommer in information som hör till ett redan pågående ärende eller som initierar ett nytt ärende ska den flyttas och hanteras enligt ordinarie rutiner för ärendehandläggning.

I Stockholms stads handledning för sociala medier ges exempel på hur olika frågor och kommentarer kan hanteras.

Allmänna handlingar

Inlägg med mera på stadens konton i sociala medier, såväl stadens egna som från utomstående, blir normalt allmänna handlingar som ska registreras eller hållas ordnade, arkiveras och gallras.

Respektive förvaltning och bolag ansvarar således för att inlägg, frågor och kommentarer på sociala medier hanteras enligt gällande bestämmelser och rutiner för allmänna handlingar.

Bevakning och uppsiktsplikt

Lagen om elektroniska anslagstavlor (1998:112) omfattar både det fallet att en kommun på sin officiella webbplats har en chattfunktion eller ett diskussionsforum där allmänheten kan lämna kommentarer, liksom när motsvarande funktioner erbjuds på en extern webbplats som till exempel Facebook.

Enligt lagen ska den som tillhandahåller tjänsten ”elektronisk anslagstavla” lämna information till alla användare om sin identitet och att insända meddelanden kommer att göras tillgängliga för andra. Respektive förvaltning och bolag har en plikt att hålla uppsikt över insända meddelanden. Hur ofta beror på hur stor trafik det är och vilken slags forum det är fråga om.

Förvaltningen eller bolaget ska tillse att det finns en funktion och rutiner för regelbunden bevakning av inkomna inlägg, kommentarer och frågor. Bevakning ska ske dagligen under, för förvaltningen/bolaget, normal kontorstid. I vissa fall kan det krävas en mer frekvent bevakning, exempelvis vid kriser.

Inlägg, kommentarer eller frågor med innehåll som uppenbart innebär olaga hot, olaga integritetsintrång, uppvigling, hets mot folkgrupp, barnpornografibrott, olaga våldsskildring eller offentlig uppmaning, rekrytering och utbildning avseende terroristbrott och annan särskilt allvarlig brottslighet ska dokumenteras och därefter tas bort från det aktuella mediet. Detsamma gäller om det är uppenbart att användaren har gjort intrång i upphovsrätten eller i rättighet som skyddas genom upphovsrättslagen genom att skicka in meddelandet.

Om polisanmälan ska göras är en fråga för respektive förvaltning eller bolag att ta ställning till i det enskilda fallet.

Personuppgifter och sekretessbelagda uppgifter

Utöver ovan nämnda lag måste beaktas bestämmelserna om behandling av personuppgifter i dataskyddsförordningen (GDPR) och lagen (2018:218) med kompletterande bestämmelser till EU:s dataskyddsförordning (dataskyddslagen) samt bestämmelserna om sekretess i offentlighet- och sekretesslagen (2009:400).

Staden har ett ansvar för publiceringar (av inlägg och kommentarer, bilder, filmklipp med mera) som görs av medarbetare och andra som publicerar inlägg och kommentarer med mera för stadens räkning i de sociala medierna. Staden ansvarar även för publiceringar som görs av utomstående användare. Det förutsätts dock att staden har möjlighet att påverka och därmed bestämma över användares inlägg.

För publicering av personuppgifter på sociala medier, det vill säga all slags information som kan härledas direkt eller indirekt till en fysisk person, till exempel namn, bilder, teckningar, filmer och ljudupptagningar, krävs rättslig grund. Exempel på sådan rättslig grund är utförande av uppgift av allmänt intresse, fullgörande av avtal eller rättslig förpliktelse och samtycke. Vid publicering av bilder och filmer som innehåller personuppgifter krävs i huvudregel samtycke från de berörda personerna. Om syftet med att publicera bilder emellertid är att informera om verksamheten kan den rättsliga grunden istället vara att förvaltning/bolag utför en uppgift av allmänt intresse. Vilken grund som kan åberopas vid publicering måste således alltid prövas i varje enskilt fall.

Om en behandling av personuppgifter i ett socialt medium kräver den registrerades samtycke, så ska en person med föräldraansvar samtycka till eller godkänna registreringen för att den ska vara tillåten om barnet är under 13 år. Vid all behandling av barns personuppgifter ska i samtliga fall särskild försiktighet iakttas oavsett vilken laglig grund som tillämpas för behandlingen.

Det är inte tillåtet att publicera känsliga eller integritetskränkande personuppgifter eller sekretessbelagda uppgifter via Stockholms stads konton i sociala medier. Om en användare skriver ett inlägg eller en kommentar som innehåller känsliga, integritetskränkande personuppgifter eller sekretessbelagda uppgifter ska kommentaren eller inlägget tas bort omedelbart efter det att kommentaren eller

inlägget dokumenterats, till exempel genom en skärmdump, och diarieförts.

I dataskyddsförordningen definieras vissa personuppgifter som känsliga personuppgifter. Dessa är uppgifter om

- ras eller etniskt ursprung
- politiska åsikter
- religiös eller filosofisk övertygelse
- medlemskap i en fackförening
- hälsa
- en persons sexualliv eller sexuella läggning
- genetiska uppgifter och biometriska uppgifter som entydigt identifierar en person.

För att publicera känsliga personuppgifter krävs som utgångspunkt att den enskilde gett sitt uttryckliga samtycke till behandlingen.

Även andra personuppgifter kan vara särskilt skyddsvärda och integritetskänsliga och ska inte publiceras i Stadens konton i sociala medier. Exempel på sådana personuppgifter är personnummer, uppgifter om lagöverträdelser, löneuppgifter, värderande uppgifter och uppgifter om sociala förhållanden.

Härutöver kan det förekomma inlägg eller kommentarer som kan uppfattas som hotfulla, trakasserande, diskriminerande eller som på annat sätt innebär kränkning av enskilds personliga integritet.

För att minska risken för kränkningar av enskildas personliga integritet bör respektive förvaltning och bolag vidta åtgärder i förebyggande syfte. Till exempel bör:

- informeras om för vilka ändamål som kommentarsfunktion är tänkt att användas, vilka typer av kommentarer som inte får förekomma och att publiceringar kan komma att tas bort
- användare uppmanas att rapportera kränkande innehåll till respektive förvaltning och bolag, vilka bör ha rutiner för att hantera klagomål.

Ytterligare information om personuppgifter på sociala medier finns på Datainspektionens webbplats.

Sociala medier privat och i tjänsten

Det är skillnad mellan att använda sociala medier i tjänsten och att göra det som privatperson. När man som medarbetare i Stockholms

stad använder sociala medier i tjänsten representerar man sin verksamhet och Stockholms stad. Många av stadens medarbetare har också egna privata konton i sociala medier. Som huvudregel bör stadens medarbetare inte använda sina privata konton för tjänsteuppgifter.

Det är också bra att tänka på att även när man inte är i tjänst kan man genom deltagande i olika sociala medier ändå komma att förknippas med staden. Man bör därför alltid vara tydlig med om man uttalar sig som privatperson eller i tjänsten som representant för staden.

Avsluta ett konto

När ett konto inte längre används ska det avslutas. Den funktion inom respektive förvaltning eller bolag som beslutat om ett konto beslutar också när det ska avslutas.

På kontot ska det informeras om att det ska avslutas och varför. I de fall det är möjligt, ska också hänvisas till andra kontaktvägar eller andra konton/informationskällor. Informationen bör ligga kvar ett par veckor innan det avslutas.

I Stockholms stadsarkivs vägledning för arkivering av webb och sociala medier finns information om hur avslutade konton ska hanteras.

Utlåtande Rotel I (Dnr KS 2018/1303)

Policy för Stockholms stads konton i sociala medier

Kommunstyrelsen föreslår att kommunfullmäktige beslutar följande.

1. Policy för Stockholms stads konton i sociala medier godkänns enligt bilaga 2 till utlåtandet.
2. Stockholms Stadshus AB uppmanas att anta och att ge stadens bolagsstyrelser i uppdrag att anta Policy för Stockholms stads konton i sociala medier enligt bilaga 2 till utlåtandet.

Föredragande borgarrådet Anna König Jerlmyr anför följande.

Ärendet

En policy för Stockholms stads konton i sociala medier har tagits fram. Policyn slår fast grundläggande principer och ramar för stadens närvaro i sociala medier. Detta för att göra det tydligare vad som krävs av staden vid närvaro på sociala medier och att främja en hög kvalitet på stadens konton.

Beredning

Ärendet har initierats av stadsledningskontoret och har remitterats till arbetsmarknadsnämnden, exploateringsnämnden, fastighetsnämnden, idrottsnämnden, kulturnämnden, kyrkogårdsnämnden, miljö- och hälsoskyddsnämnden, servicenämnden, socialnämnden, stadsbyggnadsnämnden, trafiknämnden, utbildningsnämnden, valnämnden, äldrenämnden, överförmyndarnämnden, Bromma stadsdelsnämnd, Enskede-Årsta-Vantörs stadsdelsnämnd, Farsta stadsdelsnämnd, Hägersten-

Liljeholmens stadsdelsnämnd, Hässelby-Vällingby stadsdelsnämnd, Kungsholmens stadsdelsnämnd, Norrmalms stadsdelsnämnd, Rinkeby-Kista stadsdelsnämnd, Skarpnäcks stadsdelsnämnd, Skärholmens stadsdelsnämnd, Spånga-Tensta stadsdelsnämnd, Södermalms stadsdelsnämnd, Älvsjö stadsdelsnämnd, Östermalms stadsdelsnämnd, Stockholms Stadshus AB, AB Stockholmshem, AB Svenska Bostäder, AB Familjebostäder, Skolfastigheter i Stockholm AB, Stockholm Business Region AB, Stockholms Hamn AB, Stockholm Vatten och Avfall AB och Stockholm Stads Parkerings AB. Valnämnden och Skolfastigheter i Stockholm AB har valt att inte svara på remissen och AB Svenska Bostäder, AB Familjebostäder, Stockholms Hamn AB och Stockholm Vatten och Avfall AB har inte inkommit med svar.

Arbetsmarknadsnämnden anser att framtagandet av en policy för hanteringen av sociala medier är till stor nytta för nämndens verksamheter och hela staden men önskar förtydliganden.

Exploateringsnämnden ser positivt på att staden har arbetat fram en policy för sociala medier.

Fastighetsnämnden anser i huvudsak att policyn stärker syftet och slår fast grundläggande principer och ramar för stadens närvaro i sociala medier men att den bör förtydligas ytterligare.

Idrottsnämnden anser att policyn är genomtänkt, ambitiös och välbalanserad.

Kulturnämnden är positiv till den policy för sociala medier i Stockholms stad som har tagits fram men har dock några önskemål om förtydliganden, främst när det gäller rutiner för behandling av personuppgifter i sociala medier i praktiken.

Kyrkogårdsnämnden anser att det är bra att det finns en tydlighet kring hur stadens förvaltningar och bolag ska arbeta kring plattformar för interaktion med omvärlden via sociala medier.

Miljö- och hälsoskyddsnämnden välkomnar att en policy för sociala medier har arbetats fram men anser dock att förslaget i vissa delar har ett väl operativt fokus som inte hör hemma i ett policydokument.

Servicenämnden stödjer förslag till policy då ett likartat arbetssätt skapar tydlighet och trygghet för stockholmarna.

Socialnämnden ställer sig positiv till förslaget till den policy för sociala medier i Stockholms stad som tagits fram.

Stadsbyggnadsnämnden tycker att policyn är bra.

Trafiknämnden ser positivt på att staden har arbetat fram en policy för sociala medier för att säkerställa gemensamma ramar för både förvaltningar och bolag och att staden därmed också lever upp till eSams,

samverkansorganet mellan myndigheter och Sveriges Kommuner och Landsting (SKL), önskan om kommunspecifika riktlinjer.

Utbildningsnämnden ser att policyn innebär en omfattande och resurskrävande administrativ arbetsuppgift.

Äldrenämnden ställer sig positiv till policyn.

Överförmyndarnämnden har inget att erinra mot förslaget.

Bromma stadsdelsnämnd är positiv till policyn som beskriver gemensamma riktlinjer för stadens närvaro i sociala medier.

Enskede-Årsta-Vantörs stadsdelsnämnd tycker i huvudsak att policyn för sociala medier i Stockholms stad är bra men nämnden har fyra betänkligheter kring formuleringar kring beslut om att starta nya konton, basinformation, minderåriga samt kring formuleringen om känsliga personuppgifter i sociala medier.

Farsta stadsdelsnämnd ser positivt på att policyn är gemensam för alla nämnder och bolagsstyrelser och riktar sig till alla medarbetare i staden.

Hägersten-Liljeholmens stadsdelsnämnd är positiv till policyn som helhet.

Hässelby-Vällingby stadsdelsnämnd är positiv till att staden tar fram gemensamma riktlinjer för sociala medier.

Kungsholmens stadsdelsnämnd anser att dokumentet Policy för sociala medier i Stockholms stad innehåller bra och tydliga ramar för att starta, driva och avsluta konton i sociala medier.

Norrmalms stadsdelsnämnd är positiv till förslaget till Policy för sociala medier i Stockholms stad

Rinkeby-Kista stadsdelsnämnd är positiv till att en gemensam policy för sociala medier i Stockholms stad tas fram.

Skarpnäcks stadsdelsnämnd är positiv till förslaget till policy för sociala medier i Stockholms stad och anser att policyn är tydlig och kommer att, tillsammans med stadens handledning för sociala medier, underlätta arbetet med och styrningen över förvaltningens närvaro i sociala medier.

Skärholmens stadsdelsnämnd ser positivt på att policyn är gemensam för alla förvaltningar och bolag i Stockholms stad och riktar sig till alla medarbetare i staden.

Spånga-Tensta stadsdelsnämnd är positiv till att staden tar fram gemensamma riktlinjer för sociala medier. Ett enhetligt sätt för användningen av sociala medier underlättar för såväl medborgare som invånare och säkerställer kvaliteten.

Södermalms stadsdelsnämnd är positiv till att staden tar fram gemensamma riktlinjer för sociala medier.

Älvsjö stadsdelsnämnd anser att policyn på ett tydligt sätt lyfter fram specifika arbetsmetoder som är kopplade till närvaro i sociala medier.

Östermalms stadsdelsnämnd är positiv till att staden fastställer en gemensam policy för sociala medier som tydliggör ansvar för konton och säkerställer en enhetlig hantering.

Stockholms Stadshus AB anser att policy för sociala medier i Stockholms stad ger den vägledning som verksamheterna behöver för att hantera närvaro på sociala medier och främja en hög kvalitet på sina konton.

AB Stockholmshem delar policyns övergripande målsättningar.

Stockholm Business region AB ser positivt på policyn för sociala medier i Stockholm stad.

Stockholms Stads Parkering AB ställer sig positiv till att staden har en gemensam och väl grundad policy för sociala medier i Stockholms stad.

Mina synpunkter

Jag välkomnar att Stockholms stad får en sammanhållen och målinriktad policy för sina konton i sociala medier. Det är mycket användbart för Stockholms stad sett ur ett marknadsförings- och kommunikationsperspektiv och det är viktigt att poängtera att det handlar om Stockholms stads konton i sociala medier, och inte sociala medier i stort. Policyn är framtagen i dialog med förvaltningar och bolag i staden. Uppskattningsvis ett hundratal personer med kommunikations- och chefsroller har vid nätverksmöten, seminarier och chefsfora kunnat ta del i utformandet.

De sociala medierna är populära kanaler för kommunikationen och dialogen gentemot medborgarna. Därmed är policyn en betydelsefull förutsättning för att de skyldigheter, kvalitetskrav samt nämnders och bolags verksamhetsmål som finns följs och efterlevs.

Sociala medier är fora där invånare kan föra dialog, visa engagemang och dela berättelser. Det förekommer dock även att sociala medieplattformar används för att sprida desinformation i syfte att skapa konflikter eller sprida en felaktig bild av staden. Likaså finns det risker med informationssäkerhet kopplat till sociala medier. Staden har verktyg för att bemöta negativitet, hat och desinformation i sociala medier, bland annat en handledning i sociala medier med rekommendationer, modeller och checklistor. Dessutom finns möjlighet för kommunikatörer i stadens verksamheter att kontakta stadens centrala kommunikationsenhet vid stadsledningskontoret för stöd i dessa frågor.

I policyn finns det en viss flexibilitet för verksamheterna kring bevakning, uppsiktsplikt och publiceringsfrekvens. Det är angeläget och bra att implementationen av policyn kommer innehålla utbildningsinsatser och det är

viktigt att det krävs lokal tillämpning med rutiner, ansvar, hantering av personuppgifter med mera för att följa policyn. Det finns en mängd mindre konton som staden ansvarar för, och som är upprättade för till exempel vårdnadshavare till elever i en specifik klass eller i undervisningssyfte. Det är därför positivt att förslaget till policy medger en flexibilitet för förvaltningar och bolag att implementera policyn utifrån sina verksamhetsspecifika förutsättning inom ramen för de rutiner som respektive förvaltning och bolag ska anta för tillämpningen.

I övrigt hänvisar jag till stadsledningskontorets tjänsteutlåtande.

Bilagor

1. Reservationer m.m.
2. Policy för Stockholms stads konton i sociala medier
3. Policy för Stockholms stads konton i sociala medier-ny version efter remiss spårade ändringar.

Borgarrådsberedningen tillstyrker föredragande borgarrådets förslag.

Kommunstyrelsen delar borgarrådsberedningens uppfattning och föreslår att kommunfullmäktige beslutar följande.

1. Policy för Stockholms stads konton i sociala medier godkänns enligt bilaga 2 till utlåtandet.
2. Stockholms Stadshus AB uppmanas att anta och att ge stadens bolagsstyrelser i uppdrag att anta Policy för Stockholms stads konton i sociala medier i enligt bilaga 2 till utlåtandet.

Stockholm den 15 april 2020

På kommunstyrelsens vägnar:
ANNA KÖNIG JERLMYR

Mats Larsson

Remissammanställning

Ärendet

Sociala medier är idag en självklar del av medielandskapet och också en naturlig del av Stockholms stads verksamheter. Det finns hundratals konton som på olika sätt bidrar till stadens verksamhetsmål och gör staden mer tillgänglig och öppen för dialog med stockholmarna. eSam, ett medlemsdrivet program för samverkan mellan 24 myndigheter och Sveriges Kommuner och Regioner (SKR), har riktlinjer för myndigheters användning av sociala medier som togs fram 2010. I dessa riktlinjer uppmanas offentliga aktörer att ta fram egna riktlinjer.

Trots uppmaning och rekommendation från eSam saknar Stockholms stad beslutade riktlinjer för sociala medier och därför har ett förslag till policy för sociala medier i Stockholms stad arbetats fram av stadsledningskontoret som ska gälla alla nämnder och bolagsstyrelser.

År 2010 tog e-delegationen på uppdrag av regeringen fram riktlinjer för myndigheters användning av sociala medier ur ett rättsligt perspektiv (dir. 2010:32). Riktlinjerna utgår från när myndigheten använder sociala medier i sin externa kommunikation, dvs. i sin dagliga kontakt med privatpersoner, företag och andra organisationer (eSamverkas riktlinjer för myndigheters användning av sociala medier: <http://www.esamverka.se/stod-och-vagledning/aktuella-vagledning-ar-a---o/riktlinjer-for-sociala-medier.html>).

Dessa ger på ett övergripande plan rekommendationer för hur myndigheter bör hantera sin närvaro på sociala medier. En av rekommendationerna är att varje myndighet ska ta fram egna riktlinjer, vilket de flesta kommuner, landsting och andra myndigheter har gjort. Stockholms stad har sedan 2012 en handledning med rekommendationer till verksamheterna, men saknar riktlinjer/policy.

En kartläggning av vilka sociala medier staden använder, som genomförs kontinuerligt av stadsledningskontoret från och med 2017, visar att staden har över 800 konton på olika plattformar. För att i en högre grad säkerställa att de lagar som råder följs (bland annat den nya Dataskyddsförordningen, GDPR) och att stadens konton håller god kvalitet, har stadsledningskontoret tagit fram förslag till policy för sociala medier i Stockholms stad, som ska omfatta samtliga nämnder och bolagsstyrelser.

I policyn beskrivs tre övergripande inriktningar för Stockholms stad i sociala medier:

- dialog engagemang och tonalitet

- samordning och tydlighet
- verksamhetsnytta, mål och uppföljning

Vidare redogörs för:

- kommunikations- och uppföljningsansvar i sociala medier
- i vilken beslutsordning nya konton får startas
- hur kartläggningen av alla stadens konton hålls uppdaterad
- att stadens grafiska profil ska följas
- vilken basinformation som ska finnas på stadens konton
- publiceringsfrekvens
- hur staden bör hantera inkommande frågor och kommentarer
- de lagar som är relevanta kopplat till stadens användning av sociala medier
- sociala medier privat och i tjänsten
- förfarande vid avslutande av konto

Stadsledningskontoret

Stadsledningskontorets tjänsteutlåtande daterat den 15 november 2018 har i huvudsak följande lydelse.

I *Kommunikationsprogram för Stockholms stad 2017-2022 (dnr 79-2103/2016)* finns ett antal grundläggande principer för kommunikation. Programmet innehåller även övergripande mål, strategier och budskap. En genomgående utgångspunkt är att ha målgruppen i fokus och så långt som möjligt samordna stadens kommunikation för att förenkla för våra målgrupper att förstå.

Med det enkla, flexibla och snabba arbetssättet sociala medier innebär är det mycket populärt i stadens verksamheter och det hjälper oss på många sätt att följa kommunikationsprogrammet.

Det är det långt från *en* given yrkeskategori, t.ex. kommunikatörer som publicerar och använder sig av sociala medier i sitt arbete. I den vardagliga kontakten med stockholmarna finns den demokratiska processen och därmed finns också en rad skyldigheter att ta hänsyn till. Policy för sociala medier kommer vara viktig för att stadens sociala medier ska hålla hög kvalitet, att närvaro på sociala medier stödjer nämnderna och bolagens verksamhetsmål och att de lagar som råder efterlevs.

Stadsledningskontorets bedömning är att:

Stadsledningskontoret föreslår att kommunstyrelsen föreslår att kommunfullmäktige godkänner Policy för sociala medier i Stockholms stad enligt bilaga samt uppmanar Stockholms Stadshus AB att ge stadens bolagsstyrelser i uppdrag att anta Policy för sociala medier i Stockholms stad.

Beredning

Ärendet har initierats av stadsledningskontoret och har remitterats till arbetsmarknadsnämnden, exploateringsnämnden, fastighetsnämnden, idrottsnämnden, kulturnämnden, kyrkogårdsnämnden, miljö- och hälsoskyddsnämnden, servicenämnden, socialnämnden, stadsbyggnadsnämnden, trafiknämnden, utbildningsnämnden, valnämnden, äldrenämnden, överförmyndarnämnden, Bromma stadsdelsnämnd, Enskede-Årsta-Vantörs stadsdelsnämnd, Farsta stadsdelsnämnd, Hägersten-Liljeholmens stadsdelsnämnd, Hässelby-Vällingby stadsdelsnämnd, Kungsholmens stadsdelsnämnd, Norrmalms stadsdelsnämnd, Rinkeby-Kista stadsdelsnämnd, Skarpnäcks stadsdelsnämnd, Skärholmens stadsdelsnämnd, Spånga-Tensta stadsdelsnämnd, Södermalms stadsdelsnämnd, Älvsjö stadsdelsnämnd, Östermalms stadsdelsnämnd, Stockholms Stadshus AB, AB Stockholmshem, AB Svenska Bostäder, AB Familjebostäder, Skolfastigheter i Stockholm AB, Stockholm Business Region AB, Stockholms Hamn AB, Stockholm Vatten och Avfall AB och Stockholm Stads Parkerings AB. Valnämnden och Skolfastigheter i Stockholm AB har valt att inte svara på remissen och AB Svenska Bostäder, AB Familjebostäder, Stockholms Hamn AB och Stockholm Vatten och Avfall AB har inte inkommit med svar.

Arbetsmarknadsnämnden

Arbetsmarknadsnämnden beslutade vid sitt sammanträde den 19 juni 2019 att hänvisa till förvaltningens tjänsteutlåtande som sitt yttrande över remissen och att omedelbart justera paragrafen.

Arbetsmarknadsförvaltningens tjänsteutlåtande daterat den 5 juni 2019 har i huvudsak följande lydelse.

Arbetsmarknadsförvaltningen anser att framtagandet av en policy för hanteringen av sociala medier är till stor nytta för nämndens verksamheter och hela staden. Det finns likväl en del områden som skulle tjäna på förtydliganden.

Stadens engagemang i sociala medier handlar ytterst om att staden vill förbättra servicen till stockholmarna genom att lyssna och prata med dem på deras villkor, i de kanaler de föredrar och där många av dem redan är. Genom att bygga relationer via sociala medier har staden möjlighet att lättare få kontakt med fler stockholmare och förstå deras behov bättre. Staden kan kommunicera effektivt och billigt genom att nå ett stort antal individer oberoende av tid och plats. Staden ska också delta i sociala medier för att bevaka och förbättra bilden av Stockholms stad och stärka varumärket.

Allt fler verksamheter startar egna sociala mediekonton för att nå ut till sina specifika målgrupper, vilket i grunden är mycket positivt. Genom de många kanalerna kan staden och verksamheterna dock vara relativt utsatta för kritiska kommentarer som kan skada stadens eller verksamhetens rykte eller varumärke och till och med skapa mediedrev i olika frågor. Arbetsmarknadsförvaltningen anser att det vore önskvärt med exempel på hur sådana frågor kan hanteras av den som är publiceringsansvarig (chefen) respektive den som faktiskt arbetar med innehållet. Det skulle göra att policyn är mer nyttig för samtliga användare av sociala medier i sitt yrke.

Ofta startas sociala mediekonton av medarbetare som är entusiastiska och som lägger ned mycket tid på innehåll och att få följare. När dessa krafter lämnar verksamheten, är det ibland brist på överlämning av kontot till nästa ansvarige person, vilket orsakar att inloggningsuppgifter förloras. Arbetsmarknadsförvaltningen anser att det vore fördelaktigt om det ingick i regelverket, vid startande av konton, att inloggningsuppgifterna ska anmälas till chef eller till en central funktion (exempelvis kommunikationsavdelning eller motsvarande) i respektive förvaltning eller bolag.

När en verksamhet startar ett konto i sociala medier, är syftet ofta att kunna synas för, höras av och ha dialog med de målgrupper som verksamheten är till för, ibland för rekryterande ändamål. När det kommer till avsändaren av sociala mediekonton så finns det en problematik för enskilda verksamheter inom en förvaltning att använda St. Erik som profilbild/avsändare då det kan blir svårt för stockholmarna att se skillnad på stads- eller förvaltningsövergripande information och information från t.ex. en

särskild skola. Om de kommunala skolorna ska kunna kommunicera på någorlunda samma villkor som friskolorna, vore det fördelaktigt att det i sociala medier - åtminstone tillfälligtvis - går att ha annan profilbild/avsändare än den som förordas av varumärkesmanualen. Att det ibland är knepigt att följa stadens profil blir väldigt tydligt vid sponsrade inlägg på sociala medier vid exempelvis ansökningsperioder. Arbetsmarknadsförvaltningen anser att det vore önskvärt att policyn för sociala medier tar höjd för eventuella särskilda regler för skolkontons grafiska profil så att skolor har möjlighet att vara tydliga avsändare.

Arbetsmarknadsförvaltningen anser att information om publiceringsfrekvens eller helgstängt i de flest fall kan finnas i kontots basinformation för att inte störa flödet för användare. Förutsättningarna för fördjupad information är dock olika, beroende på vilken typ av socialt medium det gäller. Exempelvis har Facebook mer utrymme för beskrivning av regler m.m. än Instagram, där utrymmet är mindre tilltaget. Möjligen kan policyn ge utrymme för att länka till en webbsida med information i stället.

Bevakningen av sociala medier bör ske planerat och i förslaget till policyn nämns tre gånger om dagen under kontorstid som en undre gräns, förutom vid kriser. Olika sociala medier har vanligtvis olika behov av bevakning. Till exempel är vanligtvis Twitter ett ”snabbare” konto än LinkedIn. Vissa målgrupper är också aktiva under olika tider utanför kontorstid och kanske staden borde ha en mer flexibel inställning till bevakningstiderna. Arbetsmarknadsförvaltningen anser att en löpande - och möjligen planerad - bevakning är att föredra, utan att sätta någon gräns för hur ofta det bör ske.

Olika sociala medier har olika förutsättningar för att kunna ta bort kommentarer. Till exempel går det inte att på Facebook (FB) ta bort enskilda kommentarer utan att stänga av hela recensionsfunktionen. Dessvärre finns det användare som sätter detta i system och använder recensioner för att sprida hets mot folkgrupp, hat eller dylikt. Arbetsmarknadsförvaltningen anser att ansvaret för innehåll och hanteringen bör underlättas genom att i policyn tydliggöra att varje typ av konto ska hanteras på lämpligt sätt till exempel genom att kunna stänga av hela recensionsfunktionen i FB.

Att staden är ansvarig för sina sociala mediekonton är en självklarhet såsom offentlig förvaltning. Därmed ansvarar stadens olika verksamheter också för de inlägg och kommentarer som publiceras där. Om medarbetare har privata konton där de publicerar innehåll som är tänkt att vara eller kan tolkas vara stadens information, är policyn mycket otydlig med ansvarsfrågan och för den ansvarige chefen är det så gott som omöjligt att påverka innehållet. Arbetsmarknadsförvaltningen menar att det vore önskvärt med ett skarpare tydliggörande kring användningen av privata sociala medier för tjänsteuppgifter, så att ansvarsdefinitionen kan gälla. Förvaltningen anser att huvudregeln bör vara att medarbetare inte ska använda privata konton för tjänsteuppgifter.

Konton som inte längre används ska avslutas, det känns självklart. Det som kanske är mindre självklart i policyn är att konton som inte följer policyn för sociala medier också torde kunna avslutas av ansvarig förvaltning. Arbetsmarknadsförvaltningen

anser att det vore önskvärt med ett tydliggörande kring ansvarsfrågan för avslutande av sociala medier på grund av brist på följande av regler.

Exploateringsnämnden

Exploateringsnämnden beslutade vid sitt sammanträde den 13 juni 2019 att överlämna kontorets tjänsteutlåtande som svar på remissen från kommunstyrelsen.

Exploateringskontorets tjänsteutlåtande daterat den 28 maj 2019 har i huvudsak följande lydelse.

Exploateringskontoret ser positivt på att staden har arbetat fram en policy för sociala medier för att säkerställa gemensamma ramar för både förvaltningar och bolag och att staden därmed också lever upp till eSams, samverkansorganet mellan myndigheter och SKL, önskan om kommunspecifika riktlinjer. Policyn innebär ett stöd för arbetet i kanaler som är föränderliga till sin form och som fortfarande i mångt och mycket innebär ett nytt sätt att kommunicera som alla verksamheter måste förhålla sig till. Kontoret ser det som att policyn i sin helhet är bra och att den kommer främja en ökad kvalitet på stadens konton.

Policyn tydliggör respektive förvaltning och bolags uppföljningsansvar och pekar på att med verksamhetsansvar följer kommunikationsansvar och att detta gäller även för sociala medier. Det är också positivt att policyn understryker vikten av kontinuerlig analys av vilka målgrupper respektive verksamhet har och vilka behov och förutsättningar som finns för närvaro i sociala medier.

Det är bra att policyn fastställer att publiceringsfrekvensen för inlägg på Stockholms stads konton bör vara minst ett par gånger i veckan. Det skulle vara en fördel om policyn även anger hur konton som över tid har för låg publiceringsfrekvens kommer att hanteras.

Något som också skulle vara önskvärt är att policyn tar upp hur förvaltningar och bolag bör arbeta med sponsrade inlägg och hur man i det arbetet ska förhålla sig till olika målgrupper

Fastighetsnämnden

Fastighetsnämnden beslutade vid sitt sammanträde den 18 juni 2019 att godkänna och överlämna kontorets tjänsteutlåtande som svar på remissen och att omedelbart justera paragrafen.

Fastighetskontorets tjänsteutlåtande daterat den 28 maj 2019 har i huvudsak följande lydelse.

Av stadens kommunikationskanaler på sociala medier använder kontoret primärt Instagram för att kommunicera och visa bilder vid renovering av kända Stockholmsbyggnader. Policyn slår fast att stadens konton på sociala medier ska ha mätbara mål och att kommunikation ska ske på målgruppers villkor, vilket kräver kontinuerlig analys om målgrupperna. I dagsläget är det endast verifierade konton på Instagram där möjligheten ges att få statistikuppföljning. Detta medför att det kan vara svårt att mäta exempelvis spridning av inlägg och vilka målgrupper som nås via den typen av konton som de flesta förvaltningar använder sig av.

Vidare beskriver policyn vilken basinformation som ska finnas på stadens samtliga konton. I dagsläget är det inte möjligt att rymma all denna information i informationsutrymmet för ett Instagramkonto.

I policyn anges att publiceringsfrekvensen på stadens konton i sociala medier ska vara minst ett par inlägg i veckan. Kontoret förstår vikten av att stadens konton är aktiva, men anser att ambitionsnivån är för hög och att en rimlig publiceringsfrekvens är minst ett par gånger i månaden.

När stadens avslutar konton på sociala medier ska information framgå om varför kontot avslutas och hänvisning ske till alternativa informationsplatser eller kontaktpersoner. Om ett konto stängs fungerar det dock inte längre som en informationsplats, varför policyn bör tydliggöra hur länge informationen ska finnas på kontot innan det stängs.

Idrottsnämnden

Idrottsnämnden beslutade vid sitt sammanträde den 21 maj 2019 att godkänna förvaltningens tjänsteutlåtande som svar på remissen och överlämnar det till kommunstyrelsen.

Idrottsförvaltningens tjänsteutlåtande daterat den 26 april 2019 har i huvudsak följande lydelse.

Idrottsförvaltningen anser att policyn är genomtänkt, ambitiös och välbalanserad. Idrottsförvaltningen välkomnar en stadsgemensam policy för sociala medier och synen på att stadens gemensamma varumärke stärks när alla förvaltningar och bolag jobbar samstämmigt.

Idrottsförvaltningen har idag omkring tio kanaler i sociala media. Det är Facebook-sidor med konkret verksamhetskoppling till några av stadens simhallar. Sidorna hanteras av respektive verksamhet och inläggen handlar nästan uteslutande om den dagliga verksamheten på simhallen.

Utifrån policyn ser idrottsförvaltningen ett behov av att höja förvaltningens kompetens och förmåga att hantera såväl befintliga som nya sociala kanaler. Det i sin tur leder till en utveckling som rimmar väl med idrottsförvaltningens värdegrund och vision.

Sammanfattningsvis har idrottsförvaltningen inga synpunkter på innehållet och förvaltningen ställer sig bakom policyns intentioner och innehåll.

Kulturnämnden

Kulturnämnden beslutade vid sitt sammanträde den 18 juni 2019 att godkänna och överlämna förvaltningens tjänsteutlåtande till kommunstyrelsen som svar på remissen samt att omedelbart justera paragrafen.

Kulturförvaltningens tjänsteutlåtande daterat den 28 maj 2019 har i huvudsak följande lydelse.

Först och främst vill förvaltningen betona hur viktigt det är med rutiner för att säkerställa korrekt hantering av personuppgifter i sociala medier i praktiken. Stycket om personuppgifter på sidan 6 understryker många av de viktigaste aspekterna av detta, men förvaltningen önskar ännu mer förtydligande av hur viktigt det är att dessa regler kring personuppgifter och sociala medier som finns följs, samt att det formuleras ännu tydligare rutiner för detta.

Dessutom önskas ett förtydligande av hur man hanterar återtagna samtycken efter eventuell publicering och där spridning redan skett i det fall det gäller personuppgifter, t.ex. ett fotografi. Det behöver också förtydligas att samtyckena ska registreras i de fall personer begär ut registerutdrag. Det behövs rutiner även för detta.

I övrigt har förvaltningen följande synpunkter och förslag angående Policy för sociala medier i Stockholms stad:

Angående stycket Beslut om att starta nya konton på sidan 3, vill förvaltningen betona att avståndet mellan förvaltnings- eller bolagschefer och de medarbetare i verksamheten som ska starta upp ett konto på sociala medier kan ibland upplevas som långt. Som det står i policyn kan det dock lösas genom att delegera beslut om att starta konton till lägre nivåer, men glappet här kan ändå upplevas som svårarbetat. Detta kan också sägas handla om avståndet mellan idé och godkännande av idé.

Vidare är det bra att sociala medier i policyn kopplas tydligt till verksamhetsplan och att det ska finnas en utsedd ansvarig för sociala medier. Det kan dock vara önskvärt att det finns med ett stycke om att inloggningsuppgifter även ska finnas tillgängliga för andra medarbetare att komma åt. Detta är särskilt relevant för biblioteken; där det finns många olika konton så finns det en ansvarig kommunikatör som har tillgång till alla inloggningsuppgifter till kontona.

Det kan även behövas ytterligare förtydligande av närmaste chefs ansvar för konton på sociala medier. En utsedd ansvarig för ett konto i sociala medier kan tolkas som en person som arbetar aktivt med ett specifikt konto, det vill säga en medarbetare i respektive verksamhet. Exempelvis har flertalet bibliotek egna konton som drivs av engagerade medarbetare.

På sidan 5, om allmänna handlingar, önskas ett förtydligande av med vilket av stadens gallringsbeslut inlägg ska gallras efter registrering.

Angående bevakning och uppsiktsplikt, också på sidan 5, önskas ett förtydligande gällande formuleringen ”dokumenteras och därefter tas bort” – är det registrering följt av gallring som avses? Angående att stadens samtliga konton måste bevakas tre gånger varje dag under kontorstid: det är i sig bra, men kulturförvaltningen har exempelvis bara på Facebook ca 50 konton. Det kommer att krävas en plan för samordningen av bevakningen av så många konton som förvaltningen har. Det är bra att det betonas att bevakningen ska ske kontorstid eftersom det annars utgör en orimlig prioritering.

Kyrkogårdsnämnden

Kyrkogårdsnämnden beslutade vid sitt sammanträde den 11 juni 2019 att tillstyrka remissen och överlämna detta tjänsteutlåtande samt att omedelbart justera paragrafen.

Kyrkogårdsförvaltningens tjänsteutlåtande daterat den 16 april 2019 har i huvudsak följande lydelse.

Det är bra att det finns en tydlighet kring hur stadens förvaltningar och bolag ska arbeta kring plattformar för interaktion med omvärlden via sociala medier. Inte minst visar den föreslagna policyn att användandet av sociala medier kräver resurser, noggrannhet och kompetens inom respektive organisation.

Kyrkogårdsnämnden ansvarar idag inte för något konto på sociala medier. Diskussioner har förts om att skapa en facebook sida för framförallt världsarvet Skogskyrkogården. En sådan skulle på ett enklare sätt kunna marknadsföra världsarvet, evenemang, Unesco-frågor mm. Resurs- och ansvarsfrågan för driften av ett sådant konto har dock ännu inte lösts.

Idag används i stället Stockholms stadsmuseums facebookkonto för att skapa evenemang som berör världsarvet. Visitors Center på Skogskyrkogården har också ett instagramkonto, med möjlighet att lägga ut bilder för besökare till världsarvet.

En snabbenkät bland de andra svenska världsarven visar att de flesta världsarven använder sociala medier i sin marknadsföring. Exempelvis radiostationen Grimeton arbetar mycket strukturerat med aktivitetskalendrar, bildbank mm.
<https://grimeton.org/>

Mot bakgrund av vad som anförts i detta ärende tillstyrker remissen *Policy för sociala medier*

Miljö- och hälsoskyddsnämnden

Miljö- och hälsoskyddsnämnden beslutade vid sitt sammanträde den 11 juni 2019 att godkänna förvaltningens tjänsteutlåtande som svar på remissen samt att omedelbart justera paragrafen.

Miljöförvaltningens tjänsteutlåtande daterat den 28 maj 2019 har i huvudsak följande lydelse.

Inledningsvis välkomnar miljöförvaltningen att en policy för sociala medier har arbetats fram. Förvaltningen vill även betona vikten av att stadens arbete med sociala medier ska ha en tydlig koppling till förvaltningarnas och bolagens respektive verksamheter. Det är också viktigt att staden är aktiv och tillgänglig i de kanaler som finns, och att kommunikationen i sociala medier kontinuerligt följs upp och analyseras utifrån behov och målgrupp.

Förvaltningen har i huvudsak inget att invända mot det innehålls-mässiga innehållet i policyn men anser dock att förslaget i vissa delar har ett väl operativt fokus som inte hör hemma i ett policydokument. Exempelvis vilka uppgifter som ska ingå i den årliga rapporteringen av konton (sid 3).

Vad gäller personuppgifter och sekretessbelagda uppgifter så anser miljöförvaltningen att det saknas ett resonemang om personuppgiftsansvaret. Finns det sociala medier där det kan bli fråga om ett personuppgiftsbiträdesförhållande och hur ska staden i så fall resonera? Hur förhåller sig sociala medier till regelverket om molntjänster? Hur förhåller det sig till de potentiella riskerna med Cloud act?

Under rubriken *Samordning och tydlighet* anger policyn att stadens verksamheter ” när det finns skäl och förutsättningar” ska kommunicera på gemensamma konton i sociala medier. Miljöförvaltningen anser att den formuleringen är väl otydlig, och önskar att det klargörs (t ex med exempel) vad som avses.

Dessutom behöver det i dessa fall vara tydligt vem som är personuppgiftsansvarig för behandlingen av personuppgifter på kontot. Ska en nämnd/bolag vara ansvarig eller ska det vara ett gemensamt personuppgiftsansvar? Hur ska detta i så fall regleras?

I andra stycket på sid 6 skriver man bland annat ”Vid publicering av personuppgifter krävs i regel samtycke från de berörda personerna.” Det är en uppfattning som miljöförvaltningen inte delar, då det beror på för vilket syfte publiceringen sker. Samtycke som laglig grund bör vara den sista utvägen, inte den första. Som regel bör en myndighets publicering av person-uppgifter ske med stöd av allmänintresse eller fullgörande av avtal, och endast i undantag genom samtycke.

Vidare anges i samma stycke att ”För publicering av minderårigas personuppgifter krävs samtycke från vårdnadshavare.” Även mot detta vill miljöförvaltningen invända. Om grunden är samtycke så är det självklart, men inte om den lagliga grunden är någon annan. Det finns inte någon konkret inskränkning i stadens möjlighet att använda sig av andra lagliga grunder, så som allmänintresse eller fullgörande av avtal, bara för att personen i fråga är ett barn. Däremot bör man allmänt iaktta försiktighet när det kommer till behandlingen av barns personuppgifter, vilket borde framgå ännu tydligare i policyn.

Slutligen önskar miljöförvaltningen att det klargörs om inlägg eller kommentarer som tas bort (till exempel på grund av att det innehåller känsliga, integritetskränkande personuppgifter eller sekretessbelagda uppgifter) ska behandlas som en personuppgiftsincident och hanteras utifrån sådana gemensamma rutiner.

Service nämnden

Service nämnden beslutade vid sitt sammanträde den 18 juni 2019 att remissen besvaras med förvaltningens tjänsteutlåtande.

Serviceförvaltningens tjänsteutlåtande daterat den 26 april 2019 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen har ingen egen närvaro i sociala medier till följd av den typ av verksamheter som nämnden bedriver.

Förvaltningen ser nyttan av en policy för att få ett likartat arbetssätt för de nämnder som har närvaro i sociala medier. En policy är även behjälplig för att staden lättare ska kunna följa de regler och lagar som omger sociala medier.

Policyn visar tydligt det ansvar som följer med att kommunicera genom sociala medier. Att stadsledningskontorets kommunikationsenhet har ett övergripande ansvar för sammanställningen av listan över vilka konton inom sociala medier som staden har är en god grund för att skapa enhetlighet och tydlighet jämt mot Stockholmarna.

Social nämnden

Social nämnden beslutade vid sitt sammanträde den 21 maj 2019 att godkänna förvaltningens tjänsteutlåtande som svar på remiss till kommunstyrelsen av Policy för sociala medier i Stockholms stad.

Socialförvaltningens tjänsteutlåtande daterat den 7 april 2019 har i huvudsak följande lydelse.

Då sociala medier är en naturlig del att kommunicera är det av stor vikt att grundläggande principer och riktlinjer tydliggörs. Socialförvaltningen har i dagsläget 17 konton i sociala medier och att kommunikationen där ska ske aktivt, tillgängligt och trovärdig är självklart. Socialförvaltningen ställer sig positiv till den policy för sociala medier i Stockholms stad som tagits fram och har inget att invända mot de förslag som framförs.

Förvaltningens anser att policyn är ett viktigt komplement till stadens kommunikationsprogram och underlättar att stadens sociala medier håller en hög kvalitet, utifrån de tre övergripande inriktningarna. Förvaltningen vill särskilt framhålla att det är viktigt att stadens konton har ett tydligt syfte, med koppling till

förvaltningens verksamhet. Beskrivning av basinformation, publiceringsfrekvens, bevakning, bemötande och ansvar är också av stor vikt. Det är också viktigt att sekretess i sociala medier lyfts, liksom vikten att ta hänsyn till GDPR.

Förvaltningen föreslår att nämnden godkänner tjänsteutlåtandet som svar till kommunstyrelsen.

Stadsbyggnadsnämnden

Stadsbyggnadsnämnden beslutade vid sitt sammanträde den 13 juni 2019 att överlämna kontorets tjänsteutlåtande som svar på remissen från kommunstyrelsen samt att omedelbart justera paragrafen.

Stadsbyggnadskontorets tjänsteutlåtande daterat den 26 maj 2019 har i huvudsak följande lydelse.

Kontoret tycker att policyn är bra och att den kommer att vara betydelsefull för att säkerställa att stadens sociala mediekonton håller god kvalitet, att de lagar som råder efterlevs samt att närvaron i sociala medier stödjer nämnderna och bolagens verksamhetsmål.

Genom närvaron i sociala medier kan staden fortsatt öka tillgänglighet och service, belysa sakfrågor och tillvarata åsikter om stadens verksamheter.

Trafiknämnden

Trafiknämnden beslutade vid sitt sammanträde den 13 juni 2019 att överlämna kontorets tjänsteutlåtande som svar på remissen från kommunstyrelsen samt att omedelbart justera paragrafen.

Trafikkontorets tjänsteutlåtande daterat den 23 maj 2019 har i huvudsak följande lydelse.

Trafikkontoret ser positivt på att staden har arbetat fram en policy för sociala medier för att säkerställa gemensamma ramar för både förvaltningar och bolag och att staden därmed också lever upp till eSams, samverkansorganet mellan myndigheter och SKL, önskan om kommunspecifika riktlinjer.

Policyn är i sin helhet bra. Trafikkontoret förstår utmaningen i att utforma en policy för ett område som snabbt förändras och som är en naturlig del i många medarbetares vardag, även utanför arbetsplatsen.

Kontoret ser det som bra att staden stödjer sig mot redan befintliga dokument vad gäller tillämpningar samtidigt som det tydliggörs att sociala medier, liksom all annan kommunikation, ska ta sitt avstamp i verksamheten mål och följa stadens

kommunikationsprogram. Detta innebär också att centrala begrepp känns igen, vilket bör göra det enklare att ta till sig policyn samtidigt som den blir en naturlig del i stadens kommunikationsarbete i stort.

Trafikkontoret ser samtidigt ett behov av att tydliggöra den operativa användningen av sociala medier ytterligare, till exempel vad gäller skäl och förutsättningar för att använda stadsgemensamma konton.

Kontoret anser att inriktningarna för policyn är bra och ligger i linje med stadens övergripande styrdokument för kommunikation samt det förhållningssätt som trafikkontoret idag har till arbetet i sociala medier med fokus på dialog.

Samordning och tydlighet är också relevant, men även om det delvis finns beskrivet i stadens handledning för sociala medier ser kontoret gärna en djupare beskrivning av de skäl och förutsättningar som bör föreligga för att stadens verksamheter ska använda gemensamma konton i sociala medier.

Det är bra att det är tydligt att en närvaro i sociala medier ska ha verksamhetsnytta, mål och att den följs upp. Detta är mycket relevant i den faktiska användningen av policyn i förvaltningens verksamheter. Kontoret välkomnar också tydligheten i att det är förvaltningsdirektörer och bolags- vd som har beslutanderätten att starta konton i sociala medier.

Delar av policyn blir enligt trafikkontorets bedömning mycket operativ, det gäller bland annat beskrivning av den årliga rapportering av konton som varje förvaltning och bolag ska göra till stadsledningskontorets kommunikationsenhet, riktlinjer vad gäller publiceringsfrekvens och hur ofta konton ska bevakas. Kontoret bedömer att detta skulle passa bättre i handledningen snarare än i policyn.

Policyn återkommer till förvaltningslagen och begreppet *onödigt dröjsmål*. Kontorets uppfattning är att detta skulle gå att beskriva och exemplifiera något ytterligare för att underlätta för användarna.

En central del i policyn är hur innehåll som kan anses vara brottsligt på ett eller annat sätt ska hanteras. I beskrivningen saknas hur hot och trakasserier ska hanteras. Beskrivningen benämner innehåll som *uppenbart* kan ses som brottsligt, en beskrivning av hur mindre uppenbart material ska hanteras vore ett bra komplement i policyn.

Hur staden hanterar personuppgifter och sekretessbelagda uppgifter är fylligt beskrivet i policyn vilket är bra. Men liksom vad gäller *onödigt dröjsmål* ser kontoret det som önskvärt att tydligare exemplifiera vad som menas med *fullgörande av rättslig förpliktelse eller utförande av uppgift för allmänt intresse*. Detta blir extra viktigt eftersom målgruppen för policyn är tämligen bred.

Vidare saknas en större tydlighet i resonemanget runt privat användande i relation till användningen av sociala medier i tjänsten. Policyn menar att huvudregeln är att stadens medarbetare inte ska använda sina privata konton för tjänsteuppgifter, denna skrivning öppnar också upp för att det finns undantag. Trafikkontoret efterfrågar riktlinjer och större tydlighet för att kunna bemöta frågeställningar som uppkommer i det dagliga arbetet. Samtidigt är det viktigt att tydliggöra att stadens medarbetare har grundlagsskyddad yttrandefrihet och meddelarfrihet och därmed rätten att

kommunicera om stadens verksamheter i tillgängliga kanaler men också peka på vilka följder detta kan ge.

Kontoret har historiskt sett haft fall där privata konton i sociala medier använts i en arbetssituation där det förekommit hot och trakasserier och därmed skapat psykisk ohälsa. Policyn skulle med fördel kunna uppmärksamma dessa risker och att arbetsgivaren enligt arbetsmiljölagen har ett ansvar att säkerställa att medarbetarna inte utsätts för ohälsa, vilket kan uppstå i dessa situationer.

Policyn beskriver tydligt vilka kriterier som gäller för att starta konton i sociala medier men innehåller en mycket kortfattad formulering om att avsluta konton. Här önskas en tydligare formulering om vem som har beslutanderätten att avsluta ett konto och vilka eventuella skäl som är grund till att avsluta ett konto.

Kontoret ser gärna också att en plan för revidering eller uppdatering av dokumentet inkluderas.

Utbildningsnämnden

Utbildningsnämnden beslutade vid sitt sammanträde den 13 juni 2019 att överlämna förvaltningens tjänsteutlåtande till kommunstyrelsen som svar på remissen samt att omedelbart justera paragrafen.

Utbildningsförvaltningens tjänsteutlåtande daterat den 16 maj 2019 har i huvudsak följande lydelse.

Generellt uppfattar utbildningsförvaltningen att policyn inte på ett självklart sätt kan appliceras på våra skolors aktiviteter i sociala medier. Skolorna har också ett långtgående självständigt ansvar över sina verksamheter.

Under en inventering från år 2017 fann utbildningsförvaltningen omkring 150 aktiva konton på stadens skolor, samt cirka 20 konton på central förvaltning. Det är sannolikt att inventeringen inte lyckades ringa in samtliga, och att det tillkommit flera sedan dess. Mängden aktiva konton på sociala medier är stort och skulle, om aktuell policy antas, föranleda en ökad administration.

Konton kan skapas av enskilda lärare i tjänsten, för en liten målgrupp, avsedda för en begränsad period i undervisningen. För utbildningsförvaltningen skulle en framkomlig väg kunna vara att man i policyn skiljer på officiella konton och konton som startas i pedagogiskt syfte eller sammanhang, där det behöver finnas utrymme för att öva, experimentera och göra fel.

Verksamhetsnytta, mål och uppföljning

Bakgrunden till att man i skolan startar sociala medier-konton varierar, liksom lärarnas kompetens och tidsutrymme för att underhålla dessa konton på sätt som kan förväntas. Centrala utbildningsförvaltningen kan ge råd och stöd och hänvisa till vår handbok för sociala medier på intranätet. Men i skolan konkurrerar underhåll och uppföljning av

konton med arbetsuppgifter med större betydelse för undervisningen och vi bedömer det inte sannolikt att underhåll och uppföljning kommer att prioriteras framför dessa.

Uppföljningsansvar

Utbildningsförvaltningen ser en omfattande administrativ utmaning i att följa upp alla de konton som skapas i våra skolor. Det kan handla om allt från skolans officiella konton till konton som skapas av enskilda lärare för ett tillfälligt klassprojekt.

Utbildningsförvaltningen bedömer att uppföljningen kommer att kräva endera omfattande personella resurser och/eller anskaffande av verktyg för att hantera uppföljningen på ett rimligt sätt.

För att följa upp det som anges i policyn kommer någon form av stödsystem att vara nödvändig, för att exempelvis:

- registrera befintliga konton
- möjliggöra ansökan om nya konton
- ange syfte och mål för konton
- ange ansvariga, lösenord och liknande
- skicka ut automatiserade uppmaningar till uppföljning.

Beslut om att starta nya konton

Från centralt håll kan utbildningsförvaltningen informera om att ansökan krävs för att få starta ett konto i sociala medier, men utbildningsförvaltningen saknar resurser för att garantera att den delen av policyn efterföljs till fullo.

Utbildningsförvaltningens organisation är omfattande och består av ett stort antal självständiga verksamheter. Möjligheten att nå ut med information till samtliga medarbetare och motivera till efterlevnad av policyn är begränsad.

Undervisningssituationen är inte sällan stressig och kräver dessutom att initiativ och kreativitet tas till vara i stunden. Många konton startas löpande och spontant, till exempel i samband med temarbeten och projekt i klassen.

Alternativet att placera ut ansvaret för kontroll av nya konton på enskilda skolor bedömer utbildningsförvaltningen inte försvarbart. Utbildningsförvaltningen strävar efter att minska de administrativa uppgifterna på skolorna och kontohanteringen skulle istället innebära ytterligare en sådan uppgift för lärare, rektor eller annan skolpersonal.

Av dessa skäl kan inte utbildningsförvaltningen agera kontrollinstans för att garantera att ansökan sker inför varje nystartat konto på skolorna.

Rapportering av konton

Rapportering av nystartade, befintliga och avslutade konton kan vara rimlig att efterfråga en gång per år, inte oftare.

Förslag till beslut

Förvaltningen föreslår att utbildningsnämnden överlämnar förvaltningens tjänsteutlåtande till kommunstyrelsen som svar på remissen. Beslutet bör justeras omedelbart med anledning av remisstiden.

Äldrenämnden

Äldrenämnden beslutade vid sitt sammanträde den 18 juni 2019 att överlämna förvaltningens tjänsteutlåtande till kommunstyrelsen som svar på remissen samt att omedelbart justera paragrafen.

Äldreförvaltningens tjänsteutlåtande daterat den 30 april 2019 har i huvudsak följande lydelse.

Äldreförvaltningen ställer sig positiv till den policy för sociala medier i Stockholms stad som tagits fram.

Förvaltningen anser att policyn är ett välkommet komplement till stadens kommunikationsprogram. Sociala medier är i dag en självklar del i stadens kommunikation och gör staden mer tillgänglig och öppen för dialog med stockholmarna. Policyn för sociala medier kan bidra till att stadens konton i sociala medier håller hög kvalitet.

Överförmyndarnämnden

Överförmyndarnämnden beslutade vid sitt sammanträde den 23 maj 2019 att som svar på remissen hänvisa till förvaltningens tjänsteutlåtande.

Överförmyndarförvaltningens tjänsteutlåtande daterat den 29 mars 2019 har i huvudsak följande lydelse.

Överförmyndarförvaltningen arbetar huvudsakligen med frågor som rör enskilda individer och inte sällan med integritetskänsliga uppgifter. Kommunikation via sociala medier lämpar sig därför normalt inte i kontakterna med huvudmän, ställföreträdare, anhöriga etcetera. Inte heller kontakterna med andra myndigheter, interna såväl som externa, bör ske via sociala medier utan via sedvanliga kanaler som telefon, mejl och brev. Förvaltningen har i dagsläget inga konton i sociala medier. Däremot använder sig förvaltningen av stadens konton för LinkedIn och Facebook vid rekrytering av nya medarbetare.

Sociala medier används av många och kan vara ett bra sätt att kommunicera med stadens invånare, där det är lämpligt. Denna typ av media är dock inte oproblematisk, och därför är det bra att staden har en policy för hur dessa ska användas. Förvaltningen har inget att erinra mot förslaget, utan anser att det behövs riktlinjer av detta slag för de förvaltningar och bolag som använder sig av sociala medier.

Bromma stadsdelsnämnd

Bromma stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 13 juni 2019 att godkänna förvaltningens tjänsteutlåtande som svar på remissen.

Bromma stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 23 maj 2019 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen är positiv till policyn som beskriver gemensamma riktlinjer för stadens närvaro i sociala medier. Ett mer enhetligt sätt i hur sociala medier används för stadens verksamheter underlättar för såväl medarbetare som invånare och säkerställer en hög kvalitet.

Förslaget om gemensamma riktlinjer följer i mångt och mycket förvaltningens befintliga rutin. Policyn tydliggör och formaliserar även beslutet om uppstart av konton ytterligare vilket är positivt.

En stor utmaning är invånares allt större förväntningar på information och dialog i förhållande till verksamhetens resurser. Förvaltningen har märkt ett ökat intresse från verksamheter att prova sig fram i sociala medier i kommunikationen med sina målgrupper alternativt som en kanal för marknadsföring av verksamheten. Policyn beskriver på ett tydligt sätt det strategiska förarbete som krävs för att framgångsrikt använda sociala medier som kanal, både vad gäller syfte och målformulering samt avsättande av resurs för hantering.

För vissa verksamheter är det huvudsakliga syftet med närvaron i sociala medier att berätta att verksamheten finns till, att kunna vara sökbara och vid behov enkelt kunna kommunicera aktuella aktiviteter och eventuella avvikande öppettider. Detta är ett behov som stockholm.se i dag inte alltid kan fylla. Här kan förhoppningsvis nya stockholm.se med en nylansering av evenemangskalendern eller så kallade miniwebbar täcka det behovet på sikt. I relation till kontots omfattning och syfte önskar förvaltningen en viss flexibilitet när det kommer till kraven om antal inlägg, mätbara mål och antal gånger kontot ska bevakas per dag fram till dess att alternativa kanaler kan erbjudas verksamheterna.

Förvaltningens konton i sociala medier hanteras av olika yrkesgrupper med olika förkunskaper. Därför önskar förvaltningen att den vägledning för sociala medier som finns i dag kompletteras med en digital kurs i stadens utbildningsplattform för medarbetare som hanterar sociala medier i tjänsten. Fokus bör ligga på lagar (exempelvis GDPR), regler och förhållningssätt samt de övergripande riktlinjerna. Den handbok som finns i dag kan fortsatt fokusera på det mer praktiska som tilltal, tonalitet och praktiska guider.

Enskede-Årsta-Vantörs stadsdelsnämnd

Enskede-Årsta-Vantörs stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 13 juni 2019 att godkänna förvaltningens tjänsteutlåtande som svar på remissen.

Särskilt uttalande gjordes av Rana Nasrindotter m.fl. (S) och Hassan Jama m.fl. (V), med instämmande ersätтарыttrande av Lisa Palm (Fi), *bilaga 1*.

Enskede-Årsta-Vantörs stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 23 maj 2019 har i huvudsak följande lydelse.

Sociala medier är en självklar del av dagens medielandskap och stockholmarna förväntar sig att kunna nå förvaltningens olika verksamheter i sociala medier. Genom sociala medier kan även olika verksamheter nå ut med information och service, föra dialog och möta stockholmarna, intressenter och företag.

I huvudsak tycker förvaltningen att policyn för sociala medier i Stockholms stad är bra men förvaltningen har fyra betänkligheter kring formuleringar kring beslut om att starta nya konton, basinformation, minderåriga samt kring formuleringen om känsliga personuppgifter i sociala medier.

Betänkande kring beslut om att starta nya konton Under rubrik Beslut om att starta nya konton står att förvaltningschef eller bolagsdirektör ska ta beslut om en verksamhet eller en funktion får starta ett nytt konto och att denne kan delegera sin beslutanderätt i enlighet med kommunallagens bestämmelser. Enligt kommunallagen är utgångspunkten att nämnden delegerar sin beslutanderätt till förvaltningschefen, som i sin tur kan vidaredelegera beslutanderätten till andra tjänstepersoner. Förvaltningen föreslår därför ett förtydligande varifrån förvaltningsdirektören har fått rätt att fatta denna typ av beslut i policyn. Det behöver förtydligas om alla nämnder behöver lägga till detta i sina delegationsordningar eller om det anses vara ett beslut av rent verkställande karaktär.

Betänkande kring basinformation Under Basinformation framgår vilken basinformation alla konton i sociala medier som stadens förvaltningar och bolag ansvarar för ska ha. Förvaltningen föreslår att basinformation kompletteras med uppgifter om hur personuppgifter behandlas samt uppgifter om vad som gäller för att delta i stadens sociala medier.

Detta kan förslagsvis formuleras som följer: de villkor som gäller för att delta på stadens sociala medier, till exempel hur personuppgifter behandlas och att ett inlägg kan bli allmän handling.

Betänkande kring minderåriga i sociala medier

Under rubriken Personuppgifter och sekretessbelagda uppgifter står att minderårigas personuppgifter inte får publiceras utan samtycke av vårdnadshavare. Som personuppgifter räknas all slags information som kan härleda direkt eller indirekt till en fysisk person till exempel namn, bild, film eller ljudupptagning.

Enligt 2 kap. 4 § lagen (2018:218) med kompletterade bestämmelser till EU:s dataskyddsförordning får barn samtycka själva från och med att de är 13 år. Utgångspunkten bör därför vara att barn som är 13 år och uppåt själva ska få samtycka till att deras personuppgifter får bli publicerade i sociala medier. Det bör dock alltid göras en bedömning i det enskilda fallet om barnet, sett till dess ålder och mognad, bedöms kunna samtycka. I vissa undantagsfall kanske samtycke ändå behövs från vårdnadshavaren.

Om inlägget skulle kunna uppfattas som känsligt eller innehålla känsliga personuppgifter som kan utläsas från en bild eller sammanhang kan medgivande av vårdnadshavare krävas för att skydda den minderåriges intressen.

Betänkande kring känsliga personuppgifter i bild

Under rubriken Personuppgifter och sekretessbelagda uppgifter står att staden inte får publicera några känsliga eller integritetskränkande personuppgifter. Som personuppgifter räknas all slags information som kan härleda direkt eller indirekt till en fysisk person till exempel namn, bild, film eller ljudupptagning.

Med känsliga personuppgifter avses uppgifter om • Ras eller etniskt ursprung • Politiska åsikter • Religiös eller filosofisk övertygelse • Medlemskap i en fackförening • Hälsa • En persons sexualliv eller sexuella läggning • Genetiska uppgifter och biometriska uppgifter som entydigt identifierar en person

Formuleringen skulle kunna ses över med att om känsliga personuppgifter kan utläsas från en bild eller kontext i ett inlägg i sociala medier ska det tänkas igenom om inlägget är relevant för verksamheten och medborgarna och om det förmedlar ett budskap som verksamheten står för och som visar mångfalden bland stockholmarna.

Anledningen till att denna formulering bör ändras är att vissa känsliga uppgifter kan gå att tolka utifrån en bild på en person eller från ett sammanhang i ett inlägg. Exempelvis så kan etnicitet läsas även om etnicitet inte nämns i texten. Detta innebär att vi riskerar att lämna ut känsliga personuppgifter i bild och text även om vi inte skriver ut det. Att inte publicera dessa bilder skulle vara att osynliggöra medborgare och mångfalden bland stockholmarna.

Farsta stadsdelsnämnd

Farsta stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 19 juni 2019 att överlämna förvaltningens tjänsteutlåtande som svar på remissen av förslaget till policy för sociala medier i Stockholms stad.

Farsta stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 22 maj 2019 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen ser positivt på att policyn är gemensam för alla nämnder och bolagsstyrelser och riktar sig till alla medarbetare i staden. Genom att samordna arbetssätt och kommunikation och vara konsekventa stärks bilden av att Stockholms stad hålls samman av ett gemensamt varumärke, där alla samverkar och strävar mot gemensamma mål.

Förvaltningen ställer sig också positiv till att policyn understryker hur kommunikationsansvaret i sociala medier ser ut. Ansvar innebär att nämnden eller styrelsen ska ha resurser, kompetens och rutiner för att administrera de konton som startas och att lagar, rutiner och riktlinjer som berör sociala medier efterlevs.

De konton i sociala medier som Stockholms stad ansvarar för ska ha ett tydligt syfte, med koppling till ansvarig nämnds eller styrelsens verksamhetsplan eller uppdrag

och konkreta mål som går att mäta och följa upp kontinuerligt. Chefer har ett särskilt ansvar för att policyns innehåll omsätts till handling i det dagliga arbetet med sociala medier.

Hägersten-Liljeholmens stadsdelsnämnd

Hägersten-Liljeholmens stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 23 maj 2019 att godkänna förvaltningens tjänsteutlåtande och överlämnar det till kommunstyrelsen som svar på remissen.

Hägersten-Liljeholmens stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 2 maj 2019 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen är positiv till att en policy för sociala medier i Stockholms stad tagits fram. Det är angeläget att det finns ett gemensamt och medvetet förhållningssätt till den här typen av kanaler, eftersom de får allt större betydelse i dagens informationslandskap. Att offentliga verksamheter som kommuner och myndigheter finns i sociala medier ses av många idag som en självklarhet. Många räknar med att kunna komma i kontakt med både offentliga verksamheter och företag via sociala medier. Man räknar också med att det ska gå snabbt, till och med snabbare än via till exempel e-post och telefon.

Med tanke på målgruppens förväntningar och hur pass vanligt förekommande det är med närvaro i sociala medier idag finns det skäl att betrakta sociala medier som en av stadens viktigaste kommunikationsvägar. Sociala medier fungerar inte längre bara som ett komplement till traditionella kanaler, som webbplats, epost, annonser, direktutskick osv, utan har en allt större självständig betydelse. Sociala medier är också den typ av kommunikationskanal som staden arbetar med idag där det förekommer störst inslag av dialog med stadens invånare, jämfört med många av våra traditionella kanaler som innebär större andel envägs kommunikation. Detta gör sammantaget att sociala medier är mycket viktiga, och att det är angeläget att hålla en konsekvent linje i vårt förhållningssätt.

Förvaltningen är därför positiv till att policyn slår fast att det är respektive förvaltningschef som ytterst har ansvar för beslut om att starta konton i sociala medier, och vidare att respektive chef ansvarar för att förvalta sin verksamhets konto. De är också bra att policyn riktar sig till alla medarbetare i staden, eftersom i stort vem som helst, oavsett tjänst eller roll kan ha ansvar för att hantera ett sociala medier-konto.

Förvaltningen saknar skrivningar kring vad som gäller när till exempel entreprenörer har sociala medier-konton för verksamheter som de driver på uppdrag av Stockholms stad. Bör även de omfattas av motsvarande krav på kvalitet, arbetsätt och registrering? Bör det finnas information om att verksamheten bedrivs på uppdrag av staden, och vad gäller för den grafiska profilen i dessa fall?

När det gäller kravet på att det vid start av nya konton ska tas fram tydligt syfte, mål, ansvarig medarbetare osv är det ett arbetsätt som funnits sedan tidigare. Dock anges nu att målen för kontot ska vara mätbara. Förvaltningen är frågande till om det är möjligt att sätta upp meningsfulla mätbara mål i alla lägen utan att riskera att fastna

i mål som ”antal visningar av inlägg” eller ”antal personer som gillat sidan” – det kan vara mer meningsfullt att ange effektmål utifrån kontots syfte.

Konton som inte används eller som inte följer policyn måste stängas ner. En praktisk fråga när det gäller att stänga ned konton är hur man går tillväga i de fall som ett konto administreras av en medarbetare som slutat, eller som vi av någon annan anledning inte kan nå? En möjlig väg att gå kan vara att ställa krav på att ett konto i sociala medier ska ha minst två eller tre administratörer som har rättighet att stänga ner kontot, alternativt att minst en kommunikatör eller ansvarig chef har administratörbehörighet eller lösenord till samtliga konton.

Angående kravet på publiceringsfrekvens ifrågasätter förvaltningen om det är rimligt att ställa ett generellt krav på en publiceringsfrekvens på ”ett par gånger i veckan”, så som anges nu. Detta eftersom det finns så många olika sorters konton, där vissa kanske bara publicerar ett veckoprogram, är aktuella under en viss period eller liknande.

När det gäller bevakning av inkomna inlägg, kommentarer och frågor tycker förvaltningen att kravet på att det ska ske tre gånger dagligen är högt ställt. Det kan vara svårt för medarbetare som inte arbetar framför datorn eller har tillgång till administratörsverktyg i mobilen att leva upp till det. Som jämförelse kan sägas att förvaltningens riktlinje för e-post är att den bör kontrolleras en gång per dag. Om detta krav är baserat på att det är den frekvens som gäller för att uppsiktsplikten ska kunna anses hållas, bör det anges tydligare i policyn

Hässelby-Vällingby stadsdelsnämnd

Hässelby-Vällingby stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 14 maj 2019 att godkänna förvaltningens tjänsteutlåtande som svar på remissen.

Hässelby-Vällingby stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 15 april 2019 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen är positiv till att staden tar fram gemensamma riktlinjer för sociala medier. Ett mer enhetligt sätt i hur sociala medier används för stadens verksamheter underlättar för såväl medarbetare som invånare och säkerställer en hög kvalitet.

Förvaltningen har sedan flera år en rutin för uppstart av konto i sociala medier. En ifylld mall som specificerar bland annat syfte, målgrupp, innehåll och ansvarsfördelning ska godkännas av ansvarig chef och kommunikationsstrateg på delegation från stadsdelsdirektör. Förslaget om gemensamma riktlinjer innebär därmed inga större förändringar för förvaltningen utan styrker den redan etablerade rutinen.

En stor utmaning är invånares allt större förväntningar på information och dialog via sociala medier i förhållande till verksamhetens resurser. För vissa verksamheter är det huvudsakliga syftet med närvaron i sociala medier att vid behov kunna kommunicera aktuella aktiviteter och eventuella avvikande öppettider. Detta är ett behov som stockholm.se i dag inte alltid kan fylla. I relation till kontots omfattning och syfte krävs därför en viss flexibilitet när det kommer till kraven om antal inlägg, mätbara mål och antal gånger kontot ska bevakas per dag.

Stadens konton i sociala medier hanteras av ett stort antal medarbetare från olika verksamheter med olika förkunskaper. Därför önskar förvaltningen att den handbok för sociala medier som finns i dag kompletteras med en digital kurs i stadens utbildningsplattform för medarbetare som hanterar sociala medier i

tjänsten. Fokus bör ligga på lagar (exempelvis GDPR), regler och förhållningssätt samt de övergripande riktlinjerna. Den handbok som finns i dag kan fortsatt fokusera på det mer praktiska som tilltal, tonalitet och praktiska guider.

Kungsholmens stadsdelsnämnd

Kungsholmens stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 13 juni 2019 att besvara remissen med förvaltningens tjänsteutlåtande.

Kungsholmens stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 21 maj 2019 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen anser att dokumentet Policy för sociala medier i Stockholms stad innehåller bra och tydliga ramar för att starta, driva och avsluta konton i sociala medier. Förvaltningen har sedan tidigare en rutin för sociala medier som i stort har samma innehåll som Policy för sociala medier i Stockholms stad. I samband med att policyn blir antagen ersätter policyn förvaltningens egna rutiner.

Förvaltningen ser sociala medier som en viktig kommunikationskanal för extern kommunikation till medborgare och möjlighet till dialog.

Under hösten genomför förvaltningen en inventering av samtliga konton för att säkerställa att kanalerna följer det nya regelverket samt informerar om den nya policyn för förvaltningens redaktörer. Förvaltningen har under de senaste åren genomfört regelbundna redaktörmöten med erfarenhetsutbyte och kompetensutveckling för att säkerställa att redaktörerna har kunskap om de regler och lagar som gäller för sociala medier. Innehållet i policyn blir vägledande för vilka ämnen som redaktörmötena fokuserar på framåt.

Norrmalms stadsdelsnämnd

Norrmalms stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 13 juni 2019 att besvara remissen med förvaltningens tjänsteutlåtande.

Norrmalms stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 16 maj 2019 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen är positiv till att staden antar en gemensam policy för sociala medier. Ett enhetligt sätt för användningen av sociala medier underlättar för såväl medborgare som invånare och säkerställer kvaliteten.

Förvaltningen har sedan tidigare en rutin för förvaltningens närvaro i sociala medier. Förslaget om en gemensam policy innebär därmed inga större förändringar för förvaltningen.

Förvaltningen har flera konton i sociala medier. Syfte och mål med kontona skiljer sig mellan olika verksamheter. En del konton har en starkt begränsad målgrupp, vissa konton är till nytta för användarna genom att ge dagsaktuell information om eventuella avvikande öppettider och aktiviteter medan andra har konton avsedda mer för dialog och delaktighet. Förvaltningen föreslår därför en viss flexibilitet när det handlar om antal inlägg per vecka och antal gånger kontot ska bevakas per dag.

Stadens konton i sociala medier hanteras av ett stort antal medarbetare från olika verksamheter med olika förkunskaper. Det är önskvärt att handboken för sociala medier kompletteras med en digital utbildning i stadens utbildningsplattform för medarbetare. Handboken omfattar praktiska delar som tilltal, tonalitet och praktiska guider. Innehållet i en utbildning bör omfatta lagstiftning (exempelvis GDPR och diarietjänst), regler (exempelvis synpunktshantering) och förhållningssätt samt policyn för sociala medier i Stockholm.

Rinkeby-Kista stadsdelsnämnd

Rinkeby-Kista stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 19 juni 2019 att besvara remissen med förvaltningens tjänsteutlåtande samt att omedelbart justera paragrafen.

Rinkeby-Kista stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 31 maj 2019 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen är positiv till att en gemensam policy för sociala medier i Stockholms stad tas fram. Förslaget kompletterar den handledning i sociala medier som finns sedan tidigare. Förvaltningens bedömning är att dessa gemensamma riktlinjer kan utgöra grunden för de lokala rutiner som förvaltningen behöver utveckla för sin närvaro i sociala medier.

Vidare kan policyn ge stöd för en strategisk utveckling av de nystartade förvaltningsgemensamma kontona i Facebook och Instagram.

I policyn betonas att dialog är det huvudsakliga skälet för Stockholms stads närvaro i sociala medier. Förvaltningen är positiv till möjligheterna till dialog som ligger väl i linje med förvaltningens värdegrund om öppenhet, nytänkande och tillit.

Förvaltningen ser dock en utmaning i att motsvara förväntningarna när det gäller tillgänglighet och beredskap att besvara frågor och kommentarer inom olika verksamhetsområden, som dialog i sociala medier innebär.

Förvaltningens närvaro på sociala medier hanteras redan i dag av många olika personer med olika grad av förkunskaper. En utökad ambition, i linje med policyn, kräver att ännu fler engageras i ett strukturerat arbete med sociala medier. För att förverkliga policyn föreslår förvaltningen därför att en stadsgemensam utbildning erbjuds medarbetare som arbetar med stadens konton.

Flera av verksamheter i förvaltningen har egna konton i sociala medier för att nå ut till sin målgrupp till exempel öppna förskolan och ungdomsgårdarna. Informationen handlar i huvudsak om planerade eller genomförda aktiviteter, öppettider med mera. Den typen av information är efterfrågad men ryms inte självklart på

stockholm.se i dag. För denna kategori av konton föreslår förvaltningen att policyn formuleras på ett sätt som medger viss flexibilitet när det gäller krav på antal inlägg, mätbara mål och krav på bevakning.

Skarpnäcks stadsdelsnämnd

Skarpnäcks stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 13 juni 2019 att besvara remissen med förvaltningens tjänsteutlåtande samt att omedelbart justera paragrafen.

Skarpnäcks stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 29 maj 2019 har i huvudsak följande lydelse.

Stadsdelsförvaltningen är positiv till förslaget till policy för sociala medier i Stockholms stad och anser att policyn är tydlig och kommer att, tillsammans med stadens handledning för sociala medier, underlätta arbetet med och styrningen över förvaltningens närvaro i sociala medier.

Skarpnäcks stadsdelsförvaltnings verksamheter har i dagsläget 25 konton i sociala medier inklusive stadsdelsförvaltningens övergripande konton på Facebook och Twitter.

Bland de verksamheter som har konton i sociala medier finns våra fritidsgårdar och parklekar, vår öppna förskola och Skarpnäcks kulturhus.

Skärholmens stadsdelsnämnd

Skärholmens stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 13 juni 2019 att besvara remissen med förvaltningens tjänsteutlåtande.

Särskilt uttalande gjordes av Salar Rashid m.fl. (S) och Rudy Espinoza m.fl. (V), med instämmande av Johan Kling (C), Bengt Johansson (M), Martin Vallas (L) och Sara Grolander (MP), *bilaga 1*.

Ersättningsyttrande gjordes av Sissela Nordling Blanco (Fi), som instämde i det särskilda uttalandet från Salar Rashid m.fl. (S) och Rudy Espinoza m.fl. (V).

Skärholmens stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 8 maj 2019 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen ser positivt på att policyn är gemensam för alla förvaltningar och bolag i Stockholms stad och riktar sig till alla medarbetare i staden. Genom att samordna arbetssätt och kommunikation och vara konsekventa stärks bilden av en kommunkoncern som hålls samman av ett gemensamt varumärke, där alla samverkar och strävar mot gemensamma mål.

Förvaltningen ställer sig också positiv till att det i policyn understryks hur kommunikationsansvaret i sociala medier ser ut. Avsnitten som handlar om att starta nya konton, rapportering av nya konton, basinformation och grafisk profil riktar sig särskilt till förvaltnings- och bolagsdirektörer, kommunikationschefer och kommunikatörer. Ansvar innebär också att förvaltningen eller bolaget ska ha resurser, kompetens och rutiner för att administrera de konton som startas och att lagar, rutiner och riktlinjer som berör sociala medier efterlevs.

De konton i sociala medier som Stockholms stad ansvarar för ska ha ett tydligt syfte, med koppling till ansvarig förvaltnings eller bolags verksamhetsplan eller uppdrag, och konkreta mål som går att mäta och följa upp kontinuerligt. Chefer har ett särskilt ansvar för att policyns innehåll omsätts till handling i det dagliga arbetet med sociala medier.

Förvaltningens ställer sig dock frågande till en del i uppföljningsansvaret och hanteringen av personuppgifter när det kommer till upphandlade leverantörer med uppdrag att driva verksamheter. ”Respektive förvaltning och bolag ansvarar för att samtliga konton de ansvarar för följer policyn. Följer ett konto inte policyn är det förvaltningens eller bolagets ansvar att säkerställa och följa upp så att policyn följs.” I exempelvis Skärholmens stadsdelsförvaltning driver Fryshuset förvaltningens fritidsverksamhet. Hur långt sträcker sig uppföljningsansvaret? Ett förtydligande av ansvaret vore önskvärt.

Vidare menar förvaltningen att en jämställdhetsanalys i policyn vore föredömligt så att staden bär med sig detta i det långsiktiga arbetet med sociala medier.

Spånga-Tensta stadsdelsnämnd

Spånga-Tensta stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 13 juni 2019 att överlämna tjänsteutlåtandet som svar på remissen.

Spånga-Tensta stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 16 maj 2019 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen är positiv till att staden tar fram gemensamma riktlinjer för sociala medier. Ett enhetligt sätt för användningen av sociala medier underlättar för såväl medborgare som invånare och säkerställer kvaliteten.

Förvaltningen har sedan tidigare en rutin för hantering av sociala medier. Förslaget om gemensamma riktlinjer innebär därmed inga större förändringar för förvaltningen utan styrker den redan etablerade rutinen.

En stor utmaning är invånares allt större förväntningar på information och dialog via sociala medier i förhållande till verksamhetens resurser. För vissa verksamheter är det huvudsakliga syftet med närvaron i sociala medier att vid behov kunna kommunicera aktuella aktiviteter och eventuella avvikande öppettider. Detta är ett behov som stockholm.se i dag inte alltid kan tillgodose. I relation till kontots omfattning och syfte krävs därför en viss flexibilitet när det kommer till kraven om antal inlägg, mätbara mål samt antal gånger kontot ska bevakas per dag.

Stadens konton i sociala medier hanteras av ett stort antal medarbetare från olika verksamheter med olika förkunskaper. Därför vill förvaltningen framhålla behovet av att den handbok för sociala medier som finns i dag kompletteras med en digital utbildning i stadens utbildningsplattform för medarbetare. En sådan

utbildning bör fokusera på lagar (exempelvis Dataskyddsförordningen), regler och förhållningssätt samt de övergripande riktlinjerna. Den handbok som finns i dag kan fortsatt fokusera på det mer praktiska som tilltal, tonalitet och praktiska guider.

Södermalms stadsdelsnämnd

Södermalms stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 13 juni 2019 att godkänna tjänsteutlåtandet som svar på remissen.

Södermalms stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 13 maj 2019 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen är positiv till att staden tar fram gemensamma riktlinjer för sociala medier. Ett mer enhetligt sätt i hur sociala medier används för stadens verksamheter underlättar för såväl medarbetare som invånare och säkerställer en hög kvalitet.

En stor utmaning är invånares allt större förväntningar på information och dialog via sociala medier i förhållande till verksamhetens resurser. För vissa verksamheter är det huvudsakliga syftet med närvaron i sociala medier att vid behov kunna kommunicera aktuella aktiviteter och eventuella avvikande öppettider. I relation till kontots omfattning och syfte krävs därför en viss flexibilitet när det kommer till kraven om antal inlägg, mätbara mål och antal gånger kontot ska bevakas per dag.

Förvaltningen har sedan några år en rutin för uppstart av konto i sociala medier som innehåller bland annat syfte, mål och ansvarsfördelning. I sociala medier-policyn föreslås att målen för kontona ska vara mätbara – något som kan bli en utmaning för medarbetare som inte är vana att mäta och följa upp kommunikation i sociala medier. Förvaltningen föreslår därför att det tas fram en mall som används vid uppstart av sociala medier och som innehåller exempel på mätbara mål utifrån olika syften.

Stadens konton i sociala medier hanteras av ett stort antal medarbetare från olika verksamheter med olika förkunskaper. Därför önskar förvaltningen att den handbok för sociala medier som finns i dag kompletteras med en digital kurs i stadens utbildningsplattform för medarbetare som hanterar sociala medier i tjänsten. Fokus bör ligga på lagar (exempelvis GDPR), regler och förhållningssätt samt de övergripande riktlinjerna. Den handbok som finns i dag kan fortsatt fokusera på det mer praktiska som tilltal, tonalitet och praktiska guider.

Förvaltningen föreslår att stadsdelsnämnden godkänner detta tjänsteutlåtande som svar på remissen.

Älvsjö stadsdelsnämnd

Älvsjö stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 13 juni 2019 att godkänna förvaltningens tjänsteutlåtande och överlämna det till kommunstyrelsen som svar på remissen.

Älvsjö stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 27 maj 2019 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen delar uppfattningen att sociala medier är en viktig kanal för att på ett enkelt sätt föra dialog med eller informera brukare, stockholmare, föreningar och andra intressenter.

Policyn lyfter på ett tydligt sätt fram specifika arbetsmetoder som är kopplade till närvaro i sociala medier som till exempel:

- Beslut av förvaltningen krävs innan nytt konto startas samt att verksamheten utser en ansvarig person för varje konto.
- Beskrivning av hur verksamheten håller kontot uppdaterat samt förklarar hur man bevakar inlägg.
- Beskrivning av lagar och regler som gäller kring allmän handling, personuppgifter och sekretessbelagda uppgifter.

Policyn blir därmed ett stöd för kommunikationen i digitala kanaler i verksamheterna. Förvaltningen har gjort en analys över internanvändningen och kan konstatera att en stor majoritet av svenskarna (83 procent) använder sociala medier. Facebook är populärast, men tvåan Instagram och trean Snapchat växer snabbare.

Sociala medier i tjänsten

Gränsdragning mellan privat användning av sociala medier och vad som görs i tjänsten är delvis otydlig på grund av applikationernas teknik.

För att en verksamhet eller förvaltningen ska kunna skapa ett konto på facebook krävs inloggning och registrering från ett privat facebook-konto. Det är en säkerhetsrutin som facebook ställer på så kallade företagskonton för att undvika trollkonton. Ett privat facebook-konto behöver dessutom vara ett aktivt konto med en vänlista, göra inlägg och använda en profilbild. Gränsdragning mellan vad som är privat och vad är i tjänsten påverkas även av webbtjänstens funktion och syfte.

□ LinkedIn är ett socialt nätverk där man sköter sitt professionella yrkesnätverk. Inläggen på LinkedIn gör man som privatperson men berör till största del men gör i sitt yrke.

Vidare finns det yrkesgrupper som till exempel fältassistenter som använder sociala medier som en del i sitt uppsökande arbete mot ungdomar. Många gånger gör de det från privata konton, men sin yrkesroll.

Avslutningsvis har förvaltningen gjort en jämställdhetsanalys och kan konstatera att användning av sociala medier inte skiljer sig åt mellan kvinnor och män. Däremot finns det skillnader mellan vilka sociala medier kvinnor respektive män använder.

Östermalms stadsdelsnämnd

Östermalms stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 13 juni 2019 att godkänna förvaltningens tjänsteutlåtande och överlämna det till kommunstyrelsen som svar på remissen.

Östermalms stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 16 maj 2019 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen är positiv till att staden fastställer en gemensam policy för sociala medier som tydliggör ansvar för konton och säkerställer en enhetlig hantering. Det underlättar för såväl medarbetare som invånare.

Förvaltningen använder sedan tidigare stadens handledning för sociala medier vid förfrågan om start av nya konton. Förvaltningen ser policyn som ett än mer handfast verktyg för att säkerställa en bra kvalitet på förvaltningens dialog och kommunikation i sociala medier.

Stadens invånare har stora förväntningar på information och dialog via sociala medier i förhållande till verksamhetens resurser. För vissa verksamheter är det huvudsakliga syftet med närvaron i sociala medier att vid behov kunna kommunicera aktuella aktiviteter och eventuella avvikande öppettider. Detta är ett behov som stockholm.se inte kan fylla. Därför är det viktigt att det finns en flexibilitet utifrån syftet med kontot när det exempelvis gäller kraven om antal inlägg, mätbara mål och antal gånger kontot ska bevakas per dag.

Stadens konton i sociala medier hanteras av ett stort antal medarbetare från olika verksamheter med olika förkunskaper. Därför önskar förvaltningen att den handledning för sociala medier som finns i dag kompletteras med en digital kurs i stadens utbildningsplattform för medarbetare som hanterar sociala medier i tjänsten. Fokus bör ligga på lagar (exempelvis GDPR), regler och förhållningssätt samt de övergripande riktlinjerna.

Stockholms Stadshus AB

Stockholms Stadshus AB:s yttrande daterat den 4 juni 2019 har i huvudsak följande lydelse.

Koncernledningens synpunkter och förslag

Koncernledningen anser det ändamålsenligt att utforma policyn med tydlig inriktning, vilken basinformation som ska finnas och vilka lagar som är relevanta kopplat till stadens användning av sociala medier.

När det gäller beslut kring start av nya konton i sociala medier vill koncernledningen dock göra en justering då kommunallagens bestämmelser om delegation av beslutanderätt inte gäller för bolag på samma sätt som för förvaltningar. Koncernledningen ser gärna att följande tillägg görs till policyn "För bolagen

ankommer på bolagsdirektör att i förekommande fall säkerställa att bolagets organisation har lämpad funktion som beslutar om start av nya konton.”

I stycket gällande grafisk profil framgår att förvaltningarnas konton i sociala medier ska följa stadens grafiska profil enligt varumärkesmanualen. Här skulle tillägg kunna göras om vad som gäller för stadens bolag. Detta kan förslagsvis göras genom tillägget ”För stadens bolag gäller det som framgår i varumärkesmanualen. Stadens grafiska profil får användas av bolagen och bolag som har en egen grafisk profil kommunicerar alltid att de är en del av Stockholms stad.”

Sammantaget anser koncernledningen att policy för sociala medier i Stockholms stad ger den vägledning som verksamheterna behöver för att hantera närvaro på sociala medier och främja en hög kvalitet på sina konton.

AB Stockholmshem

AB Stockholmshems yttrande daterat den 14 juni 2019 har i huvudsak följande lydelse.

Bolaget delar policyns övergripande målsättningar. Det är en rimlig ambition att staden ska behandla sina sociala mediekanalet med samma omsorg och noggrannhet oavsett i vilken verksamhet kanalerna återspeglar. Bolaget anser att policyn som sådan utgår nästan uteslutande från förvaltningsperspektivet. Stadens bolag opererar under delvis annorlunda premisser och i andra lagrum och det skulle finnas möjlighet att förtydliga detta inom ramen för policyn. Många viktiga kommunala verksamheter bedrivs idag i bolagsform och vår mening är att det är viktigt att också dessa lyfts fram.

Bolaget delar målsättningarna under ”Bakgrund och inriktning” punkten ”1 Dialog, engagemang och tonalitet”. Bolaget anser även att en huvuduppgift för användningen av sociala medier är att, via våra kanaler, länka in mot relevant information och skapa informationssamband.

Under punkten ”2 Samordning och tydlighet” framhålls vikten av att det är staden som är avsändare. I dialog med våra hyresgäster är Stockholmshem alltid avsändare med budskapet ”en del av Stockholms stad”.

Under ”Beslut om att starta nya konton” anser Bolaget att staden bör överväga att ha ett långsiktighetskriterium.

Den mängd basinformation som ska finnas vid varje konto är omfattande med tanke på det presentationsutrymme som ges i många av våra sociala medier. Denna basinformation är önskvärd, men det är tveksamt om den kan rymmas eller blir läsbar för målgrupperna. Förslagsvis kan basfakta för hur stadens agerande inom sociala medier fungerar och hur exempelvis inlägg kan bli allmän handling finnas enkelt att tillgå i kanaler med större bredd, som exempelvis stadens, förvaltningarnas och bolagens webbplatser.

Bolaget föreslår att man bestämmer publiceringsfrekvens i samband med uppstarten av kontot med hänsyn till kontots syfte och tidcykler.

Stockholm Business Region AB

Stockholm Business Region AB:s yttrande daterat den 24 september 2019 har i huvudsak följande lydelse.

I huvudsak ser SBR positivt på policyn för sociala medier i Stockholm stad. Nedan följer korta kommentarer i policyn där SBR har synpunkter:

Tillämpning

Utöver handledningen för sociala medier berörs sociala medier även av följande dokument i staden (nämns inte i underlaget):

- Stockholms stads kommunikationsprogram
- Personalpolicy för Stockholms stad
- Säkerhetsprogram för Stockholms stad

Besvara frågor och kommentarer

I policyn står det att frågor ska besvaras under ”normal kontorstid” och ”utan onödigt dröjsmål”. SBR ställer sig positiva till att vi specificerar detta men vill påpeka att normal kontorstid kan se väldigt olika ut beroende på bolag, uppdrag och typ av kommunikationsinsatser.

Publiceringsfrekvens och bevakning

Avseende publiceringsfrekvens ställer sig SBR positiva till det då detta säkerställer aktualitet och närvaro i egna kanaler. SBR vill dock poängtera att det kan vara problematiskt att specificera samma frekvens i samtliga sociala kanaler. Detsamma gäller annonsering av uppehåll.

Samma problematik gäller för specifikationen av frekvens på bevakning och att denna ska vara samma i samtliga kanaler. En minimumnivå på daglig bevakning anser bolagen klokt och viktig för att följa lagen om elektroniska anslagstavlor (1998:112). Föreslår därför att revidera specifikationen om att bevakning ska ske tre gånger dagligen. Det beskrivs redan tydligt i policyn att ”Respektive förvaltning och bolag har en plikt att hålla uppsikt över insända meddelanden. Hur ofta beror på hur stor trafik det är och vilken slags forum det är fråga om”.

Grafisk profil

SBR vill poängtera att stycket om grafisk profil kan misstolkas. Här specificeras att förvaltningarna ska följa stadens grafiska profil. Föreslår ett tillägg om att bolagen följer sina egna grafiska profiler när detta finns.

Basinformation

Avsnittet om basinformation bör förtydliga att detta ska inkluderas om kanalen tillåter. Föreslår en omformulering av ”Konton i sociala medier som förvaltningar och bolag ansvarar för ska alltid ha viss basinformation om/.../” till ”Konton i sociala medier

som förvaltningar och bolag ansvarar för ska, till den grad det är möjligt, alltid ha viss basinformation om/.../”

Stockholms Stads Parkering AB

Stockholms Stads Parkering AB:s yttrande daterat den 18 juni 2019 har i huvudsak följande lydelse.

Stockholm Parkering ställer sig positiv till att staden har en gemensam och väl grundad policy för sociala medier i Stockholms stad. Det framgår tydligt i policyn att om en verksamhet i staden skapar ett socialt forum följer ett ansvar att hålla sidan uppdaterad och levande. Bolaget anser att det är väsentligt att tonen är god i sociala medier och att kommunikationen genomsyras av stadens värderingar. I övrigt har bolaget inga synpunkter.

Reservationer m.m.

Enskede-Årsta-Vantörs stadsdelsnämnd

Särskilt uttalande gjordes av Rana Nasrindotter m.fl. (S) och Hassan Jama m.fl. (V), med instämmande ersättaryttrande av Lisa Palm (Fi) enligt följande.

Vi instämmer i förvaltningens bedömning att policyn saknar en jämställdhetsanalys. Vi anser dessutom att en policy kring sociala medier borde innehålla resonemang och förhållningssätt till näthat som idag utgör ett stort demokratiproblem. Människorättsorganisationen Amnesty international gjorde 2017 en undersökning som visade hur utbrett hatet mot kvinnor är på nätet och vilka konsekvenser det får. 41 % av alla kvinnor som utsatts för trakasserier eller kränkningar på nätet uppgav att de vid minst ett tillfälle fruktat för sin fysiska säkerhet på grund av det de utsatts för. Andra effekter av att utsättas för näthat var lägre självkänsla, stress, oro, koncentrationssvårigheter, sömnsvårigheter och panikattacker.

Det är något som stadens sociala medier ansvariga behöver förhålla sig till och vara uppmärksamma på. Policyn nämner att inlägg, kommentarer eller frågor med innehåll som innebär hets mot folkgrupp, barnpornografibrott eller olaga våldsskildring ska dokumenteras och därefter tas bort. Detta är bra men inte tillräckligt då kvinnor inte täcks av lagstiftningen kring hets mot folkgrupp. Vi anser att policyn borde ha en princip om att inlägg på stadens sociala medier som innebär sexuella trakasserier, kränkningar och missaktande kommentarer kopplade till samtliga diskrimineringsgrunder bör tas bort.

Skärholmens stadsdelsnämnd

Särskilt uttalande gjordes av Salar Rashid m.fl. (S) och Rudy Espinoza m.fl. (V), med instämmande av Johan Kling (C), Bengt Johansson (M), Martin Vallas (L) och Sara Grolander (MP) enligt följande.

Vi instämmer i förvaltningens bedömning att policyn saknar en jämställdhetsanalys. Vi anser dessutom att en policy kring sociala medier borde innehålla resonemang och förhållningssätt till näthat som idag utgör ett stort demokratiproblem.

Människorättsorganisationen Amnesty international gjorde 2017 en undersökning som visade hur utbrett hatet mot kvinnor är på nätet och vilka konsekvenser det får. 41% av alla kvinnor som utsatts för trakasserier eller kränkningar på nätet uppgav att de vid minst ett tillfälle fruktat för sin fysiska säkerhet på grund av det de utsatts för. Andra effekter av att utsättas för näthat var lägre självkänsla, stress, oro,

koncentrationssvårigheter, sömnsvårigheter och panikattacker. Det är något som stadens sociala medier ansvariga behöver förhålla sig till och vara uppmärksamma på.

Policyn nämner att inlägg, kommentarer eller frågor med innehåll som innebär hets mot folkgrupp, barnpornografibrott eller olaga våldsskildring ska dokumenteras och därefter tas bort. Detta är bra men inte tillräckligt då kvinnor inte täcks av lagstiftningen kring hets mot folkgrupp. Vi anser att policyn borde ha en princip om att inlägg på stadens sociala medier som innebär sexuella trakasserier, kränkningar och missaktande kommentarer kopplade till samtliga diskrimineringsgrunder bör tas bort.